TÜRKİYE ve SOSYALİZM

muvaffak şeref

SENDİKA

TAN

İNSAN

TÜRKİYE VE SOSYALİZM

ANT

muvaffak
şeref

ve yağmur
ve TOPRAK

FORUM

YURT ve DÜNYA

Pazar Postası

ACAR Basımevi
İstanbul — 1968

TÜRKİYE ve SOSYALİZM

muvaffak şeref

Kapak : **Ara Güler - Agop Arat**
Baskısı : **İstanbul Basımevi**
Dağıtım : **G - Da, Genel Dağıtım**
Cağaloğlu - İstanbul

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Hukuka Dair	11
Millet - Yalan ve Gerçek	13
Kültür Tartışmaları karşısında	51
Fikir Hayatımızda Gerici Eğilimler	60
Geri Toplumun İlerici Aydını	65
Günün Terimleri: Demokrasi	76
Mektup : Sabahattin Eyüboğlu'na	81
Halksız Edebiyat	90
Savaş Sonrası Ekonomimiz	92
Neler Yazıyorlar?	96
Faşist Meslek Teşkilâtı	102
İki Ekonomik Sistem, Üç Politika	108
Devlet Sanayii	115
Devlet Sanayii	119
Devlet Sanayii Nasıl Yürür?	123
Türk İşçisinin Geçinme Durumu	128
Milletlerarası İş Konferansında Türk İşçisini Yine Kimler Temsile Yeltenecek?	134
Hükûmetin Son İktisadî Kararları Karşısında Türk İşçisinin Durumu	139
Samet Ağaoğlu Yine Gayrete geldi	149
Devlet Maden İşletmelerinde İşçi Ücretlerine Yapıla-	

cağı Bildirilen Zamlar 152
Hükûmetin İktisadî Tedbir ve Kararları Karşısında Demokrat Partinin Tutumu 159
Başbakanın Nutkunda İşçiyi İlgilendiren Taraflar 163
Türk İşçisi Buna Hiç Razı Olmayacaktır 170
Hayat Pahalılığı Meselesi 173
İşçi Ücretleri İle Memur Maaşları Arasında Kıyaslama 178
Demokrasi Var Denen Yerde Böyle Kanun Yapılmaz 183
İşçinin Alım Kabiliyeti Azalıyor 188
Öğretim Üyeleri Nerdesiniz? 193
Çöküşün Başlangıcı 194
İtalyanlar Neden Dövüşmediler? 198
Köy ve Köylü Sorunu 201
Mahmut Makal'a Mektup 210
Dergi Üzerine 213
Evet hem de Hayır 244
Söylenemeyen Nedenler 253
Devrik Cümle 262
Olması Gereken 273
Son 278

ÖNSÖZ

1941 - 58 yıllarındaki yazılarımı bu kitapta derledim. Son yıllardakileri de -imkân bulursam- önümüzdeki aylarda yayımlayacağım.

Okuyacağınız yazıların çoğu Türkiye'nin somut sorunlarına değgin. Geriye kalanları da bâzı teorik sorunlara. Tümü, bilimsel sosyalizm açısından çözümlenmeye, işlenmeye çalışılmıştır. Kitaba «Türkiye ve Sosyalizm» adını bundan ötürü seçtim. Burada sözkonusu olan ayrı ayrı denemelerdir. Ne Türkiye gerçeği ne de sosyalizm üzerine sentez niteliğinde, birbirini tamamlayan yazılar bütününü kasdetmediğimi hemen belirtmeliyim.

İlki 1941 yılında, çoğu 1943 - 50 arasında yayımlanmış olan yazılarım -hiç değilse tarihleri bakımından- şüphe yok ki oldukça eski. Ama, görüleceği gibi, değinilen konuların hemen hepsi günün konuları olmaya devam ediyor. Yeniden yayımlanmaya değer bulmamın başlıca nedeni budur.

Son yayımlardan iyice anlaşıldığına göre[1], bizde bilimsel sosyalizme dayanan mücadelelerin tarihi elli yıldan gerilere gitmiyor. Açık örgütle politik mücadele yolu, 1925'te kesinlikle kapanmıştır. Gerçek Türk sollarının 1946 denemesinin zaman zaman vahşete varan ne türlü tertip ve uygulamalarla önlendiği artık herkesçe biliniyor.

Genişliğine etkiliği ancak açık yayınla mümkün olan ideoloji kmücadeleye de, 1925'ten buyana, uzun süreli kesintilerle zaman zaman, pek az fırsat düşmüştür. 1939'la 27 Mayıs Anayasası arasındaki nisbî özgürlük günleri yanyana getirilirse, biz yaştakiler gibi öğrenimlerini ikinci dünya savaşına doğru tamamlayanların eline bu fırsatın bir iki yıldan fazla geçmediği görülür. Okuyacağınız yazılar, işte o nisbî özgürlük günlerinin geçici ve sınırlı olanaklarından yararlanmaya çalışılarak yazılmış, yayımlanmıştır.

Bilimsel sosyalizm, kaynağını (ve gücünü) toplumların ve toplumları yöneten ekonomik ve sosyal kanunların objektif bilgisinden alır. İdeolojik mücadele, devrimci kadroları ve kitleleri bu nitelikteki bilgilerle donatmak, doğrularla bilinçlendirmek, devrimci pratiklere böylece hazırlamak demektir. Bundan ötürü, sosyalizm yönündeki mücadelelerde, bir şeyin doğrusu söylenemeyen yer ve zamanlarda, «taktik» diye yanlışı söylenemez. Söylenebildiği kadarı söylenir, bu da mümkün olmazsa susulur. Bu ilkeye uymayanlar -bunda ısrar ederlerse- ihânete kadar varırlar. Bizim şu elli yıllık tarihimizde de (ve bugünümüzde de) bunun örnekleri vardır. Okuyacağınız yazılarda elbet de yanlışlar bulacaksınız. Farkına varabildiklerimin başlıcalarını dipnotlarında kendim belirtiyor, eleştiriyorum. Ama, kişisel hesaplarla, hattâ, geçici başarılar için «sosyalizm doğrultusunda taktik» diye, yanlışlardan, aldatmacalardan hiçbir zaman medet umulmamıştır. Eski yazılarımı yeniden yayımlamaya karar vermemin nedenlerinden biri de budur.

Farkına varabildiğim yanılgılarımın eski deyimiyle «vahim» denilebilecek en önemlilerinden biri, «Millet» ve «Demokrasi» başlıklı yazılarımda, İlk-çağ Yunan ve Roma'sında feodalizmden ve kapitalizmden sözaçmış olmam. Sınıfsız ilkel iştirâkçi toplumdan sınıflı topluma geçişteki işbölümü aşamaları ile «üretim tarzı» ve bununla belirlenen «sosyal kuruluş» kavramlarını birbirine karıştırmamdan ileri gelen bu yanlışımın kaynağını ve nedenlerini ilgili dipnotunda açıklamaya çalıştım. Dili üstyapı saymam ve tüm sınıfsal karakterde görmem de, bir başka yanlış. Bu sorunu J. V. Stalin 1950'de yayımlanan ve son aylarda dilimize de çevirilen **Dil bilimde marksizm konusunda** adlı yazısında iyice aydınlatmıştır. Stalin'in tezi, ilk bakışta, bizim dil devrimimizle çelişiyor gibi görülebilir. Gerçekte bir çelişki sözkonusu olmadığını, yine, ilgili dipnotunda açıklamaya çalıştım. Nihâyet şiir konusunda vaktiyle fazlaca katı davranmış olduğumu da ekliyeyim. Buna da yeri gelince ayrıca işâret ettim.

«Millet» adlı yazımı yukarda belirttiğim yanlışlariyle vererek konuya yabancı olanları yanıltmakta mânâ yoktu. Bu düşünceyle, «Millet tarihsel bir aşamadır» arabaşlıklı bölümünden yanlışlı kısmı çıkararak, yerine köşeli parantezler içindeki parçayı koydum. Yazılarımı, işte bu tek değişiklik ile sözcük değişikliği dışında, bir cümle bile çıkarmaksızın ve eklemeksizin, cümle yapılarına da el sürmeksizin, olduğu gibi yayımlıyorum.

Sözcük değişikliği zorunlu idi. Özellikle ilk yazılarımda, «îllî», «müteazzî», «zeveban» gibi, biz yaştakileri bile eski sözlüklere bakmaya zorlayacak, çok eski sözcükler

kullanmışım. İlkin, yalnızca böylelerini değiştirmeye karar vermiştim. Son haftalarda iyice sesini duyuran dil gericiliği karşısında -ve bunun belki biraz da duygusal tepkisi olarak- yerleşmiş öztürkçe karşılıkları olan tüm eski sözcükleri yenileriyle değiştirdim. Yazılar soluk aldı. Tabiî, güçleri yettiğince.

Yazılarımda sık sık açığa vurulan bir özlemin —öyle sanıyorum ki— hemen farkına varacaksınız: Türkiye'yi, devrimci eylemlerimizde yanılmamızı önleyecek derecede tanımamıza imkân verecek bilimsel araştırmaların özlemi. Bir kişinin, beş kişinin harcı değil bu iş. Bir çok aydının, kişi yada hizip çıkarlarına âlet olmayan bir örgüt ve arkadaşça bir dayanışma içinde, elbirliği ile, yanyana, başbaşa çalışmalarını gerektirir. Bu kitap böylesine bir çabanın gerçekleşmesine vesiyle olursa, yayımlanmasındaki asıl amaca ulaşılmış olacaktır. Tüm belirtiler artık bu aşamaya yaklaştığımızı gösteriyor.

Temmuz 1968, M. Ş.

N O T :

1 — Eski metinlerdeki dipnotları parantezler ( ) içindeki numaralarıyle ilgili sahifelerin altlarına alınmıştır.

2 — Yeni eklenen dipnotları, parantezsiz numaralarla işaretlenerek yazıların sonlarına konulmuştur.

3 — Metinlerde köşeli parantezler [] içindeki ekler yenidir.

---

1 Bk. A. Cerrahoğlu (Türkiye'de Sosyalizm, Alfabe ve Hüsnütabiat Matbaaları, İstanbul 1968) ile Mete Tunçay (Türkiye'de Sol Akımlar, ikinci basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 1967)

HUKUKA DAİR

Son otuz kırk yılın olayları, özellikle hukuk alanında, edinilmiş bilgiler üzerindeki güveni sarstı, şüpheleri arttırdı. Bunun en yakın nedenini, bizce, sosyal kurullar yapısındaki gelişmenin, bu dönemde, yürürlükteki yasalara karşı koyabilecek ve bu yasaların «bilim» adına savunmasını yapan teorileri açıkça yalanlayabilecek bir noktadan, kaynama noktasından geçmekte bulunmasında aramak gerekir.

Örgütlü kurullar, bir süre için, ağır ağır gelişmelerinden ötürü, görünürde bir durgunluk gösterirler. Bu ağır ağır akış, «sağduyu»ya kurulların değişmezlikleri sanısını verir. Esasen, belirli bir toplum yapısı için süregelen ve tutunmalara zorunlu görülen bir takım kurullar, hukuk düzenine sokulmak ve Devletin zorlayıcı gücü himâyesine alınmak suretiyle kalıplaşmış ve «hukukî müessese» adını almışlardır. Bu da, sağduyuyu kurulların statik görüşüne alıştıran ayrı bir nedendir.

Fakat, birinciler için olduğu gibi, bu sonuncular da, yürürlüklerini sağlayan müeyyideler ne kadar sert olur-

sa olsun, olayların zorunlu oluşumundan kendilerini kurtaramazlar ve bir süre kalıpları içinde mayalandıktan sonra bu kalıpları zorlamaya başlarlar. Ve günün birinde de parçalarlar. Hukuk düzeninin koruyucuları olan kanun koyucuları, yasalarına bir tür bir esneklik vermemiş değillerdir. Ancak, bu esneklik, hiçbir zaman, kurulu temelinden değiştirecek bir hoşgörüye varamaz. Çünkü, bu hoşgörü, özellikle temel kurullar sözkonusu ise, günün birinde belirli hukuk düzeninin yapı değiştirmesini önceden kabul etmek ve sonuçla hukuk kuralı koruyucusunun kendi kendini inkâr etmesi demektir.

Demek oluyor ki, kurullarla bunların gelişmesi olgusunu bir gerçek olarak kabul etmek ne kadar zorunlu ise, belirli bir toplum düzenini savunma amacıyle konulan kuralların, yasaların konulmasındaki amaç ile bunların belirli kalıplar meydana getirmesi zorunluğunu da bir gerçek olarak almak o kadar tabiîdir.

Öyleyse, kurullarda olduğu kadar, yasalar üzerinde de bir değer problemi koymanın verimsiz bir spekülasyon zevkini tatminden başka bir sonucu olamaz.

Oysa, olaylar - yasalar çatışması karşısında, bilim adına söz söylemek durumunda bulunanlar, hâlâ büyük ve yüce «hukuk»larının ve «sağduyu»larının yanıldığını değil, olayların şaşaladığını belirtmek istiyorlar.

Söz söyleyenlerin davranışları bu olunca, olayların oluşumuna seyirci, açıklamasına ise dinleyici olarak katılanların bugün içinde bulundukları şüpheciliği de tabiî saymak gerekir.

İNSAN
Mart, Nisan, Mayıs 1943
Sayı : 21, 22, 23

MİLLET
Yalan ve Gerçek[1]

Bu son harpten önceki Fransız yazarlarından bâzıları, o sıralarda Fransa'da görülen parçalanma belirtilerine açıkça işâret etmişler ve asıl tehlikenin, Fransa'nın servet ve kültürünü meydana getirmiş olan geniş halk kitlelerine karşı sömürücü kozmopolit sınıfla tam bir çıkar ve işbirliği hâlinde mücadeleye geçen Fransız nasyonalizminden [milliyetçiliğinden] geldiğini belirtmişlerdi.

Fransa faciası bu görüşü doğrulamıştır. Fransız nasyonalizminin baş temsilcilerinden biri[2], düşman karargâhına hergün Fransa'dan biraz daha yurt, biraz daha emek taşımaktadır. Bir başkası[3], Fransız Paris'in Fransız sokaklarında, Fransaya karşı düşman muhâfızlarıyla dolaşıyor.

Milletine ihânet etmiş olan sâdece Fransız nasyonalizmi mi? Hayır. İstilâya uğrayan ülkelerde düşmandan çok düşmandan yana olan köle yönetimlerin hepsinin de «millî» unvanını kullandıklarını hatırlamak bu yargıya varmaya yeter.[4]

Aynı yazarlar, kelimelerin büyük bir rol oynadığı o kaygı verici durum karşısında, «millet» kelimesinin anlamını belirtmeyi, bu kelimeye özünü, somut muhtevâsını vermeyi gerekli görmüşlerdi.

Memleketimiz için böyle bir tehlike düşünülemez. Fakat, özellikle son günlerde, «millet» kelimesinin, ya içi boş yada gerçek milletin çıkarlarına aykırı görüş veya amaçlarla sık sık kullanıldığını görüyor, bu durum karşısında üzüntü, kaygı duymaktan kendimizi alamıyoruz.

I

Millet teorileri oldukça çeşitlidir: ırkçılık ve mistik anlayış, «Milleti Devlet yaratır» iddiası, müşterek irâde teorisi, doğal sınırlar teorisi, dil ölçütü, v.b...

Bu teorilerin hepsi de belirli bir politikaya hizmet etmekten ileri gidememektedir. Yani, genel ve objektif olan bilimden uzakta bulunmaktadır. Bunları kısaca gözden geçirelim.

IRKÇILIK

Irkçılık, İsrail oğullarının, Romalıların ve Yunanlıların kölelere, feodalizmin toprak kullarına, İspanyol sömürgeciliğinin yerliye karşı ileri sürdükleri «seçkin kavim» iddeasının geçen yüzyılda sahte-bilimsel, bugün de mistik şeklidir[5].

Teolojik delillerden daha inandırıcı deliller arayan emperyalizm, asîl kont Joseph-Arthur de Gobineau'nun (1816-1882) « İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine Deneme» adlı kitabıyle, geçen yüzyılın ikinci yarısında, sahte-bilimsel formülünü bulmuştur. Gobineau ve ondan sonra

yer yer türeyen «ülemâ», insanları; renkleri, saçları, kafa, burun, yüz biçimleri ve nihayet kafa endisleri bakımından çeşitli gruplara ayırmışlar, her gruba bir de «mânevî, fikrî, ruhî» nitelikler ekleyerek bir takım ırklar icâdetmişlerdi. Irklar hiyerarşisinde, yer yüzünün bütün meziyetlerine sâhip olanı ârî ırktı; en aşağılığı da semitik. Emperyalist devletlerin kavimleri, tabiî, üstün ârî ırktandılar. Irkçıların bu çabaları sâdece bir övünme hevesinden ileri gelmemekte idi. Mesele, yukarda da söylediğimiz gibi, sömürüyü meşrûlaştırmaktı.

Fakat, ötekiler gibi bu iddialar da günün birinde çöküverdi. Bilimsel antropolojistlerin, biyolojistlerin, ruhbilimcilerin, tarafsız, ciddî çalışmaları, bu efsaneyi sararmış sahifeler arasına gömdü. Hiçbir kavmin bir tek ırktan meydana gelmediği, saf ırk diye birşey bulunmadığı anlaşıldı. Meselâ, ârî ırktan olması pek istenen Bavyeralıların köküne kadar brakisefal (makbul olmayan toparlak kafalı) oldukları, mogollarda 60'dan 100'e kadar kafa endisi bulunduğu tesbit edildi. Ruhsal üstünlük iddiasına gelince, bunun da morfolojik farklara değil, tekniğe, toplum ve sınıf koşullarına bağlı olduğu ortaya çıktı (1).

Geçen yüzyılın bu efsanesinden esinlenerek memleketimizin şu yada bu bölgesinde veya dışında saf Türk ırkı bulunduğunu iddia edip, mahallîlik, hemşehrilik hırslarını doyurmaya çalışanlar, bu iddialarıyla millî bütünlüğümüz için ne kadar tehlikeli rol oynadıklarını düşün-

---

(1) Dr. Muzaffer Şerif Başoğlu'nun «Psikoloji karşısında ırkçılık» ve Niyazi Berkes'in «Irkçılık» adlı yazılarına bk. Yurt ve Dünya Sayı : 22 ve 24.

sünler ve gözlerini biraz da bilimsel sonuçlara çevirsinler.

Bugün en koyu ırkçılar bile artık bu görülür çıkmazdan vazgeçerek daha karanlık yollara sapmış bulunuyorlar. Baş-ırkçı Prof. Günther şöyle diyor:

> **«Yer yüzünde, bir cinsten bir grup hâlinde bir ırk bulmak imkânsızdır. Aynı dille, aynı gelenekle ve aynı dinle birbirine bağlı insan grupları aslâ bir ırk hâlinde değil, ırklar katışımı hâlinde yaşamakta bulunuyorlar.»**

MİSTİK ANLAYIŞ

Irkçılığın sahte-bilimsel safhası böylece kapandı. Fakat emperyalizmin geç kalmış heveskârının [Almanya] önce geniş halk kitlelerine, sonra da dünyaya egemenlik politikasını yürütebilmesi için meşrûlaştırıcı yeni deliller bulması gerekliydi.

> **«En büyük yalanların her zaman bir kısmına olsun inanılır. (...) Propagandanın bilimsel özü ne kadar mütevâzice olursa, kalabalığın yalnızca duyularına seslenirse, başarısı o kadar kesin olur. Büyük kitlenin temsil melekesi gayet sınırlıdır; kavrayışı küçüktür; buna karşılık hâfızadan yoksunluğu büyüktür. Öyleyse, her etkin propaganda pek az noktalarla sınırlanmalıdır. (...) Bu prensip terkedilirse, evrensel olunmak istenirse sonuçlar küçülmüş olur.»**

Bunlar sâdece hayal edilmiş değil, en yetkili ağızdan [Hitler], bugün İncil yerine sürülen baş-kitaba [Mein Kampf] geçmiş ilkelerdir. Bu ilkeler konulduktan sonra, artık her şeyin kolayca açıklanması mümkündür.

«Kavimlerin birbirinden farkı, rasyoloji, yani gerçek anlamıyle ırk bakımından değil, çeşitli ırkların katışımdaki oranları bakımındandır. Her kavim kendisini meydana getiren ırklardan birini öteki kavimlerden az çok daha iyi temsil eder.» (Güntlıer). Nasyonal-sosyalizm Alman kavminin de (Volk) birçok ırklardan meydana geldiğini kabul eder. Fakat her alanda yönetimi nordik ırkın ele almasını ister. Esasen bu doktrine göre **«hemen dünyanın her yerinde, her kavimde, her ırkta yönetici sınıflar, yönetilen sınıflardan farklı ırk unsurlarından meydana gelmişlerdir»** (Günther). Nordik ırk, **«bütün Almanları bir birlik halinde perçinler»** (Dr. Jakob Graf). Nordik olmayan Almanlar da -Yahudiler dışında bunlar halkdaş, kavimdaş (Volksgenosse) sayılır- Nordik olanlara boyun eğmeye mecburdur.

Nordik ya da Cerman de ne? Bu sorunun cevabını tarih mi, etnografya mı, antropolo'i mi, arkeoloji mi, yada bir başka bilim dalı mı verecek? Hayır. Bu cevabı veren sâdece efsâne (mythe) dir: Uygarlıkların kökü kuzeydedir. Sarı saçlı, mavi gözlü savaşçılar, bu bölgeden bütün dünyaya yayılmışlar ve bütün büyük uygarlıkları kurmuşlardır. Uygarlıkların parlaması yada sönmesi, bunların -cermen ırkının- saflaşmasına yada öteki ırklarla karışmasına bağlı kalmıştır. Bu ırk şimdi katışık durumdadır. Müdahale edilmezse, Avrupa uygarlığı yıkılacaktır. O halde XX'inci yüzyılın ödevi nedir? Cermen ta-

rihinin derinliklerinden bu soylu ırkın kan ve toprak birliğini çıkarmak; yani yukarki efsânevi icâdetmiş olan Alfred Rosenberg'in deyişiyle **«bir mythe yaşayıp bir tip yaratmak».** En yetkili ağıza [Hitler'e] göre, **«her düşünce, her fikir, her eğitim ve her bilim bu amaca hizmet etmelidir».**

Böylece bilimin de sınırı çizilmiş oluyor. Hemen söyleyelim ki, nasyonal-sosyalizm, genel bir teori kurmak iddeasında değildir. Çünkü, bu doktrine göre, objektif gerçek yoktur. Her ırkın kendine özgü bir dünyası vardır. Ve **«Bir ırkın erişebileceği en yüksek bilgi, bu ırkın dinî efsânesinde saklıdır»** (Rosenberg). Bu bilgiye erişmek için, İsa bile bir yana atılıp, yerine eski cermen tanrıları, Odin ve Wotan, göreve çağrılmıştır.

Çağımızın bilimsel zihniyetine taban tabana karşıt olan bu mistik anlayış üzerinde daha fazla durmayacağız. Şu var ki, bizde de, bu eğilimden esinlenerek, mistisizme saplananlar bulunduğu için, bu gibilere şunları hatırlatacağız: Almanya, teknik bakımdan emperyalizm çağını yaşamaktadır ve tanrıları fabrikaya sokmuş değildir. Biz ise, ilerlemek için, ileri tekniğe ve buna et-tırnak kadar bağlı ileri kültüre doğru gitmek zorunluğundayız. «Gelenek» diye geriye dönemeyiz.

MİLLETİ DEVLET YARATIR İDDİASI

Ana ilke olarak **«Devletin dışında, Devlete karşı hiçbir şey yoktur, herşey Devlet içindir»** esasını kabul etmiş olan İtalyan faşizminin dünya görüşünü ve «millet»i nasıl anladığını da bu doktrinin en yetkili ağzından (Mussolini'den] dinleyelim :

«Faşizme göre dünya, insanın, içgüdüye dayanan, bencil ve anlık bir zevk hayatına sürükleyici bir doğa kanunu tarafından yönetilen, sırf kendisi için var olan ve öteki insanlardan ayrı bir birey halinde yaşadığı bu, yüzeyde görünen maddî dünya değildir (...) Faşizmin insanı vatan ve millet olan bir bireydir (...) Eski natüralist görüşlerde olduğu gibi Devleti yaratan millet değildir (...) Tersine, millet Devlet tarafından yaratılır.»

Bu doktrin de, bir önceki gibi, objektif gerçeği inkâr etmektedir. Aralarındaki fark, birincinin her şeyi kavmin cevherine (das Volkstum), ırka bağlı görmesine karşılık, bu sonuncunun her şeyi, bireyi, milleti Devletten çıkarmasındadır. Bu doktrinin Devleti bir kişinin irâdesine bağladığını hatırlarsak, solipsizme varıldığını, yani «mihveri âlem»in tek kişinin kafasında toplandığını açıkça görürüz. Esasen burada «Devlet» ten maksat faşist Devlet olduğuna göre, «Milleti Devlet yaratır» iddeasının kabulü, böyle bir Devlet tarafından yönetilmeyen bütün milletlerin -aynı zamanda İtalyan milletinin tarihsel varlığının- inkârı demektir.

Görülüyor ki bu teori de bilimsel hiçbir temele dayanmamaktadır.

MÜŞTEREK İRÂDE TEORİSİ

Kökünü Rousseau'nun «genel irâde»sinden alıp Durkheim'in «kollektif bilinç»iyle sosyoloji alanına giren Fransız görüşü ise, milleti, bireylerin birlikte yaşama is-

teğine, müşterek irâdeye, hergün tekrarladığı farzolunan bir plebisite dayandırmaktadır.

Bu sübjektivist teori, milletin, ülke, dil, ekonomik hayat, kültür birliği gibi objektif etkenlerini gözönüne almamakla muhtevâyı ihmâl etmektedir. Esasen, ne Rousseau'nun «genel irâdesi»sinde, ne de Durkhem'in «kollektif bilinç»inde somut insana, millete ait birşey kalmış değildir. Rousseau'ya göre her yurttaş bütün kişiliğini, bütün kudretini genel irâdenin yüksek yönetimine aktarmalıdır. Böylece, soyut ve mutlak bir iktidar anlayışına varılmıştı: Devlet. Durkheim ise, «kollektif bilinci bireysel verilerden esaslı bir şekilde farklı ve bağımsız bir manevî gerçek gibi gördüğü için, idealizme yaklaşıyor» du (1).

Renan **«Bir milletin bizâtihî var olduğunu Fransız ihtilâliyle ilân etmek şerefi Fransa'ya aittir»** demişti. Fakat, fiilî özgürlüğe doğru bir halk hareketi olarak başlayan Büyük İhtilâl, önderlerinin sâdece hukukî özgürlüğe sâhip, soyut insan anlayışları yüzünden, daha başlangıçta sosyal farklılaşmaya varmış, gerçek milleti bir yana atan nasyonalizm tam bir sembolizme ulaşmıştır.

DOĞAL SINIRLAR TEORİSİ

Sırf politik amaçlarla ortaya atılmış olan teorilerden biri de doğal sınırlar teorisidir. Richlieu tarafından icâdedilmiş olan bu politik varsayıma göre, millet, etrafı

(1) **Hilmi Ziya Ülken, Yirminci Asır Filozofları, S. 380.**

deniz, ırmak, dağ silsileleri gibi doğal engellerle çevrili belirli bir çoğrafya bölgesi üzerinde yaşayanlardır.

Milletin hiç bir unsurunu kapsamayan bu varsayım, denizleri, akarsuları ayırıcı nitelikte görmesi bakımından da çürüktür. **Denizler ve akarsular ayırıcı değil, birleştiricidir.** Dağlar bile, otlak meydana getirmeleri bakımından, bir engel sayılamaz. Bir millet, ülkesinin jeografik çeşitliliği nisbetinde, ekonomik gelişme olanaklarına sâhiptir. Esasen etnolojik bir inceleme bu varsayımı hemen çürütebilir. **Macarlar ile Polonyalılar, hiçbir doğal engeli bulunmayan bir bölge üzerinde yaşamışlardır.** İberik yarımadası çeşitli kavimlere ülke olmuştur. Almanya doğal sınırlarından yoksundur. Büyük Doğu-Avrupa ovasında doğal engel yoktur.

Şu var ki, doğal sınırlarla yurdu bir tutmamak gerekir. İnsanların ve milletlerin doğa ile kucak kucağa ilişkileri gözönüne getirilince, bir milletin emeğiyle yoğrulmuş bir yurdun millî oluştaki payı inkâr edilemez.

DİL ÖLÇÜTÜ

Dil, başlangıçta ırk ölçütü olarak alınmıştır. Alman filologları, ilk ırk sınıflamalarını bu ölçütle yapmışlar, ârîlik-sâmîlik ayırımlarını dil kökenlerine dayandırmışlardı. «Seçkin ırk» iddieasının öncülerinden olan Fichte, dile başyeri veriyordu. Fakat, dilin veraset yoluyla elde edilmediğinin ve Avrupa toplumlarının istilâlar ve toptan göçlerle karmakarışık bir hâle gelmiş bulunduklarının anlaşılması, bu iddieayı çürütüvermiştir.

Dil, çok zaman milliyetin başlıca etkeni olarak alınmaktadır. Gerçekten bu etken önemlidir. Dil birliği zihinsel ve psikolojik hayat yakınlığını anlatır. Fakat dil, tek yada en üstün etken değildir; önemli bir etkendir. Belçika'da iki, İsviçre'de üç dil kullanılması, bu toplumların milletlik niteliklerini ortadan kaldıracak bir olay sayılamaz[6].

Ve nihayet, kimileri de milleti büsbütün inkâra kadar varmışlardır. Françis Delaisi, «Modern Dünyanın Çelişkileri» adlı kitabında, milleti, tanrılar gibi, sırf bir mythe'den ibâret saymaktadır.

II

Buraya kadar anlattıklarımızdan bir sonuca varabilir miyiz? Millet kökünü ilkellikten alan bir ırk birliği midir? Devletin bir ürünü müdür? Birlikte yaşama isteğinde bulunanlar mıdır? Doğal engellerle çevrili bir coğrafya bölgesi üzerinde yaşayanlar yada aynı dili konuşanlar mıdır? Millet yok mudur?

Bu soruların doğru cevaplarının verilebilmesi için, sosyolojinin, idealist, düalist, mistik, sembolist spekülâsyonlardan kurtulup objektif gerçeğe ulaşmasını beklemek gerekmiştir. «Millet nedir?» sorusuna şöyle cevap verilmiştir:

> **«Millet, dil, ülke, ekonomik hayat ve, kültür birliğinde ifâdesini bulan psişik oluşma birliğinden kurulu, tarihsel olarak meydana gelmiş, istikrarlı bir topluluktur.»**

Bu tanım, ilk bakışta yukarki teorilerden işe yarayanlarının bir araya toplanmış, eklektik şekli gibi görülebilir. Böyle bir görüş çok yanlış olur. Çünkü, bu tanımdaki ne «yurt»un doğal sınırlarla, ne «dil»in soyut dil ölçütüyle, ne de psikolojik oluşmanın içi boş kollektif bilinçle ilintileri yoktur. Ve hemen söyleyelim ki, bu etkenler hiç de ayrı ayrı, bağımsız değil, karşılıklı bağımlılık hâlindedir.

MİLLET TARİHSEL BİR AŞAMADIR

[Toplumlar, tarih içinde, şu üç diyalektik süreçle gelişirler: Birincisi, **«insanla doğanın karşılıklı etkileri sırasında, sosyal iş sürecinde, insanla doğa arasındaki madde mübadelesinde çelişkiler ortaya çıkmasıdır. İnsan, sunî maddî alanına biçim verirken o güne kadar uyduğu davranış tarzı ile bu yeni çevrenin yarattığı uyarıcı arasında bir çelişki meydana gelmesine sebeb olur. Bu çelişki, bir davranış değişikliği sonucunda, yani üretim güçlerinde bir değişiklik olması sonucunda ortadan kalkar. Ama, bu da yeni uyarıcıların ve giderek yeni çelişkilerin ortaya çıkmasına sebeb olur. Ve bu böylece sürer gider. İkinci diyalektik süreç, yeni üretim güçleri ile eski üretim ilişkileri arasında bir çelişki meydana gelmesiyle oluşur. Yeni üretim güçlerini frenlemeye başlayan bu çelişki, üretim ilişkilerinin yeni üretim güçlerine uymasıyle ortadan kalkar. Üçüncü diyalektik süreç, yeni üretim ilişkileri ile, yani yeni ekonomik temel ile eski üstyapı arasındaki çelişkiden doğar. Başlangıçta yeni ekonomik temelin meydana gelmesini frenlemiş olan bu çelişki, üstyapının yeni ekonomik temele uymasıyle son bulur. Bu diyalektik süreçler -yalnızca bu üçü- insanlığın**

sosyal gelişme sürecini meydana getirir»[7]. Yukarki tanımda birbirine bağlı unsurları belirtilen millet gerçeği de, bu üç diyalektik sürece bağlı tarihsel gelişme içinde meydana çıkar. Bilindiği gibi, toplumların gelişme aşamaları «üretim tarzlarına», yani üretim güçleri ile üretim ilişkilerinin meydana getirdiği bütünün tarih içinde aldığı birbirinden temelden farklı biçimlere göre belirlenir: İştirakçi ilkel topluluk, kölelik, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm. Dünyanın hemen her yerinde marksistler arasında tartışma konusu olan «Asya tarzı üretim» varsayımını da kapitalizm - öncesi aşamalara ekleyelim.

Yukarki tanımda birbirine bağlı unsurları belirtilen millet gerçeğini, birer birer, bu aşamalarda araştırmak en sağlam yoldur. Bugün bir kısım burjuva teorisyenlerince de benimsenen, hattâ Webster'ın New World Dictionary'sine de geçmiş olan yukarki tanım, J. Stalin'in 1912'de yayımlanmış olan «Marksizm ve Millî Mesele» adlı kitabından alınmıştır. Stalin, adı geçen kitabında, tanımına uygun millet kategorisini kapitalizm aşamasında bulur. **«Millet, yalnız bir tarihsel kategori değildir; belirli bir çağın, yükselen kapitalizm çağının bir tarihsel kategorisidir. Feodalizmin tasfiyesi ve kapitalizmin gelişmesi süreci, aynı zamanda, insanların milletler hâlinde teşekkülü sürecidir» der.**[8] Bu süreci izleyelim]:

Orta-Çağın ortalarındayız. Avrupa, feodalizmin tam içindedir. Teknik hızla geriye gitmiştir. Site, para ekonomisi sönmüş, köye, kapalı köy ekonomisine, aynî mübâdeleye dönülmüştür. Tarım 5 ilâ 18 nüfuslu aile grupları tarafından yapılmaktadır. Fakat, toprakları de-

rebeyinin mülküdür. El sanatları (zanaat) feodal mülkiyetin bir parçasıdır. Bir demokrasi, bir devrim hareketi hâlinde meydana çıkmış olan hristiyanlık, feodal düzenin tutucusu, koruyucusu hâline gelmiştir. Her yenilik iddiası tanrıtanımazlık sayılıp, sâhibinin diri diri yakılmasıyla ödetilmektedir. Doğanın incelenmesine ihtiyaç yoktur. Sağduyu «bir iğnenin ucunda kaç meleğe yer vardır?» gibi teolojik sorunların çözümüyle uğraşmaktadır. Toprak kulluğuna din ve düşünce kulluğu uygun düşmektedir. Dünya görüşü dinseldir. Yâni, seviye prensibine, otoriteye dayanmaktadır. Felsefe «teolojinin uşağı» (ANCİLLA THEOLOGİAE) sayılmaktadır. Bilim, geleneğin ve Kutsal Kitabın yorumundan ibârettir. Sanat, biçimi ve özüyle yer ve gökün üstün güçlerini yansıtmaktadır. Ahlâk, kölelik sadakatıyle efendilik gururuna ve efendi tohumundan gelene saygı temeline dayanır.

X'uncu yüzyıldayız. Önceki yüzyıllarda yavaş yavaş gelişmiş olan teknik, bu yüzyıldan başlayarak, Avrupa toplumlarının yeniden kapitalizme -bu kez XIX'uncu yüzyılın sanayi kapitalizmine varacak bir düzene- doğru yolalmalarına imkân vermiştir. Pazar için üretim, yani «mal» imâli başlamaktadır. 920'de, Rammelsberg'de gümüş madenlerinin keşfi para ekonomisinin kurulmasını kolaylaştırmıştır. Sein ile Rhin arasında, Flandre'da, Güney İngiltere'de, Akdeniz kıyılarında, özellikle İtalya ve Güney Fransa'da mal mübâdelesi gelişmektedir. Bu gelişmenin köy kadrosu içinde oluşmasına imkân yoktur. Tarımla sanayii birbirine bağlayan bir ortama ihtiyaç vardır. Bu ortam «şehir»dir. Böylece, yukarda saydığımız bölgelerde şehirler belirmiş ve bu ortam içinde yeni bir sınıf meydana gelmiştir: tüccar ve esnaf, kısaca burjuva.

Burjuvanın, emeğe, ilk maddeye, mamûlleri ve ilk maddeleri nakletmek için serbest yollara, alıcıya ihtiyacı vardır. Derebeyi ise, toprak kullarını ve sâhibi bulunduğu ilk madde kaynaklarını elinden çıkarmamakta, feodal mülkiyete dahil yollarda ulaşım araçlarından haraç almak, bunları yağma ettirmek suretiyle ulaşımı güçleştirmekte, angarya ve aynî aidatla köylünün alım imkânlarının genişlemesine engel olmaktadır. Bu durum, burjuvayı, bir yandan kendi bünyesi içinde örgütlenmeye, loncalar (korporasyon) kurmaya, bir yandan da, köylü ile birlik hâlinde, feodalizmle mücâdeleye götürmüştür. Feodalizmi tutan Papalık ve İmparatorluktu. Bu iki kuvvete karşı savaşmak için yeni politik kadrolara ihtiyaç vardı. Burjuva ve köylü bu ihtiyaçtan ötürü krallar ve bağımsız prenslerle birleşmişlerdi. Bunlara, başlangıçta, geniş halk kitlelerinin iddealarını savunmuş olmaları bakımından, «millî Devlet» adı verilmiştir. İtalya'da şehirler, hem Papalık, hem de İmparatorlukla mücâdele ediyordu. Fransa, İngiltere ve Almanya ise asıl rakiplerini Papalıkta görmüşlerdi. «Millî Devlet»lerle Papalık ve İmparatorluk arasındaki, vak'acı tarih kitaplarını dolduran mücâdeleler, yukarıda kısaltmaya çalıştığımız altyapı çatışmasının politik üstyapıdaki yansılarıdır. Bu çatışmanın inanç alanındaki sonucu Reform (Fransa'da Calvinizm), düşünce ve sanat alanındaki sonucu ise Rönesans ve Hümanizma hareketleri olmuştur. Reform, hristiyanlığın mistik enternasyonalizmine karşı farklılaştırıcı bir harekettir. Rönesans ve Hümanizme ise, yöresel özelliklerin dar kadrolarını yıkan, beşerîye doğru genişletici bir karakter ve güç taşımıştır. Rönesans ve Hümanizma, kronoloji bakımdan geriye dönüş ifâde ederse de, gerçekte yeni kapitalist hareketin, Ortaçağ feodal düzenini

yıkmak için, İlk-Çağ ticaret kapitalizminden hız almasr demektir.

Bu akımlar, Orta-Çağda vadedilmiş bir âlem uğruna hiçe indirilmiş olan insanı bu gerçek dünyanın erdemleri içinde görüş, dogmatik zihniyetten özgür incelemeye, teoloji ve skolâstikten felsefeye ve doğa bilimlerine geçiş demektir (1).

İşte, bu gelişmenin sonucu, insana, kabileden, köyden, siteden daha geniş bir ufuk açmak olmuştur: Millet (2).

Fakat, kral ve lonca ile mesele çözülmüş değildir. Bunlar, feodal düzenle bir mücâdele aracı olarak meydana gelmiş olmakla birlikte, o düzenin koruyucularıdır. Kral derebeyinin büyültülmüş şeklinden başka bir şey değildir. Krallık ülkesinin sâhibi, feodal mülkiyetin yüce koruyucusudur. Lonca, toprak kulluğundan kurtardığı insanı meslek kulu hâline sokmuştur. 1789, bir ülkede (Fransa) feodalizmin bu son kalıplarının da parçalanışını anlatır. Fakat, geniş halk kitlelerinin kurtuluş hareketi hâlinde parlayan ihtilâlle bir millet tamamlanmış değil, ancak sesini duyurmuştur. Çünkü, 1790 ve 93, sosyal

---

(1) Adnan Cemgil'in «Hümanizma» adlı yazısına bk. Yurt ve Dünya, Sayı: 25.

(2) Esasen, XIV'üncü yüzyılda bir öğrenci grubunu, belli bir zanaatten olanları, belli bir mesleğin sâhiplerini anlatmak üzere meydana çıkmış olan «nation» (millet) sözcüğü, bugün de birçokları için belirsiz olan anlamıyle, ilk olarak, adı bilinmeyen bir İsviçreli tarafından kullanılmıştır. (H. Lefebvre) [Henri Lefebvre, Le nationalisme contre les nations = Milletlere karşı milliyetçilik, Editions Sociales Internationales, Paris 1937, p. 108].

farklılaşmanın, Fransa'nın bugünkü bölünmüş, parçalanmış hâlinin ilk habercileri olmuştur.

YURT BİRLİĞİ

Doğanın sosyal evrimdeki payını yukarda belirttik. Toplumların, feodalizmden kapitalizme geçerek millet aşamasına girebilmeleri için tarımla sanayiin, köylerle şehirlerin, birbirlerini tamamlayıcı bir bütün hâline gelmeleri gerekmiş olduğunu gördük. Böylece millet kadrosuna geçen toplumların doğalarının da köy ve siteden daha geniş bir çevre meydana getirdiğini gözlemiş oluyoruz: Yurt (1).

Burada, «yurt»un gerçek muhtevası üzerinde biraz durmayı faydasız görmüyoruz. Çünkü, bu kelime de, millet kelimesi gibi, çoğu zaman muhtevasız olarak kullanılmakta, birçokları yurdu, insan emeği katılmamış, mehtaplı, guruplu, «şâirâne» manzaralardan, bâzen bir mezar taşından, bâzen kırık bir minâreden ibâret saymakta, sembolizme, fetişizme saplanılmaktadır.

Yurt, herşeyden önce, genişliğine ve derinliğine insan emeğiyle yoğrularak üretime boyun eğdirilmiş doğadır. İnsansız toprak, sömürülmeyen yeraltı değerleri, üretime çevrilmemiş akarsu ve deniz... yurttan sayılamaz.

Fakat, yalnızca bu şartın gerçekleşmesiyle yurt tamamlanamıyacağı gibi, sırf bu anlamdaki «yurt»la millet de bütünleşemez. Yurt, bütün yurttaşların emeğine sunul-

(1) «Patrie» (yurt) sözcüğü, ilk olarak XVI'ıncı yüzyılın hümanistleri tarafından kullanılmıştır: Dolet, Rabelais, Du Bellay, Ronsard (H. Lefebvre) [a. g. e., s. 137].

muş doğadır. Esasen, ancak üretim ilişkileri bu aşamaya eriştiği takdirdedir ki, doğa -hiç değilse yurt kadrosu içinde- topluma kendisini cömertlikle teslim eder.

X'uncu yüzyıldan başlayarak, özellikle sanayi devriminden sonra, Avrupa'da birinci şart yer yer gerçekleştiği halde, ikincisinin gerçekleşmemiş olması yüzünden, yurtlar daha çok birer kelime hâlinde kalmaya mahkûm olmuştur. Voltaire, «Yoksulların yurdu yoktur» demişti. 1789, geniş halk kütlelerini gerçek yurda doğru götürüyordu. 1790 ve 93 bu yürüyüşün saptırılması tarihleridir.

EKONOMİK HAYAT BİRLİĞİ

Birey için ekonomik hayat, üretim ile tüketimden ibârettir. Tüketim üretimin bir tâbii olduğuna göre, bireyin ekonomik hayatını belirleyen üretimdir. Tek insan XVIII'inci yüzyılın bir kuruntusudur. Bundan ötürü, bireyin üretimini, sosyal üretim mekanizmasının bir birimi, bir vidası olarak kabul etmek zorundayız. O halde, bireyin ekonomik hayatının sosyal üretimle belirlendiği sonucuna varırız. Sosyal üretimin, her dönemde, her aşamada aynı ilişkiler düzeni içinde oluşmadığını gördük: göçebe [ilkel] toplumun iştirâk hâlinde mülkiyeti, feodal toplumun toprak mülkiyeti, kapitalist toplumun üretim araçları (makineler, ilk maddeler, vb.) mülkiyeti (sermaye). Bu çeşitli düzenlerden her birine ayrı, belli bir dağılım ve bölüşüm düzeni uygun düşer. Ekonomik hayat birliğini bu düzenlere göre yorumlamak gerekir. Göçebe [ilkel] toplum, iştirâk hâlinde mülkiyet ve birlikte üretimin nimetlerinden bütün fertlerini birlikte

faydalandırmaktadır. Fakat bu toplumun insanı doğanın öylesine kölesidir ki, bu birliğin farkında bile değildir. Bunu ancak sonraki aşamaların ezilen, fakat kurtuluş düğümlerini çözebilecek bilince varamayan sınıfları farkedebilmişlerdir: altın devri hülyâları, ütopyalar.

Feodal toplum, ekonomik hayat birliği bakımından bir yandan küçük küçük kadrolarla (aile), bir yandan da derebeyi-toprak kulu ayrılığı ile bölünmüş haldedir. [İlk çağ] ticaret kapitalizminin kölelik kurullarıyla ikiye bölünmüş sitesi, özgür insanlar bakımından sâdece bir çıkar birliği manzarası göstermektedir.

Milletin oluşunda zorunlu bir etmen olarak beliren ekonomik hayat birliğini, sosyal iş bölümü düzeniyle, Yeni Zamanlar kapitalizminde aramak gerekir. Ancak, üretim araçlarının sosyal emekte payı olmayan bir sınıfın elinde toplanması sonucunu doğuran sosyal farklılaşma, ekonomik hayat birliğinin kökünden yıkılması ve esasen tamamlanmamış olan milletlerin de içinden ikiye bölünüp parçalanmaları sonucunu vermiştir. Böyle bir toplumda «bir değil iki millet vardır».

DİL BİRLİĞİ

«Dil ve düşünce hayatı, ortak bir amaca (üretim) yöneltilmiş, ortak bir çabadan, cedlerimizin ilkel işlerinden doğmuştur» (Louis Noirè). Dil bilgisi, bize kelimelerin ilkel temellerini, aktif kökler denilen ve bir çabayı anlatan «fiil»lerin meydana getirdiğini, kelimelerin fiillere uygun düşen iş âletlerinden başlamak üzere, meydana geldiğini öğretir. Bir üstyapı olan dil de, öteki üstyapılar gibi, sosyal tekniğin gelişmesine bağlı olarak gelişir[8].

Düşünme, herzaman kelimeler aracılığıyla oluşur. Bir bilginin deyişiyle söyleyelim: «Düşünme sessiz bir nutuktur». Bu olayı şu örnekle de anlatırlar: Yabancı bir dili çok iyi öğrenen bir kimse o dille düşünmeye başlar. Almanca, İngilizce, Fransızca düşünmek gibi. Kelimelerle düşündüğümüzü anlayabilmek için en kısa yol bunu kendimiz denememizdir.

Bu kısa açıklamamızla varılacak sonuç nedir? Dil sosyal emekten doğar ve sosyal tekniğin gelişmesine bağlı olarak gelişir ve birçoklarınca tamamen bireysel bir olay sanılan düşünmenin ilk maddesi sosyal bir ürün olan dildir. O halde, dil birliği zihinsel faaliyet yakınlığının ve psikolojik anlaşmanın en belirgin ölçütüdür. Ancak, bir toplumu meydana getiren bütün bireylerin sırf aynı dili kullanmaları, o topluma «millet» niteliğini veremiyeceği gibi (ilkel toplumlar), sosyal farklılaşma sonucunda farklılaşan ortak kökenli diller de, sırf aynı kökten gelmiş olmaları bakımından dil birliğine esas olamaz. Fransızca, İspanyolca, İtalyanca ve Romencenin kökü halk Lâtince'sidir. Milâttan sonra IX'uncu yüzyıldaki durumuna «romane» dili adı verilen halk Lâtincesi, feodal düzene karşı kapitalist aksiyonun gelişmesiyle başlayan millete doğru hareketle birlikte, o yüzyıldan başlayarak, yukarıda adlarını saydığımız dallara ayrılmıştır.

Bugün Avrupa'da kozmopolit zümrelerin, çağını ıhtişamla yaşadıktan sonra gittikçe yozlaşan dilleri karşısında, geleceğin kültür dilleri olmaya aday geniş halk kitleleri dilleri sapasağlam yaşamaktadır.

PSİKOLOJİK ANLAŞMA

Cansız nesnelerden başlamak üzere, sırasıyla bitkiler, insandan başka hayvanlar, göçebe, feodal... toplumların insanları ve nihayet en ileri aşamadaki toplumun insanı üzerinde bir göz gezdirirsek, derece derece zorunluktan özgürlüğe geçildiğini görürüz. Bu gözlemimiz, bizi, en ileri aşamalarda bile, insan irâdesinin hiçbir determinizme bağlı bulunmayan bir tür Tanrı olduğu ya da olacağı sonucuna götürmez. Tersine, sosyal tekniğin gelişmesi ölçüsünde, insanın tüm doğa [ve toplum] için geçerli olan nedensel zorunluk üzerinde bilinç kazanmak, doğa kanunlarını farkedip öğrenmek ve tekniğin egemenliği altına almak suretiyle özgürlüğe doğru yolaldığını anlarız.

Cansız nesnelerin tâbî olduğu fiziko-şimik determinizmden başlayıp, canlıların tâbî olduğu biyolojik determinizm hâlinde uzanan nedensellik zinciri, âlet yapan insanla teknik determinizme ulaşır. Biyolojik insanın içgüdüler, refleksler hâlinde beliren hareket imkânları, teknik insanın psişizmi, zekâsı ve irâdesiyle özgürlüğe doğru genişler, açılır. İlkel insanda, psişizmin tekniğe bağlı olduğunu gözlemek pek kolaydır. Fakat, sosyal tekniğin gelişmesi sonucunda, bir yandan dil, gelenek, hukuk, ahlâk, bilim, sanat,... gibi üstyapıların dallanıp budaklanmış olması, bir yandan da insanın, yine bu gelişme sonucunda, daha geniş, nisbî bir hareket özgürlüğüne kavuşmuş bulunması, insan psişizminin tâbî olduğu determinizmin gözlem ve tesbitini oldukça güçleştirir. Hele, örgütlenmemiş toplumun başıboş kanunlarına körükörüne bağlı olan insanı sözkonusu ise. Bu tür toplumlarda, bireysel irâdelerin yöneldikleri hedeflerle, bu irâdelerin karşı-

laşmasından meydana gelen sosyal olay arasında çoğu zaman görülen ayrılıklar, temel etkenin farkında olmayanları, ya fatalizme, ya da bireysel irâdelerin dışında bağımsız ve egemen bir «kollektif bilinç» kuruntusuna götürür. Gerçekte ise, sosyal olay, herzaman sosyal tekniğe ve üretim ilişkilerine bağlı bireysel irâdelerin birbirleriyle karşılaşmasının sonucudur. Örgütlü toplumlarda bireysel irâdeler, belli, ortak hedeflere yöneltilmiş olduğundan, sosyal olaylar da önceden kestirilmiş, belli sonuçlardan ibârettir.

Fakat, bununla, örgütlenmemiş toplumlarda bireysel psikolojilerin uzlaştığı çevreler bulunmadığı sonucuna varılmış olmaz. Tekniğin ve üstyapılar düzeninin bireyler üzerindeki etkisini unutmamak gerekir. Sınıflara bölünmüş toplumlarda, eğemen sınıf, üstyapılar düzenini, çeşitli yollarla, ötekilerine kabul ettirir. Bundan ötürüdür ki, örgütlenmemiş toplumlarda da bütün bireylerin üzerinde azçok birleştikleri geniş bir yerleşmiş değerler bölgesi mevcuttur: «İyi»ye ve «kötü»ye, «haklı»ya ve «haksız»a, «güzel»e ve «çirkin»e dair, sistemleştirilmemiş, üzerinde düşünülüp taşınılmamış, yarı-bilinçli, müphem tasavvurlar, kanaatler, duygular. Bunlar, sosyal hayat ölçüsünde alınırsa, sosyal psikolojiyi meydana getirirler.

Sosyal psikoloji, bir toplumu meydana getiren bireyler arasında bir yakınlık, bir anlaşma etkeni olması bakımından milletin oluşunda önemli bir etken sayılmak gerekir. Fakat, sâdece sosyal psikoloji, psikolojik anlaşmayı sağlayabilir mi? İnsan toplumunun birleştirici bağının emek bağı olduğunu görmüştük. Tam bir psikolojik anlaşma, ancak emek bağına dayanan toplumda, sınıfsız

toplumda mümkün olabilir demektir. Sınıflara bölünmüş toplumlarda sosyal emek bir sınıfa, araçlar ise bir başka sınıfa aittir. Bu tür toplumlarda birleştirici sosyal psikoloji etkeninden daha güçlü bir etken, bölücü, ayırıcı rolünü oynamaktadır: sosyal ideolojiler.

Sosyal ideoloji, oldukça sistemleşmiş, üzerinde bilinç kazanılmış, hedefleri belli değerlere dayanır. Egemen sınıfın ideolojisi, kurulu düzeni korumaya çalıştığından, tabiî, sosyal psikoloji değerlerinin de koruyucusudur. Toplumun ilerlemeye doğru değiştirici gücünü taşıyan sınıfların ideolojisi ise, yerleşmiş değerleri gitgide artan bir baskı ile hırpalar, sarsar ve sonunda yıkar. Görülüyor ki, böyle bir çatışmaya sahne olan bir toplumla psikolojik anlaşma değil, psikolojik çatışma vardır.

Avrupa'nın millet aşamasına ayak basıp sosyal farklılaşma yüzünden tamamlanamayan yarım milletleri bugün de bu durumdadır. Bir yanda, çoğunluğu milletlerin gerçek unsurlarını meydana getiren sınıflar, bölücü, parçalayıcı yerleşmiş düzeni ve değerleri sarsmakta, karşı yanda ise, egemen sınıflar, başta millet kelimesi olmak üzere, kelimelerin dokunaklı titreşimlerinden yararlanarak, fetişizme, sembolizme başvurarak, yerleşmiş değerleri ve düzeni tutmaya çalışmaktadır. Bu sonuncuların, mite, efsâneye, masala dayanan ideolojilerinin başvurabileceği bundan başka bir taktik esasen yoktur.

KÜLTÜR BİRLİĞİ

«Kültür» kelimesi, bizde birçoklarınca, dil, bilim, sanat, felsefe, din, gelenek ve görenekler, hukuk ve ahlâktan ibârek olan muhtevasından tecrid edilerek, içi boş

bir biçim hâlinde kullanılıyor. Esasen birer birer incelenip derinleştirilmeye, doğuş ve oluş etkenleri araştırılmaya ihtiyaç gösteren bu olaylar «kültür»den ayırılınca, «kültür ve teknik ayrı şeylerdir; bir millet kültürünü tarihsel köklerinden, tekniğini ise yabancılardan alabilir», hattâ, «tekniksiz kültür kuracağız» gibi garip yargılara varılıyor. Kültürün sosyal tekniğe olan nedensel bağlılığını daha yukarda çeşitli örneklerle belirtmeye çalışmış bulunduğumuzdan, bir başka yazımızı sırf bu konuya ayırmak ve sözü geçen garip yargılara o yazımızda daha etraflı cevap vermek üzere, kültür özellikleri konusuna geçiyoruz.

Şu sorular karşısında kalabiliriz: Madem ki, dil, hukuk, ahlâk, bilim, sanat... gibi olaylar sosyal tekniğe dayanmaktadır, mademki her toplum belli sosyal teknik aşamalarından geçmek, sosyal teknikle belirlenen toplum türlerini yaşamak zorunluluğundadır, o halde aynı aşamada bulunan aynı tipten iki toplumun kültürleri de birbirinin tıpatıp aynı olmak gerekir. Günümüzde yada tarihte birbirine her bakımdan eşit hiç olmazsa iki toplum gösterilebilir mi? Başta dil olmak üzere, üstyapılar adiyle yukarda sıralanan olaylardan hangisi, aynı türden iki toplumda eşitlik göstermektedir yada göstermiştir?

Göçebe, [köleci] feodal, kapitalist... adlariyle andığımız toplum türleri, toplumların sıvı hâlinde içlerine dökülüp boşaldıkları sert birer dökümcü kalıbı değildir. Başta doğa farkları olmak üzere, yeryüzünü kaplayan geniş toplumlar kadrosu içinde alınan yer, geçiş dönemlerindeki kesişmeler, öteki toplumların etkileri, sosyal teknikte hızla sıçramalar, gerilemeler gibi etkenler, belli toplumlara bel-

li özellikler verir. Fakat, bu özellikler hiçbir zaman üst yapıların ana çizgilerini silecek nitelikte olamaz. [İlkel] göçebe toplumda miras hukuku, feodal toplumda tecrübî ambriyoloji, kapitalist toplumda animizm aramak boştur. Bununla birlikte, kültür özelliklerinin önemi hiç de küçümsenemez. Aynı aşamada -meselâ millet aşamasında- bulunan aynı tür toplumlar birbirlerinden ancak kültür özellikleri ölçütüyle ayırdedilebilir.

Yalnızca bu özellikler bir toplumda kültür birliğinin varlığını anlatabilir mi? Yukardan beri çeşitli vesiylelerle gördük ki, feodalizmden kapitalizme geçip millet aşamasına giren toplumlar, sosyal farklılaşmalar yüzünden, toplum ölçüsünde, ne yurt, ne ekonomik hayat, ne dil birliğini sağlayabilmişler, ne de psikolojik anlaşmaya varabilmişlerdir. Bu yüzden tamamlanıp bütünleşemeyen, yarım-milletlerde, bütün bireyler bakımından, kültür birliği bulmak imkânsızdır. Bugün birbirine gitgide daha sıkı mâlî bağlarla bağlanarak âdetâ ayrı bir toplum hâline gelen, çeşitli toplumlara mensup kozmopolit zümrelerin kültürleri karşısında, geniş dünya topluluğuna millî özellikleriyle katılmaya aday kitlelerin millî kültürleri yer almakta ve gelişmektedir.

Görülüyor ki, geniş halk kitlelerinin, gerçek milletlerin sırtlarından geçinenlerce, bir yandan çözülmesini çıkarlarına uygun görmedikleri millî sorunları bu kitlelere unutturmak, bir yandan da öteki milletleri boyunduruk altına almak amaç ve kaygılarıyla uydurulan «ırk üstünlüğü», «milleti Devlet yaratır», «kollektif bilinç», «doğal sınırlar»... gibi iddealar birer yalandan ibarettir.

Millet, sosyal gelişme yolunda bir aşamadır, bir gerçektir. Bâzı toplumlar bu aşamaya girmişler, fakat millet olarak henüz tamamlanıp bütünleşmemişlerdir. «Beşerî» ye giden yolun bu son aşaması da elbet yaşanacak, aşılacaktır.

---

1. Bu yazı iki kısımdan meydana geliyor. Birinci kısmda Alman ve İtalyan faşistlerinin millet görüşleri ile öteki burjuva görüşleri -elştirili olarak- özetlenmiştir. Özetler, bir dergi yazısına sığdırılmak istendiği için, son derece kısa, bundan ötürü de yetersiz olmakla birlikte, konuyu incelememiş olanlara oldukça derli toplu bir fikir verebilir. İkinci kısımda, J. Stalin'in tanımı açıklanmaya çalışılarak, marksist millet görüşü -yine pek kısa olarak- açıklanmak istenmiştir. Stalin'in tanımı, 1912'de yayımladığı «Marksizm ve Millî Mesele» adlı kitabından aktarılmıştı. Türkçesi geçen yıl bizde de yayımlanan adı geçen kitabını Stalin, Rus İmparatorluğunda bir çok milletin bulnnmasından ötürü partisinin karşısına çıkan somut sorunları çözümlemek amacıyle yazmıştır. (B.k. J. Stalin, **Marksizm ve Millî Mesele,** çev. M. Kabagil Sol Yayınları, Ankara 1967). Marksistlerce bugünedek daha uygunu önerilmemiş olan tanım, millet gerçeğinin tüm unsurlarını kapsamakla birlikte, hemen her tanım gibi, oldukça mekanik bir niteliktedir. **«Milletin dört karakterini, sâdece yanyana koyarak, sayar; bunları diyalektik olarak birbirine bağlamaz; bu dört karakterin, belirli bir tarihsel evrimin sonucu olarak, nasıl doğabildiğini, milleti tarihsel olarak nasıl meydana getirdiğini göstermez»** (Bk. Jean Chesneaux, **Le processus de formation des nations en Afrique et en Asie** = Asya ve Afrika'da milletlerin meydana geliş süreci, La Pensée, fevrier 1965, no. 119, p. 73). Yazımda, Stalin'in tanımı işte bu nedenle açıklanmak istenmişti. Ne var ki, o yıllarda eldeki kaynakların sınırlı olmasından da ötürü, denemem pek de başarılı olmamış, hattâ güdük ve ilkel kalmıştır. Üstelik, Max Beer'in «Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Genel Tarihi» adlı kitabındaki yanlışlara uyarak -önsözde de belirttiğim gibi göçebelik ve toprağa yerleşme ve iştirâkçi ilkel topluluktan sınıflı topluma geçişteki işbölümü aşamaları ile «üretim tarzı» ve bununla belirlenen «sosyal kuruluş» kavramlarını birbirine karıştırmış, kölelik aşama-

sını yer yer atlayıvermiş, İlk - çağ Yunan ve Roma'sında en belirgin yan ve ilişkileriyle kendini gösteren kölelik yerine feodalizmden (ve kapitalizmden) sözaçmışım (Bk. Max Beer, **Histoire général du socialisme et des luttes sociales,** Les Revus, Paris 1930, P. 17 - 25, 63, 64, 94 - 96. 1941'de, «Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Umumî Tarihi» adıyle yayımlanan Türkçe çeviride, nedense, «feodalizm» sözcüğü kullanılmayarak «orta - çağ» sözcüğü tercih edilmiştir Çev. Zühtü Uray, Maarif Matbaası 1941, s. 23 ve 24). İşte bu nedenlerle, yazıyı sözkonusu yanlışlarıyla aktarmakta bir yarar görmedim. «Millet tarihsel bir aşamadır» arabaşlıklı bölümünün Orta-çağa kadar olan kısmını atarak, yerine köşeli parantezler [ ] içinde yeni bir parça ekledim.

j. Stalin, adı geçen kitabında, milleti kapitalizm çağının bir ürünü olarak alır. **«Millet, yalnız bir tarihsel kategori değildir; belirli bir çağın, yükselen kapitalizm çağının bir tarihî kategorisidir Feodalizmin tasfiyesi ve kapitalizmin gelişmesi süreci, aynı zamanda, insanların milletler hâlinde teşekkülü sürecidir»** der (Bk. Türkçe çeviri, S. 21). Marksistlerin bir kısmı bugün de bu görüştedir. Yazımda, ben de, bu görüş üzerinde yürümüştüm. Oysa, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra, başarıya ulaştırılan millî kurtuluş savaşlarının da etkisiyle, milletlerin meydana geliş sürecinin başlangıcını kapitalizm - öncesi aşamalarda gören Asyalı, Afrikalı ve Batılı marksistler de çıkmıştır. Örneğin, Vietnam milletinin doğuşunu X'uncu yüzyılda Çinlilerin bu ülkeden ayrılmalalarından sonraya yada Lê hânedanı dönemine (XV - XVIII'inci yüzyıllar) yahut Tay-Son millî ayaklanmasına (1772 - 1802), Çin milletinin doğuşunu modern zamanlardan önceye, hattâ Han hânedanı (m. ö. II'inci yüzyıl ile m. s. II'inci yüzyıl) hattâ Kin hânedânı (m. ö. III'üncü yüzyıl) dönemlerine kadar götüren bilginler vardır (Bk. J. Chesneaux, a. g. dergi, S. 74 - 75).

Millet sorunu, «Asya tarzı üretim» varsayımıyle ilgili olarak da ortaya atılmıştır. J. Chesneaux, aynı yazısında (s. 81) bu konuda şunları söylüyor: **«Ekonomik hayat birliği, milletlerin meydana geliş süreci konusunda marksistler arasındaki tartışmaların en canlı olduğu noktalardan biridir. Marksizmin klâsikleri bu «ekonomik birlik» kavramı üzerinde gerçekten pek açık seçik değildir. Ekonomik hayat birliği Kozlof yada Potekhine'in söyledikleri gibi, kapitalist millî pazarla (öncelikle sosyalist millî pazarla)**

tamamiyle bir tutulabilir mi? Kapitalizmin gelişmesinden önceki biçimler altında da ortaya çıkabilir mi? Bu mesele gerçekte Asya tarzı üretim meselesine bağlıdır. Hiç değilse bâzı Afrika-Asya ülkelerinde, Asya tarzı üretime bağlı eski ekonomik örgütlenme, bir ekonomik devletçiliği, bir ekonomik birlik biçimini, ekonomik bağlantıyı gerektirmekte idi. Hattâ Asya tarzı üretim yerini feodal eğilimli ilişkilere bıraktığı zaman bile, bu ilişkiler «Asyatik» kökenlerinin damgasını taşıyor ve bu ekonomik bağlantı karakterini muhafaza ediyordu; örneğin Çin'de idarî ve askerî mekanizmayı beslemek için (maaş ve ücretler pirinçle ödenmek üzere) pirincin stok edildiği genel ambarlar yada büyük sulama işlerinin Devletçe yönetilmesi. Demek öyle görünüyor ki, daha kapitalizm-öncesi dönemde, hiç değilse bu ülkelerden bâzılarında Batı'nın kapitalizm - öncesi köleci yada feodal toplumlarında olabileceğinden daha ilerlemiş bir ekonomik birlik meydana gelmiştir.» Bu düşünceler Osmanlı İmparatorluğu için de -hiç değilse ilk bakışta- ilginçtir. Şu da var ki, buna karşı, «Asya tarzı üretim» varsayımında üretim güçlerinin insan unsurunun kapalı köy kadrosuyla sınırlı olduğu, kapalı köyün ise tanımımızdaki unsurlarıyle milletin meydana gelmesine engel olduğu da söylenebilir. Hele Osmanlı İmparatorluğunda da olduğu gibi, egemenlikleri altına aldıkları ülkelerde kapitalizm- öncesi çeşitli kuruluşlardaki toplumların yer aldığı ve dilleri, kültürleri (dinlerini de ekleyelim) ve psikolojileri farklı, hatta birbirine düşman kavimlerin yaşadığı imparatorlukların bu durumu da düşünülürse, sözkonusu görüş büsbütün zedelenir.

Burada, son zamanlarda bizde de iyice tartışma konusu olan «Asya tarzı üretim» varsayımı üzerinde kısaca durmak pek yersiz olmaz. Kemal Tahir'in çok haklı uyarmalarından ve Eylem dergisinin 1 Ağustos 1944 sayısındaki (cilt 1, sayı 6) yazımdan bir süre sonra başlayan bu tartışmalar, iki bakımdan çok yararlı olmuştur. Bir kere birçoklarına, ezberlemesine «ilkel komün, kölelik, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm» demekle, pratiğe doğrudan uygulanabilir bir şey söylenmiş olmayacağını anlatmış, tarihsel maddeci teoriye, bu arada «üretim tarzı» ve «sosyal kuruluş» kavramlarına iyice eğilmek zorunluluğunu duyurmuştur. Marx ve Engels'in son günlerde bizde de çevirisi yayımlanan «Alman İdeolojisi»ndeki -sözkonusu yazıma bir kısmını aktardığım- şu sözlerini

bir kez daha hatırlatayım: **«Çıkarılan bu genel sonuçlar, bu soyutlamalar, gerçek tarihten koparılarak kendi başlarına ele alındıklarında hiçbir değer taşımazlar. Bunlar, tarihî malzemeyi daha kolaylıkla sınıflandırmamıza ve bu malzemenin farklı bölümlerinin nasıl istif edilmesi gerektiğini göstermeye yararlar. Ama bunlar, felsefenin yaptığı gibi, tarihî çağları düzenli bir biçimde birbirine bağlamayı sağlayacak bir reçeteyi yada şemayı aslâ veremezler bize. Buna karşılık, asıl güçlük, ister eski çağlar ister bugünle ilgili olsun, bu malzemeyi incelemeye, sınıflamaya ve gerçekten analiz etmeye koyulduğumuzda ortaya çıkar»** (K. Marx - F. Engels, **Alman İdeolojisi,** çev. Selâhattin Hilâv, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1968, S. 50). «Asya tarzı üretim» tartışmalarının ikinci sonucu da, kendi tarihimize eğilmek zorunluğunu duymamız oldu. Bunun ürünlerini ergeç mutlaka alacağız. Ezberlenmiş düşünce modelleri Türkiye'de varsaymak gibi idealist bir davranıştan kurtulacak, diyalektik ve tarihsel maddeci davranışı kavrayarak benimsediğimizi o zaman isbatlamış olacağız.

Tartışmanın bu olumlu yanlarına karşılık, olumsuz yanları da olmuştur. Kimi aydınlar, bu kez de «Asya tarzı üretim» varsayımını yeni bir «reçete» gibi almışlar, üstelik tarihimizi de iyice incelemeksizin, gümrükten mal kaçırır gibi, bu «reçete» ile, günümüz, hattâ geleceğimiz hakkında bile - «Recherches Internationales» dergisinin teşhisiyle - «ütopik» sonuçlar çıkarıvermişlerdir (Bk. Recherches İnternationales, No. 57-58, 1967, P. 277). Nihâyet, kulaktan dolma bâzı «sosyalist» gündelik politikacılar, sözkonusu «ütopik» sonuçları âdetâ kapışmışlar ve bir «ceberut Devlet, tepeden inme» edebiyatı yaratmışlardır.

«Asya tarzı üretim» varsayımı, kapitalist sosyalist başlıca ülkelerde birçok marksist bilginin, elli yıla yakın bir zamandan beri, özellikle son on yılda üzerine önemle eğildiği ciddî bir sorundur. Hemen ekleyelim ki, varsayım tarihle gerçeklenirse, «feodal» sözcüğünü reçete hâlinde benimseyenlerin sandıkları gibi marksizm tehlikeye düşmez, tersine zenginleşir. «Asya tarzı üretim», bâzı Asya, Afrika ve Güney-Amerika toplumlarının, tarihlerinin belirli dönemlerinde gösterdikleri özelliklerden hareket le -yüksek derecede soyutlama sonucunda- çıkarılmış bir varsa

yımdan öteye gitmeyecek midir, yoksa ilerleyici somutlana ve gerçeklemelerle gerçekliği isbatlanacak mıdır? Bunu zaman göstere cek. Unutulmamalıdır ki, ilkel iştirâkçi rejim, kölelik ve feodalizm üzerindeki bilgiler de daha yeterince geliştirilebilmiş, işlenmiş değildir. Başta bir kısım Doğu toplumlarının belirli tarihsel dönemlerde gösterdiği özelliklere gelince; bunu, varsayımı kesinlikle reddedenler bile inkâr etmemektedirler. Millet olarak meydana geliş sürecimizin başlangıcını nerede göreceğiz? Bunu Osmanlılar Türkiye'sinde bulmak mümkün müdür? Konumuzla ilgili bu önemli sorular dâhil, bir çok sorunun cevabını bizler, tarihimizde, kendi özelliklerimizi araştırarak bulacağız.

2 Mareşal Pétain. **«Fransız faşizmi ile ilişkileri gayet iyi bilinen ve oynayacağı role 1934'tenberi hazırlanmış olan Pétain»** (Bk. Paul Louis, **Fransız Sosyalizmi Tarihi,** çev. Şerif Hulûsi, Dördüncü Yayınevi, İstanbul 1966, S. 367), 1940'ta Genel Kurmay Başkanı General Weygand'la birlik olup Fransa'yı Hitler Almanya'sına peşkeş çekmiş ve Vichy rejimi diye anılan sözde milliyetçi, düşmanla iş birlikçiğ faşist bir rejim kurarak, Hitlerin isteklerine göre, Fransa'yı yönetmiştir. Vichy rejimi, o sıralarda **«yüzbinlerce insanı, faşist savaş sanayiine hizmet etsinler diye, Almanya'ya gönderiyordu** (a. g. e., s. 369). Pétain, kurtuluştan sonra, vatana ihânet suçundan yargılanmış, yaşı dolayısıyle müebbed hapse mahkûm edilmiş ve 1951'de ölmüştür.

3. Pierre Laval. Önce sosyalistken sonra faşist olmuştur. **«Fransa'nın siyasetini Pétain'in vasiliği altında idare eden Pierre Laval, baskılar yaparak, tehditlere başvurarak, vicdanları para ile satın alarak şaşkına döndürülmüş bir Millî Meclisten tarihî bir gün olan 10 Temmuz 1940 günü güven oyu aldı. Bu güven oyu, aslında, Pétain'in diktatörlüğünü getirip, demokrasiyi yoketmek demekti. Laval'e güven oyu vermekle Fransız halkını temsil etmek görevine ihânet etmiş olanların işledikleri suçun dehşetini anladıklarını pek sanmıyoruz. Demokrasinin tahtından indirilmesi kararına ancak 80 miletvekili karşı çıkmıştı. Bunlar Parlamentodaki üye sayısının onbirde birini teşkil ediyorlardı** (Paul Louis, a. g. e., s. 368). Laval, kurtuluştan sonra, vatana ihânet suçundan yargılanarak, 1945'te kurşuna dizildi.

4 Millî-sosyalist, faşist Hitler ordularınca istilâ edilen Avrupa ülkelerinde düşmanın kurdurduğu tüm hükûmetler, başta Norveç'in Quisling'i gelmek üzere, sözde-milliyetçi, faşist unsurlardan meydana gelmişti.

5 Irkçı Hitler rejiminde en çok zulme uğrayan yahudiler (**tabiî** emekçi kitleleri), bir millet olamadıkları için, yahudiliği ötedenberi ırkçılığa dayandırmışlar ve «seçkin kavim» oldukları iddeasını İsrail Devleti kurdurulduktan sonra da sürdürmüşlerdir. Daha 1862'de Moise Hesse «**Roma ve Kudüs**» adlı kitabında, yahudilerin ırk içgüdüleriyle varlıklarını koruduklarını yazar. Léo Pinsker «**Kendikendini kurtarış**» adlı kitabında (1892), yahudilerin «**arı (saf) bir kökene**» sâhip oldukları için birbirlerine bağlı olduklarını söyler. Théodore Herzl'in «**Yahudi Devleti**» adlı kitabına (1895) göre, yahudiler, «**ırkların girişimine (inférence) engel olan**» evlenme yasaları sâyesinde, tek bir kavim ve arı bir ırk olarak kendilerini korumuşlardır (Bk. Al Hakam Darwaza, **Un bref aperçu de la question Palestinienne** = Filistin sorununa kısaca bir bakış, Beyrouth - Liban 1966, p. 16). «Seçkin kavim» iddeasını benimseyen ve bunu ırk temeline dayandıran siyonizm, esasta, Hitler antisemitizmiyle birleşir. **«Siyonist liderler, Herzl'den Weizmann'a, Ben - Gourion'dan Goldmann'a kadar, hep hep, siyonizmin asıl düşmanının antisemitizm değil, [başka kavimlerin içinde] «erime» olduğu kanısını taşımışlar ve yaymışlardır** (Bk. Fayez A. Sayegh, **Le colonialisme sioniste en Palestine** = Filistinde siyonist sömürgecilik, Beyrouth - Liban 1966, p. 22). İsrail Devleti kurdurulduktan sonra, Filistin araplarının «güvenlik bölgesi»ndeki «getthos»larda, sürekli sıkıyönetim altında türlü baskılara uğratılmasının dayandığı görüş de, yahudilerin «seçkin kavim» oldukları iddeasıdır. Faşizme, millî-sosyalist, faşist Hitler rejimine ve bu rejimin antisemitizmine (Yahudi aleyhtarlığına) ötedenberi karşı olan bu satırların yazarı, elbette ki, ırkçı, milletlerarası siyonizme de karşıdır.

6. 1830'da Hollanda'dan ayrılarak bağımsız Devlet olan Belçika'da fransızca konuşan Valonlar ile flamanca konuşan Flamanlar arasında başlangıçtan beri dil uzlaşmazlığı vardır. 1967 Şubatında Louvin Üniversitesinde çıkan anlaşmazlığın Belçika'da yarattığı

bunalım, dil sorununun politik alanda da ne derece önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

7. Oskar Lange, **Ekonomi Politik,** çev. Muvaffak Şeref, Ataç Kitabevi, İstanbul 1965, cilt I, S. 52-53.

8. 1950 yılında j. Stalin'in **Dilbilimde Marksizm Konusunda** adlı yazısı yayımlandı (Fransızca çevirisi: j. Staline, **A propos du marxisme en linguistique,** Etudes Soviétiques, Paris 1951). Türkçesi bizde yeni yayımlanan (j. V. Stalin, **Marksizm ve Dil,** çev. Adil Onural, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1968) sözkonusu yazısında Stalin, o günleredek marksistlerce genellikle benimsenen görüşe karşı, dilin bir üstyapı kurulu ve sınıfsal karakterde olmadığı tezini öne sürer. İlkin «altyapı» ve «üstyapı» kavramlarını açıklar. **«Altyapı, toplumun gelişmesinin belli bir aşamasındaki ekonomik temeldir. Üstyapı, toplumun, politik, hukukî, dinsel, artistik, filozofik görüşleri ile bu politik, hukukî ve öteki görüşlere uygun düşen kurullardır. Her altyapı, kendi malı olarak kendisine uygun düşen bir üstyapıya sâhiptir. (...) Eğer altyapı değişir ve ortadan kalkarsa, üstyapı da ardısıra değişir ve ortadan kalkar; yeni bir altyapı meydana gelirse, ona uygun düşen üstyapı da ardısıra meydana gelir. (...) Üstyapıyı yaratan altyapıdır; ama bu hiç de üstyapının altyapısını yansıtmakla yetindiği, pasif olduğu, altyapısının âkıbetiyle, sınıfların âkıbetiyle, rejimin karakteriyle ilgilenmediği anlamına gelmez. Tersine, bir kez doğdu mu, pek büyük bir aktif güç hâline dönüşür, altyapının biçimlenmesine ve pekişmesine aktif olarak yardım eder; yeni rejime, eski temeli ve eski sınıfları temizlemesinde ve tasfiye etmesinde yardımda bulunmak için tüm tedbirleri alır»** der (Türkçe çeviri, s. 12-13, 14). Stalin dili önce bu bakımdan üstyapıyla karşılaştırır. **«Bu bakımdan,** der, **dil üstyapıdan kökünden ayrılır. Dil, belli bir toplumun bağrında eski yada yeni, şu yada bir başka altyapı tarafından değil toplumun yüzyıllar boyunca tüm tarihi ve altyapıları tarafından meydana getirilir. Herhangi bir sınıf tarafından değil, tüm toplumca, toplumun tüm sınıflarınca, yüzlerce kuşağın çabalarıyle yaratılır. Herhangi bir sınıfın değil, tüm toplumun, toplumun tüm sınıflarının ihtiyaçlarını gidermek için yaratılır. İşte bu nedenledir ki, tüm toplum için tek ve toplumun tüm üyeleri için ortak**

dil olarak, halkın tümünün dili olarak yaratılır» (T. ç. s. 14-15) Stalin, üstyapı ile dil arasındaki farkın nedeni olarak, dili üstyapıdan ayıran önemli bir noktayı daha açıklığa kavuşturur. **«Üstyapı, üretime, insanın üretici çabasına doğrudan bağlı değildir. Üretime ancak dolaylı olarak, ekonominin aracılığıyle, altyapının aracılığıyle bağlıdır. Bundan ötürüdür ki, üstyapı, üretim güçlerinin seviyesinde meydana gelen değişiklikleri hemencecik ve doğrudan yansıtmaz; ancak altyapıda değişiklikler olmasından sonra, yani üretimdeki değişikliklerin altyapı değişiklikleri içinde bir kez biçimlenmesinden sonra yansıtır. Bu, üstyapımının etki alanının dar ve sınırlı olduğunu anlatır. Dil [ise], tersine, insanın üretici çabasına, ve yalnızca üretici çabasına değil, aynı zamanda, üretimden altyapıya, altyapıdan üstyapıya kadar, işinin tüm alanlarında insanın tüm çabalarına doğrudan bağlıdır. Bundan ötürüdür ki dil, altyapıda değişiklikler olmasını beklemeksizin, üretimde meydana gelen değişiklikleri hemencecik ve doğrudan yansıtır. Bundan ötürüdür ki, dilin insanın tüm faaliyet çevresini kaplayan etki alanı, üstyapının etki alanından çok daha geniş ve çeşitlidir. Hattâ, hemen hemen sınırsızdır»** (T. çeviri, s. 18-19).

Stalin, yazısında, bir de altyapı değiştirildikten sonra dilin değiştirilmesi gerekli olup olmadığı sorununa değinir. Sorunu pratik açıdan, yararlılık açısından ele alır. Önce, Rusya'da son yüzyıl içinde meydana gelen köklü dönüşümlere değinerek, Rus dilinin o süre içinde ne olduğunu gözden geçirir. **«Puşkin'in ölümü üzerinden, yüzyılı aşkın bir süre geçmiştir. Bu süre içinde, Rusya'da feodal rejim ve kapitalist rejim tasfiyeye uğratılmış ve üçüncü bir rejim, sosyalist rejim doğmuştur. Demek oluyor ki, iki altyapı üstyapılariyle birlikte tasfiye edilmiş ve yeni bir altyapı, bir sosyalist altyapı, yeni üstyapısıyle birlikte doğmuştur. Oysa, örneğin, Rus dili ele alınırsa, bu dil, bu uzun süre sırasında köklü hiçbir dönüşüme uğramamıştır, ve modern Rus dili, yapısı bakımından, Puşkin'in dilinden az farklıdır. Bu dönem boyunca Rus dilinde değişen nedir? Rus dilinin vokabüleri (sözcük hazinesi) iyice zenginleşmiştir; köhnemiş çok sayıda sözcük vokabülerden silinip kaybolmuştur; önemli sayıda sözcüğün anlamı değişikliğe uğramıştır; dilin gramer yapısı tekemmül etmiştir. Puşkin'in dilinin yapısına gelince; grameri ve temel vokabüleriyle**

bu dil, tüm esas karakterlerini muhafaza etmiştir ve modern Rus dilinin dayanağı olarak durmaktadır. Ve bu, tamamiyle anlaşılabilir bir şeydir. Gerçekten de, her devrimden sonra, dilin ogünkü yapısını, gramerini ve temel vokabülerini, üstyapı için olağan olduğu şekilde ortadan kaldırmak ve yerine yeni bir yapı, bir gramer ve bir temel vokabüler koymak neye yarayacaktır? «Su» ya, «toprak»a, «dağ»a, «orman»a, «balık»a, «insan»a, «yürümek»e, «yapmak»a, «üretmek»e, «alışveriş yapmak»a, vs... artık, su, toprak, dağ, v.b... denilmeyip başka adlar verilmesinde, kimin yararı olacaktır? Dilde sözcüklerdeki değişikliklerin, cümlede sözcükler düzeninin, mevcut gramere göre değil de, büsbütün ayrı bir gramere göre meydana gelmesinde kimin yararı olacaktır? Dilde böylesi bir altüst etmenin devrime ne yararı olacaktır? Genellikle, tarih, ayrı bir zorunlukla yapmaya zorlanmadıkça, önemli hiçbir şey yapamaz» (T. ç., s. 17-18).

Stalin'in düşünme tarzının yazılarında yansıyan başlıca özelliği, son derece sistemli olmasıdır. Anlatmak istediği ne kadarını gerektiriyorsa, ne fazla ne eksik, o kadarını söyler. Bundan ötürü, yukarki aktarımlarla yetinilmiyerek yazısının tümü okunmalıdır.

Stalin'in sözkonusu yazısı, Türk marksistlerini de etkilemekte gecikmemişti. Dil sorunu bizleri yalnızca teorik açıdan değil, pratik açıdan da -öteki ülkelerin marksistlerinden daha çok- ilgilendiriyordu. Bizde, altyapıda köklü bir dönüşüm de olmadığı halde, dilimizi -hiç değilse sözcük hazinesi bakımından- temelinden değiştirmeye yönelmiş bir akımla karşı karşıya idik. Hattâ, bu akıma, üzerinde iyice düşünüp taşınmaksızın, bizler de kendimizi kaptırmıştık. Hattâ gelişmesine bizler de katkıda bulunuyorduk. Halktan uzak bir dilden (Osmanlıcadan) kurtulalım derken, yoksa halktan büsbütün uzak bir başka dile doğru mu sürüklenmekte idik? 1950'deki yazımda (Dergi Üzerine) bu kaygı açıkça belirir. Stalin'in yazısını dilimize kazandıran Adil Onural arkadaşımız da, öyle anlaşılıyor ki, bu kaygı içinde. Türk solunun öztürkçecilikte hayli ileri gitmiş, hattâ zaman zaman, yer yer aşırılığa varmış çevirmen ve yazarlarından başlıcalarında bir süredir beliren bir gerileme, bir eskiye dönme eğilimi de yine bu kaygıdan ileri gelse gerek. Kaygımız yerinde midir?

Bu sorunun cevabını araştırmadan önce, Stalin'in yazısını bir kez daha tümüyle gözden geçirmemiz yararlı olur. Stalin, yazısında, başlıca Rus dili ile Ukrayna, Beyaz Rusya, Özbek, Kazak, Gürcü, Ermeni, Eston, Leton, Litvan, Moldav, Tatar, Azerî, Başkır, Türkmen dillerini örnek olarak gösterir. Fransızcaya ve İngilizceye de değinir. Ama bu diller, -gerek sözcük hazineleri (vokabülerleri), gerek gramerleri bakımından- su katılmamış, katılmışsa da az katılmış, kimliklerini kazanmış dillerdir. Stalin, dilin herzaman sınıfsal bir karakter taşımış ve taşımakta olduğu, toplum için ortak ve tek bir dil, sınıfsal bir karakterde olmayıp tüm halkın malı olan bir dil bulunmadığı doğru mudur? sorusunu cevaplarken şunları söyler: **«Sınıfların bulunmadığı bir toplumda bir sınıf dilinin sözkonusu bile olamayacağını anlamak zor değildir. İlkel komün rejimi, sınıflar diye bir şey bilmiyordu. Bu koşullar içinde ilkel komün rejiminde demek ki sınıf dili bulunamazdı - dil, tüm topluluk için ortak ve tek idi. (...) Klan dillerini kabile dillerine, kabile dillerini kavim dillerine, kavim dillerini millî dillere ulaştırmış olan sonraki gelişmelere gelince - her yerde, geişmenin her aşamasında, dil, toplum hâlinde yaşayan insanlar arasında anlaşma ve haberleşme aracı olarak, herzaman toplum için ortak ve tek olmuş ve toplumun üyelerine, sosyal durumlarına bağlı olmaksızın, eşitlikle hizmet etmiştir. Burada, örneğin Keyhusrev'in ve Büyük İskender'in yada Sezar'ın ve Şarlmayn'in imparatorluklarında olduğu gibi kendilerine mahsus altyapıları bulunmayan ve askerî ve idarî, gelipgeçici ve dayanıksız kuruluşlardan başka birşey olmayan, kölelik çağındaki ve Ortaçağdaki imparatorlukların sözünü etmiyorum. Bunların imparatorluk için tek, imparatorluğun tüm üyelerince anlaşılır dilleri yoktu ve olamazdı. Bu imparatorluklar, kendi öz hayatlarını süren ve kendi öz dillerine sâhip olan bir kabileler ve kavimler yığışımını (conglomérat) temsil ediyorlardı. Demek ki, sözünü ettiğim, bu imparatorluklar ve benzerleri değil, imparatorluğun kısımlarını meydana getiren, kendi altyapılarına sâhip ve uzun zamanlardan beri oluşmuş dilleri bulunan kabile ve kavimlerdir. Tarih gösteriyor ki, bu kabilelerin ve bu kavimlerin dilleri, sınıf dilleri değil, halkın hepsinin dili kabile ve kavimlerin [ayr ayrı her birinde] ortak ve bunlarca anlaşılır diller idiler.»** (T. çeviri, s. 20 - 21).

Stalin'in yukarki sözleri, bizim dil sorunumuzun (ve millet sorunumuzun) çözümlenmesi için de önemli ipuçları veriyor. Şöyle ki: Osmanlı İmparatorluğunun da, yukarda anılan imparatorlukların bir «benzeri» olduğunda şüphe yoktur. Sınırları içinde, kendi altyapılarına sâhip olan ve uzun zamanlardan beri oluşmuş dilleri bulunan kavimlerin (ve yer yer kabilelerin) yaşadığı bir imparatorluk. (Bizde zaman zaman Osmanlı İmparatorluğunu tek bir «toplum» sayanlar çıkıyor ki, bu, ekonomik ve sosyolojik açılardan apaçık bir yanılgıdır. Bk. Sencer Divitçioğlu, **Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu,** Sermet Matbaası, İstanbul 1957). Osmanlıcaya gelince; bu konuda yargıyı Adil Onural'a bırakalım. Çevirisine bir dipnotu ekleyen arkadaşımız, osmanlıca üzerine şunları söylüyor: **«Stalin'in Balkan halklarının dillerine karşı türkçeyi kullandığını söylediği Osmanlı sömürücü sınıfının, Türk halkının öz diline karşı da arapça ve farsçayı kullanmaktan geri kalmadığını belirtmek lâzımdır. Hakikatte, bu sınıf kendi dar sınırları içinde mûteber olan ve böyle olmasını da şuurla istediği bir edebiyat, ilim ve devlet «dil»inden başka hiçbir dile saygılı değildi Ve bugün, doğru olarak,** osmanlıca **adı verilen bu «dil» ihtiva ettiği arapça ve farsça unsurlardan ötürü, yalnız Türk halkı için anlaşılmaz olmakla kalmıyor, fakat terkîbindeki türkçe ve farsça unsurlardan ötürü Arap halkı; türkçe ve arapça unsurlardan ötürü de İran halkı için aynı derecede anlaşılmaz bir dil vasfı taşıyordu. Bu «dil»in kendine has bir grameri ve vokabüleri yoktu. Öyle ki, osmanlıcanın sinesinde topladığı bu üç dile ait gramer ve lûgat unsurları geldikleri ana kaynaklarına iade edilecek olsa, geriye osmanlıca diye bir şey kalmazdı.»** (s. 38).

Onural'ın seçtiği dilden yana değilim. Çevirisi gözden geçirilirse görüleceği gibi, hattâ 48 inci sahifedeki aktarımda görüleceği gibi, içine sık sık fransızca ve yer yer öztürkçe sözcükler katılarak büsbütün katışık hâle konulmuş bir osmanlıcadan başka bir şey değil çünkü. Bundan ötürüdür ki, Stalin'den aktarımları da çevirisinden almayarak, fransızcasından kendim çevirdim. Osmanlıcaya değgin yargısına ise -faşlaca katı ve kesin olmakla birlikte- içtenlikle katılıyorum.

Osmanlı İmparatorluğu ve osmanlıca üzerine söylediklerimi ve Onural'dan aktardıklarımı özetlersek, kısaca diyebiliriz ki, sınırları

içinde, kendi altyapılarına sâhip ve uzun zamanlardan beri oluşmuş dilleri bulunan kavimlerin yaşadığı bir imparatorluk ve bu kavimleri sömüren siyasî, askerî ve idarî gücü temsil edenlerin yamalıbohça, katışık, sınıfsal karakterde «dil»i. Pekiyi, imparatorluğun «misâk-ı-millî» ile sınırlayarak kurtardığımız parçasının, bugünkü Türkiye'mizin -hiç değilse cumhuriyet döneminin başlangıcındaki- durumu ne idi? Cumhuriyet döneminin başlangıcında da ekonomik ve sosyal bakımlardan bütünleşmiş bir Türkiye'den sözaçılamaz. Bundan ötürüdür ki biz, milletleşme sürecine de millî kurtuluş savaşımızla ayak basmışızdır. Dile gelince; kürtçe, arapça, lazca, çerkezce, v.b. gibi apayrı vokabülerleri ve gramerleriyle çeşitli diller («azınlıklar» denilen yurttaşların rumca, ermenice, yahudiceleri de cabası) ve bir de Onural'ın ne idiğünü belirttiği osmanlıca.

Buraya Stalin'in lehçelere değgin sözlerini de aktarayım : **«Sınıf lehçeleri -ki bunlara jargon denilmesi daha doğru olur- halk kitlelerine değil, sosyal hiyerarşinin doruğundaki küçük bir tabakaya hizmet ederler. Üstelik, bunların kendilerine özgü ne gramer sistemleri, ne de temel sözcük hazineleri vardır. Bundan ötürü, bunlar hiçbir zaman bağımsız diller hâline gelemezler. Yöresel (mahallî) lehçelere gelince; bunlar, tersine, halk kitlelerine hizmet ederler ve kendi gramer sistemlerine ve temel sözcük hazinelerine sâhiptirler. Bunun için, bâzı yöresel lehçeler, milletlerin meydana geliş süreci içinde, millî dillere temel olabilir ve bağımsız diller hâline gelebilirler. Örneğin Rus dilinin Kursk - Orel lehçesi (Kursk - Orel«ağzı») için böyle olmuş, bu lehçe Rus millî diline temel olmuştur. Ukrayna dilinin Poltava - Kiyev lehçesi için de aynı şey söylenebilir. Bu da Ukrayna millî dilinin temeli olmuştur. Bu dillerin öteki lehçelerine gelince, bunlar özgün (orijinal) vasıflarını yitirir, bu dillerin içinde eriyip yok olurlar.»** (T. ç., s. 68).

Anadolu ve Trakya'siyle Türkiye'mizin çeşitli bölgelerindeki lehçelerin durumları da, bu gözlemlerin ışığı altında değerlendirilmelidir. Demek oluyor ki, cumhuriyet döneminin başlangıcında, milletleşme sürecine yeni girdiğimiz gibi, bu sürecin hızlanmasında önemli bir etken olabilecek millî bir dilimiz de yoktu. Kendimize tek ve ortak bir dil yaratmaya çalışmak zorunluğunda idik. Yaratmak diyorum, çünkü, ne os-

manlıca, ne de çeşitli lehçelerden hiçbiri bize bu tek ve ortak dili sağlayacak durumda, güçte değildi.

Tüm sözcük hazinesiyle ve grameriyle yoktan varetmek de demiyorum. Bunun gereksizliği bir yana, böylesi kimsenin elinden gelmez de ondan. İnsanlar -bir süre için olsa da- birbirleriyle anlaşamaz duruma geldiler mi, üretim durur, dağılım durur, hizmetler durur, düşünme durur, öğetim, bilim, sanat, politika, v.b., kısacası, tüm ekonomik ve sosyal ilişkiler ve cabalar durur. Neyse ki, ne sosyal hayat ne de hattâ kimilerince birçysel sanılan birey hayatı izin vermez böylesine. Hem, dilimizi, önceden edinilmiş hiçbir unsur bırakmaksızın değiştirmeye yönelen aklı başında hiç kimse çıkmamıştır. En aşırılar bile -yanılmıyorsam- «su»ya su «toprak»a toprak, «orman»a orman «balık»a balık, «insan»a insan, «yürümek»e yürümek, «yapmak»a yapmak diyorlardı. Bugün de başka şeyler denildiğini bilmiyorum. Dilin kendine özgü kanunlarını bilmemekten, kestirememekten ileri gelen aşırılıklar olmadı mı? Az sonra okuyacağınız 1950 (Dergi Üzerine) ve 1956'daki (Devrik Cümle) yazılarımda yakındığım halde, benim de aşırılıklarım oldu. Ama, ilk anda aşırı sandığımız sözcüklerden çoğu hepimizin diline girmiştir. Çeşitli lehçelerden edindiğimiz sözcüklere ve cümle kuruluşlarına gelince; dilin kendine özgü kanunlarının etkisiyle değişikliklere uğrayarak, bugün dilimizin temelini meydana getiren bunlardır. Zora düştükçe osmanlıcanın ve batı dillerinin unsurlarından da yararlanıyoruz. Türkçeleşme süreci devam ediyor. Milletleşme sürecimiz gibi. Önemli olanı, birbirine bağlı her iki yönde ilerlemekte olmamızdır. Türk marksistlerinin görevi, milletleşme sürecimize olduğu gibi, türkçeleşme sürecine de önayak olmaktır. Oysa, arkadaşımız, türkçeleştirme akımını bir burjuva akımı sayıyor. «..... **Halkla olan menfaat zıtlığının itişiyle,** diyor, **tıpkı feodal osmanlı sömürücü sınıfı gibi, halk dilinden uzak bir hâkim sınıf jargonu, bir ilim, sanat ve devlet «dil»i çatıştırmağa özenen Türk burjuvazisi bugün bu teşebbüsünü türkçeyi yabancı dillerin nüfuzundan «kurtarmak», «özleşmiş», yabancı kelimelerden «arınmış» bir türkçe meydana getirmek şiarı altında yürütmeye çalışmaktadır. Burjuvazi bu iddeasiyle, aslında, Türk dilinin başka dillerden almış olduğu kelimeler üzerindeki hâkimiyet hakkını inkâr etmekte, osmanlıcamn Türk halkının hiçbir zarurî ifâde ihtiyacına karşılık vermeyen yabancı kelimeleriyle**

türkçenin bir ihtiyaç karşılığında ve vokabülerini zenginleştirerek benimsemiş olduğu yabancı menşeli kelimeleri aynı sıraya koyup Türk halkının öz dilini kendi «bezirgânca» sınıf çıkarlarına uygun dar -yani geniş kitlelerin anlayışından uzak- bir kültür ve devlet «dili» kurmak uğrunda tasfiyeye uğratmak istemektedir. Burjuvazinin bu dil politikası yalnız türkçenin kelime hazinesini tahrip etmekle kalmamakta, aynı zamanda onun gramatikal bünyesi üzerinde de zararlı olmaktadır. Çünkü, Türk halkının ifâde ihtiyaçlarını mükemmelen karşılamakta olan bir takım kelimelerin yerine mutlaka hâlis (!) «öz» türkçelerinin konulması gayreti içinde, hemen bütün hallerde, türkçenin morfolojisine aykırı şekiller ortaya atılmakta ve hattâ burjuva jargonunun kotarılabilmesi uğrunda bu aykırılıklar görmezlikten gelinip teşvik edilmektedir Buna paralel olarak, bilhassa edebiyat vâdisinde türkçenin normal sentaksının ikinci plâna atılarak tâlî ve tâbî şekillerin (devrik cümle şekilleri) gelişigüzel kullanılışlarıyla ön plâna alınmak istendiği görülmektedir. Böylece, kelime hazinesiyle, gramatikal yapısıyla bir «hercümerç» içine atılan türkçenin, bu defa da, emperyalist batı ülkeleri dilleri karşısında pozisyonu sarsılmakta ve zayıflamaktadır. Ve, burjuvazi bir yandan «türkçeyi yabancı dillerin nüfuzundan kurtarmak» demagojisiyle şovence duyguları körüklerken, öbür yandan emperyalist batı ülkeleri dillerinin, birer «ilim dili» olarak, orta ve yüksek tedrisata yerleşmesini kendi eliyle sağlamakta, bunu hoş görmektedir. Bunda gayrı tabiî bir taraf yoktur, çünkü Türk halkının hükümranlık haklarının her hususta çiğnenmesine göz yuman burjuvazinin, bir tek türkçenin istiklâlini samimiyetle isteyebileceğine inanmak için pek saf dil olmak gerekirdi.» (s. 40-41)

Arkadaşımızın bu görüşlerine elbette ki katılamayacağım. Yanıldığı, türkçeleştirmeye, asıl, ümmet kalıntısı «mukaddesatçı»larla türedi burjuvazinin ve her iki takımın da temsilcisi olan D. P. ve A. P. yöneticilerinin karşı olmasiyle bile bellidir. Onural **«Türk halkının öz dili, ancak Türk halkının hayatî menfaatleriyle kendi menfaatleri arasında zıtlık bulunmayan bir sınıfın -işçi sınıfının- iktidarında lâyık olduğu tam gelişme imkânlarına kavuşabilecektir. Türkçenin kaderiyle Türk halkının tarihî kaderi -sosyalizm- arasında sıkı bir bağlılık vardır»** diyor. Dili bir yana, bu görüşü paylaşmayacak hiçbir marksist yoktur.

YURT ve DÜNYA
Temmuz 1943, sayı : 31

KÜLTÜR TARTIŞMALARI KARŞISINDA

Tutuculuk, yerleşmiş değerlere dayanır, alışılmış dille konuşur; kandırıcı, inandırıcıdır. Onunla kolayca başa çıkılamaz. Bu yüzdendir ki, bir toplumun ilerici gücünü temsil edenler, ileri bilgi ile donanmak, toplumlarının hangi aşamada bulunduğunu kavramak, gelişme yolunu önceden kestirmek zorundadırlar.

Türk aydını, bu toplumun ileri bir topluma doğru yürümesini istiyor. Bunda hiç şüphemiz yok. Fakat, ileri bilgiyle donanmış, bu toplumun gerçek durumunu iyice kavramış, ileri bir topluma giden yolu kestirmiş değil henüz.

⁂

Günümüzün ileri bilimi bize şu gerçekleri öğretiyor: Herşey durmadan değişmede. Fakat, ne Tanrıların çatışan kaprislerine, ne Allahın önceden konulmuş, değişmez planına, ne de insan-üstü'nün başıboş irâdesine bağlı olarak. Doğa kendi yapısının kaunlarına bağlı. İnsan da, toplum da, toplumlar da, koskoca doğanın birer parçasıdır. İnsan toplumu, doğa ile aralıksız enerji mübadelesinde bulunur: İnsan enerjisine (emek) karşılık doğa

enerjisi. Bunda gitgide daha çok kârlı çıkan toplumlar gelişirler; tıpatıp ödeşenler günlerini gün edip duraklarlar; zararlı çıkanlar da gerileyerek çökerler. Bu mübadelede gitgide daha çok kârlı çıkmanın şartı, maddî ve sosyal üretim güçlerinin (bir sistem hâlinde âletler ve insanlar) gittikçe gelişmesidir: sosyal emek üretkenliğinin artması. Bir sistem hâlinde işleyen maddî ve sosyal üretim güçlerine «sosyal teknik» denir. Sosyal tekniğin yapısı, insanların birbirlerine ve araçlara karşı durumlarını belirler: üretim ve mülkiyet ilişkileri. Toplumların politik düzenleri ve topuna birden «kültür» denilen, hukuk, ahlâk, gelenek ve görenekleri, din, bilim ve felsefe, dil ve sanatları, bu ilişkilerin tarzına göre biçim ve karakter alırlar. Gerçi bunlar sâdece birer tâbî olmayıp birbirleriyle ve sosyal teknikle karşılıklı bağımlılık hâlindedirler. Fakat, sosyal teknik değişmedikçe, bunlardan herhangi birinin köklü olarak değişmesine imkân yoktur. Bir başka deyişle, bir toplumun sâdece belirli bir yada birkaç kültür yapısını zorlayarak değiştirmeye çalışmakla yapı değişimi sağlanamaz. Oysa, sosyal teknik değişirse, mutlaka kültür yapıları da değişir. Bundan ötürü, sosyal teknikleri öteki toplumların sosyal tekniklerine ayak uyduramayan toplumlar, sâdece teknikleri bakımından değil, kültürleri bakımından da «geri toplum» olurlar. Sosyal teknikte köklü değişmeler, toplumları aşamadan aşamaya atlatır. Bu atlayış, hiçbir zaman, sessizce, rahatça olmaz. İlerici güçler karşılarında, herzaman «şeriat elden gidiyor... adâlet mahvoluyor... şiir ölüyor... benliğimizi yitiriyoruz... ahlâk buhranı» gibi feryatlarla ve çeşitli araçlarla saldıran tutucu güçleri bulurlar. Ve gelişme, her şeyde, her zaman ve her yerde, ileri ile gerinin çatışmasından doğar.

Bir toplumun hangi gelişme aşamasında bulunduğunu iyice kavrayabilmek için, yalnız ileri bilimin öğrettiklerini bellemek yetmez; görüşü, önceden kazanılmış değer yargılarının, gündelik, yakın ve anlık ilişkilerin engellerinden de kurtarmak gerekir. Özellikle, içinde yaşadığımız, bir birimi olduğumuz toplum söz konusu ise.

Böyle katmerli bir çabayla incelenmesine girişilince toplumumuz, hiç de öteki toplumların doğalarından aşağı değerde olmayan doğası ve -küçük bir azınlık meydana getiren asalakları dışında- hiç de başka toplumların insanlarından daha az emek harcamayan insanıyla bizim toplumumuz, gerçek yüzünü bize apaçık gösterir. Burada, üç beş karışlık kâğıt üzerinde, bu geniş, köklü ve, yer yer yapı farkları göstermesi bakımından, bölümlü toplumumuzun ayrıntılı tablosunu verebileceğimizi sanıyor değiliz. Bu, ancak aydınlarımızın elele verip, bıkmadan, yorulmadan yapmaları gereken incelemelerle sağlanabilir. Fakat şunları güvenle söyleyebiliriz :

Tarımsal üretimimiz, geniş ölçüde, hâlâ karasapana, dinlendirme usulüne, yağmur duasına dayanıyor. Çoğunluğumuz, yününü, pamuğunu kirman yada ilkel el çıkrığı ile eğirip ilkel eltezgâhında dokuduğu çuha ve bezle sırtını örtmeye çalışmakta. Ve, yılının yarısını ilkel tarım üretimine ayıran, umudu, haygısı, yari, aklı köyde, uzmanlık kazanmamış işçimiz, aldığından çok enerji harcamasına, alın teri, göz nuru dökmesine rağmen, en verimli makinelerde, ileri sosyal - teknik işçisinden en aşağı beş defa az verim sağlayabiliyor. Burada, savaş öncesine ait bâzı rakkamlarla birkaç kıyaslama yapmayı yararlı görüyoruz :

Biz, toprağımızdan hektar başına ortalama 825 kg. buğday, 950 kg. arpa, 3000 kg. patates alıyoruz; Fransa, Almanya, Belçika ise 2085 kg. buğday, 2050 kg. arpa, ve 19260 kg. patates. Hayvancılığımıza gelince: beher ineğimizden ortalama yılda 500 kg. süt, beher tavuğumuzdan 69 yumurta alabiliyoruz; Almanya, Danimarka, Hollanda, İsviçre ise, beher inekten 2500 kg. süt, beher tavuktan 110 yumurta alıyorlar. Bir de köylümüzün, ergin erkek itibariyle, yıllık besin giderleri ile Birleşik - Amerika işçisinin yıllık besin giderlerini karşılaştıralım. 1935 - 36 anketine göre, bir çiftçimiz yılda ortalama 13 lira 60 kuruşluk ekmek ve hububat, **91 kuruşluk et, 36 kuruşluk** yağ, 4 lira **4** kuruşluk süt, süt mâmûlleri ve yumurta, 4 lira 72 kuruşluk bakliyat, 4 lira 54 kuruşluk öteki maddeler tüketmekte (hepsi 28 lira 18 kuruş); B. Amerika işçisi ise -1934 anketine göre- 25 lira 98 kuruşluk ekmek ve hububat, 17 lira 48 kuruşluk et, 2 lira 83 kuruşluk yağ, 58 lira 42 kuruşluk süt, süt mâmûlatı ve yumurta, 33 lira 23 kuruşluk bakliyat, 19 lira 53 kuruşluk diğer maddeler (hepsi 157 lira 47 kuruş) gıda masrafı yapmaktadır. Giyim, mesken, eğlence, v.s. masraflarını da gözönüne getirirsek oranların bu kadarla da kalmadığı anlaşılır. İşte basit bir kıyaslamanın sonucu.

Kültür yapılarımıza gelince; hemen gözlerimiz, birbirinden kökten farklı iki manzarayla karşılaşıyor:

Biri, efsâneleri, masalları, türküleri, mânileri, sazı, kilimleri, gazabından korkulan, rahmetini, bereketini esirgememesi için yalvarılan Allahı, olanı olduğu gibi kabul etmeyi ve tutmayı emreden tevekkülü, yasalara kulak asmayan öcü, aile kuruluşu ve gelenek ve görenekleriyle asıl yapımızın köklü, tabiî, sırıtmayan üstyapıları, bi-

zim kültürümüz. Öteki, yasaları, görgüsü, modası, lisesi, pedagojisi, edebiyatı, tiyatrosu, musikisi, heykeli, resmi ...ve çeşitli dünya görüşleriyle, enazı yüzyıldır zorla yerleştirmeye, yerlileştirmeye uğraşıldığı halde, temel yapının ürünü olmadığı için, hâlâ bize uygun, hâlâ bizim olmayan, sunî, iğreti, ve esasen Batıda da can çekişme belirtileri gösteren kapitalist «Batı kültürü».

*
**

Bu sayıların, bu ikiliğin suçunu, üç beş kişinin, birkaç yılın sırtına yükleyemeyiz. Bundan, her halde, az süt veren ineklerle az yumurtlayan tavuklar da sorumlu tutulamaz. Bu sonucun nedenlerini, memleketimiz ve dünya ölçüsünde tarihsel-sosyal koşullarda aramak gerekir. Biz, sâdece, bu koşullar arasında toplumumuz hakkında söz söylemek, karar almak mevkiinde bulunmuş olanlara düşen sorumluluk payını kısaca belirtmeye çalışalım.

Osmanlı Devleti yöneticileri, Batı'nın üstünlüğüyle XVII'inci yüzyılın sonlarında, yenilgiyle sonuçlanan İkinci Viyana kuşatmasında, Viyana kapılarında karşılaşmışlardı. Fakat, bunu, sâdece askerî üstünlükten ibâret sanmışlar, Batı'nın yedi yüzyıldır feodalizmden kapitalizme, bir ileri sosyal emek üretkenliği sağlayan bir ileri sosyal tekniğe, bir ileri üretim ve mülkiyet ilişkileri düzenine geçmekte olduğunun farkına varamamışlardı. Yenilgiler ardıardına geliyor ve her yenilgi Osmanlı Devleti yöneticilerine Batı'nın üstünlüğünü bir kez daha duyuruyordu.

«Fakat dikkate şâyandır ki, parlak bir mâzinin gururuyla kendi içine çekilmiş olan Osmanlı Devleti... mağlûbiyetlerinin sebepleri-

ni yalnız kendi bünyesine ve zihniyetine göre takdir ediyordu. Hastalığın ârâzı görülüyor, lâkın hakikî bir teşhis konmuyordu. Mağlûbiyetin ekseriyetle yalnız askerî olduğu zannediliyor, iş başındaki Devlet adamlarınca da ona göre tedbirler aranıyordu. İşte ıslahat dediğimiz devrin açılması bu tedbirler dolayısıyledir.» (1).

O dönemin yöneticilerinin temel yapıya dokunmak şöyle dursun, kültür konusunda bile tüm anlayışsız, güçsüz olduklarını görüyoruz.

«Askerî ıslahata rağmen gerilemenin durdurulamadığı vakıası karşısında bunalan ve şaşıran devlet adamlarının, büsbütün korkak ve müterediddid bir vaziyet aldıkları, ya Şark kültürüne yeni bir kültür aşılamanın güçlüklerini takdir ettiklerinden veya esasen eski nizam ve teşkilâtın faikıyetine kanî bulunduklarından, ve her halde elleri altındaki Devletin sarsıntıya aslâ tahammülü olmadığını hissettiklerinden dolayı, hep «eski düzeni» muhafaza lüzumundan bahsederek muhafazakârlığı temsil ettikleri görülmektedir. Demek ki, daha XVII'inci asırdan itibarendir ki biri ıslahat ve diğeri muhafazakârlık olmak üzere iki fikir ve temayül tebarüze başlamış bulunuyor» (2).

---

(1) A. Hamit Ongusu, «Tanzimat ve âmillerine umumî bir bakış», **Tanzimat, İstanbul 1940, Cilt: 1, s. 2.**

(2) a. g. yazı, Tanzimat, Cilt: 1, s. 2.

Avrupa XIX'uncu yüzyılın başlarında «sanayi devrimi» adı verilen, kapitalizmi üst-noktasına kadar çıkarıp sonra alaşağı edecek olan büyük bir teknik devrime girmiş, sanayi kapitalizmi aşamasına geçmişti. 3 Kasım 1839'da okunan «Gülhane Hattı Hümâyunu»nu kaleme alanlar, bu muazzam olayı farkedememişler ve kurtuluşu, siyasî, hukukî, mülkî ve idarî, malî ve askerî reformlarda aramışlardır. Şu var ki, kısaca «Tanzimat» denilen bu olgu ile, bundan çok önce başlamış olan «batılaşma», Batı kültürünün ithali hareketine resmen de geçilmiş oluyordu.

O günden bugüne Batı'ya hayran kalanlar oldu, ondan nefret edenler bulundu. Nefret edenleri bir yana bırakalım, fakat hayran kalanlar, Batı'nın en başta nesine hayran olmak gerektiğini kavrayamadılar. Gözleri, konferans salonlarına, opera sahnelerine, galerilere... takılıp kaldı. Buralarda sonuçlanan yolların nerelerden başladığını bilemediler. Ve, sonunda, anlamıyarak, farkında olmayarak, bilmeyerek, yukarda ancak eksik bir taslağını verebildiğimiz geri sosyal teknik ve iki yanlı kültür tablomuzu, bu gerçek yapıtı yarattılar.

*
* *

«İleri toplum» olmak hiçbir topluluğun tekeline verilmiş değildir. Bunu anlamak için, toplumların uzak ve yakın tarihlerine bakmak, uygarlıkların nasıl kıtadan kıtaya, toplumdan topluma atlamış olduğunu görmek yeter.

Doğanın bir birimi olan insan toplumu, içinde yaşadığı yöreye aktif olarak intibak edebilen tek topluluktur. Bu intibakın şart ve kanunlarını kavrayan her toplum, hızla aşamalar atlayabilir. Bu atlayışı başaracak olan,

insandır. O halde, buna karşı koymaya çalışan tutucu kadar, her şeyin kendiliğinden oluvermesini bekleyen opportünist de toplumuna ve insanlığın ortak varlığına zarar vericidir.

Devrim hareketlerini başarmak hususunda ileri toplum ile geri toplum arasında, bu sonuncudan yana bir fark vardır. İleri toplum, sosyal tekniğin gelişmesi sonucunda, ilişkiler düzenini değiştirmekle, o güne değin ayak basılmamış, ileriyi göremeyenler için bilinmeyen bir alana girmektedir. Yeni aşamanın sosyal emek üretkenliğini azaltacağını, uygarlığı yıkacağını söyleyenlere karşı, elde aksini isbat edecek, maddî delil yok gibidir. Bu yüzden, tereddüd geçirenlerin dâvâya inandırılması çok güçtür. Geri toplum ise, öndekilerin tecrübelerinden yararlanmak, hangi düzenin en ileri düzen olduğunu, maddî delilleriyle, görmek imkânına sâhiptir.

Son yılların olayları, ne türlü ilişkilerin sosyal emek üretkenliğini, sosyal üretimi, millî geliri arttırdığını, geri toplumların nasıl kısa zamanda en ileri toplum aşamasına yükselebildiklerini hepimize göstermiş bulunuyor.

Yazımızın başlarında söylediklerimizi tekrarlayalım: en ileri toplum, doğa ile yaptığı enerji mübadelesinde en çok kârlı çıkan toplumdur. Bunun tek şartı, sosyal tekniğin en ileri düzeye yükselmesidir. Sosyal tekniğin maddî unsuru, üretim araçlarıdır. Üretim aracı, birikmiş emek demektir. Geri toplumun en ileri üretim araçlarına sâhip olabilmesi için sosyal emek üretkenliğini en çok arttıran ilişkiler düzenine geçmek gereklidir.

*
**

1943 yılındayız. Biraz önceki kıyaslamalarımızda rakamlarından yararlandığımız ileri Batı -bu kez de gözlerimizin önünde- yeni bir yapı değişimine ayak basmış bulunuyor. Toplumumuzun ileri bir topluma doğru yürümesini isteyen Türk aydınları, dedeleri gibi yalnızca arzu etmekle yetinmek istemiyorlarsa, gözlerini bu olaya dikmek, hâlâ kültür tartışmalarıyle harcamakta bulundukları çabalarını yapı davalarına yöneltmek zorundadırlar.

YURT ve DÜNYA
Aralık 1943, sayı : 36

FİKİR HAYATIMIZDA GERİCİ EĞİLİMLER

İleri toplumların yüzyıllarca önceden geçtikleri bir yerden yola koyulup onlara yetişmeye biz ancak yirmi yıl önce karar verebildik. Kaybedilecek hiç vaktimiz yoktu. Buna rağmen, kararımızı gerçekleştirmeye koyuluşumuzun ilk adımları sayılabilecek bir zamanda, son yıllarda, fikir hareketlerimizde, cüretli, kurnaz, korkunç bir gericilikle karşılaşmış bulunuyoruz.

Bize yürüyüş kararını verdiren, geri kaldığımızı kavramamız ve milletlerin ilerleme yolunda eşit yetenekte olduklarına dair gerçeğe uygun görüşümüzdü. Uygarlığın, ileri toplumların ortak serveti olduğunu, ileri topluma ileri teknikle, ileri ekonomik düzenle, ileri bilimle ve ileri sanatla erişilebileceğini sezmiştik. Gericilik, gerçek yüzünü bir takım çekici kelimelerle peçeleyerek, işte bu kavrayışla, bu görüşle, bu sezgiyle savaşıyor.

Bu yolda kullanılan silâhlar çeşitlidir. Taktik gereklere göre, bir gün biri, bir başka gün bir başkası ön plâna alınmaktadır.

*
**

Bunların en hiylelisi, hiç şüphesiz, ırkçılığa yada bölgeciliğe dayanan üstünlük iddeasıdır. Son dünya olayları karşısında bu iddea şimdilik sesini kesmiş gibidir. Fakat, fırsat düşerse yine konuşmaya başlayacağı unutulmamalıdır. Bilindiği gibi, üstünlük iddeası, biri millî bünyeyi, öteki milletlerarası ilişkileri ilgilendiren iki anlam ve amaç taşır. Millî bünye bakımından, yurttaşların şu yada bu ırktan, şuralı veya buralı diye bölüklere ayırılması ve bu bölüklerden birini üstün, geri kalanlarının aşağı sayılması. Milletlerarası ilişkiler bakımından ise, öteki milletlerin aşağı görülmesi. İddea, her iki şekliyle de, gerçeğe, bilime ve çıkarlarımıza aykırıdır. Millî bünye bakımından, güçlünün güçsüze egemenliğini meşrû gösterici sonuçlarını biran gözden uzak bile tutsak, yürüyüş kararımızı verdirmiş olan yerinde kavrayışı sarsıcı ve fikir hayatımızda bizi şovenliğin en koyusuna sürükleyecek daraltıcı, bunaltıcı etkileri karşısında irkilmemiz gerekir.

*
**

Gericiliğin bir başka silâhı da modern teknik aleyhdarlığıdır. Irkçılık gibi, bizim için bir ithal malı olan bu akım, Batı'da, geçen harpten sonra meydana çıkmıştır. Üretim güçleri dünya nüfusunun enaz dört beş mislini yaşatmaya yeter bir güce erişmiş, buna karşılık, bu güçleri egemenliği altında tutan üretim ilişkilerinin eski yapısıyle kalmasına çalışılmıştır. Bu yüzden meydana gelen çelişkiler, bolluk içinde sefâlete, fazla-üretim buhranlarına, işsizliğe, savaş hazırlıklarına sebeb olmuştu. Bu sonuçlar karşısında, kusuru düzende değil, üretim güçlerinde bulmak isteyenler, makineyi suçlu çıkarmakta gecikmemişlerdi. Eski düzenin zorla devamını hedef tutan

faşizm de, bu buhranlı dönemin ürünü, sonuna götürülememiş devrimci hareketlerin tepkisidir. Bizde, sosyal gelişmenin farkında olmayanlar ile Ortaçağ kurullarından yararlananlar, makine aleyhtarlığını pek benimsemişlerdir. «Makine dünyaya felâket getirmiştir» diyerek, tarımda aile üretimi, sanayide zanaat propagandası yapıyorlar. Bu propagandaya kapılıp modern tekniğin erdemlerinden şüpheye düşenler, modern teknikli toplumlar ile geri teknikli toplumları karşılaştırsınlar ve emperyalizmi doğuran, yaşatan ve çökmeye götüren etkenler üzerinde biraz dursunlar, zihin yorsunlar.

*
**

Gericiliğin başka bir silâhı da, son zamanlarda ortaya atılmış olan «gelenekçilik»tir. Günlerini doldurup ölmüş zevkleri, usulleri, kurulları «gelenek» diye diriltmeye çalışıyorlar. Gelenekçilerin sözlerine kulak asanlara şunu hatırlatmak isteriz: bir toplumun hukuku, ahlâkı, sanatı, zevki, terbiye ve görgüsü o toplumun ekonomik-sosyal temeline bağlı olarak değişir. Eğer bugünkü yapımızda eskiye göre bir değişiklik yoksa, gelenekçilerin ölü sandıkları kurullar hâlâ diridir. Telaşa düşmelerine yer yoktur. Aksi halde -yapımızda eski koşulları yeniden meydana getirecek bir gerileme olmadıkça- ölenlerin diriltmesine imkân yoktur.

*
**

Gericilik, bilime de dil uzatmaktan çekinmiyor. Can çekişmekte olan Batı gericiliğinin «uygarlık ve kültür», «doğa bilimleri ve mânevî bilimler» düalizminden esinlenerek, «uygarlık başka şey, kültür başka şey» gibi köhne iddealar ve «millî bilim» gibi ucûbeler ortaya atıyor.

Bu konuda tereddüdü olanlar, tarihi - ekonomi, politika, düşünce, sanat... tarihleri gibi- ayrı ayrı bölümlerde izlemekten vazgeçip bütün hâlinde gözden geçirmeye çalışmalı, alışmalıdırlar. Ve, olaylar arasındaki nedensel ilişkileri ve bu ilişkilerin evrensel kanunlarını araştıran bilimin «millîsi» olamıyacağını, millî gerçekleri bilimsel metodlarla incelemenin, açıklamanın «millî bilim yapmak» olmadığını hatırlamalıdırlar. Bilimi, sanatı, hukuku, ahlâkı... toptan anlatan kültürün, ekonomik düzenle tam bir bağımlılık hâlinde nasıl değişip geliştiğini -bâzı toplumlarda duraklayıp gerilediğini- o zaman kavrayacaklar ve şovenliğin karanlık kuyusundan kurtularak dünyayı, kozmopolitliğin penbe bulutlarından sıyrılarak millî gerçekleri o zaman anlayacaklardır.

*
**

Nihayet, gericilik, eserleri ve yargılarıyla, sanat hayatımızı da etkilemek fırsatını kaçırmıyor. Boğaziçinin füsunlu peyizajını, turfanda yemişlerin şımarık natürmortunu, kuş tüyü döşeklerin penbe tenli nü'sünü bir yana iterek, limanın katranlı havasında insan serüveninin kompozisyonunu aramaya gidenleri «millî» olmamakla töhmetlendiriyor... Yurt gerçekleriyle kucaklaşıp çağımızın muzaffer realizmine varmaya uğraşan romana dudak büküyor... Şiirin öz kaynağını geçmiş hasretinde arayıp, gelecek umuduna omuz silkiyor... Bu toprağın on yedi yaşındaki gencinden, yaşama sevinci bekleyeceği yerde, ölüm havası istiyor... Dünya gerçekleriyle bir ufukluk mesafeleri bulunduğunu hisseden, millî gerçeklere parmaklarını değdirmeye başlayan genç istidatları kollarından çekip, onlara «sanat sanat içindir; özü bırak

da biçime bak», «sanat seçkinler içindir, halka kulak asma», «sanatın sosyal sorunlarla ilintisi yoktur; onu üstün bir eğlence aracı olarak kullan»... gibi, boş öğütler veriyor.

*
**

Gericilik, bütün bunları bilerek, bilinçle yapıyor. Ona karşı, gerçek aydın, sert ve hoşgörüsüz bir tavır takınmış değil daha. Kısa sürede takınıp takınmayacağını da bilmiyoruz. Fakat, hiç değilse şunu şimdiden kestirebiliriz: Biz nasıl bugünümüzden geçmişin münevverinde sorumluluk payı arıyorsak, torunlarımız da gelecekte hâllerinden bu günün aydınını sorumlu görmekte tereddüt etmiyeceklerdir.

YURT ve DÜNYA
Ocak 1944, sayı : 37

GERİ TOPLUMUN İLERİCİ AYDINI

Geri toplumda ilerici aydın yetişebilir mi? Yetişirse, geri toplumdaki durumu ve tutumu ne olur?

Bu sorular, enaz yüzyıldır, özellikle yirmi yıldanberi ilerici aydın yetişmeye, yetiştirmeye uğraşan bizleri yakından ilgilendirse gerek. Bunları açıklık ve tutarlıkla cevaplayabilmek için, ilkin, geri toplumun ve ilerici aydının nesnel (objektif) ölçütlerini bulmak gerekir. Çağımızın ileri bilgileri bize bu ölçütleri veriyor.

Üretim âletleri ile bunları yapan ve kullananlar, bir bütün olarak, toplumların üretim güçlerini meydana getirirler. İnsanların gerek üretim araçlarıyle (toprak, ilk maddeler, İşyerleri, ulaşım araçları) gerek birbirleriyle ilişkileri, üretim güçlerinin gelişme derecesine göre düzenlenir: üretim ve mülkiyet ilişkileri. Toplumların siyasal ve ideolojik yapıları (siyasal rejim, hukuk, ahlâk, din, bilim, felsefe, sanat) bu düzene bağlıdır. Toplumla doğa arasındaki enerji mübadelesi diyalektiğinin sonucu, üretim güçleri zamanla geliştiği halde, bu gelişime bağlı olarak değişmesi gereken ilişkiler düzeninden yarar-

lananlar, bu düzeni olduğu gibi tutmaya çabalarlar. Bundan ötürü, toplumları aşamadan aşamaya daha ileri düzenlere götüren devrimler olur. Bütün toplumlar, gelişme yolunda aynı aşamlardan geçerlerse de (ilkel komün, kölelik, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm), bu aşamaları aynı hızla yaşayarak aşamazlar. Bâzı toplumlar, ortak uygarlık ergilerinden yararlanmalarına elverişsiz bir çoğrafya bölgesinde bulunmaları, başka toplumlarca sömürülmeleri, siyasal ve ideolojik yapılarının üretim güçlerini uyuşturucu, boğucu bir baskı altında uzun süre tutabilmesi gibi belli nedenlerle gelişemiyorlar. Doğa ile yaptıkları enerji mübadelesinde ya tıpıtıpına ödeşerek duraklıyorlar, ya da zararlı çıkarak çöküyorlar.

Tarih boyunca bu olaylara sayısız örnekler verilebilir. En yakın örneğini günümüzün toplumlarını gözden geçirerek görebiliriz. Bugün bâzı toplumlar sosyalist ilişkiler düzenine geçmiş bulunuyor. Kısaca «Batı» dediğimiz kapitalist batı toplumları, aşamadan aşamaya geçiş kaynaşmaları içindeler. Doğunun bâzı toplumları ise, daha feodalizmden kapitalizme geçiş dönüşümünde. Günümüzün geri toplumlarını işte bu sonuncular ve daha alt aşamalarda bulunan toplumlar meydana getiriyor. Bunlar, gerek üretim güçleri, gerek üretim ilişkileri, gerek ideolojik yapıları bakımından öncekilerden geridirler.

İlerici aydına gelince; bu deyimi herhangi bir aşamadaki bir tolumun aydını anlamında kullanmıyoruz. Burada ölçümüz, belli bir toplum ölçüsü değil, dünya ölçüsüdür. Dünya ölçüsüyle ilerici aydın.

Yukarda geri toplum için yaptığımız gibi, burada da ilerici aydının objektif ölçütünü bulmak gerekir. Önce şu

gerçekleri gözönünde tutmalıyız: Duyularımızla algılanabilen ve bir birimi olarak içinde bulunduğumuz maddesel evren tek gerçektir. Objektif varlık olan, gerçek varlık olan maddesel evrenin varlığı, bilincimize, duygularımıza bağlı değildir. Bir başka deyişle, maddesel evren, bilincimiz, duygularımız, denemelerimiz olmasa da vardır. Bilinç ise, maddesel varlığın, en uygun durumlarda aslına yakın yansısından başka birşey değildir. Evreni ve kanunlarını öğrenmek mümkündür. İnsanın ve toplumun da içinde bulunduğu, en geniş anlamıyla evrenin kanunları üzerindeki -deney ve pratikle gerçeklenebilir- bilgilerimiz, objektif gerçeği yansıtan geçerli bilgilerdir. Doğa olaylarının ilişkileri, karşılıklı etki ve tepkileri doğal oluşumda nasıl zorunlu kanunlarsa, toplum olaylarının ilişkileri, karşılıklı etki ve tepkileri de toplumsal evrimin zorunlu kanunlarıdır. Toplumların tarihleri, rastlantıların biraraya gelmesi değil, bu kanunların gerçekleştiği olaylar dizisidir.

Maddesel evren bilincimize bağlı olmayan objektif gerçek olduğuna, bilincimiz de objektif gerçeğin yansısından başka birşey olmadığına göre, toplumların düşünce hayatları da maddî hayatlarının yansısından başka birşey değildir. Toplumlar tarihinin türlü aşamalarında birbirinden farklı düşünce ve teorilere rastlanması, bu düşünce ve teorilerin sözde «kendi (bizatihî) nitelik»lerinden değil, toplumsal evrimin türlü aşamalarında toplumların çeşitli maddî yaşama koşullarına bağlı olmasındandır.

Bütün bunlardan, konumuzla ilgili şu sonuçları çıkarabiliriz: İnsanın, bu geniş, değişken ve çokyanlı ev-

renin kanunlarından başka öğrenebileceği hiçbirşey yoktur. Bilgimizin geçerliği, bu kanunları, oldukları gibi, aralarına yabancı ögeler katmaksızın kavrama, yansıtma derecesine bağlıdır. Bunun ayıracıysa, pratikle gerçeklenebilir olmaktır. İnsanın, böylesine geçerli, gerçeklenebilir bilgilere erişebilmesi, bu geniş, değişken, çokyanlı evreni, gitgide daha az yanlış, gittikçe aslına daha uygun olarak öğrenebilmesi, toplumların aşamadan aşamaya dönüşümüne bağlıdır. Öyleyse, bireye çağın en ileri bilgilerini, olsa olsa çağının en ileri gelişme aşamasındaki yada bu aşamaya geçiş hâlindeki toplumların koşulları verebilir.

Toplumların belli bir gelişme aşamasında edinilen bilgilerin de elbet gerçeklenmesi gerekir. Bu iş daha geçen yüzyılda yapılmıştır. Yüzyıldanberi hergün yeni yeni kanıtlar veriliyor. Burada şunları hatırlamak yeter:

Feodalizm düzeninde, başlıca, sapan, eltezgâhı, toprak kulu ve zanaatkârdan meydana gelen üretim güçlerine feodal ilişkiler, bu ilişkilere ise, toprak kulunu derebeyine, sonraları derebeylerini de krala bağlayan siyasal düzen uygun düşüyordu. Doğayı egemenliği altına alamayan bu basit üretim güçlerine, emekçiyi toprağa kul eden bu tür üretim ilişkilerine, bu mertebeli (hiyerarşik) siyasal düzene, teolojik bir dünya görüşü uygun gelebilirdi. Ortaçağın ünlü filozofu Thomas d'Aquin, felsefeyi teolojinin uşağı sayıyor, evreni, tıpkı feodal düzende olduğu gibi, mertebeli bir düzene (tanrı, melekler, insan ruhları) bağlı sanıyordu. Doğanın incelenmesi gerekli görülmüyor, herşeyin bulunduğu yerde, olduğu gibi kalacağı sanılıyor, her yeniliğe «İlhat» [tanrı tanımazlık] deni-

lerek karşı konuluyordu. Bu aşamanın ileri aydını, teoloji ve skolastiğin boşinanlarından ve kaskatı kurallarından hiç değilse kendini kurtarabilen kişidir.

Bilindiği gibi, feodalizm düzeni içinde gelişen üretim güçleri, Batıda X yüzyıldan başlayarak, gitgide, feodal üretim ilişkilerine sığamaz oldu. Yeni, devrimci bir sınıf doğdu: burjuvazi. Üretim güçlerinin toplumsal unsurunu meydana getiren burjuvazinin başlıca iki şeye ihtiyacı vardı: özgürlük ve ileri teknoloji. Bu ihtiyaçlar, bilim ve felsefe alanlarına, doğa olaylarını inceleme ve «akıl»a inanma çaba ve davranışlarıyle yansıdı. Bu çaba ve davranışlar, Batı toplumlarını, üretim güçleri bakımından, tek tezgâlı, teknik işbölümsüz zanaatkâr dükkânından, teknik işbölümü belirmiş çok tezgâhlı manüfaktüre (imâlathaneye), manifaktürden «sanayi devrimi»ne, üretim ilişkileri bakımından, kanun önünde özgür kapitalist işçi-patron ilişkilerine, siyasal düzen bakımından parlamentolu soyut demokrasiye, dünya görüşünde de çeşitli açılardan akılcılığa götürdü. Bu aşamanın ileri aydını, geri teknolojiye, doğal ekonomiye, feodalizm ilişkilerine, teolojik dünya görüşüne karşı, makineyi, para ekonomisini, kapitalist ilişkiler düzenini, liberalizmi, parlamentolu soyut demokrasiyi ve aklın egemenliğini savunan kişidir.

Feodalizmden kapitalizme dönüşümde olduğu gibi, kapitalist düzen içinde gelişen üretim güçleri, daha geçen yüzyılın ilk yarısında bu düzene sığmamaya başladılar. Yeni bir devrimci sınıf doğmuştu: işçi sınıfı. Bu sınıf günden güne genişliyor, gelişiyor, bilinç kazanıyordu. Bu yeni sınıfın dünya görüşü ne olabilirdi?

Burjuvazinin yükselme döneminde doğayı incelemeye, algılamaya yönelen akıl, olaylar arasındaki ilişkileri, bu ilişkilerin evrensel kanunlarını gittikçe daha yakından kavrayarak, toplumların doğaya gitgide daha çok hükmetmesini sağlamıştı. Ama sonra, burjuvazinin duraklama, gerileme dönemine girilince, kendi içine kıvrılarak tanrılığını ilân etmiş, evreni varsaydığı ide'sinin bir ürünü sanmağa kadar varmış, bu yüzden yanlışlar bölgesine girerek bu bölgede kendince ilerlemeğe başlamıştı. Öte yandan, kişiye vaadedilen özgürlüğe varılamamış, mübadele özgürlüğünün kendiliğinden işleyecek sanılan uyumlu mekanizması işleyememiş, kapitalist ekonominin toplanma kanunu, varsayılan bu mekanizmayı altüst etmişti. Kişi özgürlüğünün tek kaynağı ve koruyucusu sanılan «kanun karşısında eşitlik» ilkesi, kişiyi «dünya nimetlerinden yararlanma» demek olan gerçek özgürlüğe götürememişti. Sonunda, toplumlar, feodalizm düzeninde olduğundan çok daha belirgin, çok daha çelişkili bir bölünmeye uğramışlardı.

Devrimci sınıfın bakışlarını durmadan değişip gelişen doğaya ve topluma yöneltmesi gerekiyordu. Geçen yüzyılın ortalarında işte bu yapıldı. Böylece, yukarıda, konumuzu ilgilendiren yanlarının pek kısa, eksik bir özetini verebildiğimiz ileri dünya görüşüne varıldı. Günümüzün ileri aydını, bu görüşü kavrayan, benimseyen kişidir.

Tarih bize, dünya ölçüsüyle ileri aydınların, herzaman, çağın en ileri aşamasındaki yada bu aşamaya dönüşme hâlindeki toplumlarda yetiştiklerini gösteriyor. Burada bir soru karşısında kalabiliriz: İlerici aydın ola-

bilmek için çağın en ileri evrim aşamasındaki, yada bu aşamaya dönüşme hâlindeki toplumundan olmak yeter mi? Bu soruya evet demek, hangi alanda olursa olsun, gelişme koşullarına aykırıdır. Devrimci sınıftan yada bu sınıftan yana olan ilerici aydın, her aşamada, herzaman karşısında gerici ve tutucu sınıfların düşünürlerini bulmuştur. Burada bir de geri düşüncelerin tarihçesini yapacak değiliz. Yukarki özetlemelerimizden de çıkarılabilir. Bunu anlamak için günümüzün düşünce akımlarına bir gözatmak da yeter.

Demek oluyor ki, ilerici aydın olabilmek için, sâdece çağın en ileri aşamasındaki yada bu aşamaya dönüşme hâlindeki toplumundan olmak yetmiyor. Böyle bir toplumun ya devrimci sınıfından olmak yada temeldeki çelişmeleri kavramaya, tarihsel oluşumu bütünüyle algılamaya elverişli ilişkiler içinde yaşamak da gerekli. Bu koşullara, gene bunlarla yoğurularak biçimlenen bireysel -ruhsal koşulları da eklersek, ileri aydın oluşumunun bütün koşullarını kapsamış oluruz.

Buraya kadar vardığımız sonuçlar, «geri toplumun ilerici aydını» sözündeki çelişkiyi, daha açıkçası, geri toplumda ilerici aydın yetişemiyeceğini göstermiş olmuyor mu? Toplumların birbirleriyle hiçbir ilişkileri bulunmasa, toplumlar birbirlerine sımsıkı kapalı kalsalardı, yukarıda vardığımız sonuçlara dayanarak bu soruya evet demek gerekirdi. Oysa, coğrafya durumlarından ötürü son zamanlara kadar kapalı kalmış ilkel topluluklar bir yana bırakılırsa, her çağda -özellikle günümüzün koşulları içinde en sıkı bir şekilde- toplumların birbirleriyle ilişkiler kurduklarını görüyoruz. Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılını bu açıdan kısaca gözden geçirelim.

Bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılı, bu feodal yapılı İmparatorluğu meydana getiren toplumların, emperyalizmin egemenliği altına girdiği döneme rastlar. Ekonomi politik deyişleriyle özetlersek, İmparatorluk toplumları emeğinin, yabancı malî sermayece düşük ücretlerle İmparatorluk ülkelerinde kullanılması, sömürülmesi dönemine. Daha da kısacası, İmparatorluk ülkeleri emekçilerinin yabancı malî sermaye yararına çalıştırılmaları dönemine. Malî sermaye, ne ırgadın yada toprak işçisinin başında durarak, nede fabrikanın müdürlük odasında oturarak üretimi izleyecek, denetleyecek kadar alçak gönüllü değildir. Bu ve benzeri işleri bir takım aracılar görür. Bu aracılardan kimileri, hammaddelerin yüklendiği, mâmullerin boşaltıldığı liman şehirlerinde bulunurlar. İstanbul, Selânik, İzmir gibi şehirlerimiz bu tür şehirlerdendi. Bu şehirler, büyük ticaret merkezlerinin, metropollerin küçük birer şubesi durumuna gelmişlerdi. İhracat ithalat tüccarları, komisyoncular, sarraflar ve bunların, İmparatorluğun içlerine, uçlarına kadar uzanan bir dizi aracıları, bu şehirlere ve İmparatorluğa -gerçekte- buyruk kesilmişlerdi. Derebeylik düzeninin koruyucusu olan Sultan'la çevresi, beylerbeyleri beyler paşalar da bu şehirlerde oturuyorlardı. Batı, çeşitli mâmulleri, kültür ürünleri, sırasında öğretmenleriyle bunların ayaklarına kadar geliyor, bunlar da zaman zaman Batı'ya gidiyor, ya da «bey mahdumlarını» oralara gönderiyorlardı. Şehirler ve şehirliler, böylece, feodal İmparatorlukla kapitalist Batı'nın birbirine kültürce değinmesine de aracılık ediyorlardı.

Bu ilişkiler ortaya yeni bir aydın, eski deyimiyle «münevver» tipi çıkarmıştı. Bu tipi, uzun süre, kapita-

list Batı ile feodal İmparatorluğun ekonomik- sosyal koşulları ve ideolojileri arasında ne yapacağını şaşırmış bir durumda buluyoruz. Bir yanda, önemsenmeyen İmparatorluk ülkeleri ve halkları, öte yanda çekimli Batı şehirleri ve «medenî» burjuvası. Bir yanda ihsanlarıyle geçindiği Saltanat kurulları, öte yanda kendisine daha geniş umutlar sezindiren Batı'nın parlemanter demokrasi rejimleri. Bir yanda hâlâ mal ve aile ilişkilerini düzenleyen «ahkâmı şer'iye» ve «örfü âdat», öte yanda Batı'nın kleriko-kapitalist yasa ve gelenekleri. Bir yanda hâlâ öbür dünyasını, hattâ bu dünyasını güven altına alan teolojik dünya görüşü, öte yanda merakını kurcalayan burjuva teorileri.

Bizde batılılaşma kımıldanmaları böyle başladı. Birkaç sayfalık bir deneme ile batılılaşma hareketlerinin eksiksiz bir çözümlemesi yapılamaz. Yalnız, buracıkta şunu da belirtmeden geçemiyeceğiz: Son zamanlarda batılılaşma hereketlerimiz üzerinde birçok yazılar yayımlandı. Bunlardan hiçbiri, bu hareketleri doğuran ekonomik- sosyal koşulları, nedensel bağları elden kaçırmaksızın yansıtmaya ve bu hareketler içinde eser ve eylemleriyle sivrilmiş olanların tam değerlerini biçmeye imkân verecek bilimsel araştırma ürünleri sayılamaz. İtiraf edelim, hiçbirimiz böyle bir araştırmaya girişme çaba ve cesaretini şimdiye değin göstermiş değiliz. Bir gün bu da yapılacak elbet. Biz yine konumuza dönelim.

Bu kısa taslaktan bile, Osmanlı İmparatorluğu ortamında dünya ölçüsüyle ilerici aydın aramanın boşluğu anlaşılıyor. Cumhuriyet dönemine gelince; emperyalizme karşı millî kurtuluş savaşı kazanıldıktan sonra, geçmişin siyasal ve ideolojik yapılarından kısa zaman-

da kurtulma çabasıyle açılan bu dönem, ilerici aydın adaylarımıza yeni yeni koşullar, olanaklar hazırlamıştır. Bâzı bölgelerimize ileri teknoloji girdi. İleri toplumlarla ilişkilerimiz sıklaştı. İmkân bulabilenlerimiz Batı ülkelerine giderek uzun süreler oralarda yaşıyor, gözlerini açanlar Batı toplumlarının iç çelişkilerini yakından izleyebiliyor, görebiliyorlar. Toplumumuz içinde de bunların birer küçük örnekleriyle karşılaşmak, zaman zaman bu ilişkiler, çelişkiler içinde yaşamak mümkün oluyor. Feodalizm kalıntıları da bâzı bölgelerimizde silinip süpürülmüş olmaktan daha çok uzaklarda. Yeryüzünde bütün olupbitenleri günü gününe izleyebiliyoruz. Sonunda, yirminci yüzyıl toplumları gözlerimizin önünde sınavdan geçtiler, geçiyorlar.

Bütün bu koşullar, bu olanaklar, bizleri de, tarihin akışını bütünüyle, olduğu gibi kavramaya, ileri dünya görüşüne, ilerici aydın olmaya götürebilir. O zaman, ilerici aydının bu geniş ve yer yer yapı farkları göstermesi bakımından bölüntülü toplum içindeki durumu ve tutumu ne olur?

İlkin bu sorulardan ikincisini cevaplayalım. Günümüzün ilerici aydını, ne yeryüzünde millî köklerinden koparak bir tür ayrı topluluk hâline gelmiş olan, dünyaya buyruk, egemen sınıfların adamı, bir kozmopolit, ne de sınıf çıkarlarını kendi halkının ve öbür milletlerin sömürülmesinde bulan bir şovendir. İlerici aydın, halktan yana, halkın adamıdır. Ve, en çok, somut koşullarını, sorunlarını, dertlerini anlayabileceği kendi milletine yararlı olma olanaklarına, yeteneğine, gücüne sâhip olduğunu bilir.

Bu inançla yurt sorunlarına yönelen ilerici aydın, kendini geniş bir demagoji denizinin ortasında, çoğu zaman yapayalnız bulacaktır. Anlaşabileceği kişiler çok az, aldatılma ihtimalleri pekçok olacaktır. Dâvâlarını savunduğu kitleler bile, alışılmış kurullardan, edinilmiş değer yargılarından, boyuna tekrarlanan sözcüklerin duyulara dokunan baskısından, gözlerini örten yalan perdelerinden sıyrılarak onu kolaylıkla tanıyamıyacaklar, ona kolayca inanamıyacaklardır. Ama, ilerici aydın, sözde aydınlarda hiç rastlanmayan bir iç erincine kavuşmuştur. İleri bilgilerini toplumunun somut koşullarıyle gerçekleyecek, bilgi denen şeyin, olaylarla, dünya ile ilintisi bulunmayan bir zihin canbazlığı olmadığının yeni yeni kanıtlarıyle karşılaşacaktır. Sözde aydınlar, özlemlerinin, iddialarının olaylarla durmadan yalanlandığını görerek, kötümserlikten kötümserliğe, şaşkınlıktan şaşkınlığa uğrarlarken, o, olaylarda, herzaman, görüşlerinin, sözlerinin gerçeklendiğini izleyebilecektir. Boş hayallere kapılmayacak, ama, teorinin kitleleri sarınca ne yaman bir güc hâline geldiğini bildiği için, kitleleri aydınlatma yolunda bütün olanaklarını kullanacaktır. Kısacası, ilerici aydın, geriliğinin acısını çektiği toplumunun ilerlemesi koşullarını bir kimya bileşimi açıklığıyle bilecek, bu koşulların gerçekleşmesi için payına düşeni yapacaktır.

YURT ve DÜNYA
Ocak 1944, sayı : 37

GÜNÜN TERİMLERİ : DEMOKRASİ

Faşizmin sonu yaklaşırken, demokrasi düşüncesi, tarihin kaydetmediği bir ölçüde, geniş halk kitlelerini sarmış bulunuyor. Demos (halk) ve kratos (iktidar)'ın birleşmesinden meydana gelen bu Yunan kelimesini (demokratia), günün en ilginç terimi olarak gözönüne alabiliriz.

«Halkın kendi kendini yönetmesi» kavramını anlatan demokrasi, bir yandan bâzı toplumlarca yaşanmış bir sosyal hâl [durum], bir siyasal düzen, bir yandan da insan kafasında belirmiş bir düşünce hâlinde karşımıza çıkmaktadır. Fakat, görünüşteki bu ikiliğe rağmen, demokrasi, her iki yönden de, toplumların ekonomik-sosyal koşullarına, yapılarına bağlı olarak biçimlenmiş, yaşanmış ve düşünülmüştür.

Demokrasinin kaynağı sayılan İlkçağ Atina'sının bu siyasal düzene ve bu düşünceye varabilmesi, bu toplumun feodalizm[1] (büyük toprak mülkiyeti) yapısından bir tür ticaret kapitalizmine geçmesini sağlayan üretim güç ve ilişkilerinin gelişmesiyle mümkün olmuştur. Fa-

kat, Yunan ticaret kapitalizminin başlıca üretim gücünü meydana getiren, köle, «canlı âlet» idi. Bu yüzden, kanun karşısında eşitlikten, kanun yapmak, seçmek ve seçilmek haklarından yararlanan, bu geniş emekçi kitle, asıl halk değil, sayıları otuz kırk bini aşmayan Atina yurttaşları idi. Esasen demokrasi, bu sonunculara da, yeni zamanlar demokrasilerinin soyut hak ve özgürlüklerinden başka bir şey sağlamış değildi. Buna rağmen, Atina demokrasisi, karanlık Yunan feodalizmine nazaran önemli bir ileri adım sayılmalıdır. İsa'nın doğumundan önce VI' ıncı yüzyılın sonlarından (Clisthenes devri) V'inci yüzyıl sonlarına kadar (özellikle Perikles devri) Atina yurttaşları, Akropol'ün eteklerinde toplanıp kanun yapmaya, senatör ve memur seçmeye ve seçilmeye uğraşırlarken, ticaret sermayesi, para, gitgide sayısı azalan ellerde toplanmış, yurttaşlar çıkarları çatışan iki kutba, «zenginler» ve «fakirler» zümrelerine bölünmüş ve demokrasi, aynı yüzyılın sonlarında, zenginlerin elleriyle yıkılmıştı.

Önce Yunan, sonra da mirasçısı Roma, emperyalizm krizleri içinde çökünce, esasen çoğunluğu daha feodalizm merhalesine bile erişmemiş olan Avrupa, kronolojik tarihte «Ortaçağ», feodalizm dönemi dediğimiz istibdat, toprak kulluğu, zulüm ve taassup devrine girmiştir.

Feodalizm düzeni içinde gelişen üretim güçleri, X'uncu yüzyıldan başlayarak bir kısım Batı toplumlarını doğal ekonomiden para ekonomisine geçirmiş, ticaret gelişmiş, şehirler kurulmuş, burjuvazi meydana gelmiştir. Ekonomik egemenliği yavaş yavaş feodallerin elinden alan burjuvazinin, ergeç siyasal iktidarı da ele geçireceği tabiî idi. Burjuvazi, İngiltere'de olduğu gibi feodal

aristokrasi ile anlaşma hâlinde, Fransa'da olduğu gibi feodalizmi tasfiye ederek bunu sağladı.

Yeni zamanlar demokrasilerinin Atina demokrasisinden esaslı tek farkı, köleliği tanımamalarıdır. Yine hemen kaydedelim ki, bu küçümsenecek bir fark değildir. İnsanlığın kölesiz toplum aşamasını görebilmesi, üretim güçlerinin binlerce yıllık gelişmesiyle mümkün olabilmiştir. Demokrasi rejimiyle yönetilen toplumlarda, artık «herkes kanun karşısında eşit, herkes aynı haklara sahip» tanınıyor, «Devlet memuriyetleri herkese açık» kabul ediliyordu. «Ne kanun, ne gelenekler, ne de ihtiraslar ve peşin yargılar doğuştan hiçbir ehliyetsizlik tanımayacak, «yönetenler» ve «yönetilenler» diye birbirinden farklı sınıflar meydana getirmiyecekti. «Demokratik Devlet, yurttaşların fikrî ve mânevî hayata gitgide daha çok katılmalarını ve ellerinde bulunan iktidar payını gittikçe daha yararlı ve mâkul bir şekilde kullanmalarını sağlamak için, öğretim, eğitim ve dayanışma kurumları kuracak»tı. Nihayet, demokrasi rejiminin genel seçim makinası işlemeye başlamıştı.

Fakat, daha XVII'inci ve XVIII'inci yüzyıllarda, burjuvaziler henüz kendi devrimlerini yaparlarken, Batı toplumları içinde yeniden farklılaşmalar olmuş, yeni emekçi kitleler bu devrimlere kendi kurtuluşları uğruna katılmışlardı. XVIII'inci yüzyılın ortalarından sonra, iplik bükme ve el dokuma âletlerinde îcatlar yapılmış, çıkrıkların su gücüyle hareketleri sağlanmış, nihayet aynı yüzyılın sonlarında buhar gücünün dokuma tezgâhlarına uygulanmasıyla, sanayi devrimine girilmişti. Bütün bunlar, özellikle sanayi devrimi, büyük ölçüde imâlâtın aşa-

ğı mâliyet etkenini harekete geçirerek, ticaret kapitalizminde meydana gelmiş olan sosyal farklılaşmaları büsbütün hızlandırmış, derinleştirmiş, kesinleştirmişti. XVII'inci yüzyılda ortaya çıkan anonim şirketler XIX' uncu yüzyıl içinde gelişmiş, mâlî sermayenin toplanmasına ve büyük sermayelerin küçüklerine egemenliğine imkân vermiş, geçen yüzyılın sonlarına doğru meydana gelen karteller ve tröstler mâlî sermayenin sanayi dallarında millî ve milletlerarası monopoller kurmasını sağlamıştır. Daha yüzyılımızın başlarında koskoca dünya, sayıları her halde yüzü aşmayan sermaye krallarının oyuncağı hâline gelmişti.

Fakat, kapitalizm de, artık, iç çelişkilerini had dereceye çıkaran can çekişme çağına, emperyalizm evresine girmiş bulunuyordu. Emperyalist gruplar, bir yandan emekçilerle mücadele ederken, bir yandan da ilk madde ve alıcı temin etmek için birbirleriyle çatışıyorlar, paylaşılmış dünyayı yeniden paylaşmak için savaşıyorlardı. Geçen büyük harbe bu yüzden girilmiş, geçen büyük harpten içinde bulunduğumuz daha büyük harbin tohumları atılarak çıkılmıştı. Harpten sonraki hesaplara göre, üretim güçlerinin dünya nüfusunun enaz dört mislini yaşatmaya yeter bir güce erişmiş olmasına karşılık, alım güclerini yitiren geniş halk kitleleri açlıktan kıvranıyorlardı. Fazla-üretim buhranı ve yoksulluk, işte geçen harp sonrasının tezatlı dünyası.

Bütün bunlar olup biterken, yukarda işaret ettiğimiz soyut hak ve özgürlük ilkeleri anayasalarda yazılı duruyordu. Seçimler yapılmakta, kanunlar çıkarılmakta idi.

Mâlî sermaye, bu buhranın kendisini ölüme sürüklediğini sezmişti. Buna engel olmak, hiç değilse bunu geciktirmek gerekliydi. Üretim ilişkilerinin değişmesi zorunluğunu doğuran üretim güclerinin baltalanması düşünüldü. Makina aleyhtarlığı yapıldı. Kitleleri saran ileri dünya görüşünün bilimsel temellerini sarsmak düşünüldü. Geçmişin ne kadar idealist, mistik artıkları varsa yeni metâlarmış gibi ortaya atıldı. Nihâyet, kitleleri zincire vurmak düşünüldü: demokrasi aleyhtarlığı yapıldı. Ve bütün bunlar, birçok toplumu, açık yada gizli, faşizme sürükledi.

Emperyalizm buhranının son ürünü olan faşizm, millî sınırlar çinde uzun zaman tutunamaz, yaşayamazdı. Faşist Devletin başka milletlere saldırması da zorunlu idi. Üretim güçleri muazzam bir savaş makinası hâline getirildi ve böylece içinde bulunduğumuz yoketme savaşı açıldı.

Bugün milletler istibdada, köleliğe, zulme ve taassuba yer vermeyen yeni bir demokrasiye doğru güvenle yürüyorlar. Bu, yıkılma koşullarını kendi elleriyle hazırlayan bir sınıflar demokrasisi değil, herkese çalışmak ve, emeğinin karşılığını alarak, insanca yaşamak olanaklarını sağlayan, tezatsız bir demokrasi olacaktır. Her millî kültürde, ne kadar az gelişmiş olursa olsun, böyle bir demokrasi kültürünün unsurları vardır. Çünkü, her milletin içinde, yaşama koşulları mutlaka bu demokrasi ideolojisini doğuran geniş kitleler yaşamaktadır.

---

1 «Millet - Yalan ve Gerçek» adlı yazımdaki yanlışımı burada da tekrarlamışım.

ANT
15 Nisan 1945, sayı : 3

MEKTUP

1 Nisan tarihli Ulus'la Orhan Veli'ye mektup yollamışsın. Açık mektup. Ben de okudum. Başta şairi övüyorsun, «senin vazgeçemediğine biz galiba her gün biraz daha bağlanıyoruz. Kitabın eşin dostun elinde» diyorsun. Bu, senin, bir de «eşin dostun» bileceği iş. Kim karışır? Ama, bu kadarla kalmıyorsun. Etrafa çatıyorsun; iddialarda bulunuyor, yargılara varıyorsun. Çattıkların iki çeşit. Sence hepsi «karakuşluk», «softalık» ediyor.

Önce, «Mehmet Akif'lerini» okuyanlara, «Mısır filmlerine gidenlere», «şâirâneyi şiir sanmakta, cicili bicili benzetmelere, buluşlara dudak ısırmakta devam edenlere» söz atmışsın. Böyleleri adına konuşmak bana düşmez. Yalnız şunu söyliyeyim: bunlara, bu kadarcığı yetmez. Bunların kafaları kalındır; çıkarlarına bağlıdır kafaları.

Gelelim ötekilere: «Birçok yazılarda yeni insanın öfkesini, sabırsızlığını, sevincini buluyoruz; gelgelelim, şiir bahsinde onlar da her zaman yeni ile eskiyi, sahte ile gerçeği ayırt edemiyorlar; karakuşluğa, softalığa, hattâ bâzen, farkına varmadan eskiliğe düşüyorlar» diyorsun. Konuşmana şöyle devam ediyorsun:

«Orhan Veli'nin şiirleri iyiymiş, hoşmuş; ama, canım, ciddî değilmiş. Şakayı tadında bırakmalıymış. İnsanlık ecel teri dökerken, seksen çeşit mesele ruhları allak bullak ederken, seninki bunca yılın Halimesiyle, şıngır mıngır yaylılara binmiş, yahut urumeli hisarına oturmuş, oturmuş da bir türkü tutturmuş. Herkes şairden yeni zamanların sesini beklerken Orhan Veli biraderimiz rakı şişesinde balık olmak sevdasında.»

Böyleleri üzerine söyleyebileceklerin bu kadarsa -senin görüşüne göre karakuş, softa, hattâ eski olmayı göze alarak- ben de tıpkı böyle düşünüyorum, diyeceğim.

Hemen söyliyeyim ki, Sabahattin Rahmi'nin, böyle istihzalı bir deyişle «insanlığın ecel teri»nden sözaçması, acı geldi bana. «Bu da senin bileceğin iş» dersin. Doğru. Eğer, şiirin değeri, her devirde, insanlığın hâline bağlı olmasaydı, zâten ben de «bu başka mesele, konuşuruz» der, geçerdim. Fakat sen, «yapı»dan, Güzel Sanatlar sayfasının kıdemli esteti gibi, «öz» den sözaçıyorsun da, şiirin bu gerçek özünü önemsemeyiveriyorsun. Gerçi, açıkça söylemiş değilsin bunu. Hattâ, şairin «söylediği nedir? sevdiği nedir? istediği nedir?» diyenlere, «elbette lâzım bunlar» diyorsun. Ama, insanlık ecel teri dökerken, seksen çeşit mesele ruhları allak bullak ederken, Orhan Veli'nin Urumeli Hisarına oturup türkü tutturmasına, herkes şairden yeni zamanların sesini beklerken, rakı şişesinde balık olmak isteğinden dem vurmasına, yeni insanın öfkesiyle öfkeleneceğin yerde, alkış tutmakla, bize geçmişin hoş bir sedâsından başka bir şey yansıtmamış olan Yahya Kemâl'i «yeni Türk şiirinin öz babası»,

«garplı anlayışa katıksız, telifsiz bir vuzuhla varan, her eseri, her düşüncesi, her sözüyle bu anlayışı yayan büyük üstâdımız, önderimiz» saymakla, önemsemediğini, yine de, açığa vurmuş oluyorsun. Mektubundan bir parçayı, olduğu gibi alıyorum:

> **«Nasıl anlatsak bu dostlara ki, şiirde yeniyi bulmak, yeni zamanların sesini vermek, her şeyde olduğu gibi, bir zanaat, bir erbab işidir; sanıyorlar ki, şiire yeni insanın duygularını, düşüncelerini, isteklerini koydun mu şiir yeni oluverir... Ciddîliği şairin işinde değil, sözünde arıyorlar. Şiir de bir yapı işi, duymakla, düşünmekle, âşık olmakla, sarhoş olmakla iş bitmiyor ki. Böyle dedin mi, kızıyorlar; «söylediği nedir? sevdiği nedir? istediği nedir?» Bize bunlar lâzım diyorlar. Elbette lâzım bunlar; ama şair bunları bize yapısıyla (yapı da deyince vezin, kafiye gibi şeyler anlaşılıyor; nasıl demeli bilmiyorum), kendi zanaatinin diliyle, ustalığıyla, söylüyor. Nutuk söyler gibi, makale yazar gibi konuşmaz elbet. Ondan isteyeceğimiz yeni fikirleri söylemek değil, kendi işçiliğinde bu fikirlerin hizasına gelmektir. İnsanlık sanatçıdan çok şeyler bekliyor; ruhları değiştirerek, dünyayı başka dünya edecek belki onlardır. Ama bunu, yeni fikirleri birer birer söyliyerek yapmıyacaklar; öyle çok uzun sürer. Sanatlarıyle düşüncemizin eski alışkanlıklarını değiştirecekler; kafamızı yeni fikirleri kendiliğinden bulacak hâle getireceekler.»**

Güzel! Yalnız, bu sözlerde anlayamadığım bir taraf var: şiirde yeni insanın duygularını, düşüncelerini, isteklerini aramak gerekli mi, gerekli değil mi?

Bir yerde, «elbette lâzım bunlar» dediğine göre, gerekli demek. Öyleyse, bize göster, Yahya Kemal'de ve Orhan Veli'de yeni insanın duygularını, düşüncelerini, isteklerini. «İnsanlar anlaşıldı, hayatın da sırrı yok», «Bitsin hayırlısiyle bu beyhude sonbahar», «Meyhane böyledir bir içen dâimâ içer» yahut, «İstanbul'da Boğaziçinde bir fakir Orhan Veli'yim», «El konuşur söylermiş, bana ne?» «Bir tren sesi duymaya göreyim iki gözüm iki çeşme», «Karnım tok, sırtım pek, ver elini Edirne şehri,» «Rakı şişesinde balık olsam»... Bunlar mı yeni insanın duyguları, düşünceleri, istekleri?

Biliyorum, «Hayır, hayır» diyorsundur şimdi; «bu kadar da anlayışsızlık olmaz, mektubumda şair bunları yapısıyle, kendi zanaatinin diliyle, kelimeleri seçmekte, dizmekte, yeni bir söyleyiş bütününe varmaktaki ustalığıyla söylüyor... Ondan isteyeceğimiz yeni fikirleri söylemek değil, kendi işçiliğinde bu fikirlerin hizasına gelmektir» demiyor muydum? Buna da pekiy. O halde, şiirde yeni insanın duygularına, düşüncelerine, isteklerine değil, yapıya, işçiliğe ustalığa bakacağız. İnsaf et, olur mu bu? Zanaat, işçilik, ustalık değil, âdetâ sihirbazlık. İnsanlığın hâliyle ve bunun acısını yüklenen, bilincini taşıyan, geleceğine güvenen, sırasında dişlerini sıkan, küfreden, sırasında sevinen, gülen yeni insanın duyguları, düşünceleri, istekleriyle hiç bir ilintisi olmadığı halde, «yeni yapı», yeni insanın gönül vereceği şiir.

Sanatlarında bilinçli iseler, bu iddiana ilk önce Yahya Kemâl ve Orhan Veli kızacaklardır. Çünkü, Yahya Ke-

mâl de, Orhan Veli de, kendileri gibi yaşamış ve yaşamakta olanların, zümrelerinin, çevrelerinin, meclislerinin, dostlarının görüşlerini, duygularını, düşüncelerini, isteklerini, -şiirlerinin hem muhtevası [özü], hem de yapısıylebence de, en iyi yansıtanlardır. Ama, ne Yahya Kemâl, Orhan Veli kuşağının şairidir, ne de Orhan Veli, dar çevresi dışında, kendi yaşıtlarının. Bu bakımdan, sana «siz Yahya Kemâl'in şiirine hayransınız. Nasıl oluyor da Orhan Veli'nin şiirlerinden hoşlanabiliyorsunuz. Bu kadar da telifcilik olur mu?» diyen genç şair haklıdır.

Kelimeler, mısralar, şiir yapısı, şairin görüşlerini, duygularını, düşüncelerini, isteklerini anlatmasına yarayan araçlardır. Elbette iş, görmekle, duymakla, düşünmekle, istemekle bitmez. Ama, görmekle, duymakla, düşünmekle, istemekle başlar.

Ne Yahya Kemâl'e, ne de Orhan Veli'ye «şair değil» diyen yok. Görüşlerini, duygularını, düşüncelerini, isteklerini, ikisi de ustalıkla anlatıyorlar. Ama, yeni insan gibi görmüyorlar, duymuyorlar, düşünmüyorlar, istemiyorlar. Bu koskoca dünyada kendi kendileriyle, kendileri gibileriyle yaşıyorlar. Bunun içindir ki, şairseler de, çağlarının şairi, dünya şöyle dursun, memleket ölçüsünde de, çağlarını temsil eden şair değiller.

Çağını temsil eden şair, ileri dünya görüşüyle gören, ileri insanca duyan, düşünen, isteyen ve bu muhtevaya [öze] en uygun şiir yapıları kurandır. Muhteva [öz] derken mevzuu [konu] kasdetmediğimi, bilmem, söylemeye lüzum var mı? Yeni insan, şairden resmî tebliğ beklemiyor. İnsanları, toprağı, gökü, gününü, tarihi, geleceği... yeni insanın görüşüyle görmesini, göstermesini istiyor.

Şair, «nutuk söyler gibi, konferans verir gibi, makale yazar gibi konuşmaz elbet» diyorsun. Nutuk söyler gibi, konferans verir gibi, makale yazar gibi şiir yazanlar var. Çoğu genç daha bunların; daha başlangıçta. Birçoğu, ya nutuk söyler gibi yazmaktan yada şiir yazmaktan vazgeçecek elbet. Ama, hiç olmazsa bir kaçı, çağın büyük şairi, ustaları gibi, yeni zamanların şiirine, yeni insanın gönül verdiği şiire ulaşacaktır.

Bütün bu sözlerime delil istersen, Sabahattin, ustayı bir daha oku.[1]

---

1 Önsözde de değindiğim gibi, bu yazımda fazlaca katı davranmışım. Sebebsiz değildi bu davranış. Roger Garaudy, az sonra kısaca üzerinde duracağım bir konuşmasında, K. Marx'ın şu görüşünü hatırlatır: **«Marx'a göre sanat, iş çizgisinin üzerinde, işin uzantısında, ötesindedir. «Doğanın insanileştirilmesi», dünyanın insanca bir plâna göre yeniden kurulması biçimlerinden biridir. Sanat, işten sonra, insanın hayvanlığı aştığı geçitlerden biridir. Hayvan, der Marx, dünyayı kendi cinsinin ihtiyaçlarına göre değiştirir. Evrensel olarak tüm cinsler ölçüsünde, özgürlük, yani «güzellik kanunlarına göre» üretimde bulunmayı bilen tek yaratık insandır».** Sabahattin Eyüboğlu ile tartışmamız şiir üzerine idi; demek ki, dünyanın insanca bir plâna göre yeniden kurulması biçimlerinden biri üzerine idi. Oysa, 1945 başlarında, insan-insan -bugün Amerikan emperyalizminin yapmak istediği gibi- dünyayı hayvanca bir plâna göre değiştirmeye yönelmiş hayvan-insanla boğuşmakta idi. İnsanlığı, Alman-İtalyan-Japon faşizmlerinin demir ökçeleri altında «bin yıl» inletmek amacıyle 1939'da açılan savaş, 1945 başlarında -sonu belli olmakla birlikte- sürüp gidiyordu. Özgürlükle, yani «güzellik kanunlarına göre» üretimde bulunabilmek için insanlık -bugün de olduğu gibi- her şeyden önce hayvan-insanı yenmek zorunluğunda idi. Dünya altı yıl boyunca ecel

teri dökmüştü, dökmeye devam ediyordu. Gerçi Türkiye savaşa katılmamıştı, ama, başta işçi sınıfımız gelmek üzere, şehir ve köy Türk emekçileri -en azından- savaşa katılan ülkeler halkları kadar yoksunluklar içinde kıvranmıştı, kıvranmakta idi. Alman-İtalyan-Japon mihverinin zaferi, Türkiye'yi Alman «hayat sahası» içine atacaktı. Dış ticaret ve kültür ilişkilerimizle bu alana ayak basmıştık bile. Bir kısmı o günlerin yönetimine de sızan Türk faşistleri gemi azıya almışlardı. Demek ki, Türkiye de ecel teri dökmüştü, döküyordu. Türk solları da -kendi kişisel akıbetleri için değil (böyle olmadığını isbatlamışlardır), insanlığın ve Türklerin âkıbeti için- ecel teri dökmüştü, dökmekte idi. Elimizden fazla bir şey gelmiyordu. Hapislerde olmayıp da -çok zekî bir plân gereğince- beklenen Alman saldırısına karşı dövüştürülmek üzere Trakya'daki birliklere atananlarımız, hiç olmazsa bireysel bir katkıda bulunabilmek umuduyla, belki de birkaç saat sürecek kavga anlarını, korku içinde değil, mutluluk duyarak beklemişlerdi. Bugün «sosyalist» etiketi altında meydanlarda boy gösteren kimi aydınlar ise, o yıllarda ortalıkta yoktular. Türlü yollarla kaytarmışlardı. 1945 başlarında savaşın neye varacağını kestirmiş, bu kez de biçimsel demokrasinin olanaklarından yararlanmaya hazırlanıyorlardı. En yüreklisi, Mussolini rejiminin yıkılmasından, ardısıra İtalyan mütârekesinden iki yıl geçtikten, Sovyet birlikleri Alman sınırlarına varalı aylar olduktan, 1945'in 6 Ağustosunda Hiroşima'ya, 9 Ağustosunda Nagasaki'ye atom bombaları atılıp 10 Ağustosta Japonya dize geldikten sonra, ancak Ağustos sonlarında kalemi eline alabilecek, 13 Ekim 1945 tarihli Vatan gazetesinde **«her şeyden evvel hür düşünen varlıklar hâline»** gelmemizi öğütleyecekti. Türk halkı da aklına yeni gelmişti. **«Biliyorum; bir memlekette en zarurî ihtiyaçlarını tatmin edemeyen, barınacak yeri, sırtına giyecek çulu, yiyecek iki lokma ekmeği olmayan, sıhhati korunmayan, aile kuramayan muazzam insan kitleleri yaşarken; beri tarafta bir avuç kimsenin lüks içinde yaşaması adalet fikriyle bağdaşamaz. «Bu neden böyle olmuştur?» Sormadan, sebeblerini aramadan, bugün elinde fazla olandan**

alıp, hiç olmayana vereceğiz. Adalet bunu emreder» diyordu aynı yazıda. «Diktatörlükler»i de nedense yeni hatırlamıştı. **«Peki bunu nasıl yapacağız?»** sorusunu koyduktan sonra, bunu şöylece cevaplıyordu: **«Diktatörlüklerin kucağına düşmemek için, demokratik müesseseleri mutlaka muhafaza edeceğiz, yetersizliklerini gidereceğiz.. Fakat her halde temel hürriyetlerin koruyucusu olan demokratik müesseselerden; yani serbest seçimden, dokunulmaz temel haklardan, basın hürriyetinden, çok parti sisteminden vazgeçmiyeceğiz. Kısacası, barışmaz iki kelimeyi korkmadan birleştirerek diyelim ki: Fertçi bir sosyalizm tatbik edeceğiz. İşte benim tahayyül ettiğim gerçek hürriyet rejimi».** «Fertçi sosyalist» olmayan Tan gazetesi yazarları, yani sollar «vatan haini» idi nazarında. Tan'ın hunharca yıktırılmasından sonra, yine Vatan gazetesinde (11 Aralık 1945) yayımlanan yazısında, **«tahrip edilen servetin netice itibariyle milli servet olduğunu»** vb. söyleyerek, **«temiz hislerin doğurduğu haklı endişelerle hareket»** ettiklerine inandığı aldatılmış gençlere, gazeteyi yıkmak yerine **«adaleti tahrik eyledikten sonra, fikre fikirle karşılık verme yolunu»** tutmuş olsaydılar o zaman doğru hareket etmiş olacaklarını belirtecek, **«Vatan hainlerini de kuvvetin zifiri karanlığında değil, adâletin nuru içinde ve onlara savunma hak ve imkânları tanıdıktan sonra boğunuz»** diyecekti.

Türk solları dış ve iç faşizmle mücadele eden biricik unsurlar olmuşlardı o yıllarda. Dünyanın ve Türkiye'nin o durumunda sanki bir başka dünyada yaşıyormuş gibi davranan sanatçılara karşı da hoşgörülü olamazlardı. Yoksa, inkâr edilemez ki, Orhan Veli, Türk şiirinin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Başta Nâzım Hikmet gelmek üzere o yıllarda başlıca sanatçılarımız hapislerde olduğu için, gerici ve tutucuların öfkesini en çok üzerine çeken de Orhan Veli oluyordu. Yahya Kemâl ise, şiir alanında, gerici ve tutucuların elinde biricik bayraktı. Bununla birlikte, edebiyat tarihimiz, söyleyişiyle olsun, Yahya Kemâl'i de görmezlikten gelemiyecektir.

Sabahattin Eyüboğlu'nun biçimci sanat anlayışı da, hiç şüphesiz, ilkel bir biçimciliğe dayanmıyordu. Hattâ, sözkonusu «Mektub»unun yayımlanmasından on dokuz yıl geçtikten sonra, ünlü bir «marksist», Roger Garaudy, **Kıyısı Olmayan Bir Gerçekçilik Üzerine** adlı kitabında ve Başkanı olduğu Marksist İnceleme ve Araştırma Merkezi'nin Paris'te düzenlediği açık oturumdaki **Filozofik Maddecilik ve Sanatta Gerçekçilik** adlı konuşmasında (Europe, Mars-Avril 1964) aynı görüşü paylaşacaktı. Garaudy, anlamından kaybetmemesi için bölmeyerek yalnızca birleştirme çizgileriyle kısımlara ayırdığım şu upuzun tanımında şöyle der: **«Sâdece, insanlığın o günedek edindiklerini içinde taşıyan ve -Phidias'ın saçakaltı işlemelerinden Ravenne mozayiklerine, Poussin'den Cezanne'a yada Picasso'ya kadar- tüm milletlerin çabalarıyle meydana gelmiş** ifâde **ve yaratma** biçimlerinin **mîrâsını bir araya getirerek -bunun ötesinde- zamanımızın gerçeklerinin ve değerlerinin** ifâde **ve yaratılmasına özgü** dili **keşfetmesini bilen kişi bir çağdaş gerçekçi -yani, devrimizin sosyalizme geçiş olan derin anlamının ve bu geçiş karşısındaki kişisel sorumluluğunun bilincini edinmiş bir gerçekçi- sâhici bir gerçekçi olabilir».** 1964'te yayımlanan **Yaşamak** dergisinin 15 Ekim ve 15 Kasım sayılarında, **«Gerçekçilik Üzerine»** adlı yazımda eleştirdiğim bu biçimci, yani bir markist için revizyoncu tanım üzerinde burada ayrıca durmak yersiz olur. Yalnız, Garaudy'nin bu tanımını Picasso, Kafka, Saint-John Perse'in sanatları dolayısıyle yaptığını, böyle olduğu halde hiçbirine gerçekçi diyemediğini ekliyeyim.

ANT
1 Mayıs 1945, Sayı : 4

HALKSIZ EDEBİYAT

Gölpınarlı'nın «Divan Edebiyatı Beyanındadır» adlı kitabına şurdan burdan tek tük itiraz sesleri duyuldu. Sönük, çâresiz, boş nidâlar. Zaman, edebiyatın ölüm cezası olan «okunmamak» hükmünü çoktan giydirmişti bu edebiyata. Artık yalnızca «Divan edebiyatı neden öldü?» diye soruluyordu. Bu sorunun cevabı, yeni, ileri Türk edebiyatının temellerini atmakta olanlar için önemli idi. Gölpınarlı'yı tanımıyorum. Ama, öyle sanıyorum ki, o da kitabını bu düşünce ile yazmıştır.

Kitapta bir çok sonuçlara varılıyor: divan edebiyatında tabiat yok, hayat yok, aşk yok, samimiyet yok, dil yok, bilgi yok, şehir yok, köy yok, köylü yok, halk yok deniyor. Bir edebiyat için yargıların en korkuncu sonuncusu. Halk bulunmayan bir edebiyatta öncekiler nasıl olsun?

Genç san'atçılarımız halksız edebiyatın yaşamıyacağını anlamışlardır. Şimdi, halka, halkın olana nasıl varılır, romanda, hikâyede, şiirde halk nasıl yaşar, nasıl duyulur? bunu araştırıyorlar. «Halk, halk» demekle, halka nutuk

çekmekle işin bitmiyeceğini, halktan yana olmak, halkla birlikte duymak, düşünmek, istemek, halk için yazmak gerektiğini biliyorlar. Daha başlangıçta olduklarını, yalnızca bilmek yetmediğini de biliyorlar.

Divan edebiyatı ve onun geleneğini günümüzde bile yaşatmaya çabalayanlar çoktan ölmüşlerdir. Biz, yeni yapının genç emekçilerine gönül verenler, umut bağlayanlarız.

TAN
2 Mayıs 1945

SAVAŞ SONRASI EKONOMİMİZ

Savaş sonrası ekonomimizin tutacağı yolu araştırdığı söylenen komisyon herhalde çalışmalarına devam ediyor. Komisyon çalışadursun, bu konu üzerinde konuşanların sayısı da günden güne artıyor. Bundan yakınacak değiliz. Böylesine önemli bir konuya her yurtdaştan ilgi beklenir. Konuya herkes kendi çıkarları açısından bakıyor. Bu da saşılacak bir şey değil. Alnı terlemeden köylülerin emeğini sömüren büyük toprak sâhibi, başkalarının 30 dönümüne karşılık 5000 dönümü bile az bulur elbet. Adam fabrikasını kurmuş, kısa günün kârı 5000-10000[1], «Alın milletin malı olsun» diyecek değil ya! Son beş yılın işleri kimilerine memleketimize göre büyük sermayeler sağladı. Bunları işletmek gerek. «Devlet, sanayicilik yapamaz, fabrikalarını bize devretsin» diyeceklerdir. Birkaç yabancı firmanın temsilcisi: «Biz tarım ülkesiyiz, vazgeçelim sanayiden» demesi kadar tabiî birşey olamaz. Yarıcı, ırgat, yüzyıllardır toprağın, tohumun, âletin rüyasını görüyor. İşçi de işinin karşılığını, yemek, içmek, giyinip kuşanmak, gezip tozmak, çocuğuna öğrenimin bütün derecelerini sağlamak, hastalığında ihtiyarlığında sürünmemek, yani kısacası sömürülmemek, insanca yaşamak istiyor.

Bunların hepsi tabiî, hepsi gerçek. Aynı dâvâlar başka ülkelerde de var. Ama, başka ülkelerde bu ihtiraslardan, bu haklardan birinin topluluk karşısında yazı ile, sözle savunmasını yapanların, ekonomik sistemleri, bizdeki gibi, bizde olduğu kadar birbirine karıştırdıkları görülmüyor. Bunun başlıca nedenini, Batı'da yurtdaşa ekonomik sistemler üzerine isterse doğru bilgiler edinebilme imkânlarının sağlanmış, yurttaşın sistemler üzerinde açıkca tartışabilme hakkının ötedenberi tanınmış olmasında aramak gerekir. Çoğunluk hangi sözün nereye varacağını, hangi sistemi yaşatacağını yada yaratacağını biliyor. Bundan ötürüdür ki, faşizmi sosyalizmle, sosyalizmi liberalizmle karıştırmaya yeltenmiyor. Yeltense de kısa zamanda içyüzü açığa vuruluveriyor.

PROPAGANDA

Porpagandaya yer yok mu? elbet de var. Ama, propaganda şu yada bu sistemin daha verimli, daha adâletli olduğu üzerinde işliyor. Kaldı ki, Batı'da aldatılabilecek çok az insan kalmıştır. Bu faşizm belâsına da uğradıktan sonra, kimse propagandaya papuç bırakacağa benzemiyor.[2]

SORULAR

Bize gelince; ötedenberi, ne fakülte kürsülerinden öğrencilere, nede yayınla halka ekonomik sistemler üzerine gerçeğe uygun bilgiler verilmemiştir. Avrupa, feodalizmden kapitalizme nasıl geçmişti? Kapitalizm nasıl gelişti, geri toplumları nasıl sömürdü? Sonra, millî ekonomiler içten, rakip ekonomiler birbirleriyle nasıl çelişkilere uğradılar? Emperyalizm nedir? Kapitalizm çağına ilk giren

İngiltere, ekonomisiyle, politik ve askerî gücüyle bir süre öteki ülkelere nasıl hâkim oldu? Fransa, ekonomisini neden yeterince geliştiremedi? Kapitalizm hareketine girmekte geciken Almanya kendini nasıl toparladı? Paylaşılmış dünyayı yeniden paylaşmak tutkusuyla yetmiş yıldan beri nasıl sürekli savaş etkeni oldu? Faşizm, emperyalizmin karşıtı mı, yoksa devamı mıdır? Faşist toplumda üretim ve mülkiyet ilişkilerinde kapitalizme nazaran bir değişiklik var mıdır? Birleşik Amerika bugünkü üstün gücüne nasıl ulaşabildi? Sovyetler Birliği, geniş ülkelerini, en ilkel ekonomilerden, yirmi yılda, nasıl en ileri ekonomik bir bütün hâline getirdi? Bu saydığımız ülkelerin emek üretkenlikleri ve verimlilikleri ne oranlardadır? İki büyük savaş arasında ekonomilerden hangisi durmadan gelişmiş, hangisi çelişkiler içinde yerinde saymıştır? Nihayet, geri ekonomili küçük ülkeler, atlatılan bu hengâmeden sonra, geniş dünya ekonomisinde sömürülmeksizin yer alma çaresini hangi yollarda arıyorlar? Dış zorlamalara uğranılmazsa bile, dünya ekonomik bütününde yer almaktan vazgeçmek, kendikendine yetmek mümkün müdür? Bu çağda, geri bir ülkenin kendikendine yetmiye kalkışması ne demektir?

Bütün bu sorular, değil halkın, iktisatçı geçinenlerimizden çoğunun kafalarında çözülmüş olmak şöyle dursun, daha yer bile alamamıştır. Açık konuşalım: onsekiz milyon[1] insanın geleceğini belirliyecek kararlar almak durumundayız. Milletçe konuşmalı, tartışmalıyız.

---

[1] Türk parasının o günkü değerine göre, sözgelimi kullanılmıştır. Bugünlerde yazılsaydı günde 50 000'lerden 100 000'lerden sözaçmak gerekirdi.

2 Emperyalist ülkelerin emekçileri -ötedenberi olduğu gibi- azgelişmiş ülkeler emekçilerinin sömürülmesiyle elde edilenlerin artıklarıyle ve revizyoncu partilerin aldatmacalarıyle bir kez daha aldanmışlar, aldatılmışlar, oyalanmışlardır.

3 Bilindiği gibi, 1945'te 18 milyonduk.

NELER YAZIYORLAR ?

Geçen yazımda savaş sonrası ekonomimizin tablosunu herkesin kendi çıkarına göre hayal ettiğini, bunun başka ülkelerde de böyle olduğunu, yalnız başka ülkelerde, belirli çıkarların topluluk karşısında, sözle, yazı ile savunmasını yapanların, ekonomik sistemleri, bizdeki gibi, bizde olduğu kadar birbirine karıştırmadıklarını, karıştıramadıklarını söylemiş, yer darlığından örnek verememiştim. Örnek bol. Bugünlük bir tanesini ele alıyorum: İsmail Hüsrev Tökin'in «Hep bu Topraktan» dergisinin 51'inci sayısında çıkan «Ekonominin tanzimi hakkında» ki yazısı.

Dört sahife tutan yazının ortalarına kadar, insan kendi kendine soruyor: Ne istiyor bu zat? Liberalizm desem değil, sosyalizm desem değil, faşizm desem değil. O halde ne? Bunun cevabını Tökin, yazısının sonlarında ortaya attığı teklifle, gene kendisi verecektir. En önemli parçalarını birlikte okuyalım:

> **«Ekonomik hayatta iş adamının görüş ufkunu dâimâ işletmesine ait menfaatlerin hudutları çerçeveler. Ferdin bu dar çerçeveyi**

aşarak teşebbüsünü millî menfaat zaviyesinden idare ettiğine dair misâl vermek hemen hemen imkânsızdır. Müteşebbisin menfaati ile millî ölçüde ortaya konan hedefler arasında bir uygunsuzluk dâimâ mevcuttur.»

Yazar, bu uygunsuzluğa çeşitli örnekler verdikten sonra, yazısına şöyle devam ediyor :

«Millî ölçüde bir iktisat siyasetinin hedefleriyle hususî teşebbüsün menfaati arasında her gün müşahede ettiğimiz bu tezat, hayat realitelerinin bir icâbıdır. Bu uygunsuzluğu kabul etmediğimiz takdirde dâimâ hayale kapılmış oluruz. Realist bir siyaset bunu tanımak mecburiyetindedir... Devletin geniş halk kitleleri lehine aldığı her tanzim ve müdahele tedbiri, fert menfaati üstünde, millet mikyasında olduğu nisbette, hususî teşebbüsün tepkisine mâruzdur. Esasen liberal devletin hususiyeti de fertle ihtilâfa düşmemek için iktisadî ve sosyal hayata karşı tam bir tarafsızlık kabul etmiş olmasındadır. Fakat devletin bu tarafsızlığı netice itibariyle zümrelerin menfaatine yaramıştır..»

Güzel! Görülüyor ki Tökin liberalizmi tutmuyor. Sosyalizmden de söz açmak niyetinde değildir. «Bünye ve teşkilât itibariyle tamamen başka karakterde olan sosyalist devleti istisna edersek» diyerek bu bahsi kapatıyor. Bu da âlâ! Gelelim liberal ve sosyalist sistemler dışında kalan alana. Tökin şöyle diyor:

«Temayül itibariyle devletçi, yani iktisat siyasetinde devletçilik vasfı nisbeten ağır basan memleketlerde hususî teşebbüslerle kollektivite arasında bir terkip vücuda getirme işi, topyekûn güdümün hâkim olduğu ekonomilere kıyasen esaslı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Hattâ bu terkip ekseriyetle imkânsızlaşmaktadır. Devlet birçok hallerde müstehlik halk lehine aldığı nizamlama tedbirlerinden ya feragata mecbur olmakta, veyahut müdahalelerini hususî menfaatlerin temayüllerine intibak ettirmek mevkiinde kalmaktadır.»

Demek ki, «temayül itibariyle devletçi, yani iktisat siyasetinde devletçilik vasfı nisbeten ağır basan» sistem de sökmüyor. O halde hangi sisteme başvuralım? Tökin'e göre yine bu sonuncuya. Ama bir şartla:

«Bu tip rejimlerde, hususî teşebbüslerin disipline edilememesinin sebeplerinden en mühimi, devletin ya hususî menfaatler üstüne yükselmemiş yahut böyle bir kudret kendisinde bulunmakla beraber hakikaten nizamlamayı memleketin bünyesine göre temin edecek katalizörü bulamamış olmasıdır. Dâvâ da esasen buradadır. Bu katalizörü bulmaktadır.»

Tökin, dünyanın bunca ülkesi arasından bize bu «katalizörü» bulan bir tek ülke bile gösteremediğine göre, yazısının burasında karşımıza bir mûcit gibi çıkıyor. Nedir bu icât?

«Devlet, tahakkuk ettirmek istediği millî iktisat gayeleri yolunda hususî teşebbüsleri ser-

best teşkilâtlar içinde birleştirdiği ve hususî teşebbüsün yerine kaim olarak iktisadî hizmetleri bizzat üzerine almaktan vazgeçtiği ve bu hizmetleri bu teşebbüslerden vücuda getirilmiş teşkilâta yüklediği zaman bu vasıtayı bulmuş olur.»

İşte bu! Gerçekten bir icât karşısında mıyız? Tökin, «faşist, nasyonal sosyalist rejimlerde ve otoriter temayüllü devletlerde ekseriyetle devletin doğrudan doğruya hususî teşebbüsün yerine geçtiği, onu fert olarak tasfiye ettiği görülmektedir» demekle, bu icâdın patentini faşizmde aramaktan vazgeçmemizi istemişe benziyor. Mâzur görsünler! Önce şunu söyliyeyim ki, İtalya, Almanya, Japonya ve öteki faşist ülkelerden hiçbirinde devlet özel teşebbüsün yerine geçmiş değildir. Faşist İtalya'nın Anayasası sayılan «Carta del Lavoro»nun yedinci maddesi tıpkı iktisatçımız gibi konuşur: «Korporatif devlet, üretimde özel teşebbüsü millî menfaatlerin en verimli, en yararlı gerçekleştirme aracı sayar.» Duçe'nin tarihçibaşisi Gioacchino Volpe, «Faşist hareketin Tarihi» adlı kitabında bu yasadan sözaçarken: «Millî menfaatin en mükemmel aracı olarak kabul edilen özel teşebbüs son derece değerlendirilmiş ve teşvik olunmuştur; yalnız, bu araca millî menfaate uygun bir yol çizilmek istenmiştir.» der. Nasyonal sosyalizmin seçkin iktisatçısı Werner Sombart da «Alman Sosyalizmi» adlı kitabında şöyle lâflar eder:

«Plânlı ekonomi, serbest özel teşebbüse değil, düzensiz, plânsız, bilinçsiz bir toplum ekonomisine karşıdır», «plânlama, her durumda denetleme, düzenleme, zorlama değil-

dir. Bırakınız yapsınlar ilkesi, plânlama ile uzlaşabilir», «tekrar edelim ki, plânlı ekonomiden maksadımız özel ekonomiyi bertaraf etmek değildir.»

Olgular ortada dururken fazla söze ne hâcet. Tekrar ediyorum: Faşist ülkelerden hiç birinde devlet özel teşebbüsün yerine geçmiş değildir. Tersine, özel teşebbüs, büyük sermaye, devleti eline geçirmiştir. Bunu Tökin de çok iyi bilir.

«Teşkilâtlanmış serbest bir fert ve devlet işbirliği şöyle tasavvur olunabilir. Meselâ hububat istihsal ve ticaretini tanzim etmek isteyen devlet, hububat müstahsilini, hububat tâcirini, birbirini tamamlıyan hür teşekküller içinde birleştirir. Bu teşkilâtlanmada müstahsilerin ve tâcirlerin kendi istiklâlleri kaybolmaz. Ancak devletin tahakkuk ettirmek istediği işlerde, bu işler için devletin koyduğu usullerin tahakkukuna tavassut ederler.»

diyor. Ne garip rastlantıdır ki, İtalyan korporasyonları listesinin başında da, hububat üreticileri ile tüccarlarını birleştiren «Hububat Korporasyonu» yer alıyor. Ve, «Ministero della Corporazioni»nin 1940'ta yayımladığı «İtalyan Sendika ve Korporasyon Teşkilâtı» adlı kitapta gene böyle «serbestlik» ve «istiklâl»den sözaçılmaktadır. Tarımı, sanayii, küçük sanatlar, banka, sigorta, enerji ve ticareti «Führer» prensiplerine göre teşkilâtlandıran nazi Almanyasında da durum Tökin'in teklifine uygundur. Böyle bir teklif, 1923'te Fransa'da yapılmıştı. Fransa faciasının başta gelen sorumlularından olan

Action Française'in monarşist doktrinine dayanan bir takım sanayici, iktisatçı ve gazeteciler, Fransa'ya faşist bir ekonomik sistem zorlamak amacıyla «Comité des Etats-généraux» adlı bir komite kurmuşlardı. Bu komitenin 18 Ekim 1923'te topladığı kongrede söz alan Mensucat Konsorsiyomu Başkanı Eugéne Mathon, korporasyonla, ayni meslekten olan bütün sendikaları bir araya toplıyan (işçi sendikaları korporasyonu gibi) yatay [ufkî] teşkilâtı değil, belirli bir endüstrinin işçi, patron ve teknisyenleriin bir araya toplıyan dikey teşkilâtı kasdettiğini, ve devletin bu teşkilâttaki rolünün genel menfaat adına hakemlik etmek, özel teşebbüsü desteklemek olduğunu belirtmişti. 1923'te itibar görmiyen bu teklif, 1942'de düşman çizmesi altındaki Fransa'da, Pétain'in «Charte du travail»ı ile gerçekleştirilmek istenmiştir.

Görülüyor ki İsmail Hüsrev Tökin'in savaş sonrası ekonomimiz için bulduğu tedbir, korporasyonlar kurmaktan başka bir şey değildir. Korporasyonlar ise faşist ekonominin temelidir.

TAN
22 Mayıs 1945

FAŞİST MESLEK TEŞKİLATI

Bizde faşist meslek teşkilâtının propagandası yıllardanberi yapılmaktadır. Yakın zamanlara kadar bâzı yazarlar bunu iş edinmişlerdi. Kanun tasarıları hazırlıyanlar bile oldu. Ama, hiç değilse bugünlerde bu sevdâdan vazgeçileceğini umarken bir iktisatçı, adını koymamakla birlikte, savaş sonrası ekonomimizin böyle bir teşkilâta dayanmasını teklif etti. Geçen yazımda bunu belirtmiş, fakat faşist meslek teşkilâtı üzerinde etraflıca duramamıştım. Bugünkü yazımı bu konuya ayıracağım.

Geçen yüzyılın başlarından yüzyılımızın başlarına kadar hızla gelişen kapitalizm, kendi çelişkilerinin ağırlaşması sonucu, 1914'de genel buhran evresine girmişti. Bu buhran başlıca iki yönden patlak verdi: ülkeler içinde, ülkeler arasında. Ülkeler içinde: Çalışan kitlelerin toplumları yapı değiştirmeye zorlıyan devrimci hareketleri şiddetlendi. Bu hareket dünyanın altıda birini kaplıyan geniş bir ülkede [Sovyetler Birliği] başarıya ulaştı. Ülkeler arasında: Devletleri ellerine geçiren tekelci sermâyelerin rekabetleri, milletleri savaşa sürükledi. Geçen büyük savaştan çıkan bütün devletler devrim tehditleriyle karşılaştılar. Yenilgiye uğrayanlar

yada kârsız çıkanlar ise, ayrıca, anlaşmaları yırtmak, dünyayı yeniden paylaşmak için yeni bir savaşa hazırlanmak zorunluğundaydılar. Özellikle bu sonuncuların tutacakları yol iyice belirlenmişti: Bir yandan devrime engel olmak, bir yandan da yeni bir emperyalist savaşa hazırlanmak amacıyla kitleleri sımsıkı baskı altına almak. Bu amaçla alınan tedbirlerin, kullanılan metodların, kurulan teşkilâtın, harekete geçirilen güçlerin topuna birden «faşizm» deniyor. Gelecek yazılarımda ekonomik sistem ve politikalar üzerinde uzun uzun duracağım. Bu arada kapitalist sistemin son politikası olan faşizmi de daha geniş bir çerçeve içinde incelemeye çalışacağım.

*
* *

Kitleleri baskı altına almak. Bunun ilk şartı teşkilâttır. Her faşizm, hüküm süreceği ülkenin özelliklerini göz önünde tutarak kendine özgü bir teşkilât kurdu. Bunlardan ilki ve en tipiği olmasından ötürü burada İtalyan faşist meslek teşkilâtını kısaca gözden geçirelim.

Hemen söyliyeyim ki, öteki faşizmler gibi, İtalyan faşizmi de birbirine zıt sınıfların varlığını inkâra kalkışmadı. Tersine, sınıf çelişkisinin sosyal gelişmeyi desteklediğini iddia etti. Yalnız, son günlerde bizde de bâzı hayâlperestlerin yeni bir metâ imiş gibi ileri sürdükleri «sınıfların üstünde Devlet» öncülünü [müteârifesini] ortaya attı ve bu «Devlet»in, yani faşist devletin «sınıfları, yüksek millî menfaatleri gerçekleştirme yolunda işbirliğine götüreceğini» söyledi.

154 KATEGORİ

Faşist İtalya'da yurttaşlar (subaylarla memurlar hâriç) sınıf ve meslekleri bakımından 154 kategoriye bölünmüşlerdi. Bu 154 kategoriden 92'si sermaye, 38'i iş, 24'ü serbest meslek ve güzel sanatlar kategorisi idi. Kategorilerden her biri bir «Millî Faşist Federasyonu» meydana getiriyordu: Topraklarını Kiraya Veren Toprak Sahipleri Millî Faşist Federasyonu, Boya Endüstrisi İşçileri Millî Faşist Federasyonu, Müellif ve Yazarlar Millî Faşist Sendikası v.b. gibi.

Bu federasyonlar (serbest mesleklerde sendikalar) da, bir yandan 9 konfederasyonun içinde gruplaşıyorlar (Sanayiciler Faşist Konfederasyonu, Sanayi İşçileri Faşist Konfederasyonu v.b. gibi), bir yandan da eyâletlerarası, eyâlet, komün sendikaları hâlinde derinliğine ve küçülerek uzanıyorlardı. Böylece İtalya, merkezden çevreye doğru kolları artarak yayılan plânlı bir meslek teşkilâtı şebekesiyle örülmüştü. Bu, faşistlerin sözüm ona sendika teşkilâtıydı. Bu teşkilâtın, ne parlemanter demokrasinin hâkim olduğu kapitalist ülkelerdeki, hiç değilse hukukça (1) bağımsız sendikalarla, ne de sınıf bu-

(1) «Hiç değilse hukukça» dedim. Gerçekten de, kapitalist ülkelerdeki sendikalardan bâzıları, şeflerinin sâdece sendika çıkarlarını yada doğrudan doğruya kişisel çıkarlarını düşünmeleri yüzünden, birçok hallerde kendi sınıfları aleyhine hareket etmişlerdir. İngiltere'de «Trade Unions» lar kongresi şefleri, İkinci Dünya Savaşının sorumlularından olan Münich politikasını desteklemişlerdir; Amerika'da Amerikan İş Federasyonu Birinci Dünya Savaşında Amerikan emperyalizminin politikasına tâbî olmuştur.[1]

lunmayan Sovyetler Birliği'nde işçilerin meslek bilgilerini, kültürlerini arttırmak, sosyal yardım ve sosyal sigortayı geliştirmek amaçlariyle kurulmuş olan işçi sendikalarıyla hiç bir benzerliği yoktu.

BİR OYUNCAK

Faşist İtalya'da, aynı çevre içinde, aynı meslek kategorisini temsil eden birden fazla sendika kurulamaz. Sendika üyeleri faşist olmıya mecburdurlar. Sendikaya girsin girmesin, her yurttaş bulunduğu bölgede kendi kategorisini temsil eden sendikanın kararlarına uymak, hattâ âidâtını ödemek zorundadır. Yukarıda saydığımız kuruluşların başkan yada sekreterleri faşist makamların onayı ile atanırlar. Her zaman azledilebilirler. Bunların da faşist olmaları şart koşulmuştur. Teşekkül organlarının bütün kararları faşist makamların denetiminden geçer. Yönetim kurulları bu makamlarca dağıtılabilir. Kısacası, faşist sendika devletin bir oyuncağıdır.

Bu teşekküllerin başlıca görevi, toplu iş sözleşmeleri yapmaktır. Bu sözleşmelere, faşist yasalara ve Korporasyonlar Nazırlığının direktiflerine uyularak, iş disiplinini, iş saatlerini, tecrübe dönemini, işçi ücretlerini, ücretlerin ödenme şartlarını... saptayan hükümler konur. Yukarda da söylediğimiz gibi, aynı çevrede, aynı kategoriden olan bütün yurttaşlar ilgili sendikaların toplu iş sözleşmesine bağlıdır. Grev ve lokaut yasaktır. Sendika, üyelerinin toplu iş sözleşmesine aykırı hareketlerinden sorumludur.

İş uyuşmazlıkları da, hemen sözünü edeceğimiz korporasyonların hakemliğiyle, olmazsa özel iş mahkemele-

rinin kararlarıyle hallolunur. Yargıcın da faşist olması şarttır.

KORPORASYONLAR

İtalyan faşist meslek teşkilâtının tablosunu tamamlamak için, sınıf ve kategorileri ayrı ayrı kalıplar içine sokan bu eli kolu bağlı sendika teşkilâtına, birbirine zıt sınıf ve kategorileri belirli üretim ve ticaret dallarında çeşitli gruplar hâlinde birleştiren korporasyonlar teşkilâtını da katmak gerekir. Korporasyonlar teşkilâtının dayandığı organlar şunlardır: Korporasyonlar Millî Konseyi, Korporasyonlar Komitesi, Korporasyonlar, Faisceaux'lar ve Korporasyonlar Meclisi. Bunların hepsi faşist devletin yönetim organlarıdır. Korporasyonlar Nâzırlığı ise, sendika ve korporasyon teşkilâtının bütün faaliyetlerine hâkimdir. Korporasyonlar, iş uyuşmazlıklarında uzlaştırma teşebbüsünden sonra özel iş mahkemelerine düşen karar yetkisi dışında meslek teşekküllerinin bütün faaliyetlerine müdahale ederler. Son duruma göre korporasyon sayısı 22 idi. Bunlardan bir kısmı tarım, sanayi ve ticaret, bir kısmı sanayi ve ticaret, bir kısmı da hizmetler kategorilerini biraraya getiriyordu.

Meselâ, hububat korporasyonunda, hububat, tarım, sanayi ve ticareti temsil olunuyordu. Hububat korporasyonunun, üye sayısı, 3'ü partiden, 4'ü sanayiden, 16'sı tarımdan, 4'ü ticaretten, 1'i serbest mesleklerden, 1'i korporasyondan, 1'i küçük sanatlardan olmak üzere 30'du.

Görülüyor ki, faşist devlet, kitleleri sımsıkı baskısı altına almakta son derece hünerlilik göstermiştir. Bunlara bir de işçiden aranan şartları eklemeliyiz. İşverenler,

işçilerini iş bürolarının listelerinden seçerler. Carta Del Lavoro'nun 23'üncü maddesi bu tercihin de faşistçe yapılmasını şart koşmuştur: «Faşist partisine ve sendikaya kayıt tarihleri göz önünde tutulur» der. Yani iş bulabilmek için de faşist olmak, hem de eski faşist olmak şarttır.

---

1 1945'teki bu gözlem, özellikle İngiliz ve Amerikan sendikacılığında bugünedek boyuna gerçeklenmiş, kesinlikle doğrulanmıştır Bizde sözde «sosyalist» kimi aydınların 27 Mayıstan sonra bir ara örnek almayı mârifet saydıkları İngiliz İşçi Partisi -bilindiği gibi- bu tür sendikalara dayanır. Amerikan emperyalizminin dümen suyundan yürüyerek, insanlığa, İngiliz milletine ve İngiliz işçi sınıfına ihânet etmiştir. Bizde 1946'da kurulup aynı yıl kapatılan, Türk işçi sınıfına gerçekten lâyık sendikalar dışında, o günlerden bugünlere değin kurdurulan yada kurulan sendikaların başlıca yöneticilerinin beyinleri de -yine bilindiği gibi- İngiliz, özellikle Amerikan sendikacılığı anlayışıyle yıkanmış, biçimlenmiştir.

TAN
28 Mayıs 1945

İKİ EKONOMİK SİSTEM, ÜÇ POLİTİKA

Geçen yazımda, ekonomik sistem ve politikalar üzerinde uzun uzun duracağımı söylemiştim. Bu sistem ve politikaları ayrı ayrı incelemeye girişmeden önce, burada bunların toplu bir şemasını vermeye çalışacağım. Böyle bir şema, bir gazete yazısı için fazla soyut olacaksa da, sistem ve politikalar arasındaki yapı ayrılımlarını ve ilişkileri iyice tesbit edebilmek için bunun gerekli olduğunu sanıyorum.

İKİ SİSTEM

Feodalizm, kölelik, hattâ ilkel komün kalıntılarını bir yana bırakırsak, bugün dünyada birbirinden temelden farklı iki ekonomik sistemin işlemekte olduğunu görürüz: kapitalist sistem, sosyalist sistem.

Bir toplumda üretim araçları fertlerden bir kısmının malı ise, ekonomiye özel teşebbüs, yani kâr amacı hâkimse, üretim kapitalist - işçi ilişkilerine dayanıyorsa, orada kapitalist sistem vardır.

Bir toplumda üretim araçları topluma aitse, ekonomiye kollektif teşebbüs, yani millî gelir amaçları hâkim-

se, üretim toplum - doğa çelişkisine dayanıyorsa, orada da sosyalist sistem vardır.

Bilindiği gibi, Sovyetler Birliği ekonomisi dışındaki bütün ekonomiler -yukarda işâret edilen kalıntılar dışında- kapitalist sisteme dayanmaktadır. Meselâ, faşist İtalyan, nasyonal-sosyalist Alman, faşist Japon ekonomileri ile, yine meselâ Amerikan, İngiliz, Fransız ekonomileri arasında, sistem bakımından hiçbir fark -altını çizerek tekrar ediyorum, hiçbir fark- yoktur. Hepsi de kapitalisttir. Üretim araçları fertlerden bir kısmının malıdır, iç ve dış ekonomiye özel teşebbüs hâkimdir, üretim kapitalist-işçi ilişkisine dayanmaktadır. Buna karşılık, sosyalizm ile faşizm arasında birbirlerine yakın yada uzak hiçbir nokta yoktur. Sosyalizm ile faşizmi (nasyonal-sosyalizm Alman faşizminin adıdır) birbirine karıştıranlar, ya bilgisizliklerinden, yada kurnazlıklarından bu apaçık gerçeği görmüyorlar veya görmezlikten geliyorlar.

ÜÇ POLİTİKA

Sosyalist sistemin bir tek politikası vardır: sosyalist. Oysa, kapitalist sistemde iki çeşit politika ile karşılaşırız: liberal ve faşist. Olaylara anlamadan bakanların zihinlerini karıştıran da budur. Faşizm bu afallatma imkânından sonuna kadar yararlanmış, bilinçsiz kitleleri -orta sınıfları, orta sınıflar aydınlarını ve bir lokma ekmek için her şeye boyun eymeye hazır işsizleri- bununla avlamıştır. Alman faşistlerinin, Nazilerin «millî» kelimesini olduğu gibi «sosyalist» kelimesini de kullanmaları sırf bu amaçladır.

LİBERAL POLİTİKA

X'uncu yüzyıldan başlayarak feodalizm sistemi içinde tohumlarına raslanan, XVI'ıncı yüzyıldan sonra oldukça beliren kapitalizm, geçen yüzyılın başlarında üretim âletlerinde meydana gelen büyük devrim -makine ile üretim- sâyesinde, yüzyılımızın başlarına kadar eşi görülmemiş bir hızla gelişmiştir. Kapitalizmin bu yükseliş döneminde iç ve dış ekonomilere liberal politika hâkimdir. Feodalizme karşı başarılan ihtilâller sonucunda sermayenin emrine geçen siyasal iktidarın, Devletin, ekonomiye müdahalesine lüzum yoktur. Sermaye, pazarda mâmulünü, mâliyetinden ne kadar yüksek olursa olsun, geri üretim mâliyetinden yine de ucuza satabilmekte, ham maddeleri dilediği fiyatla satın alabilmektedir. Böylece, sermaye yaptıkça satmış, sattıkça gelişmiş, geliştikçe daha fazla yapmış, satmış ve gelişmiştir. Kapitalizmin bu altın çağının parolası «bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler» dir. Devlet, ekonomiye hiçbir müdahalede bulunmamaktadır.

KAPİTALİZMİN GENEL BUHRANI

Ama, bu gelişme böylece sürüp gitmedi. Kapitalizm, yüzyılımızın başlarında genel buhran dönemine girdi. Bu, sistemin kendi çelişkilerinin sonucu idi. Kapitalizmle bireysel üretimden geniş bir iş bölümüne dayanan sosyal üretim aşamasına geçilmiş olmasına rağmen üretim araçlarının ferdî mülkiyetine devamedilmesinden doğan bu çelişkileri etraflıca açıklamayı gelecek yazılarıma bırakarak, burada genel buhranın belirtileri üzerinde kısaca duracağım.

Bilindiği gibi, 1900-1903 krizinden sonra kapitalizm sınaî ve mâlî monopollerin ekonomiye egemenliği ve birbiriyle mücadelesi safhasına, emperyalizm çağına girmiştir. Böylece sermaye, monopoller içinde toplanırken, sosyal iş bölümünü de, değil tek tek millî ekonomileri, dünya ekonomisini geniş bir sosyal üretim bütünü hâline getirmişti. Kapitalizmin çelişkisi, üretimin başarılmasında hiçbir emek ve hattâ yönetim payı bulunmadığı halde ekonomilere hükmeden mâlî monopollerde, anonim şirketler ve bu şirketleri iştirâklar sistemiyle eline geçiren büyük bankalarda iyice beliriyordu. Bu çelişkinin sonuçları kısaca şunlar olmuştur:

1) Monopoller içinde, aynı üretim dalında, rakip dallarda (ipek ve sunî ipek endüstrileri gibi) yada üretimin çeşitli dallarındaki monopoller arasında, nihayet çeşitli ülkelerin monopolleri arasında rekabet, çatışmalar başlamış ve gitgide şiddetlenmiştir. İki büyük savaş bu sonuçların eseridir.

2) Sermaye böylece monopoller elinde toplanırken, geniş halk kitleleri gittikçe sınıflaşmışlar, bilinçlenmişler, nihayet yer yer ayaklanmışlardır. Bu da bilinen devrim hareketleridir.

3) Sömürgeler ve yarı-sömürgeler millî kurtuluş hareketlerine girişmişlerdir. Bizim istiklâl mücâdelemiz de bu hareketlerden biridir.

4) Dünyanın altıda birini kaplayan geniş bir ülkede emperyalizm yenilmiş ve sosyalist sistem gelişmeye başlamıştır.

5) Üretim güçlerinin, ciddî istatiklere göre, enaz on iki milyar insanı insanca yaşatmaya yeter bir kudrete erişmiş olmasına karşılık, geniş kitlelerin gitgide yoksullaşmaları, satınalma güçlerini yitirmeleri, kapitalist sistemin bir zorunluğu olan fazla-üretim buhranlarını yüzyılımızın başından beri gitgide sıklaştırmış, yaygınlaştırmış, şiddetlendirmiştir.

6) Üretim güçlerinin, 1835 ile 1928 arasında altı yüz misli artan makine kudretinin (dünya makine kudreti 1835'te 500.000 beygir gücü iken 1928'de 390.000.000 beygir gücüne yükselmiştir) bu büyümesine karşılık mâmul ve mahsullerin satılamaması, üretimin kısılmasına ve bu yüzden kapitalist ülkelerde işsizler sayısının 10.000.000'lara varmasına sebeb olmuştur.

FAŞİZM

Kapitalizm, monopoller dönemine, emperyalizm çağına girince, liberal politika da esasen fiilî olarak sona ermişti. Çünkü, parlemanter demokrasinin siyasal irticaa dönüşmesi, sâdece monopolcü kapitalizmin politika yüzeyine çıkmasından başka bir şey değildir. Serbest rekabet parlemanter demokrasiyi, monopol faşizmi doğurur. Birinci Büyük Harpten sonra, özellikle 1929-1934 buhranı sırasında faşizm eğilimleri bütün kapitalist ülkelerde gerek politika, gerek ideoloji alanlarında iyice belirmiştir. Devrim tehdidinin şiddetli olduğu ve savaştan kârsız çıkan İtalya ile devrim tehdidinin şiddetli olduğu ve savaştan zararlı çıkan Almanya'da ise bu eğilimler kolaylıkla gerçek hâline gelebilmiştir. Faşistliğini açıkça ilân etmiş olan ülkelerden bu son ikisini ele alarak ve

belgeler zikretmeyi gelecek yazılarımıza bırakarak, faşist ekonomi politikasının neler becerdiğini kısaca görelim :

1) Gerek İtalya'da, gerek Almanya'da faşist devletin ilk işi, sanayi ve tarım alanlarında, bağımsız işçi teşkilatını yıkmak, grev hakkını kaldırmak, tarafların rızalarına dayanan iş sözleşmelerini patronlar tarafından dikte edilen sözleşmeler hâline getirmek, iş uyuşmazlıklarını Faşist İş Mahkemeleri'ne vermek oldu.

2) Yevmiyeler, ücretler durmadan indirildi.

3) Korporasyon teşkilâtıyla büyük sermaye diktatoryası tamamlandı.

4) Devlet tekelindeki teşebbüsler özel sermayeye devredildi.

5) Faşizmden önce sermayeye yükletilmiş olan vergi mükellefyetleri kaldırıldı veya hafifletildi. Sturzo «Faşist vergi sistemi kapitalist servetin koruyucusudur» diyordu.

6) Yeni endüstrilerin kurulmasını yasaklamak ve mecburî antant yollarıyla satış fiyatlarının sunî olarak yükseltilmesi imkânları sağlandı.

7) İflasa sürüklenen teşebbüslerin aksiyonlarını devlete yükletmek suretiyle büyük sermayenin sâdece zararları millîleştirildi.

8) Kitlelerin alım güçlerini yitirmeleri sonucu alıcısı azalan büyük sermayeye, devlet siparişleri yoluyla

yardım edildi. Bir yandan savaş hazırlıkları, bir yandan da gösteriş inşaatı (muazzam binalar ve şehircilik işleri) bu yardımı sağladı.

9) Bu masraflar küçük tasarrufların ve kitlelerin sırtına yükletildi.

10) Tarım politikasında da, faşizm, büyük ve orta toprak mülkiyetini himâye etmekten başka bir şey yapmadı. Faşizmden önceki toprak dağıtımı teşebbüsleri suya düşürüldü. Yukarda sıraladığımız mâlî ve ekonomik bütün imkânlar büyük ve orta toprak sâhiplerine de bahşedildi.

Yer darlığı yüzünden ancak pek eksik bir özetini verebildiğimiz bütün bu tedbirlerin sosyalizmle bir ilintisini görüyor musunuz? Bunun cevabını isterseniz bir faşiste bırakalım. 1936'da bir İngiliz gazetecisi, İtalyan Ziraat Nâzırından, faşizmin neden bir tarım reformu yapmadığını sormuştu. İtalyan Ziraat Nâzırı Rossoni'nin bu soruya cevabı şu oldu :

> **«Arazi sâhiplerinin topraklarını parasız ellerinden alamayız. Biz faşistiz, sosyalist değiliz.»**

TAN
5 Haziran 1945

DEVLET SANAYİİ

Fransa'da, İngiltere'de ve küçük ülkelerin bir çoğunda başlıca sanayii kamulaştırma eğilimleri günden güne güçlenirken, bizde, tersine, devlet sanayiinin özel teşebbüslere devri üzerinde tartışmalar oluyor. Devlet tedbirlerini ötedenberi lehlerine çevirmesini bilenler, son beş yılın sınırsız imkânlarından da yararlanarak, memleketimiz ölçüsünde büyük sermayeyeler topladılar. Şimdi, yeni yeni fırsatlar, yeni yeni imkânlar peşindeler. Bu arada devlet fabrikalarını da ele geçirivermek istiyorlar. Sözcüleri, nazariyecileri var. Devlet fabrika işletemezmiş, memleket menfaatleri devlet sanayiinin özel teşebbüslere devrini gerektiriyormuş, vesaire.

Bu iddialar ne kadar çürük olursa olsun, bugün bâzı soruları yeniden cevaplamaya ihtiyaç bulunduğu da şüphesizdir. Önce, devlet sanayii nedir? Bâzıları devlet sanayiini, özel sanayi gibi, sırf kâr amacıyla kurulan teşebbüsler sanıyorlar. Böyle olunca, bu sanayiden ne halk menfaatlerine uygunluk, ne de özel sanayiin tasarruf ve randımanını bekliyebiliriz. Kapitalist sistemde müteşebbisin kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmemesi kadar tabiî bir şey olamaz. Yoksa yıkılır gider. Müte-

şebbisin çıkarı, sermayesinin azamî kâr getirmesindedir. Dış ticarette bağımlı durumda olan, geri üretimli millî ekonomilerde memleket dışından kâr temini mümkün olamıyacağına göre, bu ekonomilerin müteşebbisleri kârlarını yalnızca memleket içinden sağlarlar. Böyle bir ülkenin devleti çıkar da özel teşebbüs gibi hareket ederse, o da memleket içinden kâr arıyor demektir. İlk önce buna ne lüzum var? Gelir sağlamaksa, devlet bunu vergi yoluyla yapar. Vergi koyarken, çeşitli sınıfların, tabakaların, kategorilerin yaşama koşullarını, tahammül dereclerini göz önünde tutar. Korumak istediği çıkarlara göre hangisinden ne kadar alacağını tesbit eder, yansımaları hesaba katar. İyi bir vergi sisteminde amaçlarla sonuçlar birbirine uygundur. Bu yol dururken, fiyat politikalarıyle çapraşık, belirsiz yollardan gitmeye hiç bir ihtiyaç yoktur.

Devlet, sanayiinde özel teşebbüs zihniyetiyle hareket ettiği takdirde, şu iki şıktan birini seçmek zorundadır: ya asıl özel teşebbüslerle rekabete girişecek, yada onlarla elbirliği ederek, gümrük duvarlarıyle esasen tekelleşmiş olan sanayii mutlak bir tekel hâline getirecek, kitlelere yüklenecektir. Birinci yol saçmadır. Devletin özel teşebbüsle rekabete girişmesine, çatışmasına lüzum yoktur. İsterse, meşgul olduğu alanlardan özel teşebbüsü uzaklaştırır. İkinci yol ise «halk menfaatlerinin koruyucusuyum» diye ortaya çıkan devletin yüzde yüz çelişkiye düşmesi demektir. O halde devlet sanayiinde başka amaçlar aramak gerekiyor.

Geri ekonomili ülkelerin ileri ülke aşamalarına atlıyabilmeleri için, ileri teknikli üretime geçmek, emek üret-

kenliklerini arttırmak zorunluğunda oldukları artık herkesce kabul edilen bir gerçektir. Böyle bir dönüşümü başarmak görevini üzerine alan bir devletin karşısına iki yol çıkar: kitlelerce yaratılan değerlerin bir kısmını tasarruf ederek, vakit kaybetmeksizin sanayi kurmak, emek üretkenliğini arttırmak, arttırdıkça daha fazla değer yaratarak bunları yeniden üretime yatırmak; yada bu değerlerin biran önce bir kısım kişilerin elinde toplanmasını sağlamak. Telifçileri memnun etmek için bir yol daha söyliyebiliriz: yollardan ikisini birden tutup, kitlelerin sırtından boğazından arttırılarak kurulan devlet sanayiini günün birinde özel sermayeye devredivermek.

Hangi yolun millî menfaatlere daha uygun olduğunu burada tartışacak değilim. Yalnız, çelişkilerden kurtulmak istiyorsak telifçilikten vazgeçmeli, iki yoldan birini seçmeliyiz. Devlet fabrikalarını özel teşebbüse devretmek zor bir iş değildir. Böylelikle, devlet borçları da tasfiye edilebilir. Gümrük himâyeleri, ticaret ve ödeme anlaşmaları yollarıyle özel sanayii istediğimiz kadar destekliyebiliriz. Yalnız, şunu bilmeliyiz ki, özel teşebbüsün elinde toplanan sermayeler yabancı ülkelerden değil, yine ülkemizin içinden gelmektedir. Yapmak zorunluğunda olduğumuz işleri, gerek tarımda, gerek sanayide makine kudretimizi yirmi misli, kırk misli arttırmamız gerektiğini de unutmamalıyız. Bugüne değin yapabildiklerimizi de hatırlamalıyız.

İkinci yol seçildiği takdirde ise, «devlet sanayii» deyince, maksat ve amacı yurdumuzun üretim güçlerini geliştirmek, emek verimimizi arttırmak, halkın hayat seviyesini yükseltmekten ibâret olan ve ücret ve fiyat poli-

tikasını halk menfaatlerine, halk takatine uyduran sanayii anlamalıyız.

Devlet fabrika işletemezmiş. Neden? Devlet fabrikalarında çalışan işçiler, «devlet malı» diye, öteki fabrikaların işçilerinden daha az mı çalışıyorlar? Bunu hiç kimse iddea edemez. Teknisyenler, hizmetliler, memurlar için de böyle. Hiçbir yerde «devlet malı değil mi?» diye işini asan bir tek işçiye, bir tek teknisyene, hizmetliye yada memura rastlamadım. Yöneticiler, şefler arasında günün birinde özel teşebbüse atılıvermeyi gözliyenler, atlayıverenler varsa, bunun günahını kişilerde değil, sistemde aramalıdır. Devlet fabrikaları bugün mümkün olan randımanla çalışamıyorlarsa, bu da bu tür yöneticilerin, şeflerin, sonuçla sistemin kusurudur. İşçinin, hizmetlinin, memurun değil.

İtiraf etmeliyiz ki, bugün yepyeni, pırıl pırıl devlet fabrikalarımızın isletmeleri bakımından yapılacak çok işler var. Teknik organizasyonları tamamlamak, sıhhatli işletme muhasebeleri kurmak, bilimsel esaslara göre kalifiye işçi seçmek ve yetiştirmek bunların başında geliyor. Başka ülkelerde başlıca endüstrileri kamulaştırmaya doğru gidilirken, biz devlet fabrikalarının özel teşebbüslere devri üzerinde değil, devlet sanayimizi nasıl geliştirebileceğimiz üzerinde tartışmalar yapmalıyız.

TAN
5 Eylûl 1945

DEVLET SANAYİİ

Devlet sanayiinin özel teşebbüşe devrini isteyenler nihayet sustular. Ya, dünyanın gidişi karşısında, böyle bir teklifte ısrar etmekten utanmış, yahut da -daha doğrusu- uygun zamanı beklemeye karar vermiş olacaklar. Dişinden tırnağından arttırılarak kurulan sanayiin bir punduna getirilip şunun bunun eline geçmemiş olması, halkı elbette sevindirmiştir. Ayrıca, yüz milyondan fazla bir sermaye ile devlet sanayiine yeni tesisler katılacağı söyleniyor. Millî ekonomimizin gereklerine uyularak gerçekleştirileceğine inanılırsa, bu tasavvur da elbet memnunlukla karşılanacaktır.

Yalnız, fabrikalardan bir kısmının Devlete ait olmasıyle iş bitmiyor. Bugüne değin alınan sonuçlar bunu açıkça göstermiştir. Devlet sanayii gerçek sâhibi olan halkın menfaatlerini gözetmemiş, gözetememiştir.

AMAÇ

Batı'da sanayi kapitalizmi Devletin ekonomiye müdahalesiyle doğmuş değildir. Yıkılma tehlikesiyle karşılaştıktan sonradır ki, kapitalizm, faşist devletin otoritesine sığınmıştır. Bizde ise, Devlet zoruyla kapitalizm ku-

rulmak istenmiştir. Devlet, bir yandan özel teşebbüsü çeşitli himâyeler altında besleyecek, bir yandan da, halktan sağladığı gelirlerle sanayi kuracak, ve sermaye belirli ellerde birikip toplandığı gün bu sanayii özel teşebbüse devredecektir. Yani, kısaca, Devlet sermaye birikimini ve toplanmasını destekleyecek, hızlandıracaktır. Böyle olunca, amaca yaklaşıldığı oranda halk menfaatlerinden uzaklaşmak bir zorunluk olmuştur.

ÜCRET POLİTİKASI

Hangi iktisat sisteminde olursa olsun, üretim araçları (âletler ve ilk maddeler) birikimi, çalışan insanların yalnız tüketim maddeleri değil, aynı zamanda bu araçları üretmeleriyle mümkün olur. Sosyalist sistemde, üretim araçları çalışanların Devletine, yani topluma aittir. Devlet, bir plân gereğince insan enerjisinin bir kısmını tüketim maddeleri, bir kısmını da üretim araçları imâline yada üretimine ayırır. Plânda, bir yandan halkın ihtiyaçları, refah şartları, öbür yandan daha verimli, daha bol üretim amaçları gözönünde tutulur. Kapitalist sistemde ise, üretim araçları fertlerden bir kısmına aittir. İş gücü (insan enerjisi) de öbür mallar gibi alınıp satılan bir metâdır. Bu mala, yarattığı değerden ne kadar az fiyat (ücret) verilirse, kapitalistin kârı o kadar bol, sermaye birikmesi ve belirli ellerde toplanması imkânı da o kadar çok olur. Memleketimizde, devlet sanayiinde de uygulanan sistem budur. Devlet, millî üretimin plâncısı değil, kapitalist olarak ortaya çıkmaktadır. İşçinin teşkilâtlanmamış olması, ücretlerin tesbiti kudretini yalnızca sermaye sâhibinin elinde bulunduruyor. Bu kudretten, özel sanayi kadar, özel sanayi ile birlikte, devlet sanayii de

yararlanmıştır. Bu yüzdendir ki, harpten önce de öteki ülkelere nazaran çok ucuza satınalınan iş gücü, harp içinde ücretlerin mal fiyatlarındaki artışa uydurulmamış olmasından ötürü, daha da ucuza satınalınabilmiş, kârlar artmış, işçinin hayat seviyesi eskisinden daha da aşağı ya düşmüştür. Bu hâli, elbette işçinin menfaatlerine uygun sayamayız.

FİYAT POLİTİKASI

Serbest mübadelede mallar, değerlerine azçok yaklaşan fiyatlarla birbirleriyle mübadele edilir. Belirli bir üretim dalında tekel meydana gelirse, bu tekel öteki üretim dalları aleyhine işlemeye başlar. Bizde Devlet, hem kendi sanayiini, hem de -zorunlu ve maksada uygun olarak- özel sanayii, yabancı malların ucuz fiyatlarına karşı korumaktadır. Ağır gümrük resimleri, ithalata konulan tahdidler, ithalattan alınıp ihracâta verilen ve çoğu ticaret sermayesinin eline geçen primler bunu sağlıyor Sanayi böylece tekelci mevkiine geçmiş oluyor. Bu mevkie geçen sanayi, fiyatlarını değerin mümkün olduğu kadar üstünde tesbit etmek suretiyle kârını bir de bu yoldan arttırmak imkânını buluyor. Tarım üretimi ise, böyle bir mevkide bulunmadığından tekelci sanayiin tâbii olmak zorunda kalıyor. Tüketim mallarına ağır vergiler yüklemek, yabancıya ne bir şey kazandırır, ne de bir şey kaybettirir. Olsa olsa, mübâdele imkânlarını azaltır. Şekli ne olursa olsun, sonuçta mallar mallarla mübadele edilir. Yabancı, bir metre kumaşa karşılık ne kadar üzüm yada aynı kapıya çıkan döviz alacağını düşünür. İşine gelmezse satmaz. İthalat vergileri, yabancıya değil, ithalata, memleketin tüketicisine yüklenir. Memleketimizde

sanayi mâmulleri fiyatlarının seyrini takip edersek, bunun hiç de geniş kitlelerin menfaatine uymadığını görürüz. Büyük şehirlerimizde, şımaran, azan ve en dar anlarında Devlete bile dirsek çevirmekten, oyun oynamaktan çekinmeyen sermaye, yabancının değil, işçinin, fakir köylünün, verimli aydının emeğinden edinilmiştir.

AMACA ERİŞİLMİŞ MİDİR?

Devlet sanayiinin özel teşebbüse devri istekleri, amaca yaklaşılmış olduğunu gösteriyor. Ama, erişilmiş de olsa, bu, diger kapitalizmlere nazaran pek gecikmiş, pek biçâre bir kapitalizm olacaktır. Bu kapitalizmle, meselâ İngiliz kapitalizminin bugünkü seviyesine ulaşmak için daha yüzyıllarca beklemek gerekecektir. O zaman da milletler bugünkü yerlerinde değil, daha ileri bir üretim düzeni içinde, gözle görülemiyecek kadar ilerde, uzaklarda bulunacaklardır. «Millîleştirme» parolasının İngiliz milletinin büyük çoğunluğundan oy almış olması bunun yeni bir işâretidir.

TAN
4 Eylül 1945

DEVLET SANAYİİ NASıL YÜRÜR?

Geçen yazımda, Devlet sanayiinden alınan sonuçların halk menfaatleriyle bağdaşmadığını belirtmiştim. Bu yazımda, «halk menfaatlerine uygun Devlet Sanayii nasıl kurulur, nasıl yürür?» sorusunu cevaplamaya çalışacağım.

AMAÇ

Bizde Devlet sanayiinin halk menfaatleriyle bağdaşmaması, bu sanayii kuranların amaçlarına hiç de aykırı değildir. Geçen yazımda da işâret etmiştim: Devlet sanayii kurmaktan maksat, bizde geç doğmuş, bücür sanayi kapitalizmini biran önce geliştirmekti. «Sanayi kurmak lâzım» deniyordu, «yalnız bu işi tek başına özel teşebbüs başaramıyacak... Yapabildiği kadarını yapsın, geri kalanını Devlet halktan sağladığı gelirlerle üzerine alır... Özel teşebbüsü korur, destekleriz; büyür, gelişir; o zaman devlet sanayiini de ona devrederiz.». Maksat buydu. Böyle olunca, halk menfaatlerinden uzaklaşmak da bir zorunluk olmuştu. Çünkü sermaye gökten inmez; başka ülkelerden bağış olarak da gelmez. Bu memleketin çalışan insanlarının emeğinden çıkar. Sermaye toplanma-

sını hızlandırmak demek, halktan daha da çoğunu almak demektir. O halde, halk menfaatlerine uygun devlet sanayiinde buna taban tabana zıt bir maksat aramak gerekir. Şöyle konuşmak icabeder: İleri toplum düzeyine yükselmenin tek yolu, üretimin her dalında ileri tekniğe geçmektir. Nemiz varsa bize bu memleketin çalışan insanlarının emeği vermiştir. Nemiz olacaksa yine o verecektir. Bu emekten bir kısmını sanayi kurmaya ayıracağız. Asıl olan devlet sanayii olacak. Özel teşebbüs bu sanayiin meşgul olmadığı alanlarda uğraşsın. Devlet sanayii, sonuna kadar halkın malı olarak gelişecek, yalnız halkın işine yarayacak ve sonuna kadar halkın malı olarak kalacaktır.

Amaç bilindikten sonra, gerçekleşmesi şartlarını bulmak hiç de zor bir iş değildir.

ALANLARI AYIRMAK

Bugünkü emek üretkenliğimiz karşısında, himâyesiz sanayi kurmamız imkânsızdır. Himâye demek, tekel demektir. Halkın, ihtiyaçlarını pahalıya karşılaması demektir.

Kendi sanayiini kurmak, geliştirmek sözkonusu olursa, halk bu fedakârlığa seve seve katlanır. Ama, devlet sanayii ile birlikte bundan şunun bunun yararlanmasını istememekte haklıdır. Aynı piyasada aynı mal için iki fiyat olamıyacağına göre, aynı sanayi dalında hem devlet teşebbüsü, hem de özel teşebbüs yanyana yürürse, halk özel teşebbüs adına fedakârlığa katlanmış olur. Ücret konusunda da böyle. O halde, devlet hiç olmazsa, meş-

gul olacağı sanayi alanlarını tesbit etmeli, bu alanlardan özel teşebbüsü uzaklaştırmalıdır.

Hangi sanayiin devletçe işletileceği meselesi, tamamen memleketimizin somut koşullarıyle ilgili bir meseledir. Her türlü makine sanayii ile geniş kitlelerin ihtiyaçlarını karşılayan sanayi (dokuma, deri, çimento, şeker, kimya v.b. gibi) alanları yalnızca ve sermayelerinin tümüyle devlete ait olmalıdır.

SERMAYE TEMİNİ

Her ne kadar halk kendi sanayiinin gelişmesi için fiyat ve ücretlerde fedakârlığa katlanmaktan çekinmezse de, bunu, yaşama imkânlarını kaldıracak dereceye çıkarmamak gerekir. Amaç, halkın yaşama seviyesini yükseltmektir. Üretkenlik ve verim aç karınla artmaz. «Mümkün olduğu kadar ucuza işçi bulmak, mâmulleri elden geldiği kadar pahalıya satmak» politikasından vazgeçilmelidir.

«İyi ama, denilebilir, ihtiyacımız olan yeni tesisleri neyle kuralım? Devlet sanayiine geçmesini istediğiniz özel sanayii neyle kamulaştıralım?». Fiyat politikası hemen her zaman mutsuz bir politikadır. Devlet sanayiinin alanı ayrıldmış bile olsa, bu sanayiin fiyatlarındaki dalgalanmalar, çabucak öteki malların fiyatlarına da intikal eder. Bunun örneğini son yıllarda hepimiz yakından gördük. Fiyat dalgalanmalarının hangi sınıfları, hangi tabakaları etkileyeceğini kestirmek ise çok güçtür. Oysa, devlet, hangi sınıftan, hangi tabakadan ne kadar vergi almak gerektiğini, çeşitli sınıf ve tabakaların kazanç-

ıarını, yaşama seviyelerini, geçinme durumlarını, ödeme imkânlarını, vergi inikâslarını hesaplayabilir. İyi bir vergi sisteminde evdeki pazar çarşıya uyar. O halde tutulacak yol, apaçık bu sonuncusudur: devlet sanayiine gerekli sermâyeyi vergilerle sağlamak. Hele, son yılların çeşitli imkânlarından yararlanarak halkın ıztırabı pahasına edinilmiş sermayeler böyle bir tedbir için birebirdir. Böylelikle, «işçiye mümkün olduğu kadar fazla ücret vermek ve mâmulleri elden geldiği kadar ucuza satmak» politikasını yürütmek mümkün olacağı gibi, gümrük himâyelerini de imkân ölçüsünde azaltarak, öteki ülkelerle yararlı mal mübadelelerini arttırmak kolaylaşır.

DEMOKRATÇA YÖNETİM

Üçüncü, hem de en önemli nokta, devlet sanayiinin bürokratça değil, demokratça yönetilmesidir. Demokratça yönetimin ilk şartı ise, işçinin devlet sanayiinde söz sâhibi olmasıdır. Bugün işçi, devlet fabrikasıyla Ahmed'in Mehmed'in fabrikası arasında fark görmezse, onu haklı bulmalıdır. Ücretler aşağı yukarı aynıdır. Kendi sanayiinde kendi imâlettiği malı piyasadan yüksek fiyatla satınalmak zorunluğundadır. Ve, kendisine «Senin bu fabrika... Daha verimli, daha randımanlı çalışması için düşündüğün bir şey var mı?» diyen olmamıştır. Tepeden gelen direktiflerle birşeyler yapılır. Onun herhangi bir cıvatadan farkı yoktur. Oysa, işçinin, yalnız koluyla değil, kafasıyla da ne muazzam işler başarabileceği, sömürülmeyen işin nasıl bir ibâdet hâline geldiği artık isbatlanmıştır.

Sonra, özel teşebbüslerin bile ıcığına cıcığına kadar kontrol edilebildiği dönemde, halkın kendi malıyla yakından ilgilenmesi kadar tabiî birşey olamaz. Halk ku-

ru bilânçolarla malını kontrol edemez. Hiç olmazsa devlet sanayiinde yapılan kontrollerin sonuçları yayımlanmalı, halka bildirilmelidir. Yöneticilerin sorumluluk duygusuyla çalışmaları için de bu şarttır.

Halk menfaatlerine uygun devlet sanayii işte böylece kurulur, böyle yürür. Devlet sanayiinin geleceğini biz böyle düşünüyoruz.

TAN
6 Ekim 1945

TÜRK İŞÇİSİNİN GEÇİNME DURUMU

İşçi ücretleri istatistikleri muntazaman yayımlanmayan hiçbir uygar ülke yoktur. Bizde, nedense, bugüne kadar buna lüzum görülmemiştir. Eldeki yayımlanmış tek istatistik, İş Dairesince hazırlanarak İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından 1941'de yayımlanan 25 sayfalık «İş İstatistikleri» broşüründen ibârettir. Bu yüzden, isteyen, işçinin durumunu dilediği gibi göstermek imkânını buluyor.

Duyuyoruz: Harp içinde işçinin hayat seviyesinde bir değişiklik olmamıştır. Çünkü işçi ücretleri, mal ve hizmet fiyatlarındaki artışlara ayak uydurmuştur, diyorlar. Hayat pahalılığının nedenini işçi ücretlerindeki artışta arayanlar bile oluyor. Ciddî sayılara dayanmadan söz söylemek itiyadında olmadığını türlü vesilelerle gördüğümüz Namık Zeki Aral bile, «Türk Ekonomisi» dergisinin 26'ncı sayısındaki yazısında, hiçbir sayıya dayanmak gerekliliğini duymadan, «ücretler fevkalâde yükselmiş, kârlar aynı tereffü [yükselme] yolunu tutmuş görünüyor. Devlet, bir taraftan ücretleri bir noktada sâbit tutmaya çalışmak lâzım geldiği gibi, kârları da başka bir şekilde zapturapt altına almak mecburiyetindedir» demekten kendini alamıyor.

Gerçekten harp içinde işçinin hayat seviyesinde değişiklik olmamış mıdır?

Son yılların ıztırabını nefsinde yaşayan işçi kitlelerimiz ile bu kitlelerin hayatını yakından izleyenler böyle bir soruyu gereksiz bulacaklardır. Hakları var. Çünkü, harp içinde işçinin yaşama seviyesi, gözle görülür, elle tutulur derecede düşmüştür. Ama, buna inanmak istemiyenler, bunu kişisel gözlemler, «istisnaî haller» yada «mübalâğalı» sayanlar var. Bu gibilere rakam vermek gerekir. Esasen, şu yada bu şehrin şu yada bu iş yerindeki işçinin durumuna bakarak tüm Türkiye işçilerinin geçinme vaziyetleri hakkında hükümler çıkarmak bilimsel, yani gerçeğe uygun olmayacağı gibi, harpten önceki yıllarla harp yılları arasında sayılara dayanan kıyaslamalar yapmadan aradaki farkların derecesini anlamak da imkânsızdır. Böyle daracık gözlemlerle derde deva bulamayız. Olay Türkiye ölçüsündedir. Genişliğine, derinliğine kavranabilmesi için ciddî sayılara başvurmak zorunludur.

Bu zorunluğu duyarak mümkün mertebe gerilerden günümüze değin işçi ücretlerinin seyrini izlemek amacıyla bâzı kaynaklardan araştırmalar yaptım. Daha doğrusu kapı kapı dolaşarak bu konuda malzeme toplamıya çalıştım. Hiçbir sebep yokken «buraya el sürülmez» diyenler oldu. Neyse! Bu araştırmalarımın sonuçlarını bildirmeyi ilerdeki yazılarıma bırakacağım. Şimdilik yukarda sözünü ettiğim broşür ile Çalışma Bakanlığınca yayımlanmak üzere bulunan 1943 işçi ücretleri anketi sonuçlarına dayanarak sorumuzu cevaplayacağım.

Harp içinde işçinin hayat seviyesinde meydana gelen değişiklikleri tesbit edebilmek için: 1) İşçilerin 1938'deki kazançlarının, yani ücretlerin, 2) bu ücretlerle aynı yılda karşılanmış olan ihtiyaçların, 3) 1938'den sonraki yıllarda aynı ihtiyaçları karşılayabilmek için harcanması gereken para tutarlarının, ve 4) 1938'den bu yana, yıl yıl, işçi ücretlerinin bilinmesi şarttır. 1938 ve 1943 anketi sonuçları ile Konjonktür Servisi'nin «Gıda Masrafları Mıntaka Endeksleri» ne dayanılarak Çalışma Bakanlığınca yapılan kıyaslamalı ve endeksli bir tablodan bu dört sorunun cevaplarını çıkarmak mümkündür.

Tabloda 28 meslek yer alıyor: Kömür madenleri, yol inşaatı, değirmenler, zeytin yağı üretimi, tramvay ve otobüs ulaşımı, basımevleri, v.b... Bu satırları dizenlerin bir kere denetimlerinden geçsin diye, matbaa işçilerinin 1938 ve 1943 ortalama gündeliklerini de veriyorum: 1938= 164 kuruş, 1943 = 261 kuruş.

Hemen belirteyim ki, bu sektör, enaz artış göstereni değildir. Buradaki artış yüzde 59 olmasına karşılık, memeselâ deniz tahmil ve tahliyesindeki ortalama gündeliklerin artışı yüzde 31'den ibârettir. Aynı tabloda ankete giren sektörlerin genel ortalaması 1938= 152 kuruş, 1943 = 214 kuruş olarak gösterilmiştir. Artış oranı yüzde 41'dir. Tabloda (1938 = 100) itibariyle ücret endeksi yapılmış ve bu endeks gıda masrafları mıntaka endeksleriyle karşılaştırılmıştır.

1943
(1938 = 100)

	İşçi ücretleri Endeksi	Gıda masrafları Endeksi	Gerçek ücret Endeksi
TÜRKİYE (Ortalaması)	141	406	34.7
İstanbul	148	426	34.7
Ankara	160	374	45.4
İzmir	100	409	22.-
Zonguldak	142	405	35.-
Adana	181	406	44.5
Sivas	246	413	59.5
Kayseri	115	432	26.6

Ancak, yine aynı tabloda Sümerbank'la Etibank'a ait işyerlerinde işçiye yapılan sosyal yardımların rakamları verilmiş ise de, yukarıdaki endekste bu yardımlar hesaba katılmamıştır. Devlet sanayi ve madenlerinde günde bir övün yemek, işçi tulumu, revir, hastalık ve kaza ücreti, spor ve sinemadan ibâret olan sosyal yardımların gündelik tutarları şunlardır: Kömür mâdeni: 97 kuruş, öteki madenler: 58, çimento: 102, demir izâbehaneleri: 33, pamuklu dokuma: 30, yünlü dokuma: 37, ipekli dokuma: 50, çeşitli dokuma: 59, deri sanayii: 46, kâğıt sanayii: 72 kuruş.

Sosyal yardımlar, genel ortalamaya giren sektörlerin bir kaçına inhisar etmiş ve incelemelerime göre, 1943 yılında genellikle bu yardımlar günde 50 kuruşu geçmemiş olmakla birlikte, biz bütün sektörlere sosyal yardım olarak günde 100'er kuruş ekleyeceğiz. Bu takdirde, 1943 genel ortalaması (214 + 100 =) 314 kuruş olur ki, bu 1938 yılının 152 kuruşuna oranla yüzde 107 bir artış de-

mektir. Oysa, Türkiye gıda masrafları endeksi 1943 yılında 417,5 üzerindedir. Tabloda görülen 406 on ikinci aya aittir. Gıda masrafları endeksinin de yıllık ortalamayı göstermesi gerekir.

Bu kıyaslamadan ne sonuç çıkar? 1938 yılına nazaran 1943'de ücretlerin -varsayımımıza göre bile- yüzde 107 bir artış kaydetmesine karşılık, gıda masraflarının yüzde 371 arttığı sonucu çıkar. [O halde, gıda masrafları endeksine göre, gerçek ücret 1938= 100 itibariyle 1943 = 28,8'e düşmüştür.]

Olayı, İstanbul'daki durumu örnek alarak canlandırmaya çalışalım:

Çalışma Bakanlığı'nın endeksinde, İstanbul işçi ücretleri 1943= 148 olarak gösterilmiştir. Yukarıda olduğu gibi, buna -bol keseden- 66 puvan da biz katalım: 214 olsun. Bu takdirde, 1943'de İstanbul'da işçi ücretleri 1938 yılına nazaran yüzde 114 artmış olur. Konjonktür Servisi 1938 yılında İstanbul'da yaptırdığı ankete dayanarak bir «İstanbul Geçinme Endeksi» yürütmektedir. Bu endeks 1938'de ayda ortalama 47 lira kazanan beş nüfuslu bir işçi ailesinin bütçesine göre tertiplenmiştir. Gıda, mesken, yakacak ve ısınacak, giyim ve diğer masraflardaki artışları gösteren bu endeks (1938= 100) itibariyle 1943'de (Gıda= 459, Mesken: 100, yakacak ve ısınacak: 213, giyim 373, diğer: 251 olmak üzere) 347'e yükselmiştir. Hayat pahalılaştıkça bütçedeki gıda masrafları oranının da artması tabiî olduğu ve 1943'deki fiyat artışları en çok gıda masraflarında kaydedildiği halde ve Millî Korunma Kanununu gözönünde tutup

mesken kiralarının artmadığını da farzederek, bu endeksi doğru diye kabul edelim. Bu takdirde, bile, İstanbul'daki ücretlerin yüzde 114 artmasına karşılık, geçinme masrafları yüzde 247 yükselmiş olur. Yani 1938'de ayda 47 lira, günde 157 kuruş kazanan işçi ailesi, 1943'de günde 335 kuruş kazanmış, buna karşılık gıda, mesken, yakacak ve ısınacak, giyim ve diğer masrafları için 1938 yılında günde 157 kuruş harcamışken 1943'de aynı ihtiyaçları karşılayabilmek için, günde 544 kuruş harcaması zorunlu olmuştur.. Unutmamalıyız ki, bu rakamlar «işçinin hayat seviyesinde bir değişiklik olmamıştır» diyenler lehine ve hakikat aleyhine yukarıdan beri gösterdiğimiz müsamahalarla elde edilmiştir. Buna rağmen, işçinin hayat seviyesinin % 61,5'e, hemen hemen yarı yarıya düştüğü sonucuna varılıyor.

Gerçek, en iyimser hesaplarla bile, işte böyle görünüyor.

SENDİKA
14 Eylül 1946, sayı : 3

MİLLETLERARASI İŞ KONFERANSINDA TÜRK İŞÇİSİNİ YİNE KİMLER TEMSİLE YELTENECEK?

Milletlerarası İş Konferansı'nın 9'uncu toplantısı bu ayın 19'unda, Kanada'da, Montreal şehrinde, Milletlerarası İş Bürosu'nun geçici merkezinde açılacaktır. Bu toplantıya katılmak üzere bizde de hazırlıklar yapıldığını öğrendik. Hayretle öğrendik ki, Türk işçisi gerçek temsilcisini bu konferansa da yollamak imkânından yoksun bırakılmak üzeredir.

Milletlerarası İş Teşkilâtı Anayasanın 3. Madde, 1. fıkrası gereğince, konferans toplantısına her ülkeden iki hükûmet delegesi ile, bir işveren ve bir de işçi temsilcisi katılır. İkinci fıkra hükmüne göre ise, her temsilcinin konferans gündemindeki herbir madde için iki teknik danışman seçerek götürmeye hakkı vardır. Ve nihayet, üye devletler, aynı maddenin 3. fıkrasıyla, işveren ve işçi temsilcileri ile bunların teknik danışmanlarını, işçilerin ve işverenlerin en çok temsil kabiliyeti olan teşkilâtlarının rızalarıyla tesbit etmek yükümüne girmişlerdir. Bu şekilde seçilmiş işçi temsilcisi olmayan kurullardaki işveren temsilcilerinin oylamaya katılmaya hakları kalmaz.

Hatırlardadır ki, geçen yıl, Paris'te, 27'inci yıl toplantısını yapan iş konferansına Türkiye de katılmıştı. Fakat, o sırada memleketimizde hür ve bağımsız meslek teşkilâtları yoktu. Bu yüzden, konferansa hükûmet delegesi olarak Paris Büyük Elçisi Numan Menemencioğlu ile, Çalışma Bakanlığı Araştırma ve Danışma Kurulu üyesi İbrahim Hakkı Yeniay, İşveren temsilcisi olarak da Ekonomi Bakanlığı Sanayi Tetkik Kurulu üyesi ve Başkan Yardımcısı Nüzhet Tekül, İşçi temsilcisi olarak da, Sümerbank İstanbul Defterdar Fabrikası dokuma ustalarından Emin İnal tayin edilerek yollanmışlardı.

Konferansa katılan 48 devlet arasında, bizim gibi, gerçek temsilcilerle gelmeyen devletler, Kostarika, Ekvator, Haiti gibi 12 devletten ibâretti. Bunlar konferansta, en hafif deyimiyle, hiç de iyi karşılanmadılar. Fransız işçi temsilcisi ve Fransa Genel İş Konfederasyonu (C. G. T) Sekreteri Leon Jouhau'nun konferansta herkesin tasvibiyle karşılanan sözlerini burada bir örnek olarak verelim:

> **«Özelliklerini üçlü temsil (Hükûmet, işçi, patron) esasından alan bir konferansta işçi ve işveren temsilcileri olmayan ve bu suretle de anlaşmaları cılk eden ve konferansa bir kargaşalık unsuru katan hükûmet delegelerinin ümit kırıcı manzarasına bundan böyle tanık olmamalıyız. Hattâ bâzılarının onurunu kırmak bahasına da olsa, bunu söylemekten çekinmiyorum: Böyle bir heyetin Milletlerarası İş Konferansına bu kadar eksik bir şekilde katılması karşısında, bu heyeti kapı dışarı etmemekle birlikte, ona, sen sâdece bir gözlemci olacaksın,**

faal bir unsur değil, demek gerektiği kanısındayım. Bu durum, Hükûmetleri yükümleri üzerinde düşünmeye ve bu yükümleri eksiksiz yerine getirmeye mecbur etmelidir.»

Arjantin heyetinin durumu da ayrı bir örnek olabilir. Arjantin Hükûmeti, konferansa, işçi teşekküllerinin rızası olmaksızın, keyfî bir şekilde seçtiği sözde- işçi temsilcisi ile katılmıştı. Ayrıca gelen gerçek işçi temsilcisinin ve Arjantin işçi teşekküllerinin konferansta bu durumu protesto etmeleri üzerine mesele Yetkileri İnceleme Komisyonu'nca incelenmiş ve iddea yerinde görülerek, Arjantin sözde- işçi temsilcisi ile teknik danışmanının konferansa kabul edilmemeleri Genel Kurulca kararlaştırılmıştır. Görüşmeler sonunda, otoriter usullerle işçi teşekküllerine hükmetmenin yeni bir örneğini veren Arjantin Hükûmeti çok ağır ithamlara uğramış ve faşistlikle vasıflandırılmıştır.

Bu durumlar karşısında, Türk Heyetinin Başkanı Numan Menemencioğlu, Konferansa şu teminatı vermek zorunda kaldı:

«Milletlerarası Çalışma Konferansına eksik bir heyetle sonuncu defa olarak geldiğimizi temin ederim.» (Çalışma Dergisi, sayı: 2)

Buradan işçi ve işveren temsilcileri diye hareket etmiş delegelerimiz, orada hükûmet delegemizin teknik danışmanları oluvermişler ve konferansı ancak bu sıfatla izleyebilmişlerdir.

Son zamanlarda Cemiyetler Kanununda yapılan değişiklik, bizde de, Batıdaki eşleri gibi, Devlet müda-

halesi dışında, hür ve bağımsız işçi sendikaları kurulmadi temsilcilerini seçme hakları fiilen de tanınmalıdır.
sına imkân vermiş ve bu imkândan yararlanan işçi kitleleri kendi aralarından, kendi irâdeleriyle seçtikleri yöneticiler tarafından yönetilen hür ve bağımsız gerçek Türk sendikalarını kurmuşlardır. Bu gelişme, Türk işçisine pek haklı olarak, Milletlerarası 29'uncu İş Konferansına gerçek temsilcileriyle katılabileceği ümidini vermişken, yeniden işi elçabukluğuna getirmek teşebbüsüyle karşılaşmış bulunuyoruz.

Haber aldığımıza göre, Montreal'e gidecek heyete hükûmet adına eski Millet dergisi sahibi, Çalışma Bakanlığı Müsteşarı Hüseyin Avni Göktürk[1] ile (bir ihtimale göre de bizzat Çalışma Bakanı Doktor Sadi Irmak) işverenler adına Karamürsel fabrikası ortaklarından ve C.H.P. üyesi Hilmi Naili Barlo ve, işçi delegesi olarak da, Cemiyetler Kanunundaki değişiklikten önce C.H.P.'nin teşebbüsüyle ve bu partiye bağlı olarak kurulmuş olan, statüsünde C.H.P.'nin himayesinde olduğu yazılı bulunan, gerçek bir sendika sayılamıyacağı gibi, Türk işçisini temsile hiç bir suretle yetenekli ve yetkili olmayan İzmir Amele Birliğinden Hüsnü Merey tayin edilmişlerdir.

Milletlerarası itibarımıza ağır bir darbe indirecek olan böyle sakat ve totaliter bir teşebbüsten kaçınmak için vakit azdır. Türk işçilerini temsil etmek şerefinin gerçek sendikaların gerçek bir temsilcisine bırakılması gereklidir. Milletlerarası İş Konferansının Yetkileri İnceleme Komisyonu karşısında faşistlik ithamiyle karşılaşmak istemiyorsak, Türk sendikalarının varlığı ve ken-

Montreal'e kadar gidip, «Sen ancak bir gözlemci olacaksın, faal bir unsur değil» sözünün daha ağır bir cümle ile tekrarlandığını duymaktansa, şimdiden gereken değişiklikleri yapmak yeğdir.

Artık, üretici kitlemizi memleketin içinde ve dışında tanımanın ve tanıtmanın sırasıdır. Hiç bir ülke bu tarihsel gelişmeden kaçınacak durumda değildir. Şu halde tutulan yanlış yoldan dönülmek ve Türk sendika çevrelerinde olduğu kadar milletlerarası sendika çevrelerinde de pek fena karşılanacak sözde temsil usullerinden vazgeçmek, «en ziyâde temsil kabiliyeti olan teşkilâtlar» tarafından seçilmiş temsilcilerin Montreal'e gitmesini sağlamak gereklidir.

Milletlerarası andlaşmaların ve memleketimizin itibar ve menfaatlerinin gerektirdiği de budur.

I Hüseyin Avni Göktürk, Türk gericilerinin elebaşılarındandı. Bir ara D.P. milletvekili olmuş, sonraki seçimi kaybedince de D.P. yönetiminde Millî Emniyet'in başına geçirilmiştir.

SENDİKA
28 Eylül 1946, sayı: 5

HÜKÛMETİN SON İKTİSADÎ KARARLARI KARŞISINDA TÜRK İŞÇİSİNİN DURUMU

Hükûmetin 7 Eylûl akşamı yayımlanan kararları zihinleri yormaya devam ediyor. Halk şu sorunun cevabını araştırmaktadır: Bu kararlar yüzünden geçinme durumumuz düzelecek mi? Yoksa daha mı kötüleşecek?

«Halk» deyince, gözümüzün önünden yığın yığın işçi, yoksul köylü, az maaşlı memur (emekli, dul ve yetimleriyle) ve ürettiği güç halle geçimini karşılayan küçük sanatkâr kitleleri geçiyor. Yani nüfusumuzun yüzde doksandokuzu. Bu sınıf ve zümrelerden her biriyle candan ilgilenmekle birlikte, sayfalarımızın imkânlarını da göz önünde tutarak, bu yazımızda daha çok işçi sınıfının durumu bakımından yukarıki soruyu cevaplamaya çalışacağız.

Hükûmetin son kararları kısaca :

1) Döviz kurlarını yükselterek Türk lirasının dış değerini düşürmek,

2) İthalâta «geniş serbestlik» vermek,

3) Serbest piyasa fiyatından ucuza altın satmak,

4) «Mâliyet unsurlarında indirmeler sağlamak su-

retiyle sanayi mamûlleri ile orman mahsulleri fiyatlarında ve eşya taşıma târifelerinde mümkün görülen indirmeler yapmak» tan ibârettir. Bunları birer birer ele alalım:

I

Birincisi döviz kurlarını yükselterek Türk lirasının dış değerini düşürmekti. İthalâttan alınıp ihracata verilen primleri döviz kurlarının içine sokmak gibi bir biçim değişikliği dışında, bu kararda hiç bir yenilik yoktur. Tek değişiklik primli kurların yeniden % 50 dolayında yükseltilmesidir. Burada bizi ilgilendiren de bu yükseliştir. Bunun, dışarda yabancı ithalâtçı ve ihracatçıların, içerde ise, bir yandan yerli ihracatçı ile ihraç malları üreticisinin, bir yandan da yerli ithalatçı ile bütün tüketicilerin ve tüketici olarak işçi sınıfının durumları üzerinde farklı ve, sınıflar bakımından, karşıt etkileri olacaktır.

DIŞ ETKİLERİ

1) Yabancı ithalâtçı (verdiği yabancı para karşılığında yerli ihracatçının eline bu karardan sonra daha fazla Türk lirası geçeceğinden) esasen piyasasına hâkim olduğu ihraç mallarımız için daha ucuz fiyat vermek imkânlarını bulacaktır.

2) Yabancı ihracatçı ise, gerek bu yolla elde edeceğimiz dövizlerden, gerekse aşağıda göreceğimiz «ithalâta geniş serbestlik verme» kararından yararlanarak bize daha fazla mal satabilecektir.

O halde döviz kurlarını yükseltme kararı, yabancı tüccarın lehinedir.

İÇ ETKİLERİ

A — İ h r a c a t ı m ı z b a k ı m ı n d a n :

1) Yerli ihracatçı, meselâ İngiliz ithalâtçısının yapacağı beher Sterlinglik mal satışına karşılık, Merkez Bankasından eskisinden % 55 oranında daha fazla Türk lirası alacaktır (eskiden primiyle 731, şimdi 1135 kuruş). Böylelikle, ihracatçının, bir yandan satılamıyan mallarının satılabilmesiyle alış-veriş imkânları artmış, bir yandan da, özellikle satılabilen mallarda, kâr imkânları çoğalmış olmaktadır.

O halde, içerde bu karardan yararlanacaklardan birincisi, ihracatçı tüccar zümresidir.

2) İhraç malları üreticisi için de bu karar hiç şüphesiz yararlı olacaktır. Ancak, yıllık gelirinin tümünü üretim ve geçinme masraflarına harcamak zorunda bulunan az topraklı küçük üreticinin, kararın ters yönünden gelecek masraf artışları yüzünden, bu işde pek de kârlı çıkmıyacağını söylemek yanlış olmaz. Nitekim, bundan önce ihracata % 48 prim verilmesiyle, küçük üreticide herhangi bir refah belirtisi görülmüş değildir.

O halde, ihraç malları üreticileri arasında da, bu karardan yararlanacak olanlar büyük toprak sâhipleridir. Ne ihraç malları üretmeyen geniş köylü kitleleri, ne de az topraklı ihraç malları üreticisi.

B — İ t h a l a t ı m ı z b a k ı m ı n d a n :

1) Yerli ithalâtçı, meselâ, Amerikalı ihracatçıdan yapacağı beher Dolar'lık mal alımına karşılık, Merkez Bankasına eskisinden % 45 fazla Türk lirası yatıracaktır (eskiden primiyle 193, şimdi 280 kuruş). Bu artışın,

ilkin ithalât malları, sonra da ham maddelerini dışarıdan sağlayan sanayi mamulleri mâliyetlerinin ve nihayet iç fiyatların yükselmesine sebep olacağı apaçıktır. Bunu karşılamak üzere alınmış olan öbür kararların ne rol oynıyabileceğini aşağıda göreceğiz. Fakat, şimdiden söyliyebiliriz ki, eğer bütün tedbirler ilân edilmiş olanlardan ibâretse, iç fiyatlar mutlaka yükselecektir. Bu yükselişin zararını ithalâtçı tüccar çekecek değildir. Tersine, geniş serbestlikten ve ihracatla elde edilecek dövizlerden yararlanarak daha çok iş yapıp daha fazla kâr sağlıyacaktır. O halde bu karardan yararlanacak olanlardan biri de ithalâtçı tüccar zümresidir. Ya fiyat artışlarını kimler yüklenecek? Her zamanki gibi başta işçi sınıfı gelmek üzere halk kitleleri.

2) İşçi sınıfının durumunu izlemek üzere gerçek ücretlerin son on yedi yıllık seyrini gözden geçirirsek «her zamanki gibi» demekte ne kadar haklı olduğumuz anlaşılır. 1929-1933 buhranının yükünü taşıyan başta işçi sınıfı olmuştur. Ücretler düşmüş, yeni vergiler binmiştir. 1933'ten sonra mal ve hizmet fiyatlarında kaydedilen yükselmelere karşılık, 1937'ye kadar ücretlerde bir değişiklik olmamıştır. 1937 ile 1939 arasında pek hafif yükselmeler olmuşsa da, işçi 1929'daki geçinme seviyesine bile erişememiştir. Sonra savaş gelmiş, geçinme endekslerine giren mal ve hizmet fiyatlarındaki yükselmeler 1943 yılında bu endeksleri 1939 = 100'den 342'ye yükselmiş, ücret endeksleri ise aynı yılda, bâzı işletmelerde ancak 206'yı tutabilmiştir. Yani, işçi, alım kabiliyetinin % 40'ını kaybetmiştir. 1943'den sonra ücretlerde yükselmeler olmuşsa da, bu, hiçbir zaman daha yüksek bir seyir izleyen fiyat yükselişini karşılayamamıştır. Bugün

memleket ortalaması itibariyle işçi sınıfı, 1930'a nazaran, alım kabiliyetinin % 15-20 sini kaybetmiş bulunmaktadır. Bir işçi ailesinin 1939 yılında aylık ortalama kazancının 25 lira civarında olduğu göz önüne getirilirse, bu % 40'ın, % 15-20'nin anlamları daha iyi anlaşılır. Bugünkü aylık ortalama kazanç 70 lira dolaylarındadır. Yani 1939 değeriyle 20 lira.

Şimdi yeniden fiyatlar yükselecek, İşçi ücretlerinin artacağına dair ne bir karar, ne de bir belirti var. Tersine, yer yer tanık olduğumuz işsizliklerle birlikte ücretlerde düşmeye doğru bir eğilim görülüyor. Demek ki, son kararın da zararını, başta işçi sınıfı çekecektir. Yoksul köylü ile az maaşlı memurun ve geçimini güç halle sağlıyan küçük sanatkârın durumları da hemen hemen aynıdır.

Türk lirasının dış değerini düşürme kararını alkışlayanlar, öbür tedbirlerle iç fiyatların yükselmesine engel olunacağını söylüyorlar. Gelecek hafta da bu tedbirleri inceliyeceğiz.

SENDİKA
5 Ekim 1946, sayı: 6

HÜKÛMETİN SON İKTİSADİ KARARLARI KARŞISINDA TÜRK İŞÇİSİNİN DURUMU

II

Bunlardan [alınacağı bildirilen tedbirlerden] en çok bel bağlananı «ithalâta geniş serbestlik vermek»tir. Yani 1942 yılı ortalarında korkunç denemesi yapılan o «rekabet» mûcizesinden medet umuluyor. Diyorlar ki: «Rekabetin fiyatlar üzerindeki etkisinin büyük olacağı sanılabilir. Çünkü gümrüklerimize geldiği zaman 187 milyon lira değeri olan ithalât malları, tüketicinin eline 600 milyon liraya intikal **etmekte idi.** Gümrük resimlerini de içine alan (bu da halk tarafından ödenmiştir) bu 400 küsur milyon liralık farkın 300 milyon lirasını tüccarın kârı teşkil eder ki, bol ithalât işte bu çok büyük kâr oranını eritecektir.» (Ankara - Akşam Haberleri).

Bir basiret bağlanması sonucunda olacak, durumumuzu bu kadar veciz bir dille anlatan bu cümleleri ayrıca yorumlamaya ihtiyaç yoksa da, yukarıda altını çizdiğimiz «etmekte idi»nin bundan hemen bir kaç hafta önceki döneme ait olduğunu hatırlayalım. Yukarıda sözü edilen «tüccar» yerini peygamberlere terketmiş değildir. Bu kararlardan önce bâzı «sıkıcı» formalitelere başvurmak

zorunda kalmasına rağmen, 187 milyon lira ile 300 küsur milyon lira vurabilecek derecede serbest bırakılmış olan aynı tüccardır. Şimdi ise, artık hârice verilecek siparişlerin piyasamızın hakikî ihtiyaçlarına göre ayarlanması işi, normal zamanlarda olduğu gibi, doğrudan doğruya ithalâtçılarımızın (yani yine o tüccarların) görüş ve sezişlerine bırakılıyor (Ticaret Bakanlığının tebliği). Ve böylece, yukarıki kararlardan yararlanacaklardan birinin de ithalâtçı tüccar zümresi olduğu bir kez daha belirmiş oluyor.

III

Bir başka tedbir de serbest piyasa fiyatından ucuza altın almaktır. Kâğıt para değerinin düşmediği hissini vererek iç fiyatların fırlamasına engel olmak üzere alındığı anlaşılan bu psikolojik tedbirin spekülatörler ve kaçakçılar tarafından ne dereceye kadar tersyüz edileceğini şimdiden kestirmeğe imkân yoktur. Yalnız, satılan altınlara karşılık Merkez Bankası kasalarına giren kâğıt paraların bir başka kapıdan piyasaya dökülmeyeceği hakkında teminat verilmediği ve, Profesör Neumark'ın bir yazısında işâret ettiği gibi, «altın almakta kullanılacak kâğıt paralardan büyük bir kısmının kıymet deposu fonksiyonunu gören», yani çekmecelerde saklanan paralar olduğu gözönüne getirilirse, bu tedbirden, bâzılarının beklediği deflasyon (kâğıt para değerinin yükselmesi ve fiatların düşmesi) sonucunun doğmayacağı kestirilebilir.

IV

Nihayet, sonuncu tedbire, «mâliyet unsurlarında indirmeler sağlamak suretiyle sanayi mamûlleri ile orman mahsulleri fiyatlarında ve eşya taşıma tarifelerinde müm-

kün görülen indirmeler yapmak» kararına geldik. Ekonomi Bakanı bu konuda şöyle konuşuyor :

> **«Maliyet unsurlarına gelince: Bugün fabrikalarımız fazla adam kullanmaktadır. Bunların büyük bir kısmı kapasite ile ve rasyonel bir şekilde çalışmamaktadırlar. Gerçi ileri teknik şartlara uygun bir işletme, başarılması kolay olmayan ve zaman isteyen bir iştir. Bununla beraber, harp sonunun vereceği imkânlardan faydalanmak suretiyle tedbirler almak üzereyiz. Bunun için ileri memleketlerin ölçülerini esas alarak her fabrikanın kaç kişi ile nasıl, hangi teknik şartlar altında çalışması lâzım geleceğini ve bu amaca varmak için alınması lâzım gelen tedbirleri, yerli ve yabancı mütehassıslardan faydalanmak suretiyle programlıyacağız ve fabrika idaresinin başarısını bu programı tahakkuk ettirmesiyle ölçeceğiz.»**

İnsanın bu satırları okurken, ya fabrikalarımızın hemen bugün kurulduğuna, yada bunların bir başka rejim den devralındığına hükmedeceği geliyor. Demek her şey bundan sonra yapılacak! Fakat, biz, bu söylenenlerden bâzılarının şimdiye kadar hiç de yapılmamış olduğuna kani değiliz. Hele yerli ve yabancı uzmanlardan «faydalanma» işinin. Masa gözleri, kitap rafları araştırılırsa yerli ve yabancı uzmanlar tarafından yazılmış yüzlerce rapora rastlanacaktır.

İş üretkenliğinin ileri teknik ve rasyonel işletme ile, iş yoğunluğunun ise yüksek bir hayat seviyesiyle (yeterince gıda, rahatça barınma, giyinme, temizlenme, ısın-

ma, gezip eğlenme ve sağlıkla) sağlanabileceğini öğrenmek için yerli ve yabancı uzmanların yeni raporlarını beklemeye lüzum yoktur. Bu hususta şimdiden tedbirler alındığını, işçi ücretlerinin yukarda saydığımız ihtiyaçların masraflarını karşılayacak derecede hemen yükseltileceğini, yeter sayıda hastahane ve sanatoryomun yakında temelleri atılacağını, yarımızdan fazlasını nöbetler içinde yıprandıran, tüketen sıtma ile, hergün aramızdan bir kaçını alıp giden veremle, öteki hastalıklarla derhal ve ciddî bir şekilde mücadeleye geçildiğini duymalı, görmeli idik. Ama, bir kararname ile çözülüveren «döviz kurlarını yükseltme» işleminin kötü sonuçlarını karşılayıcı bir tedbir olarak alelacele mâliyet unsurları üzerinde durulurken, bunu beklemek fazla iyimserlik olurdu.

Fabrikalarımız fazla adam kullanıyormuş. Bunun günahı, fabrika ve madenleri ve öteki işletmeleri rasyonel bir şekilde işletememeleri yönünden, bu işletmelerin yönetiminden sorumlu olanlara, işçinin yukarda kısaca sıraladığımız ihtiyaçlarına göz kapayarak kabil olduğu kadar az ücret politikası gütmeleri, sosyal tesisler ve teşkilâtı sonuncu plânda bir iş saymaları ve bunun tabiî sonucu olarak büyük ölçüde işçi değişmelerine ve devamsızlıklara sebep olmaları yönünden de yine aynı sorumlu kişilere aittir. İşletmelerin yönetiminde hiçbir söze sâhip olmayan işçiye değil.

Sonra, «mâliyet unsurları», yalnız işçi ücretlerinden mi ibârettir? Amortismanlara dokunmak doğru olmasa bile, ham madde ve işletme malzemesi masrafları ile genel masraflar üzerinde de durmak lâzım değil midir? İdarî ve teknik organizasyonun ve işletme şartlarının mâ-

liyetler üzerindeki etkileri küçümsenebilir mi? Bunlardan söz açıldığı yoktur. Öyle anlaşılıyor ki, iç fiyatların yükselmesine engel olmak üzere alınan kararların bu sonuncusundan da bir sonuç çıkacağına kimse kani değildir.

Özetle, son kararlar, millî üretimin artması değil, millî gelirin türlü sınıf ve zümreler arasında eskisinden farklı oranlarda bölüşülmesi sonucunu doğuracaktır. Bu bölüşümden, her zaman olduğu gibi, sermaye çevreleri yararlanacaklar, başta işçi sınıfı gelmek üzere halk kitleleri zarar göreceklerdir.

SAMET AĞAOĞLU YİNE GAYRETE GELDİ

«Vatan» gazetesinin 27 Eylûl sayısında Samet Ağaoğlu'nun «Sınıf esası üzerine meslekî teşkilât» başlıklı bir yazısı çıktı. Bağımsız sendikalarımızın faşist meslek teşekkülleri hâline sokulmasını sağlamak için, bin bir dereden su getiren Ağaoğlu böylece, işçi sınıfına düşman olarak yeniden sahneye çıkmış bulunuyor.

Ağaoğlu'nun harpten önce ve harp içinde Türkiye'de faşist korporasyon teşkilâtını kurdurmaya nasıl canla başla uğraştığını herkes bilir. 1943 yılında faşist İtalya kayıtsız şartsız teslim olduktan ve İtalyan faşist partisi yuvarlandıktan sonra bile Ağaoğlu, «Millet» dergisi sayfalarında, bugünkülere benzer «tahlilleri» ile dostlarını panikten kurtarmaya çalışmıştır.

> **«Bu kısa tahlilimiz Faşist Partisinin düşmesiyle bu partinin ana prensiplerinin iflâs etmiş olduğu fikrinin yanlışlığını çok açık göstermiş oluyoruz.»** (Milliyet: sayı 17)

Bu yazısından sonra Alman faşizmi de yıkılmış ve Ağaoğlu bir süre mezhebini dışarı vurmaktan kaçınır

görünmüştür. Seçimlere doğru «büyük kahraman», gazetecilere «Çekildik izzetü ikbal ile babı hükûmetten» diyerek resmî görevini bırakıp «Demokrat Parti» ye geçmiş ve bu parti tarafından Ankara milletvekilliğine aday gösterilmiştir. Bunlara bakarak, bir çokları gibi Ağaoğlu'nun da bir gecede demokratlaşıverdiğini sanmıştık. Meğerse içini dışarı vurmak için elverişli zemin ve zaman bekliyormuş.

Ağaoğlu'na göre iki türlü sendika varmış:

a) Devlet içinde sendika,

b) Devlet dışında ve devlete karşı sendika.

> **«Devlet içinde sendika devleti yapan temel unsurlardan birisi»** imiş. **«Devlet ile ferd arasındaki münasebetleri o idare eder, devletin sosyal teşkilâtını meydana getirir, cemiyette nizamın vasıtası olur»**

muş.

> **«Devlete karşı sendika ise, meslek mensuplarını ve menfaatlarını temsil eden ve bu itibarla dâimî bir ihtilâf sebebi ve nizamsızlığın vasıtası olan sendika»**

imiş.

Önce Ağaoğlu'nun «devlete karşı sendika» sı üzerinde duralım. Bu sendika, Ağaoğlu'nun deyişiyle, «meslek mensuplarını ve menfaatlarını temsil» ettiğine göre, **ne itibarla** daimî bir ihtilâf sebebi ve nizamsızlığın vasıtası olurmuş? Sonra, eğer devletle patron ayni şey değilse (aynı şey olmadığını kendileri iddia ederler) siyasî bir teşekkül olmıyan işçi sendikasının devletle ne alış verişi vardır. Tekrar ediyoruz, sendika siyasî bir teşekkül de-

ğildir. Kapitalist demokrat memleketlerde işçi sendikaları, işçileri tek tek patronun boyunduruğuna düşmekten kurtarmak, ücretlerin her fırsatta azaltılmasını, iş saatlerinin uzatılmasını önlemeye, karşılıklı yardımlarla üyelerinin geçinme, sağlık ve kültür şartlarını düzeltmeye çalışmak maksatlariyle kurulurlar ve bu sınırlar içinde faaliyette bulunurlar. Bunların dışına çıkmaya lüzum da yoktur. Çünkü, herkesin bildiği gibi, kapitalist demokrat memleketlerde işçi sınıfının sendikalardan ayrı siyasî teşekkülleri, partileri de vardır. Her işçi, isterse hem sendikaya, hem de kendi sınıfının partisine üye olabilir. Ekonomik ve yakın menfaatlarını sendika yoluyla müdafaa eder; siyasî mücadelesini de parti yoluyla yürütür. Görülüyor ki «devlete karşı sendika» iddiasının iler tutar yeri yoktur.

Ağaoğlu'nun «devlet içinde sendika» sına gelince; yazısında bunu «kooperatif sendika» diye gösteriyor. Eğer bir dizgi yanlışı değilse, Ağaoğlu'nun «kooperatif sendika» dediği şey, faşist ükllerde emekçi kitlelerin büyük sermaye tarafından rahatça sömürülmesini sağlamış olan «korporasyonlar» ın ta kendisidir. Zaten Ağaoğlu da vaktiyle bunu açıkça söylemekten çekinmemiştir. «Millet» dergisinin Aralık 1942 tarihli sayısında aynen şöyle der:

«Devlet içinde meslekî teşkilât (korporatif devlet) e vücut verir.»

«Kooperatif devlet» ne demektir? Bunu da Mussolini'nin ağzından dinleyelim :

«Korporatif devlet, faşist devlettir.»

Ağaoğlunun «devlet içinde sendika» sıyle varmak istediği erek işte budur.

DEVLET MADEN İŞLETMELERİ İŞÇİ ÜCRETLERİNE YAPILACAĞI BİLDİRİLEN ZAMLAR

Devlet maden işletmelerinde işçi ücretlerine zam yapılacağının bildirilmesi hepimizi pek sevindirdi. Ama, bir yandan da, bu kararın nedeni, yapılacak zammın oranı ve memleket ölçüsündeki payı üzerinde durmadan geçemedik.

Etibank tarafından bu yıl yayımlanan «Etibank» adlı broşüre göre, Devlet mâden işletmelerinde çalışan işçilerin 1945'te günlük ortalama sayıları şunlardır :

Ereğli kömürleri	29.000
Garp linyitleri	5.000
Ergani bakır	1.400
Divriği demir	1.200
Guleman krom	400
Keçiborlu kükürt	320
Toplam :	37.320

Bilindiği gibi, bu işletmelerden, toplam işçi sayısının % 77 sini toplayan Ereğli (Zonguldak) kömürlerinde 1940 yılındanberi, % 13 ünü toplayan Garp linyitlerinde de 1942 yılından beri ücretli iş mükellefiyeti uygulanıyordu. Her ikisinde % 90. Bu iki işletmedeki serbest işçileri hesaptan çıkarırsak, Devlet madenlerinde çalışan işçilerin % 70 - 75'i mükellef işçi idi, diyebiliriz. Kaldı ki, son bir habere göre, zam kararı yalnız Ereğli Kömürleri İşletmesiyle ilgili imiş.

Bu çağda «iş mükellefiyeti»nin ne demek olduğu ve bunun son derece sert uygulama tarzı üzerinde şimdilik durmayacağız. Bu konuda cilt cilt kitaplar, çeşit çeşit romanlar yazılabilir, yazılacaktır. Yalnız, bu yüzden Milletlerarası İş Bürosu'nun bir de protestosuna uğranıldığını burada hatırlatmak isteriz. Bu protesto, mükellefiyeti yürütmek için yapılan masrafların önemli yekûnlar tutması ve nihayet ortada «harp mâzereti» de kalmaması gibi nedenlerle, 1945 sonunda Garp linyitlerinden, son haftalarda da Ereğli kömürlerinden ücretli iş mükellefiyeti kaldırılmıştır. Tabiî, mükellefiyet kalkınca da, bu güne kadarki ücretlerle işçi bulma imkânı kalmamıştır. İşte Devlet mâden işletmelerinde zam yapılması nedeni: işçi bulmak.

Yapılacak zammın oranını henüz kesin olarak öğrenemedik. % 10 diyen de var, % 30 diyen de. Biz hesabımızı bu sonuncuya göre yapacağız: % 30 üzerinden.

Ereğli kömürlerinin 1938'den içinde bulunduğumuz yılın 6'ıncı ayına kadar ortalama gündeliklerini ve bu gündeliklerin 1938 = 100 itibariyle endeksini aşağıya yanya-

na koyuyoruz. Devlet sanayi ve maden işletmelerinde 1942'denberi işçilere parasız yemek ve ekmek verilmektedir. Madenlerde, ağır işlerde en az 4500 kaloriye ihtiyaç varken, kâğıt üzerinde bile 3800 kaloriyi geçmiyen ve protein, yağ ve vitaminler bakımından son derece yetersiz olan bu yemeklerin günde işçi başına düşen masrafını da 1942 - 1946 gündeliklerine ekledik.

	Ortalama Gündelik (vergiler dahil) Kuruş	**Endeks 1938 = 100**
1938	114	100
1939	112	98
1940	120	105
1941	130	114
1942	200	175
1943	245	215
1944	263	230
1945	276	242
1946	278	243

Görülüyor ki, 1938 yılında ortalama 114 kuruş olan işçi gündeliği, meselâ 1940'ta 120 kuruşa, 1943'te (yemek ve ekmek dahil) 245 kuruşa yükselmiştir. Ama, paranın alım kabiliyeti hesaba katılmazsa bu rakamların hiç bir anlamı kalmaz. İşçi 1938'de günde 114 kuruş alıyormuş, 1946 da ise günde 278 kuruş alıyor, demek ne ifâde eder? İşçiyi ilgilendiren, meselâ yüz kuruşla 1938'de ne kadar, 1946'da ne kadar mal yada hizmet satın alabileceğidir. Bu hesabı yapmak için de elde Zonguldak bölgesine ait «gıda masrafları mıntıka endeksi» var. Zonguldak bölgesi işçi aileleri bütçelerinde, mesken, yakacak ve

ısınacak masraflarının önemli bir yer tutmadığı, giyim masraflarına giren maddelerin fiyatlarının ise gıda maddeleri fiyatlarından daha yüksek olduğu göz önüne getirilirse, kömür işçisinin eline geçen gündeliğin alım kabiliyetini «gıda masrafları mıntıka endeksi» ile ölçmek hiç de yanlış olmaz.

	Ortalama gündelik endeksi 1938 = 100	Zonguldak gıda masrafları endeksi 1938 = 100	Gerçek ücret endeksi 1938 = 100
1938	100	100	100
1939	98	101	97
1940	105	112	98
1941	114	140	81
1942	175	305	57
1943	215	432	49
1944	230	415	55
1945	242	425	56
1946	243	435	55

Rakamlar gözden geçirilince görülür' ki, gündelik artışları, fiyat artışlarına hiç de ayak uyduramamıştır. Bu yüzden, işçinin alım kabiliyeti 1938 = 100'den 1943'te 49'a kadar düşmüş, 1946'da ise 1938 = 100 itibariyle ancak 55'i bulabilmiştir. Yani yuvarlak hesap yarı yarıya bir kayıp. Ayda 26 gün üzerinden hesap yaparak ve vergileri de çıkararak düşünürsek, kömür işçisinin aylık kazancının 1938 yılında 25 lira civarında olduğunu anlarız. 1946'daki kazancı ise, yukarıki hesaba göre, 1938'in 13 lirası. İşte, yer altında çalışmanın karşılığı. Bunları bildikleri halde susmayı yeğ gören yüksek iktisatçılarımızın bu sonuç karşısında yüzleri kızarır mı, bilmiyoruz? Biz yine konumuza dönelim.

Son zamlar durumu ne derece değiştiriyor? Bu zammın % 30 olduğunu kabul edersek şu sonuca varırız :

Yemek ve ekmek hâriç (vergiler dahil) 1946 yılında ortalama gündelik 208 kuruştur. Bunun % 30'u 62 kuruş eder. Demek ki, zamdan sonra, ortalama gündelik (vergi dahil) 270 kuruş olacaktır. Yemek ve ekmek için de 70 kuruş ekleyince, 340 kuruş tutar. 1938 ortalama gündeliği 114 kuruş olduğuna göre, 1938 = 100 itibariyle bu 340 kuruş endekste 298 demektir. Yani, son zamla, itibarî ücretler 1938'e nazaran % 198 artmış olacaktır. Gıda masrafları endeksi ise 1938 = 100'e nazaran 1946'nın ilk üç ayında ortalama 435 dir. Yani Zonguldak'ta gıda maddeleri fiyatları 1938'e nazaran % 335 artmıştır. İkisini karşılaştırınca, gerçek ücret 1938 = 100'e göre 68 olur. Yani, bu zamlardan sonra da, kömür işçisi 1938 yılına nazaran alım kabiliyetinin % 32 sini kaybetmiş durumda olacaktır. İşte yapılacağı söylenen zammın oran ve derecesi de bu.

Yukarıda da söylediğimiz gibi, bu zamlar mükellefiyetin kalkması üzerine, işçi bulmak endişesiyle yapılmıştır. Ücretli iş mükellefiyetine tâbi olmayan yüz binlerce işçinin durumuna gelince; geçen yazımızda da belirttiğimiz gibi, onlar da alım kabiliyetinin, 1938'e nazaran, en az % 20'sini kaybetmiş bulunmaktadırlar. Bir çok işletmelerde bu kayıp % 40'ı geçmektedir. Türk işçisinin 1938'deki hayat seviyesi ise öteki ülkelerin en aşağı seviyelerinin de çok aşağılarındadır.

7 Eylül kararlariyle Türk lirasının dış değeri düşürülmüştür. Bu karar kâğıt paranın iç değerinin de düşmesine sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak da mal ve

hizmet fiatları artmaya başlamıştır. Buna karşılık, özel işletmelerdeki ücretlerde alçalma eğilimi vardır.

Hangi yanından alsak, ücret sorunu, bugün işçi sınıfının başta gelen sorunlarından biridir. Bu işin Türkiye ölçüsünde ele alınması sırası gelip geçeli yıllar olmuştur. 12 Haziran 1936 tarihli İş Kanununun 32. maddesi şöyle der :

> **«İktisadî ve içtimaî zaruretler dolayısiyle İktisat Vekâletince teklif edilecek işlerde gerek saat başına veya gündelik, yahut haftalık veya aylık hesabiyle, gerek parça başına, yahut yapılan iş miktarına göre ödenecek işçi ücretlerinin en aşağı hadleri bir nizamname ile tesbit edilir.»**

Kanun çıkalı tam on yıl olmuştur. İşçiye karşı hükümlerinin uygulanmasında hiç te kusur edilmemiştir. «Asgari ücret» nizamnamesinden ise halâ bir ses yoktur. İşçinin 1938 yılındaki geçinme seviyesi resmen de bilinmektedir. 1938 yılında İstanbul'da işçi ailelerinin aylık ortalama kazancı 30 lirayı bile bulmazken, 45 lira kazançlı aile örneklerine göre, 1938'de İstanbul'da yapılmış ola bütçe anketi, gerçek ortalama seviyenin üstündeki ailelerin geçinme seviyelerinin bile başka ülkelerin en aşağı seviyelerinden çok aşağı olduğunu açıkça göstermiştir. O halde, bir gün bile beklenmeksizin, öteki ülkelerdeki yaşama seviyeleri, sağlık bilgilerimizin emrettiği gıda, yakacak ve ısınacak miktarları, mesken, giyim, dinlenme ve kültür ihtiyaçları ve paranın günden güne düşen alım kabiliyeti göz önünde tutularak, asgarî ücretler tesbit edilmeli ve özellikle özel işletmelerde türlü yollarla ücretleri bu seviyelerin altına düşürme teşebbüsleri önlenmelidir.

Gıdasızlık, mesken, ısınma ve giyinme şartlarının perişanlığı, ayda yılda bir gün bile güneşte, denizde şöyle bir nefes alma imkânını bulamamaları yüzünden türlü hastalıklarla vücutları her gün biraz daha yıpranan Türk işçilerinin hemen çözülmesini istedikleri en acele sorunlardan biri budur. Son günlerde sık sık lâfı edilen randımanları arttırma sorununun de düğüm noktası buradadır.

Sendikalarımız, asgarî ücretlerin tesbiti ve bunların kontrolü işinde üzerlerine düşecek görevleri eksiksiz başaracaklarına kanidirler.

HÜKÛMETİN İKTİSADÎ TEDBİR VE KARARLARI KARŞISINDA DEMOKRAT PARTİNİN TUTUMU

Hükûmetin 7 Eylül kararları hatırlardadır: Türk Lirasının dış değeri düşürülmüş, «İthalâta geniş serbestlik» verilmiş, serbest piyasa fiyatından ucuza altın satışına başlanmış, «mâliyet unsurlarında indirmeler sağlamak suretiyle sanayi mâmulleri ile orman mahsulleri fiyatlarında ve eşya nakliyat târifelerinde mümkün görülen indirmeler» yapılacağı vâdedilmişti. Bu kararların sonuçları da meydanda: iç fiyatlar yeniden yükselme yolunu tutmuş, piyasaya tekrar para çıkarmak zorunda kalınmış ve nihayet Hükûmet, vaitlerinin tam tersine, nakliyat tarifelerine zamlar yapmıştır.

Basit bir iktisat anlayışiyle 7 Eylül kararlarının bu sonuçları vereceğini kestirmek zâten zor bir şey değildi. Teknik nedenler yüzünden iki haftalık bir gecikme ile basılan yazımızda, Gazetemizin 28 Eylül 1946 tarihli sayısında bunun böylece olacağını kesin olarak söylemiştik.

7 Eylül kararları karşısında, Demokrat Partinin davranışı ise, ilkin uzun zaman susmak oldu. Bu davranış başlıca iki nedenden ileri geliyordu. Bir kere kararların ne sonuç vereceğini kestiremediler. Sonuçlar belli olduk-

tan sonra konuşmayı daha «akıllıca» buldular. Müphem sözlerle, Hükûmete sorular hazırlamakla vakit kazanmaya çalıştılar. Öteki neden ise şu idi: İlân edilen kararlar, Demokrat Partinin başlıca dayanağı olan ticaret sermayesinin, ithalâtçı ve ihracatcı tüccarın işine geliyordu. Demokrat Parti iktidara geçseydi alacağı kararlar tıpı tıpına bunlar olacaktı. Ne yazık ki bunlar C.H.P. ce alınmıştı. Ve sırf bu yüzden, Demokrat Parti tarafından resmen alkışlanamadı.

Artık olan olmuştur. Geriye dönülmiyecektir. Parti taktiği gereği kararların eleştirilmesinden ötürü Demokrat Partili tüccarın kırılmasına da sebep kalmamıştır.

Celâl Bayar'ın 26 Ekimde Kırklareli'nde yaptığı konuşmayı işte bu çerçeve içinde gözden geçirmek gerekir:

> **«Hükûmet, malî ve iktisadî yeni kararlar almıştır. Bu kararların kat'î neticesini görebilmek için daha geçen zaman pek azdır. Fakat, bence vaziyet taayyün etmiştir. Alınan tedbirler vadedilen ucuzluğu getirecek mahiyette değildir. Paranın düşürülmesi hem müsbet hem de menfi tesirler yapar. İhraç mallarımızda canlılık yaratır, buna mukabil ithal malları yükselir. Parayı düşürmek çok defa bir tedbir olabilir, fakat bu arada elzem olan şey fiyatların yükselmesini önlemek, bunları aynı seviyede tutmaktır. Bu yapılmadığı takdirde gaye kaybolur. Bu iş hakkında alâkalılar beyanatta bulundular, muvaffak olunacağını söylediler. Söylenenlerin tahakkuk etmesi için bir müddet daha sabretmek lâzımdır. Buna rağmen ta-**

hakkuk ettiği takdirde, bütün iktisat kaidelerinin üstünde, bilinen prensiplerin dışında bir vaziyet hasıl olacaktır. Bizim bütün temennimiz onların haklı çıkmalarıdır.»

Görülüyor ki, Demokrat Parti Başkanı durumun artık «taayyün» ettiğine, ancak şimdi kani olabilmiştir. Ama yine «iktisat kaideleri»nden söz açmaktadır. Eğer bugünkü sözlerini kararların ilânından hemen sonra, yani sonuçlar henüz belli değilken duysaydık, nedense adı «iktisatçı»ya çıkan Celâl Bayar'ın iktisat kaidelerinden oldukça anladığına, bâzı prensipleri bildiğine hükmedebilirdik. Şimdilik kendilerine, tereddüde düşmeye mahal olmadığını, «iktisat kaidelerinin üstünde, bilinen prensiplerin dışında bir vaziyet hasıl» olmayacağını söyleyelim.

Toplantıda bulunan bir genç, Demokrat Parti Başkanı'na şu soruyu sormuş :

«İktidar partisinin bu işleri başaramadığı ve başarımayacağı görülüyor. Demokrat Partinin, alınması lâzım gelen tedbirler hakkında hazırladığı bir projesi var mıdır? Meclise teklif yapılacak mıdır?»

Tam yerinde bir soru. Celâl Bayar bu soruya bakın ne cevap veriyor :

«Sana bir misal vereyim yavrum. Karşında beş tane aşçı var. Sen hepsine şekerini, ununu, velhasıl lâzım olan bütün malzemeyi veriyorsun. Hepsi helva yapıp getiriyor. Bu beş helva da aynı nefâsette olabilir mi? Biri ağza alınmayacak kadar kötü, diğeri şöyle böyle, belki

içlerinden bir tanesi fevkalâde olabilir. Burada iş, aşçının mahâretine kalmıştır. Hüner helvayı yapan eldedir. Bilmem anlatabildim mi?»

Demokrat Partinin yalnız son kararlar karşısındaki durumunu değil, doğrudan doğruya hikmeti vücudunu da bu kadar veciz bir benzetiyle anlatan bu sözler ancak Parti Başkanının ağzından dinlenebilirdi. Kararlar, helvanın malzemesinden başka bir şey değildir. Sonuçları «ağza alınmıyacak kadar kötü» çıkdıysa, kabahat sâdece aşçıdadır. Demokrat Partinin her davranışı, her hareketi maalesef hep aynı zihniyeti belirtiyor: «Helvayı sen pişirme, ben pişireyim.» Helvayı yiyenler daimâ aynı zümrelerdir. Bu kazanın altında yananlar ise, başta işçi sınıfı gelmek üzere halk kitleleri, kısacası, Türk halkı.

Delikanlının tam yerinde, pek zekice sorusunu biz de tekrarlıyarak Demokrat Partiden soruyoruz :

İktidarda olsalardı, pahalılığı, halkın sefâletini önlemek için alacakları tedbirler neler olurdu? Bu hususta hazır bulunması gereken bir tasarıları var mıdır? Varsa nedir?

Demokrat Parti bu sorulara cevap verirse, Türkiye'deki bütün sınıf ve tabakaları hep birden refaha kavuşturacak sihirli değneğinin ucunu da biraz olsun göstermiş olacaktır.

BAŞBAKANIN NUTKUNDA İŞÇİYİ İLGİLENDİREN TARAFLAR

Başbakanın Cumhuriyet Bayramını açış nutku üzerinde, bol bol konuşludu. Biz daha çok işçi sınıfını ilgilendiren yanları üzerinde duracağız.

Sistemli bir kavrayışla yazılmamış olduğu görülen nutkun genel havası insanda şu izlenimi yaratıyor: Bu memleketin en akıllı, en vatanperver insanları olan bizler işte bunları yaptık. Yapmaya da devam edeceğiz. Sonuçlarına katlanınız. Daha kısacası, hayat daha da pahalılaşacaktır, buna da katlanacksınız.

Sermyenin büsbütün insafsız hâle gelen vurgunlarını önlemek, Devlet giderlerini aşırı gelirlere yüklemek suretiyle fiyatları yukarıdan aşağıya itmek dururken, bir karaname ile Türk lirasının dış değeri düşürülmüştür. Seçimlerde «C.H.P. olmasın da kim olursa olsun» zihniyetiyle ekonomide serbestçilik eğilimli Demokrat Partiye itibar gösterilmesi C.H.P.'ce halkın serbest rekabete iltifatı şeklinde alınmış olmasının da bu karada hiç şüphesiz payı vardır. Yâni «serbest rekabet mi? biz bunu da yaparız» denilmiştir. Böylelikle, Demokrat Partili tüccarlardan bir kısmının kalbini C.H.P.'ye aktarmak mümkün olmamış da değildir.

7 Eylûl kararları etkisini göstermekte gecikmemiştir. Fiyatlarda yeni artışlar hemen bütün maddeleri sarmış, vaitlerin tersine olarak, ulaştırma târifelerine zamlar yapmak zorunda kalınmış, Başbakan başka zamlar da yapılacağını bildirmiştir. Gelirleri şişirilmek, giderleri düşük fiyatlarla hesaplanmak suretiyle hazırlanan 1947 bütçesi yüz küsur milyon açık göstermektedir. Bu açık da, bu gidişle dönüp dolaşıp halkın sırtına yüklenecektir. Kısacası, sermaye çevreleri palazlanmaya devam ederken, işçinin, köylünün, memurun ve öteki dar gelirlilerin ızdırapları da o oranda artacaktır. Bunlar herkesin bildiği şeyler. Kitlelerce bizzat yaşanmakta, üzerinde bol bol konuşulmaktadır. Başbakanın nutkunda halka bunların aksini düşündürecek delil değil, bu kanaatleri perçinleyecek belirtiler vardır.

Nutkun Türk işçisini doğrudan doğruya ilgilendiren taraflarına gelince, Başbakan diyor ki :

> **«İlk ana fikir olarak şunu arzetmek isterim ki, aldığımız büyük küçük her tedbirde bir memleket parçasının mahallî veya bir sınıf halkın mahdut menfaatini değil, bütün vatandaşlar kitlesinin esasta birbirine ayrılmaz surette bağlı olan rahatını emniyet altında bulundurmak için memleket hacminde geniş bir görüşle hareket etmek, bütün çalışmalarda hükümetin başlıca dikkat noktasını teşkil etmektedir. (...) Türk vatanını bölünmez bir kül tanıdığımız gibi ve o kadar mühim olarak Türk vatandaş kitlelerini de kâr, menfaat, kazanç, külfet, hizmet ve hernevi haklar ve vazifeler bakımından bir-**

birinden ayrıt edilmez bir birlik tanımamız lâzımdır. Zâten bizim siyasî inanımıza kaynak teşkil eden Cumhuriyet Halk Partisinin halkçılık vasfı da bunu emreder.»

Birbirine karşıt menfaatli sınıf ve zümreleri bulunan bir ekonomide bu iddeaların mantık ve teorice doğru bir yanı bulunmadığı gibi, sırf bugün içinde bulunduğumuz maddî koşullar da bunların tamamen tersini isbat etmektedir. «Bütün vatandaşlar kitlesinin rahat ve refahı», «Türk vatandaş kitlelerinin menfaat, kazanç, hizmet ve her nevî haklar ve vazifeler bakımından birliği». Güzel sözler, ama gerçek değil. Fabrikatörlerle işçi, ağa ile yarıcı, ırgat, tüccarla küçük memur, şöyle tanıdıklar arasından somut olarak bir karşılaştırılıversin, gerçek neymiş, o zaman görülecektir. Başbakan o büyük sözlerinin heyecanıyla olacak :

«Eğer bir muhitte orta halli bir vatandaşın kazanç seviyesi ile yaşamak için elzem olan malın ortalama fiyat seviyesi azçok mütenasip [orantılı] bulunuyorsa, orada hayata baskı yapan bir pahalılıktan bahsedilemez. Büyük kitleyi teşkil eden çiftçilerin, rençperlerin, esnafın, tüccarın ve serbest meslek erbabının kazançları küçük farklarla bu seviyede sayılabilir»

diyor. Yaşadığımız, gördüğümüz, hergün haşırneşir olduğumuz gerçekleri düşünerek, bizzat Başbakanın bile bu sözlere inanmayacağını tahmin ediyoruz. Kendilerini bu yargılara vardıran, aile butçeleri anketleri midir? Şehir ve köy fiyatlarına ait rakam serileri midir? Ücret istatistikleri mi, geçinme endeksleri midir? Hayır! Bern Elçisi-

nin İsviçre ve Beyoğlu'nun pahalı sayılan lokantalarındaki gözlemleri! Başbakan endeksler hakkında şunları söylüyor :

> **«Ecnebî memleketlerdeki yiyeceğe ait resmî fiyat endeksleri, ne miktar ve ne de kalite bakımından, bir insanı doyurmayan, bilhassa kalitesi düşük ve vesika ile verilen maddeler üzerine tanzim olunuyor.»**

Yabancı ülkelerde geçinme ve bu arada gıda endeksleri birçok maddelerin fiyat değişikliklerine göre tanzim edilir. Önce türlü sınıf ve tabakalarda mevcut ailelerin hayat şartları üzerinde geniş anketler yapılır. Çeşitli tüketim maddelerinin, bu arada gıda tüketimine giren türlü maddelerin bütçelerdeki payları, oranları, hem miktar hem de kalite bakımlarından tesbit edilir. Aynı kalitedeki bir maddenin 1 kilo, 1 metre gibi belli bir biriminin normal bir yıldaki perâkende satış fiyatına göre bütçede tesbit edilmiş olan miktarları kuruşlandırılır ve bütçedeki gıda masraflarının toplamı normal yıl için (100) sayılır. Diğer ay ve yıllardaki fiyat değişiklikleri, aynı kalitelere ve bütçedeki aynı oranlara göre hesaplanarak endeksler yürütülür.

Yani, (100) sayılan yılın miktar ve kalitelerinde sonraki yıllarda bir değişiklik yapılmadığına göre, endekslerin miktar bakımından az, kalite bakımından bozuk maddeler üzerinde yapılmış olmasının bile bir önemi yoktur. Kaldı ki, zâten bu da doğru değildir. Sonra, bu endeksler bir sır olarak Devlet dosyalarında saklanan bilgilerden çıkmaz. Aynı verileri bağımsız üniversiteler, türlü enstitüler ve özellikle sendikalar da toplarlar. Bu teşek-

küller, bizzat endeks yaptıkları gibi, resmî endeksleri de kontrol ederler. Bundan ötürü, yanlış endeks yayınlamak hiçbir makamın hatırından bile geçmez. Yabancı ülkelerde istatistik işleri bir kamu hizmeti sayılmaktadır. Bir ülkenin nesi var nesi yoksa, memlekette ne olup ne bitiyorsa bunları istatistiklerden de öğrenmek halkın hakkıdır. Demokrasi bunu emreder. Bizdeki geçinme endekslerine gelince; bunların bir kusuru vardır ki, bu da Başbakanın tezi aleyhinedir. Çokluk kontrata bağlanmayan işçi ve yoksul memur meskenlerinin kiraları harp içinde arttığı halde, Millî Korunma Kanununun hükmü gözönünde tutularak mesken endeksi, genel endekse hep (100) olarak girmekte ve genel endeksi daha düşük göstermektedir. Yani hayat pahalılığı genel endeksin gösterdiğinden daha çok artmıştır. Gıda endekslerine itibar etmek daha doğrudur. Özetle, gerçekler -endeksli yada endekssiz- Başbakanın sözlerini yalanlamaktadır. Başbakan :

> **«Bu nisbetler bakımından en geride bulunan aylıklı vatandaşların mümkün olduğu kadar geniş nisbette imdadına koşmak için de bütçemizin son takati derecesinde zam teklif ediyoruz.»**

diyor. Aylıklı vatandaşların, yani memurların az maaşlıları gerçekten çok düşük hayat seviyesindedirler. Hattâ, yapılacak zamların da yoksul memurları ıztırabtan kurtaramıyacağına kani olarak ayrıca onlar için de üzülüyoruz. Ama, enaz maaşlı memurlar bile memleketimizdeki geçinme seviyelerinin en gerisinde değillerdir. Bu yer maalesef işçilere aittir. Baremin en aşağı basamağı olan 15 lira aslî maaşlı bir memurun, bütün kesintilerden

sonra, eline, ayda aynî yardımla birlikte, Ankara'da seksen sekiz (88), diğer yerlerde yetmiş iki (72) lira geçer. Çocuk başına 5 lira çocuk zammı hâriç. Buna karşılık, vergiler çıktıktan sonra ayda eline bu kadar para geçen işçi ancak parmakla gösterilebilir. İş şartlarındaki büyük farklar, fazla - mesaî de cabası. Tekrar ediyoruz: Az maaşlı yoksul memurların hâli haraptır. Fakat işçilerinki daha da harap. Köylülere gelince; Başbakanın bu geniş kitle hakkındaki sözleri de sağlam hesaplara dayanmıyor. Demek istiyorlar ki, köylünün satın aldığı mâmullerin fiyatları arttıysa, sattığı mahsullerin fiyatları da artmıştır. Mâmul fiyatlarının düşmesi mahsul fiyatlarının da düşmesi demektir. Bu da köylünün aleyhinedir. Kendilerinin pamuk ve pamuklu örneğini ele alırsak, durumun hiç de böyle olmadığını görürüz :

Toptan pamuk fiyatları kilosu - kuruş				**Çeşitli köylerimizde kaputbezi ve basma fiyatları ortalaması**		
		ADANA		İZMİR		
	piyasa parlağı	**klevland I**	**akala**	**yerli I**	**kaputbezi**	**basma**
1939	35	41	48	41	20	25
1943	81	96	106	125	220	250
1946	107	—	130	115	200	300

Görülüyor ki, pamuk fiyatları, 1939 = 100 itibariyle, en çok 300'e yükseldiği halde, yani % 200 arttığı halde, pamuklu dokuma fiyatları, yine 1939 = 100 itibariyle, en az 1000'e çıkmış, yani % 900 artmıştır. Başbakanın kendi örneklerinden çıkan sonuç işte budur.

Başbakan, 7 Eylûl kararlarını almak için «uzmanları dinlemeye» ihtiyaç görüldüğünü söylüyor. Başbakana nutkunun malzemesini verenler de her halde aynı «uzmanlar». Dışarıya satılacak ürünlerin değeri, yabancı paralar bakımından, eksileceği halde, nutka bu değerin artacağını, birikmiş dövizler serbest ithalâta ayrıldığına göre ödeme dengemiz aleyhte bozulacağı halde, tersine, düzeleceğini telkin edenler de her halde onlar. Bâzı gazetelerde «ihtisas» tekelini almış gibi konuşan bu uzmanlara, Başbakana yanlış bilgi vermemelerini öğütleyeceğiz Hükûmetten tekrar istediğimiz de, memleketimizdeki çeşitli sınıf ve zümrelerin kazanç ve geçinme durumları incelenerek, en perişan yaşama koşulları içinde yaşayan işçi sınıfına -gerçek ücretler arttırılmak suretiyle- biraz olsun nefes aldırmasıdır.

TÜRK İŞÇİSİ BUNA HİÇ RAZI OLMAYACAKTIR

3 Kasım tarihli gazetelerde, Maliye Bakanı'nın memleketimizin geleceğiyle ilgili, pek önemli bir demeci çıktı. Hükûmetin yeni bir döviz kararnamesi hazırlamak niyetinde olduğunu bildiren Bakan, kısa demecini şu cümlelerle tamamlamıştı :

> **«Bilhassa memleketin ekonomik kalkınmasını alâkadar eden ve ecnebî sermayesinin kalkınmaya yardımını sağlamaya mâtuf bâzı hükümler düşünüyoruz. Meselâ, memlekette Türk sermayesiyle birlikte veyahut doğrudan doğruya ecnebî sermayedarlar tarafından kurulan veya kurulacak sanayi tesislerinin getireceği temettülerin döviz olarak ihracına müsaade etmeyi düşünüyoruz.»**

Türk ekonomisinde tutulan yolun önünde sonunda buna varacağı belli idi. Ama, Cumhuriyetin 23'üncü yıldönümünün ertesinde, bu demeci yine de hayretle karşıladık. Yalanlanır sandık; yalanlanmadı. Hiçbir yerden, hiçbir itiraz sesi de duyulmadı.

Elverişli faiz ve ödeme şartlarıyla ve santimine kadar sanayi ve tarım üretimlerimizi ve ulaşımlarımızı

makineleştirmede kullanılmak üzere yabancı sermayesinden yararlanmayı istemiyecekler arasında her halde Türk işçisi bulunmıyacaktır. Fakat, milletlerarası tekelci sermayenin Türk ekonomisine yeniden ve rahatça el atmasına râzı olamıyacakların ve hele bunu «ecnebî sermayenin ekonomik kalkınmamıza yardımı» sayamıyacakların başında Türk işçisi gelecektir. «Sermaye» nedir? «temettü» [kâr] ne demektir? Yabancı sermayenin bir memlekette yerleşmesi neye varır? Yirmi üç yıl önce millî kurtuluş mücadelesini tamamlıyan Türkiye'de bilinmesi gereken şeylerdir. Bunları unutanlar bugün aynı mücadele içinde bulunan Hindistan'ın, Çin'in, Yakın ve Orta - Doğu ülkelerinin hallerini gözden geçirmelidirler. İlerki sayılarımızda bu konular üzerinde uzun uzun duracağız. Buna bir başlangıç elarak, Mustafa Kemal'in 1923 Şubatında İzmir İktisat Kongresini açış nutku ile Kongrede hazırlanmış olan bir rapordan parçalar veriyoruz:

> **«İstiklâli-tâm için şu düstur vardır: Hâkimiyeti milliye, hâkimiyeti iktisadiye ile tarsin edilmelidir. Bu kadar mukaddes, azametli hedefler, kâğıt üzerindeki düsturlarla, arzu ve hırslarla hüsul bulamaz. Bunların tahakkukunu temin için yegâne kuvvet, en kuvvetli temel iktisadiyattır. Siyasî ve askerî muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun iktisadî zaferle tetviç edilemezse semere, netice pâyidâr olmaz... Bu vatan, evlât ve ahfadımız için cennet yapılmaya lâyıktır. Bu, faaliyeti iktisadiye ile kabildir. Öyle bir iktisat devri ki, artık milletimiz insanca yaşamasını bilsin ve o esbabı bilerek ona göre lâzım olan tedabire**

tevessül etsin... Arzumuz şudur: Bu memleketin efradı ellerinde nümuneleriyle ziraat, ticaret, sanat, say ve sebatın mümessili olsun...» (Mustafa Kemal)

«Bu güne kadar garp sermayesinin maalesef bâziçesi idik; bugüne kadar memleketimiz hayatı iktisadiyenin hemen her sahasında garbın tavassut ve delaletine muhtaç idi. Filhakika memleketimizde yerleşen ecnebî bankaları tarafından himâye olunan bir takım ecnebî müteşebbisleri en ağır ve iktisadı - milliyeyi alelekser rahnedâr edecek şeraitle Türkiye'mizde bâzı âsârı umran vücuda getirdiler; ancak gerek nakliyat ve gerek sanayi ve ticaret sahalarında vücuda getirilen bu âsârı umran ile beraber Türkiye siyasî ve iktisadî bir çok zararlara duçar oldu. Ecnebî kredi sermayesine (dikkat ediniz, «kredi sermayesine») elbette muhtaç bulunan memleketimiz bundan sonraki teşebbüsatı - imranperverânesinde o kredi, o sermayeden yine istifade etmekte devam eyleyecektir. Ancak, bunların iktisad ile tev'em olmayanlarını sureti kat'iyede red eyleyecektir.» (Hey'eti-Faale).

Ne ekleyelim?

HAYAT PAHALILIĞI MESELESİ

Görünen köy kılavuz istemez. 7 Eylül kararlarının sonuçları meydandadır. Bu konudaki tartışmalar ise sürüp gidiyor. Başbakanın Cumhuriyet Bayramını, Cumhurbaşkanının Mecli'si açış nutuklarında, Demokrat Parti'nin bu son nutka cevap teşkil eden bildirisinde 7 Eylül kararlarına yerler ayrılmıştır. C.H.P.'ci ve Demokrat Parti'ci gazeteler zâten haftalardanberi kararların lehinde aleyhinde konuşmakta, bu konuda tartışmakta, çatışmaktadırlar. Bilindiği gibi, tartışmalar, sonunda Meclis'e aktarılmıştır. D.P.'nin sorularına C.H.P. Hükûmeti cevap vermiş, D.P. bu cevabı cevaplamış, Başbakanın «gensoru» teklifi üzerine, meselenin uzun uzadıya tartışılması Demokratların arzu edecekleri bir zamana bırakılmıştır.

Olaylar durmadan aleyhlerinde geliştiğine göre, C.H. P.'liler, her tartışmayı kaybetmeye mahkûmdurlar. Bu yüzden, gerek kalem mücâdelelerinde, gerek nutuk ve bildirilerde, gerekse Meclis'teki son tartışmalarda, bilgi, mantık ve isbat malzemeleri, hattâ üslûpları bakımından hiç de güçlü olmayan Demokratlara boyuna yenilmişlerdir.

Bizi asıl ilgilendiren, iki taraftan birinde olsun, bu tartışmalarda, ekonomik alanda, başta işçi sınıfı gelmek

üzere geniş halk kitleleri lehinde bir şeyler elde etmek amacı bulunup bulunmadığıdır. Kişinin içinden ne geçer, bilinmez. Ama, yapılanlar, yazılanlar, söylenenler gözden geçirilince, ne C.H.P.'de ne de -maalesef- Demokrat Parti'de böyle bir amacın izi bile bulunmadığı açıkça görülüyor.

Başbakanın Cumhuriyet Bayramını açış nutkunda, hayat pahalılığına çare aranmak şöyle dursun, böyle bir şeyin varlığı bile inkâr ediliyordu. Cumhurbaşkanının B. M. Meclisini açış nutkunda ise, ekonomi konusuna bir kaç cümle ile değinilmekte ve ümitlerden söz açılmakta idi. Demokrat Parti'nin bu nutka cevap teşkil eden bildirisine gelince; okuyucularımız hatırlarlar: 2 Kasım sayımızda «Demokratlar iktidarda olsalardı halkın sefâletini önlemek için alacakları tedbirler neler olurdu?» diye bir soru sormuştuk. Bildiri bu soruyu cevaplamış olabilirdi. Okuduk.

> **«Demokrat Parti memleketin bu gün içinde bulunduğu ağır malî ve ekonomik şartların, harp yıllarının ve milletlerarası emniyetsizliğin tesirleri olmakla beraber, daha ziyâde Halk Partisi hükûmetlerinin tedbir almakta tevali eden aciz ve hatâlarından ileri geldiği kanaatindedir. Muhtelif Halk Partisi hükûmetlerinin harp başından bu güne kadar ekonomik ve malî alanda aldıkları tedbirler, biri diğerini nakz ve inkâr eder mahiyette olmuştur. Bunun başlıca sebebi de memlekette siyasî ve idarî mürakabenin teessüs etmemiş olmasıdır. Son alınan ve 7 Eylül kararları diye adlandırılan kararlar da bu cümledendir. Artık anlaşılmıştır ki, Hükûmet programında var olanın aksine olarak, gün**

geçtikçe pahalılık vatandaşın yaşama şartlarını altüst etmekte ve onu ıstıraptan ıstıraba düşürmektedir.»

gibi tok ve kesin sözlere rastladık. Ama, sorumuza cevap bulmak şöyle dursun, «7 Eylül kararlarının hiç alınmaması mı, yoksa kısmen mi alınması lâzımdı?» sorusunun bile cevaplandırılmadığını gördük.

«Paramızın dış kıymeti ile iç kıymetinin ayarlanması prensibinden hareket olunarak alınan kararlar, tamamlayıcı tedbirler alınmamış ve hatalı yollardan yürünmüş olduğu için, memleketi bugün dünkünden daha ağır bir durumla karşı karşıya bırakmıştır.»

gibi cümlelerden, kabahatin kararlarda değil, bunların tamamlayıcı tedbirlerle desteklenmemiş olmasında, hatâlı yollardan yürünmesinde olduğu anlamı bile çıkıyordu. Ve asıl, bildiride bu kararların türlü sınıf ve zümrelere olan leh ve aleyhteki zıt etkileri üzerinde hiç durulmamıştı. Oysa, bir siyâsî partinin kimin çıkarlarını savunduğunu belirtebilmesi için, bu gibi önemli ekonomik sorunların tartışması mükemmel bir fırsattır.

Bu bildiriden sonra, C.H.P.'ci ve D.P.'ci gazeteler arasındaki çatışmalar devam etti. Yanlış bir tezi savunmak zorunda kalan C.H.P.'ciler, iktisat doktorlarını, doçentlerini, uzmanlarını yardıma çağırdılar. Bilime propaganda karıştırmak doğru olmadığını ileri süren bu doktor, doçent ve uzmanlar, propagandanın en kötüsüne başvurmaktan kaçınmayarak, bilime ve gerçeklere diledikleri biçimleri verdiler. Fiyatlardaki son yükselişlerin kış mev-

siminden ileri geldiğini söylediler. İhraç mallarımızın fiyatlarının yabancı paralarla belirlendiğini ve dışarıya ucuza mal satmanın yabancıların işine yarıyacağını, hiç değilse Türkiye'ye döviz kaybettireceğini unutarak, ihracatçılara mallarını ucuza satmalarını öğütlediler. Yabancı ülkelerde, güçlü işçi sendikalarının ücretleri, yiyecek darlığı dolayısiyle müstahsilin fiyatları dikte ettiklerinden sözaçarak, memleketimizde bu gibi şartların yaratılmasında zorunluluk görmediklerini ileri sürdüler. Paranın iç ve dış değerlerinin ne olduğunu, iç ve dış fiyatların ayrı ayrı ne gibi etkenlerle belirlendiğini öğrenmeğe ihtiyaç duymadan :

> **«Ameliyenin en kısa ve çıplak manâsı: 1939'a nazaran kâğıt paramızın değerinin iki mislinden az farkla düşürülmüş olması demektir. Yani satın alma değer ve kabiliyeti bu nisbette azaltılmıştır. Binaenaleyh, iktisadî kanunlar ve icaplarına göre eşya fiyatları 1939'a nazaran bu nisbette bir seviyede istikrar bulması behemhal zarurîdir.**
>
> **Harp yıllarında eşya fiyatları haddinden fazla yükselmiş bulunduğu cihetle, bu seviyeye gelmek için her şeye rağmen düşmeleri mukadderdir. Henüz bu seviyeye düşmemişken bu gün gördüğümüz ufak tefek yükselişler yazının başında da söylediğim gibi kış mevsiminde esasen yükselen fasulye, mercimek, yağ gibi bâzı maddelerin farketmesi ve biraz da ihtikâr psikolojisi tesirleri âmil olmuştur.»**

gibi hikâyeler anlattılar. Demokrat Parti'liler ve bunların bağımsız taraftarları ise, olayların lehlerine gelişmesin-

den yararlanarak, sonu «C.H.P. bu işi başaramaz; iktidarı biz alalım da görün»'e varan yüzeysel iddealarıyla bile Halk Parti'lilerin sırtlarını -tabiî söz alanında- boyuna yere getirdiler.

Mecliste geçen tartışmaları anlatmak için bu sayıda yerimiz kalmadı. Bunu gelecek sayımıza bırakacağız. Yalnız, şimdilik şunu söyliyelim ki, iki tarafın ne kalem mücadelelerinde, ne de nutuk ve bildirilerinde meselenin memleketimizdeki türlü sınıf ve zümrelerin durumları bakımından ele alındığına dair hiç bir işârete rastlanmamaktadır. Her iki taraf da ellerinde bulunması gereken işçi ücretleri serilerini, şehir ve köy fiyatlarını, işçinin, köylünün, yoksul memurun geçinme durumlarına değgin verileri, ticaret ve sanayi sermayelerinin kâr ve temettü oranlarına, sermaye birikmelerine, gayrimenkul mülkiyet toplanmalarına ait rakamları açıklamaktan kaçınmaktadır. Oysa, memleketimiz gibi sınıf ve zümrelere bölünmüş bir memlekette, bütün bunlar hesaba katılmadıkça, ekonomik alanda hiçbir meselenin aydınlatılmasına imkân yoktur. Son tartışmalardan çıkan sonuç C.H.P. ve Demokratların «Helvayı sen pişirme, ben pişireyim» kavgasını sürdürdükleridir.

SENDİKA
30 Kasım 1946, Sayı: 14

İŞÇİ ÜCRETLERİ İLE MEMUR MAAŞLARI ARASINDA AŞAĞIDA YAPTIĞIMIZ KIYASLAMAYI ÇALIŞMA BAKANLIĞI HER HALDE GÖZDEN GEÇİRMELİDİR

İşçi ücretlerine zam yapılması zorunluluğunu ilk sayımızdan beri C.H.P. Hükûmetine duyurmaya çalışıyoruz. Hesaplar yaptık, sıra sıra sayılar verdik. Herşeyi yalanlamak mutâd olduğu halde, ne hesaplarımızın yanlışlığı ileri sürüldü, ne de rakamlarımız çürütüldü. İşçi sınıfının hayat pahalılığı karşısındaki durumu apaçık meydanda olduğu için, bir başka taktik, «sükût» taktiği tercih edildi. Son haftaların nutuklarında, demeçlerinde, radyo konuşmalarında, işçi ücretlerine, bir kaç satırla olsun, dokunulmadan geçildi. Bu sükûtun daha ne kadar süreceğini kestiremeyiz. Ama biz, yeni yeni hesaplar, kıyaslamalar yapmaktan, rakamlar vermekten usanmıyacağız. Mesele Türk işçinin ekmeğiyle ilgilidir.

Aşağıda aylık işçi kazançları ile memur maaşları arasında kısa bir kıyaslama yapacağız. Yalnız, hemen söyleyelim ki, memur maaşlarına yapılacak zamları ancak sevinçle karşıladık. Az maaşlı, yoksul memurların yaşama koşullarını yakından biliyoruz. Son zamların, bu yoksul

memurları yoksulluktan kurtaramıyacağına da kaniiz. Bu zamlarla meydana gelecek olan alım gücünü bir lokmada yutmak üzere, sermayenin, fiyatlara daha geniş ölçülerde zamlar yapmaya hazırlandığı da kimsenin gözünden kaçmamaktadır.

Bilindiği gibi, memurlar onbeş barem derecesine ayrılıyorlar. Ençok kazanan memurların eline bugün 546 lira geçiyor. Zamdan sonra, bu miktar 631 (Ankara'da 684) liraya çıkacaktır. En az kazanan memur ise, bugün aldığı 75 liraya karşılık 108 (Ankarada 121) lira kazanacaktır.

Bu sayılara her bir çocuk için bugün verilmekte olan beşer lira ile yıl başından sonra verileceği bildirilen onar liralık çocuk zamları dahil değildir. Gerek bu sayıları vermekle, gerek çocuk zamlarını tekrarlamakla, memur maaşlarını gözde büyütmek istiyor değiliz. Beş nüfuslu bir ailenin en mübrem ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için en-az 300 liraya ihtiyaç bulunduğu düşünülürse, yukarki yüz liraların, iki yüz liraların da ne kadar bîçâre oldukları kolayca anlaşılır.

Bir de memurların türlü derecelere ayrılış oranlarını görelim. Elimizdeki rakamlar 1939 yılı durumuna aittir. İstatistik Umum Müdürlüğü son yılların memur istatistiklerini yayımlamamıştır. Bununla birlikte, 1938 istatistiklerinden de bu konuda bir fikir edinmek mümkündür. Bu istatistiklere göre, yuvarlak hesap 100 - 150 lira aslî maaşlı memurlar, memur yekûnunun yüzde yarımını, 70 - 90 lira aslî maaşlılar yüzde iki buçuğunu, 40 - 60 liralıklar % 10'unu, 25 - 35 liralıklar % 26'sını, 20 liralıklar

% 36'sını, 15 lira aslî maaşlılar ise % 27'sini meydana getirmektedirler. Ücretlilerin maaşa geçirilmesi ve son yıllardaki terfi çabukluklarıyla, yukarı derecelerdeki oranlar artmış, aşağıdakiler azalmıştır. Bugün en aşağı derece olan on beş lira aslî maaştaki memurların, memur toplamının % 20'sini geçmediğni tahmin edebiliriz. Biz % 25 diyelim, yani dörtte bir. Bunların almakta oldukları ve zamdan sonra alacakları maaş da, yukarda görüldüğü gibi (aynî yardım dahil, çocuk zamları hariç), Ankara'da şimdi 98, zamdan sonra 121, diğer yerlerde şimdi 75, zamdan sonra 108 yiradır.

Aylık işçi kazançlarına gelince; bunu İş Dairesi zamanında hazırlanıp Çalışma Bakanlığı kurulduktan sonra İstatistik Umum Müdürlüğünce yayınlanan «1943 İş İstatistikleri»nden çıkaracağız. Telâşa düşülmesin. 1943'den sonra ücretlerde artışlar olduğunu gizleyecek değiliz. Bu artışları da, hattâ fazlasiyle, hesaba katacağız. Resmî rakamlara itibar daha fazla olur diye bu yolu seçtik. Çalışma Bakanlığı bugüne kadar başka istatistikler yayımlamış olsaydı elbet onlardan da yararlanırdık.

«1943 İş İstatistikleri» ayrı ayrı iki yoldan yürünerek elde edilen ortalama gündelikleri gösteriyor. Biri iş kazaları dolayısiyle, öbürü 1938 ve 1943 yıllarında yapılan anketlerle elde edilen ortalamalar. İlkine göre, 1943 ortalama gündeliği 166 kuruş, ikincisine göre ise 214 kuruştur. Elimizdeki rakamlar ilkinin gerçeğe daha uygun olduğunu gösteriyorsa da, biz ikincisini, yani 214 kuruşu ele alacağız. Bundan 54 kuruş tutan vergiler çıkarılınca geriye 160 kuruş kalır.

Burada memurlarınkinden tamamen farklı bir durumla karşılaşırız. Memurlar, resmî tatil günlerinde, hastalıklarında ve yıllık izinlerinde de tam maaş aldıkları halde, işçilere, Cumhuriyet Bayramı günü hariç, sâdece çalıştıkları günlerin yövmiyeleri verilir. Ücretli izinleri, gündelikleri ödenen tatil ve bayramları yoktur. «İş İstatistikleri» memleket ortalaması olarak 1943 yılında 325 gün çalışıldığını gösteriyor. O halde 160 kuruşu 325 güne çarparak işçinin 1943'deki yıllık kazancını, bunu 12 ye bölerek de aylık kazancını hesaplayabiliriz :

1,60x325 = 376 lira (yıllık kazanç)

376 : 12 = 31 lira 30 kuruş (aylık kazanç)

Geçinme endekslerinin 1938 = 100'e nazaran genel olarak 347'ye, gıda masraflarında ise 459'a yükseldiği bir yıl olan 1943 yılını Türk işçisi işte ayda bu kadar para ile geçirmiştir. 1944, 1945 ve 1946 yıllarında gündeliklerde artışlar olmamış değildir. Fakat, memleket ortalaması itibariyle, bu artışlar gündelikleri (vergiler hariç) hiç bir zaman 250 kuruşun üstüne çıkarmamıştır. O halde bugünkü ortalama aylık kazancı :

2,50x325 : 12 = 48 lira 12 kuruş

olarak hesaplayabiliriz. Yuvarlak hesap 50 lira. Buna biz de bol keseden % 10, hayır 20, haydi 30 ekleyelim: eder 65 lira. Oysa, yukarda da görüldüğü gibi, sayıları tüm memurların dörtte birini geçmeyen memurların ellerine bugün Ankara'da 88, diğer yerlerde 75 lira geçmektedir. Zamdan sonra ise 121 ve 108 lira geçecektir.

Tekrar ediyoruz: bugün bir ailenin 65 lira ile, 75, 88, 121, hattâ 188 lira ile geçinmesi demek, fertlerinin günden güne yıpranması, tükenmesi demektir.

Çalışma Bakanı, geçenlerde radyo ile yayınlanan konuşmasında şöyle diyordu :

> **«İşçimiz Türk işçisidir. Kaderi Türk milletinin kaderi içindedir. Gittikçe gelişen bir dayanışma zihniyeti içinde geniş halk tabakalarının hayat seviyelerini yükseltmek ve teminatlarını arttırmak amacımızdır.»**

Kulak verdik, ücretlere dair tek bir cümleye rastlamadık. Çalışma Bakanından «geniş halk tabakalarının hayat seviyelerini yükseltmek» amaçlarını bugüne kadar olduğu gibi mi gerçekleştireceklerini sormak belki hakkımız değildir. Ama, işçi ücretlerinin hemen arttırılması yolunda harekete geçmesini istemek elbette hakkımızdır

Yukarıdaki kıyaslama Çalışma Bakanlığınca her halde gözden geçirilmelidir.

SENDİKA
7 Aralık 1946, sayı: 15

«DEMOKRASİ VAR» DENEN YERDE BÖYLE KANUN YAPILMAZ

«İşçi ve işveren meslek dernekleri ve dernek birlikleri hakkındaki kanun tasarısı»nın tümünü nihayet okuduk. Bu tasarının ne maksatla hazırlandığı zâten biliniyordu: Türk işçisi tarafından tertemiz niyetlerle kısa zamanda geliştirilen sendika hareketini türlü engellerle frenlemek; bağımsız Türk sendikalarının apaçık, dümdüz yoluna gizli mayinler yerleştirmek.

Tasarı sâhiplerinin bu maksat uğrunda büyük gayretler sarfettikleri görülüyor. Bâzı maddeler kasden vüzuhsuz, lâstikli yazılmış, «siyaset» gibi sınırları belirsiz, kaypak kelimeler kullanılmış, «genel sözleşmeler akdetmek» gibi deyişlerle, «toplu iş sözleşmeleri» nin kabul edildiği hissi uyandırılmaya çalışılmış, İş ve Cemiyetler Kanunlarının insan hak ve özgürlüklerine en aykırı hükümleri bir misli şiddetlendirilerek, ama sâdece madde numaraları hâlinde, bu tasarıya aktarılmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, tasarı sâhipleri, bu kanunun başka dillere çevrilebileceğini düşünmüşler, demokrasiye aykırı hükümlerini yabancılardan gizlemek için bir hayli ter dökmüşlerdir.

Tasarının ruhunu vermeğe çalışacağımız bu yazıda maddeler üzerinde birer birer duramıyacağız. Yalnız, bir dördüncü madde var ki, buna kısaca da olsa, göz atmadan geçemiyeceğiz :

> **«İşçi ve işveren dernekleri siyasetle ve siyasî propaganda ve yayın faaliyetleriyle iştigal edemezler ve her hangi bir siyasî teşekkülün faaliyetlerine vasıta olamazlar.»**

Hemen söyliyelim ki, tasarıyı hazırlatanların son zamanlarda her fırsatta demokrasiye örnek diye gösterdikleri ülkelerden hiç birinin kanunlarında böyle bir maddeye yer verilmemiştir. Yazımızın sonlarında kendileriyle de birazcık konuşmayı düşündüğümüz, Çalışma Bakanlığı İngiliz danışmalarının ülkelerinde, İngiltere'de ise, 7 Mart 1913 tarihli kanunla sendikalara, aktif bir şekilde siyasî hareketlere katılmak, meselâ seçimlere karışmak ve bu iş için ayrı bir fondan para harcamak hakkı bile tanınmıştır.

«Siyaset» nedir? Daha dün, Çalışma Bakanlığınca çıkarılan «Çalışma» dergisinin son sayısında (sayı: 12) millî gelirin türlü sınıflar arasında bölünme oranlarının «sosyal sınıfların içtimaî ve siyasî iktidar şartlarına tâbi olarak taayyün ettiği» belirtiliyor, ve ücret konusunun «sosyal politika ile ekonomi politikasının birleştiği bir sahada» bulunduğuna işâret ediliyordu. O halde, bir sendikanın başlıca konularından biri olan ücret meselesini kurcalaması «siyasetle meşgul olmak», meselâ ücretlerin arttırılması yolunda yayınlar yapması da (ki bu, bugünkü hükümler yüzünden ancak devlete karşı yapılabilecektir)

«siyasî propaganda ve yayın faaliyetleriyle iştigal etmek» sayılacak. Fertlerinin yüzde doksan dokuzunu yarı aç yarı tok yaşatan bir toplumda, tombul yanaklı oğlan resmi yapmanın bile siyasî bir amacı, bir anlamı vardır. Sonra, hem bir siyasî partiye mensup bulunmak, hem de bir sendikanın yönetim kurulu üyesi olmak gibi, son tasarıda çok şükür inkârından vazgeçildiğini gördüğümüz, Anayasa ile teyid edilmiş iki ana hakkı aynı zamanda kullanmanın sonucu, C.H.P.'nin adamı sözkonusu değilse, olacak şey kendisiyle birlikte sendikanın da yıkılmasıdır.

Bu maddenin müeyyideleri altıncı maddede yazılı. Bizce bu iki madde birleştirilip «Hükûmet dilediği derneği faaliyetten men'edebilir; bu derneğin Hükûmetçe sonradan yasak sayılacak kararlarına katılmış olan üyeleri bir yıl müddetle başka bir meslek derneğine üye olamazlar» denilseydi, daha açık konuşulmuş ve Türk hâkimlerinin boş yere vicdan azabına sokulması önlenmiş olurdu.

İş ve Cemiyetler kanunlarının tasarıda atıfta bulunulan maddeleri, başlıca, grev yasağına ve polisin âdetâ derneklerin bir cüz'ü mütemmimi sayılmasına aittir. Tasarıyı hazırlayanlarca özellikle demokrat sayılan ülkelerden hiç birinde eşine rastlanmayan bu hükümlerin, buraya, müeyyideleri bir misli şiddetlendirilerek aktarılması değil, öbür kanunlardan da bir an önce çıkarılması gerekirdi «Grev suçu!». Grev gibi tabiî bir hakkın bu memlekette halâ suç sayılması, yalnız onların değil, her Türkün yüzünü kızartmalıdır.

Tasarıda bir de, bütün vasıflarıyla işçi olan ve sayıları yüzbinlere varan küçük sanat işçilerinin sendika kurma haklarını ellerinden almak gayreti seziliyor:

«... Esnaf veya esnaf yanında çalışanlar arasında kurulmuş veya kurulacak dernekler hakkında bu kanun hükümleri uygulanmaz.» (Mad. 2)

Eğer birinci maddede «Bu kanunda yazılı şartları haiz olmayan derneklerin, gerek işçilerin gerek işverenlerin müşterek menfaatlerini temsil yetkisi yoktur» da denilmeseydi, böyle antidemokratik bir kanunun sınırları dışında kaldıkları için, küçük sanat işçilerini tebrik ederdik. Gerçi maddeler vüzuhsuzdur, lâstiklidir. «Esnaf»ın türlü kanunlarda türlü tanımları yapılmıştır. Kimlerin «esnaf yanında çalışanlar»dan sayılacağı Çalışma Bakanlığının takdirine bağlı kalacaktır. Bunların kurmuş oldukları yada kuracakları derneklerin âkıbeti ne olacaktır? Bu da Çalışma Bakanlığının arzusuna kalmış bir şeydir.

Tasarının tümü okununca, akla şu sorular geliyor: İşçi sendikaları patronla karşı karşıya gelip ücret ve iş şartları üzerinde işçiler adına pazarlığa girişebilecekler midir? Belki, ama, bu pazarlık hiç bir zaman sendikanın serbest irâdesiyle sonuna kadar götürülemiyecek; çünkü arada uzlaşma olmazsa iş başka mercilere gidecektir. Uzlaşma olmadı. Bugünkü duruma göre işçiler topluca işlerini terk edebilecekler midir? Hayır. Çünkü bu, halâ da suç sayılmaktadır. Sendika, ücretlerin arttırılmasını, iş şartlarının ıslahını isteyebilecek midir? İstese de elinde bugüne kadar olduğu gibi hiç bir müeyyide bulunmayacaktır. Oysa, bunlar sendikaların başta gelen sorunları, hakları, görevleridir. Bunlar tanınmadıkça sendika olmaz. Bu tasarının üzerinde çok duracağız. Biraz da İngiliz danışmanlarla konuşalım.

Hükûmetin, Ankara'da çıkan baş organı «Ulus»'ta geçenlerde şöyle yazılıyordu :

> **«Çalışma Bakanlığımız, acemisi olduğumuz bir alanda, kendi başına, el yordamıyla bir takım emprique hareketlere girişmedi. Tersine, kurulur kurulmaz, işçi ve çalışma davalarında ileri gitmiş bir Batı demokrasisinden, İşçi Partisinin iktidarı elinde tuttuğu, yani programını gerçekleştirmekle meşgul bulunduğu bir memleketten, İngiltere'den iki uzman getirdi. Bu uzmanlar, Çalışma Bakanlığında iken Mr. Bevin'in en yakın iş arkadaşları idiler. Aramızdaki samimî dostluğun sevkiyle, bir cemile olsun diye bu iki zâtı memleketimize yolladılar. Onlar, incelemeler yaptılar, yurdumuzu dolaştılar. İşçinin toplu olarak çalıştığı bölgeleri gördüler. Raporlarını hazırlayıp Bakanlığa sundular. Şimdi bu uzmanların tavsiyeleri yerine getirilmektedir.»**

Bu sözler sayın uzmanlarca yalanlanmış değildir. O halde doğrudur. Şimdi, kendilerinden soruyoruz: İncelemeler yaptıktan, yurdumuzu dolaştıktan, Türk işçisini toplu olarak gördükten sonra, Çalışma Bakanlığına böyle bir kanun tasarısı mı tavsiye ettiniz? Milletlerarası İş Konferanslarında sömürgelerinizdeki insanlara bile tanımayı taahhüt ettiğiniz hak ve özgürlüklere Türk işçisinin lâyık olmadığını size telkin eden nedir? İncelemeleriniz, dolaşmalarınız sonucunda, Türkiye'nin sömürgelerden de geri olduğu kanaatine mi vardınız? Medenî bir milletin insanlarısınız ve öğrendiğimize göre işçi sınıfının içinden çıkmışsınız. Türk işçilerinin zihinlerinde haklı olarak beliren bu soruları cevaplamak, öyle sanıyoruz ki, medenî görevlerinizdendir.

İŞÇİNİN ALIM KABİLİYETİ AZALIYOR

7 Eylül kararları üzerindeki son tartışmaların Meclis'e kadar süren safhasını 13'üncü sayımızda gözden geçirmiştik. Vardığımız sonuç, bu tartışmaların C.H.P. ile Demokratlar arasında «sen, ben» kavgasından öteye gitmediği idi. 7 Eylül kararları hangi zümreler yüzünden alınmıştır? Bu kararlardan hangi sınıf ve zümreler yararlanmıştır? Bu yüzden hayat şartları büsbütün kötüleşen sınıf ve tabakalar hangileridir? Haftalarca süren tartışmalarda bu ve buna benzer sorulara cevap değil, yer bile verilmemişti.

Bununla birlikte, Demokratlar ellerindeki en sağlam kozları, Meclis tartışmalarına saklamış olabilirlerdi. Rakamlarını, endekslerini, öteki delillerini ortaya atarlar, «işte fiyatlar, işte işçi ücretleri», «işte köylünün sattığı mahsullere ait fiyat serileri, işte köylü tarafından satın alınan mamûllerin köy fiyatları», «işte işçinin, köylünün, yoksul memurun geçinme vaziyetlerini, ne yiyip ne içtiklerini, ne giyip ne yaktıklarını, nerelerede oturduklarını gösteren bilgiler ve rakamlar», «işte sermayenin 7 Eylül kararlarından sonra olduğu gibi, bu kararlardan önce de yaptığı vurgunları açığa vuran deliller, kâr oranları,

sermaye toplanmaları, v.b.» derlerdi. Böylece, ilkin Türk lirasının iç ve dış değerleri arasındaki açıklık neden ileri geldiği anlatılmış olur, bu kararlar yerine hangilerinin alınması gerektiği de kendiliğinden meydana çıkardı. 7 Eylül kararları yıllardan beri yürünen yolun tabiî bir aşamasıdır. «Geniş halk kitleleri zararına sermayenin başı boşluğu, hattâ teşvik ve himâyesi» diye kısaca anlatabileceğimiz asıl neden ortadan kalkmadıkça bu türlü kararlar ergeç alınacaktı. Demokratlar da iktidarda olsalardı, başka türlüsünü yapmaz, yapamazlardı. 7 Eylül olmamış da, 8 Ocak olmuş. Bunun başka türlüsü, sermayeye harp içindeki vurgunlarını ödetmek ve yeni vurgunlara engel olmak suretiyle iç fiyatları yukarıdan aşağıya itmekti. İkide birde «sınıf partisi değil, millî partiyiz» diyen bir partinin böylesini yapamıyacağı besbellidir. Netekim, Demokratlar bir tartışmayı kazanma pahasına sınıflarını inkâr etmemişler ve, hiç değilse sözle olsun, böyle bir yolu seçmemişlerdir. Bu yüzden gerek soruları, gerekse C.H.P.'nin cevaplarına karşılık cevapları hep havada, yüzeyde kaldı. Sözlerinin bir yerinde «alınan kararlardan dolayı hasıl olan... para farkı müstahsile aksetmiş değildir» dediler. Bu iddialarını bile sonuna kadar götürüp, bu farkın sermaye çevrelerine aksettiğini açıkça söylemediler. İşçi sınıfının durumundan ise söz bile açmadılar. Yalnız, 7 Eylül kararlarının sonuçlarını sayarken, işçi ücretlerinin artması ihtimalini, bu kötü sonuçlardan biri olarak göstermekten kendilerini alamadılar.

> **«Gelecek ithal mallarının fiyatı büyük bir artış gösterecektir. Dahilde istihsal olunan mamûllerimizin de eskisine nazaran çok fazla bir fiyat göstermesi muhakkaktır. Çünkü mamûlle-**

ri yapan makineler hariçten daha yüksek ücretle gelecek, işçi ücretleri yükselecek, münakale vasıtalarının fiyatlarında büyük tereffüler kaydedilecektir. Bütün bunlara mukabil memur maaşlarına yüzde yirmi gibi az bir zam olduğu görülüyor.»

dediler. Demokratlar, işçi ücretlerinin 7 Eylül kararlarından önce de ne kadar düşük olduğunu, işçi kazançlarının en aşağı dereceli memur kazançlarından da çok aşağıda bulunduğunu bilmiyor değillerdi. Ama, sözcülerini böyle konuşturmayı tercih ettiler.

Demokratlar Meclis tartışmalarında da 7 Eylül kararlarına esasta muhalif olup olmadıklarını, kendileri iktidarda bulunsalardı alacakları kararların neler olacağını belirtmeden geçtiler. Daha doğrusu, şu sözleriyle, kendilerinin de işin pek farkında olmadıklarını belirtmiş oldular :

«Memlekette milletle Hükûmet arasında büyük bir itimatsızlık devam ediyor. İtimatsızlık kelimesi iktisadî ve ticarî sahalardadır. İlim adamları olsun, ihtisas sâhibi arkadaşlar olsun, bu işte memleketin bugünkü iktisadî güdümünü hakikî tenkitlere ve vak'alara intibak ettirecek şekilde hazırlanması zorundadır. Bunun için, bilmiyorum, bir yüksek iktisat komisyonu mu seçilsin, yoksa başka bir şekil mi bulunsun, her halde tedbir almalarında fayda vardır.»

C.H.P.'lilere gelince, onlar her vakitki gibi, karşı tarafın gücünün değil, kendi zaaflarının darbeleri altında bu tartışmayı da kaybettiler. 7 Eylülden sonra, dünya piya-

sasındaki fiyat artışları gereği, ihraç mallarımızın yabancı parasiyle ifade edilen dış fiyatları da artmış, kararların tek dayanağı olan «iç ve dış fiyatları ayarlama zarureti» de, hiç değilse şimdilik sözden ibâret kalmıştı. Bu kararların, iç fiyatlar, yıpranan sanayi ve ulaşım tesislerini yenileme masrafları, devlet giderleri, v.b. üzerinde yapacağı etkiler kestirilememişti. Demokratlar, sâdece bu apaçık gerçeklere parmak basmakla hasımlarını yendiler.

Geçen yazımızın başlarında da söylediğimiz gibi, söz alanında kimin kimi yendiği bizi pek ilgilendirmez. Bizce, bu tartışmalardan çıkan asıl sonuç C.H.P.'liler gibi Demokratların da emekçi kitlelerin yaşama koşullarıyle ilgilenmedikleridir.

Meclis'deki o ateşli tartışmaların artık külü bile soğumuştur. 7 Eylül kararlarından bir iki hafta sonra yeniden yükselmeye başlıyan fiyatlar ise, Ekim ayında da başı boş yürüyüşlerine devam etti. Buna karşılık, işçi ücretleri halâ yerinde saymaktadır. Kısacası, işçinin alım kabiliyeti günden güne düşüyor. Halk Partisi, her zamanki gibi, Türk işçisinin yaşama koşullarına kulak asmamakta ücretlerin arttırılması zorunluluğuna boşvermektedir. Başbakanın İstanbul gazetecileriyle yaptığı konuşmadaki sözleri de, bunun yeni bir delilidir. Ama, Demokrat Parti'nin bu konudaki davranışı da, bugüne kadar, C. H.P.'den farksız olmuştur. Bununla birlikte, biz yine Başkanlarının Bursa'daki sözlerini işte şuraya yazıyoruz:

> **«İş Kanunu ve Çalışma Bakanlığı işçi meselesini müsbet bir şekle vardıramamıştır. İşçi alın teriyle çalışan ve çalışmasının karşılığını görmeye hak kazanan vatandaştır. Sendika**

yapmak... onun en mukaddes hakkıdır... İstikbâli sağlanmadıkça olgun işçi yetiştirilemez.. Demokrat Parti, millî bir partidir. Bütün vatandaşların olduğu gibi işçinin de hakkını koruyacaktır.»

Önümüzde bütçe müzakereleri var. Meslek Dernekleri Kanunu tasarısının müzakeresi var. Demokrat Parti bu fırsatlardan yararlanarak Türk işçisinin bugün ısrarla üzerinde durduğu isteklerini pekâlâ destekleyebilir:

1 — Ücretlerin yeter oranlarda hemen arttırılması,

2 — Bağımsız sendikalara türlü yollarla yeniden zincir vurmaya kalkışılmaması,

3 — Bütün demokrat ülkelerde işçi sendikalarına tanınmış olan, ücret ve iş şartları üzerinde patronla doğrudan doğruya pazarlığa girişmek ve gerekirse greve başvurmak haklarının Türk sendikalarına da tınınması.

Türk işçisi, Demokrat Parti'ye (ne oldukları artık iyice belli olan bâzı üyelerine değil) ancak bu takdirde bir «Demokrat Parti» notunu verebilir. Yoksa «sınıf partisi değil, millî partiyiz» gibi sözlere, dünyanın her yerinde olduğu gibi, Türkiye'de de işçi sınıfının karnı toktur. C.H.P. edebiyatında bu türden yaldızlı sözlerin alâsı bulunur.

SENDİKA
14 Aralık 1946, sayı: 16

DR. LAR, DOÇENTLER, PROF. LAR, ORD. LAR NERDESİNİZ?

Memleketimizdeki antidemokratik kanunlar dizisine bir yenisi katılmak üzeredir. Çalışma Bakanlığınca hazırlanan «İşçi ve işveren meslek dernekleri ve dernek birlikleri hakkındaki kanun» tasarısını görmemiş olamazsınız. Bu tasarının insan hak ve özgürlüklerine aykırı hükümler taşdığını, kendi hak ve hukuk anlayışınıza bile uymadığını, hukuk mantığı, kanun tekniği bakımlarından dahi iler tutar yeri olmadığını da elbet fark etmişsinizdir. Neden susuyorsunuz?

Demokrat ülkelerde kanunlar eleştirilir, devrin hak ve hukuk anlayışına uymayanları değiştirilir. Bu nihayet bir tasarıdır. «İlim adamları» nın kanun tasarıları üzerinde düşüncelerini söylemeleri, eleştiriler yapmaları her yerde âdettir.

Yarın bu tasarı olduğu gibi kanun hâlini alırsa, hükümlerini kürsülerinizde ve kitaplarınızda anlattığınız insan hak ve özgürlükleriyle bağdaştırmakta yine güçlük çekmiyecekmisiniz? Nihayet imam yine bildiğini okusa da, böyle bir kanunu tasvip etmemiş olmak sizce bir şeref değil midir?

Dr. lar, Doçentler, Prof. lar, Ord. Prof. lar nerdesiniz?

TAN
31 Temmuz 1943

ÇÖKÜŞÜN BAŞLANGICI[1]

Mussolini'nin istifası, Büyük Faşist Konseyinin feshedilmesi, faşist milisleri teşkilâtının adı değiştirilerek ordu emrine alınması, İtaya'da faşist alâmetlerinin sökülüp atılması ve nihayet İtalyan Faşist Partisinin lâğvı haberleri, faşizme, bu millî ve milletlerarası plânlı tahakküm ve sömürü rejimine karşı nefret duyanlarda haklı bir sevinç uyandırdı. Fakat, pek yerinde olarak duyulan bu sevinç, bâzılarını «her şey olup bitti; faşizm yıkıldı» gibi pek acele vargılara da götürmüş bulunuyor.

Bu tür vargılar, henüz zamansız ve yanlıştır. İlkin, Duçe'si [Mussolini], Büyük Konseyi ve partisi çöktüğü için İtalyan faşizminin yıkıldığına hükmolunabilse bile yeryüzünde hâlâ bu rejimle yönetilen milletler vardır. Ve, daha geniş bir ölçüyle konuşmak gerekirse, faşizm her ülkede gerici zümrelerin ya savunmakta oldukları yada ergeç savunma ihtiyacını duyacakları bir politikadır. Kaldı ki, İtalya'da da, başta korporasyonlar olmak üzere, faşizmin tüm kurulları daha yerli yerinde durmakta, yeni kabinede Korporasyonlar Nazırlığına yer verilmiş bulunmaktadır.

*
**

Bütün bu olgular karşısında, faşizmin bugünkü durumu üzerinde doğru bir yargıya varabilmek için, her şeyden önce, faşizmin ne olduğunu hatırlamak gerekir.

Faşizm, üretim araçlarına sâhip olanlar ile olmayanlar arasında, üretim ve mülkiyet ilişkilerinden doğan ve toplumu zorunlu olarak yapı değişikliğine götüren köklü, uçurumlu ve artıcı çelişkinin zorla olduğu yerde mıhlanmasını ve böylelikle de olduğu gibi sürüp gitmesini sağlamaya çabalamaktır. İtalyan faşizminin korporasyon kalıpları bunun en belirgin örneğidir.

Bu ütopyadan, yani sosyal gelişmenin zincire vurulabileceği sanısından hareket eden faşizm, sosyal düzenini sert müeyyideli hukuk kurallarıyla ve plânlı bir zor kullanma tekniğiyle korumaya çalışır.

Bu kuralları (hukuk kurallarını) olduğu gibi, her şeyi - hattâ milleti de - yaratan Devlettir. «Faşizm için Devlet mutlak olup, bireyler ve gruplar sâdece göreli [izâfî] dir... Devletin dışında, Devlete karşı hiçbir şey yoktur; her şey Devlet içindir». Devlet ise, sömürücü sınıfın ekonomik gücüne dayanan Parti, Büyük Konsey ve hepsinin başında Duçe'den ibârettir. Öteki faşizmler Devlet yerine başka kavramlar kullanmakta; ama, sonuç hep aynı kapıya çıkmaktadır.

Faşizm, Devleti üstün yada eşit hiçbir kudretle sınırlı saymaz. Bu prensip devletlerarası ilişkilere uygulanınca, bu ilişkilerde mücadeleden başka bir anlam aranamaz. «Barış esasına dayanan bir doktrin faşizme uygun değildir.» Böyle bir anlayış faşizmin tutunabilmesi için şarttır. Çünkü, millet çerçevesi içindeki çelişmeler ve sorunlar

ancak başka milletlerle sürekli bir mücadele psikolojisi içinde ve emperyalizmin ezilen kitlelere pay ayırılacağına dair vaitleriyle unutturulabilir.

*
**

Geniş halk kitlelerini bütün bunlara inandırmak nasıl mümkün olabilir? Faşizm, bilimi, felsefeyi, sanatı bu uğurda harekete geçirir. Faşist dünya görüşü idealisttir. «Faşizme göre dünya, bu yüzeyde gözüken maddî dünya değildir».

Faşist irâde anlayışı, fatalist ve endeterministtir. Basit insanın, halkın irâdesi, tanrısal plâna tâbîdir. Ama, bir insan-üstü olan Şefin irâdesi dünyanın gidişatını değiştirebilecek güçtedir.

Faşizme göre, dünyada mutluluk yoktur; hayat sürekli, aralıksız bir kavgadan ibârettir.

Faşizm, edebiyatına, mîmârîsine, resmine, heykeline, musikisine, hep hep, insan ruhunda Devlet karşısında korku, başka milletlere karşı kin yaratma görevini vermiştir.

Görülüyor ki faşizm, sâdece bir sözcükten, bir sembolden, bir kişiden ibâret değildir. Bir sözcüğün, bir sembolün, bir kişinin ortadan kalkmasıyle faşizm yıkılmış sayılmaz. Yukarıda da söylediğimiz gibi, faşizm bugün tüm dünyada gerici zümrelerin malıdır. Kurallarını, «faşist» adını kullanmayan devletlerin yasalarına[2] kadar sokabilmiş, felsefesi, sanatı, hattâ doğa bilimlerindeki peşin yargılarıyle, dünyanın her yerinde raslanan mistik ve gerici kafaları fethetmiştir.

Bütün bunlara rağmen, bugün faşizmin çöküş belirtilerini görmemek de körlük olur. Faşizm zâten daha başlangıcında çürüme koşullarını bağrında taşıyordu. Son olaylar, tarih ölçüsünde pek kısa bir zamanda, bu koşulların sonuçlarını vermeye başladığını göstermektedir. Bundan ötürüdür ki, olaylara tam değerini verebilenlerce bu son olguya verilen «çöküşün başlangıcı» vasfı tam yerindedir.

---

1 31 Temmuz 1943 tarihli bu yazı ile 16 Eylûl 1943 tarihli bundan sonraki yazı, kitabın buraya kadarki kısmı basıldıktan sonra elime geçti. Tarih sırasını bozarak buraya koyuyorum.

2 T. Ceza Kanununun 141 ve 142'inci maddeleri de - bilindiği gibi - bu tür kurallardandır ve zâten faşist İtalyan ceza kanunundan alınmıştır. Faşizm ve 141 - 142 konularında bk: Çetin Özek, **Direnen** faşizm, İzlem Yayınları, İstanbul 1964 ve **141 - 142,** Ararat Yayınevi İstanbul 1968.

TAN
16 Eylûl 1943

İTALYANLAR NEDEN DÖVÜŞMEDİLER?

İtalya'nın müttefiklere kayıtsız şartsız teslim olması, çoktan beri cevaplamaya çalışılan «İtalya neden yenilgiye doğru gidiyor?» sorusunun daha kesin bir deyişle ortaya konulmasına imkân verdi: İtalya neden yenildi?

Bu soruyu yanlışsız ve eksiksiz cevaplayabilmek için, çeşitli etkenlerin, bir arada -ve değer ve yerlerinde yanılmaksızın- hesaba katılması zorunludur. Ne var ki, elimizdeki veriler, bugün için, böyle genişliğine bir inselemeye imkân verecek nitelikte olmadığı gibi, buna burada bize ayırılan sütun da elverişli değil. Bundan ötürü, inceleme alanımızı daraltıp, İtalyanların istekle dövüşmemiş olmaları olgusundan hareketle, «İtalyanlar neden dövüşmediler?» sorusuna cevap arayarak asıl sorunun düğümlerinden birini çözmeye çalışacağız.

*
**

İtalyanların istekli dövüşmemeleri nedenlerini, İtalyan halkının yirmi yıldan beri yaşadığı koşullarda, geleceğe değgin kanılarında ve faşist Devletin savaş amaçlarında aramak gerekir. İtalyan halkının yirmi yıldan beri yaşamaya zorlandığı koşullar belli. Bir kurtarıcı gös-

terişiyle iktidarı ele alan faşist rejimi, halkın sömürüden kurtulma sorununu çözmek şöyle dursun, tersine, sömürüyü, «ezelî, ebedî» ve zorunluymuş gibi göstermeye çalışmıştır. Halk, yine dar bir zümrenin refahını, debdebesini, ihtişâmını sağlamak için didiniyor, ama yine yarattığı nîmetlere yalnızca istekle bakmaktan öteye gidemiyordu. Üstelik bir de düşmanları, karşısına, lonca yöneticisi, faşist partisi kodamanı ve faşist Devlet kılıklarıyla çıkıyordu. Batı demokrasisinin sağladığı soyut özgürlük bile elinden alınmıştı. İsteklerini, umutlarını, gücünü içine iterek susmaya mahkûmdu. İstekleri giderilemez tutkular değildi. Çok az şeyle mutlu olabilirdi. Ama, ona yalnızca:

«Hayat sürekli ve aralıksız bir kavgadan ibârettir (...) Dünyada mutluluk yoktur (1)»

deniyordu.

*
**

Bu söz gelecek için de geçerli idi. Faşizm, gerçekleşmeye doğru giden bir sosyal devrim değildi. yapacağını yapmıştı. Yapmayı istediği şey ise, gerçek milleti değil, yine o dar zümreyi ilgilendirirdi. Yapılan savaş, bir kurtuluş mücadelesi, bir savunma savaşı değildi. Büyük Roma İmparatorluğunu ve dünya egemenliğini hedef tutan emperyalist bir savaştı. Bu nedenledir ki, faşizmin savaş amacı «yeniden savaş»tan başka birşey değildi. Bugünkü savaş kazanılsa bile, Roma İmparatorluğuna ve oradan dünya egemenliğine giden yol uzundu. Bu yol kuşakları tüketebilirdi. «Hayat sürekli bir kavgadan ibârettir... Dünyada mutluluk yoktur» formülünün kesinli-

(1) Mussolini, 28 Mart 1926.

ği bundan geliyordu. Halktan, millî sömürünün devamı için, yaşamak, mutlu olmak isteğinden vazgeçmesi, emperyalizmin başarısı için ise ölmesi isteniyordu (1).

Oysa, XX'inci yüzyıl ortasının batılısı, bu arada İtalyan insanı, yaşamak, mutlu olmak istiyordu. Bu uğurda ölebilirdi. İtalyanlar, yaşamak uğruna ölüme götürüldüklerine inanmadıkları için dövüşmediler.

(1) Mussolini, **Le Fascisme,** Doctrines, İnstitutions, s. 13.

YAĞMUR ve TOPRAK
Aralık 1949, sayı: 18

KÖY VE KÖYLÜ SORUNU
I

Türkiye'de köy ve köylü sorunu nedir, ne biçimde ortaya çıkmaktadır, nasıl çözülebilir? Köyü ve köylüyü gerçekten tanımak ne ile mümkündür? Bu soruların doğru cevapları elbet de bilim görüşüyle, bilim metodlarıyla verilebilir. Ama biz tam bilimsel olmayan düşüncelere, araştırmalara da râzıyız. Yeter ki sorun açık yürekliliklе, cesaretle ele alınsın. Yeterki bu konularda konuşanlar, yalanlara, hayallere değil, gerçeklere dayansınlar. Yeter ki, köye giden aydın, ağaya konuk olup, ondan yalan yanlış düşünceler edinmekle yetineceğine, köy gerçeklerini kendi gözleriyle görmeye, köylünün dertlerini, asıl kitleyi meydana getirenlerden, yarıcıdan, ırgattan, küçük toprak sâhibinden öğrenmeye çalışsın ve görüp duyduklarını, edebiyat yapmaya özenmeden, olduğu gibi aktarsın. Köy ve köylü sorunlarını açık yürekliliklе, cesaretle ele alan birkaç satırlık bir yazı, köy ve köylüye dair, gerçeklerin herhangi bir yanını yansıtan namuslu bir reportaj, eksik ve sistemsiz bile olsa, bugünün armağanlar kazanan «şâheser»lerinden kat kat değerli oluyor, ilgi çekiyor.

Sorunun bilim görüşüyle konulup çözülmesine gelince; bunun türlü yolları var. İlkin bu konuda düşülebilecek yanlışların en büyüğü üzerinde durmalıyız. Türk köylüsü, Türk toplumunun, toplumumuz ise geniş dünya topluluğunun bir parçasıdır. Ve, tarihin öyle bir anında yaşıyoruz ki, büyük küçük hiçbir toplum artık öteki toplumlardan ayrı, bağımsız değildir. Meselâ, devletlerin birbirleriyle mücadeleleri yada anlaşmaları, etkilerini hemen Türk köyü, Türk köylüsü üzerinde de gösterivériyor. Meselâ, memleketimiz savaşa katılmadığı halde, ikinci dünya savaşının dertlerini, öteki halk kitleleri gibi, Türk köylüsü de tüm ağırlığıyle çekmiştir, çekiyor. Meselâ, savaşın sonlarında dünyada bir demokrasi ve bunun bir sonucu olarak da toprak reformu akımı belirdi. Bu akımın bizde de etkileri görüldü. Bir ara bizde de bu yolda bâzı adımlar atılıyor gibi oldu. Sonrası mâlûm, yine başta dünya olaylarının etkisiyle yeniden geriye dönüldü.

Ekonomik olaylarda da durum birdir. Amerika'da başlayan 1929 buhranının yankıları Türk köyünde hemen duyulmuştur. Mahsul fiyatları düşmüş, köylü alım gücünü yitirmiştir. Londra'da İngiliz Lirasının değeri düşürülüyor. Başta ihraç malları üreten köylümüz gelmek üzere, tüm köylü bunun etkileri altındadır yada ergeç kalacaktır. Amerikalılar, Marschall plânını ileri sürerek, dünyanın başka taraflarında sanayileşme hareketlerini önlemeye çalışıyorlar. Bize de «Türkiye bir tarım ülkesi olarak kalmalıdır» diyorlar. Türk köylüsü için de hayatî bir sorun. «Bugünedek olduğu gibi emeğini ucuza sat» demektir bu.

Kendi ülkemizin ilk bakışta köy ve köylü sorunlarıyla ilintisi yokmuş gibi görünen öteki alanlarını ele alalım.

Hangi zihniyetin iktidarda olduğu konusu: doğrudan köylüyle ilgili. Topraksız köylünün toprağa kavuşması yada beyin, ağanın elinde sürünüp durması, okul sorunu, orman sorunu, pulluk, gübre, tohum, su, kredi sorunları, doktor, ebe sorunu, v.b. hep buna bağlı. 1923'ten sonra Ankara'da esmeye başlayan reform havası köydeki yatırların mumlarını söndürmüştü. Türk köylüleri dünyayı mum ışığında değil güneşin altında görmeye başlamıştı. Şimdi Ankara'da köylere imam yetiştiriliyor.

Türkiye'de sanayi: Bu da köy ve köylüyle sımsıkı ilişkili. Mahsul, fiyatları yükseldi, köylü zengin oldu sanıldı. Oysa, basmanın, kaputbezinin, çarığın, sapan demirinin fiyatlarının daha çok yükselmesi, meselâ buğdayın kilosunun 6 kuruştan 25 kuruşa çıkmasına karşılık, basmanın metresinin de 25 kuruştan 250 kuruşa çıkması, gerçekte köylünün yoksullaşması demekti. Ticaret, ulaşım, kredi, vergi, v.b. konularında da bitmez tükenmez örnekler verilebilir.

Öyleyse, köy ve köylü sorunlarında yanlışların en büyüğüne düşmek istemiyorsak, işi böylesine geniş almak, sorunu böylesine ve çeşitli etkenler arasında yerli yerine koymak zorunluğundayız. Köy ve köylü sorunlarını yalnızca köy sınırları içinde çözmeye kalkıştık mı, hayalperest «köy kalkındırmacıları» gibi boşuna çabalamaktan, çırpınmaktan öteye gidemeyiz.

Ne var ki, topluca yapılan her işde olduğu gibi, bilgi edinmede de bir işbölümü vardır. Bilimsel araştırma, göze ne çarpar, akla ne gelirse incelemeye kalkışmak değildir. Birbirine bağlı çeşitli olayların, sınırları belirli bölümler hâlinde nasıl ve hangi metodlarla inceleneceği, son-

ra da bu bölümlerin belirli bir sistem içinde nasıl terkibedilerek birleştirileceği artık bilinmektedir. Sentez, elbet de çok önemli. Hele biz böyle bir sentez için gerekli bilgileri toplayalım.

YAĞMUR ve TOPRAK
Ocak 1950, sayı: 19

KÖY VE KÖYLÜ SORUNU

II

Geçen yazımda köy ve köylü sorununun konulup çözülmesinde yanlışların en büyüğüne düşmek istemiyorsak, bu sorunu devletlerarasındaki ilişkilere kadar varan en geniş ve çeşitli bilgilerle ele almamız gerektiğini, ama, topluca yapılan her işde olduğu gibi, bilim alanında da bir işbölümü bulunduğunu anlatmaya çalışmıştım. Bu yazımda, daha dar bir alanı, Türkiye tarım ekonomisi üzerindeki bilgiler konusunu ele alacağım.

Türkiye tarım ekonomisiyle ilgili bilgiler, Türk ekonomisinin öteki kesimlerinde olduğu gibi, birçok yerleriyle eksiktir. Çoğu zaman da bilimsel değer taşımamaktadır. Bu eksiklikler nelerdir? Eldeki bilgilerin değeri ne seviyededir? Bunlar birer birer sayılıp anlatılmaya kalkışılsa kitaplar almaz.

Ülkemizin doğa koşullarına bakalım : Kısacası Türkiye'nin ne ârızaları, ne jeolojisi, ne iklimi, ne toprakları, suları, ne de bitki ve hayvanları üzerine tam ve kesin bilgilere hiç kimse sâhip değildir. Meselâ, Türkiye'de dağlar ne kadar yer kaplar? diye sorunuz, size kesin bir rakam verilemiyecektir. Jeoloji inceleme ve araştırmaları

raslantılara bağlıdır. Sonuçları bölükpörçüktür. Meteoroloji istasyonları gerekenin onda biri kadardır. Bu istasyonların çalışmalarından kesin sonuçlar almak için de daha yıllarca beklemek gerek. İklim koşullarının türlü bitki ve hayvanlar üzerindeki etkilerini araştırmak, tarım işlerini ona göre düzenlemek üzere ileri ülkelerde yararlanılan tarım meteorolojisi bizde hâlâ yalnızca kitaplara, öğretim deneylerine konu olmaktadır. Topraklarımız çeşitli incelemelerle türlü bakımlardan sınıflandırılmış değildir. Sularımız da öyle. Bitki ve hayvanlarımızla ilgili bilgiler, pek dar alanlarda, öğretim araştırmalarıyle edinilmiş olanlardan ibârettir.

Tarım konularıyle yakından ilgisi olmayanlara kısa bir yol göstereyim: 1949 İstatistik yıllığının 154'üncü sahifesini açın. Orada tarım istatistikleriyle ilgili açıklamalar bulacaksınız. Bu açıklamaların daha ilkinde şöyle denildiğini görürsünüz:

> **«Memleketimizin her tarafında henüz kadastro yapılmamış olduğu gibi, erazi ölçüleri de tam değildir.»**

Bu, memleket topraklarının bölünüşü ve kullanılışı üzerinde gerçeğe uygun bilgilere sâhip değiliz demektir. Tarlalara, çayır ve mer'alara, bağlara, bahçelere, ormanlara, ürün getirmeyen yerlere ait rakamlar hep tahmînî, yaklaşıktır.

Tarım ekonomisiyle ilgili unsur ve etkenler elbet de bu kadarcık değil. Tarla, bağ ve bahçe, orman, hayvan ürünlerimizin yıllık üretim miktarları, hayvan, tarım âlet ve makineleri sayıları nelerdir? Bu sorulara dair rakam-

lar, tarım, orman, veteriner müdürlüklerinden, Tekel'den, Maliye'den alınır. İl ve ilçelerde bu bilgilerin nasıl derlenip hazırlandığını görmediyseniz, bilenlere sorun. Eğer baştan savma değilse, bu bilgiler kaba tahminlerden öteye geçmez. Meselâ, hayvan sayıları Maliye'ye vergisi ödenen hayvanlara aittir. Hayvan ürünlerinden meselâ yapağı, vergisi ödenen koyun sayısını çokluk ikiyle çarpmak (bir koyundan iki kilo yün alınır, diye) yoluyla elde edilir.

Tarım sanayii ve sanatları üzerinde de, şeker gibi büyük işletmeler hâlinde olanları dışında, kesin, hattâ hemen hiç bilgi yoktur. Memleketimizde sütçülüğe, yoğurtçuluğa, yağ imâlatına, arıcılığa, şarap, sirke, pekmezciliğe ait rakamlar, bunların ya şarapçılıkta olduğu gibi Devletçe denetlenebilen kısımlarıyla ilgilidir, yada hiç yoktur. Arada sırada ortaya atılan sayıların ise (zeytin yağında olduğu gibi), bunlara dayanılarak alınan tedbirleri altüst ettikten sonra foyaları meydana çıkar.

Memleket topraklarının mülkiyet bakımından bölünüşü nedir? Türk köylüsünün ne kadarı topraksız, ne kadarı cüce topraklı, ne kadarı küçük, ne kadarı orta topraklıdır? Büyük toprak sâhibi ne kadardır? Bu sorulara da, hele memleket ölçüsünde, sâhici sayılarla cevap vermek imkânsız. Bu konuda da, ancak, türlü yolarla tahminler yapılabilir. Tabiî kabataslak.

Köy ve kasabalardaki el ve ev sanatları, köy küçük sanatları, yollar, ulaşım araçları, kooperatifler dışındaki kredi muameleleri, faiz miktar ve biçimleri, alışverişler, türlü bölge ve tabakalara göre köylü aileleri bütçeleri, köylü ailelerinin alım güçlerinde meydana gelen değişik-

likler v.b. gibi boyuna sıralanabilecek daha yüzlerce soruya, çoğu zaman ya dar ve üstünkörü gözlemlere, yada bilimsel değeri olmayan tahminlere dayanılarak cevap verilmektedir. Savaş yılları içinde «köylü zengin oldu» efsânesinin uzun zaman yaşayabilmesi bundandır.

Açıkça görülüyor ki, bu türlü bilgileri derlemek bir kişinin harcı değildir. Bunları, dünyanın her yerinde Devlet yapar. Üniversiteler, araştırma dernekleri gibi kurumlar da bu işlerde yardımcı olur. Çünkü, bu gibi istatistik ve araştırmaları başarabilmek için çoğu zaman milyonlarca liraya, memleket ölçüsünde geniş teşkilata, Devletin müdahalesine, hiç olmazsa yardımına ihtiyaç vardır.

Öyleyse, bu olanaklara sâhip olmayan aydınlar ne yapacak? Ellerini kollarını bağlayıp oturacaklar mı? Hele bu bilgiler toplansın da o zaman düşünürüz mü diyecekler? Elbette hayır. Hayat durmadan akıp geçiyor. Toplum, aydınlar bilgi edinsinler diye durup beklemez. Ama, bilgisizce yapılan işlerden de hayır gelmiyor. Öyleyse, bilinmesi mümkün olanı öğrenmek, ona göre iş görmek zorundayız. Bunun için de, bize bilgi sağlayacak tüm kaynaklardan yararlanmak, bu arada eksik ve yanlışlı da olsa, bugünedek yapılmış olan inceleme ve araştırmalarla ilgili yayımları, hiçbirini gözden kaçırmaksızın izlemek, derlemek, aynı konuda olanları karşılaştırmak, türlü yollardan değerlerini ölçmek ve bunlardan gerçeğe en yakın olan bilgileri çıkarmaya çalışmak gereklidir. Bu yolla, yazıma konu olan Türkiye tarım ekonomisi üzerinde de bilgi edinmek mümkündür. Nihayet, bu türlü bilgileri ergeç derleyip yayımlamaya Devlet de mecburdur. Meselâ, bu yıl içinde nüfus ve tarım sayımları yapılacaktır. Hazırlıklara bakılırsa, bu

sayımlardan işe yarar sonuçlar elde etmek mümkün olacaktır.

Köy ve köylü konularında bilgi edinmek için aydınların bir de kendi çabalarıyle yapabilecekleri işler var. Bu da ayrı bir konu.

YAĞMUR ve TOPRAK
Şubat 1950, sayı: 20

MAHMUT MAKAL'A MEKTUP

Kardeşim Mahmut,

Ben senin yüzünü bile görmediğim, sen benim adımı dahî işitmediğin halde, sana böylece seslenmemi yadırgama. Seni «**Bizim Köy**»de tanıdım. İnsanlarla içli dışlı olan, insanların birbiriyle içli dışlı olmalarını sağlayan her gerçek sanatçı gibi, sen de artık okurlarının yakını, kardeşisin.

Kitabın elden ele dolaşıyor. Eşdost arasında okumayan kalmadı. «Bizim Köy», «Mahmut Makal» herkesin ağzında. Ellerinde acele işleri olanlara dostlar «Hemen okumalısın» diyorlar. Ben de bunlardan biriyim. Kitabını, vakit bulunca okurum diye almıştım. Hem işim vardı acele, hem de —doğrusu— biraz çekiniyordum okumaktan. Bâzı yayınlar için olduğu gibi, hemencecik hüküm verilmiş olmasın, hayal kırıklığına uğramayayım diye.

Dostlar bırakmadılar, «oku, oku» dediler. Nihayet, önsüzünü atlayarak, okumaya başladım. Bir kez başlandı mı, bitirilinceye kadar elden bırakılamıyor kitabın. Dostlar, seni öylesine övmekte haklıymışlar. Sanatçının ilk işi nedir? anlamışsın. Gerçeklere, tepeden, uzaktan, dışarı-

dan değil, yanından, yakınından, içinden bakmayı bilmişsin. Gördüklerini, duyduklarını, yaşadıklarını, zorla iyiye yada kötüye çekmeden, canlı, somut olarak yansıtmayı da. Aydın başın, temiz dilin sana bu olanakları sağlamış.

İleri Türk sanatı seninle gerçekten bir değer daha kazandı diye —emin ol— sevinç içindeyiz. Köy Enstitülü olman sevincimizi daha da arttırıyor. Görüyor, duyuyorsundur. Kem diller, senin okuduğun zamanki Köy Enstitülerine ne kadar hayasızca uzanıyor. Kitabın o adamların suratında tam zamanında şaklayan bir şamar oldu. Halkın sizler için katlandığı külfetin, boşa gitmek şöyle dursun, kat kat ödenmekte olduğu bir kez daha meydana çıktı.

Bu mektubu, seni yalnızca övmek için yazmıyorum. Övülmek hakkındır. İşin meydanda. Ama, içimde bir kaygı var. Onu da açmak istiyorum sana. Her alanda olduğu gibi, sanat alanında da öyleleri görülmüştür ki, başlangıçta büyük umutlar yaratmışlar; ama, sonra, övülmekten, alkıştan çabucak başları dönmüş, oklarını ilk hamlede ulaştırdıkları noktadan öteye aşıramamışlardır. Toprağa öylesine sağlam basıyorsun, ki, senin için böyle bir kaygı yersiz olabilir. Ama, yine de bu tehlikeyi hiçbir zaman gözden uzak tutmamalısın. Unutma ki, işinin daha başlangıcındasın. Herkese nasîp olmayan sağlam, kararlı bir atılış. Ama, başlangıç. Köyü ve köylüyü henüz parça parça, ayrı ayrı, an an görüyor, gösteriyorsun. Başlangıçta en isâbetli yol. Bundan sonradır ki, eserlerinde, köylüler geçmişleriyle yaşayacaklar, geleceklerinin habercisi olacaklar. Ayrı ayrı görünüşlerden, tek tek olgulardan, topluca, toplumca hayata geçeceksin (gerçekte olduğu gibi). Köyün parçaları bütünleşecek; «bizim köy» bizim

köylerimize, köylerimiz şehirlerimize, yurdumuz dünyamıza, gerçekte var olan bağlarıyla, bağlanacak. İşte o zaman sanatının sonuncu aşamasına, romana ulaşacaksın. Armağanlar kazanan işporta mallarına değil elbet. Öylesi çok. Kitabının temiz dili gibi millî, «Bizim Köy»ün bizde uyandırdığı duygular gibi beşerî, bize verdiği umut çapında büyük romana.

Sana çok çok selamlar. Bizim köye de.

«DERGİ ÜZERİNE»[1]

İster istemez önemsediğimiz günlük hayatımızın küçücük meselelerinden gözlerimizi kurtarıp dünyaya ve ülkemize baktığımız zamanlar tarihin en buhranlı anlarında yaşadığımızı hepimiz kolayca farkediyoruz. Böyle bir anda ilk işimiz birazcık olgunluk göstererek kendi kendimizi eleştirmek olmalıdır. Bu ülkenin aydınları olarak bize düşen sorumluluğun önemini gerçekten kavramış mıyız? Bunun farkında isek, sorumluluğumuzun gereklerini yerine getirdiğimize kendi kendimizi olsun inandırabiliyor, kendimizde görevini yapan insanın iç rahatlığını duyabiliyor muyuz? Ne haldeyiz, ne yapıyoruz? Bu sorulara dostlar ne cevap verirler, bilmiyorum ama, ben kendi payıma böyle bir iç rahatlığı duyamadığımı hemen itiraf edeyim. Aşağıda, yalnız bilimsel çabalar konusunda kendi kendimizi eleştirmek amacıyla söyliyeceğim sözleri dostlar hiç olmazsa bu huzursuzluğa bağışlasınlar.

*
* *

Çoğumuz nihayet şu kanıya varmış görünüyoruz: Bilgisizce yapılan işlerden hayır gelmez. Böylesine basit ve açık görünen bir gerçeği kavrayabilmek için bugünlere değin beklemiş olmamıza şaşmak yada yanmak

neye yarar? Unutmamalıyız ki, insanların toplum bilgilerini, işin aksiyonun emrinde kullanabilecek bir aşamaya vardıkları tarih, dünyanın hiçbir yerinde yüzyıldan gerilere gitmiyor. «Biz de bu gerçeğin farkına bugün varmış değiliz; aynı şeyleri şu kadar yıl önce, şu şu yerlerde söylememiş yada yazmamış mı idik?» diyenlerimiz bulunabilir. Ama bir düşüncenin bir vesiyle ile edinilip yine bir vesiyle ile belirtilmiş olması başka, tam değeri verilerek benimsenmesi başka, hele hayata geçirilmesi, işe, aksiyona uygulanması yine başka şeylerdir. Bugün «bilgisizce yapılan işlerden hayır gelmez» düşüncesinin bütün aydınlarca benimsendiği bir hayal değilse, sırf bu kadarıyla bile yeni bir aşamaya varmışız demektir. «Şimdi mi, daha önce mi?» gibi yararsız tartışmalara girişerek boşuna vakit kaybedeceğimiz yerde, bir an önce düşüncenin uygulanmasına geçmeliyiz. Çünkü, hiç değilse bu sonuncu aşamaya ulaştığımızı iddia edecek durumda değiliz. «Bilgi» denen şeyin neleri içerdiğini bir kez gözden geçirip kendi kendimizi yoklarsak - öyle sanıyorum ki - hepimiz bunun gelişigüzel yapılmış bir özeleştiri olmadığını fark edebiliriz.

1) Bilim metodu ve bilimsel bir toplum teorisi: Bu bilgileri ilkin kitaplardan alırız. Ama bir iki kitaptan, birkaç özetten değil. Tümü kitaplıklar meydana getiren ana eserlerden. Bunları bir defa okumakla iyice kavramış olmayız. Tekrar tekrar okumamız gereklidir. Bunlara her yıl yeni yeni eserler katılıyor. Bu eserleri de boyuna izlememiz gerekir. Kitabı hiçbir zaman elden bırakamayız. Yine de işimiz bitmiş olmaz. Çünkü, metodun teorinin iyice kavranabilmesi, sindirilebilmesi için, gerçeklere, olaylara, işe, dikkatle, itina ile, ustalıkla uygulanması şarttır. Kitaplardan bâzı cümleleri, metodun, teorinin doğruluğu-

nu isbât için kullanılan bâzı örnekleri alıp, gelişigüzel, şuraya buraya, şuna buna uygulamaya kalkıştık mı, en hafifi, gülünç oluruz.

2) Yukarıda sözü edilen bilim metodu, toplum teorisi, birçok ülkelerde, birçok defalar, tarihe, dünya olaylarına ve o ülkelerde olup - geçen olaylara uygulanmış, varılan sonuçlar kitaplara geçmiştir. Bunları da kitaplardan öğreniyoruz. Öğrenmek zorundayız. Çünkü, teoriyi ancak bu sâyede daha iyi kavrayabileceğimiz gibi, metodun doğru olarak uygulanışını gösteren örnekleri de ilkin bu kaynaklarda bulabiliriz. Ama bu kadarıyla yetinip bir başka ülkede, başka bir tarihte, başka koşullar altında meydana gelen olaylardan alınan sonuçları, arada bâzı benzerlikler, uygunluklar vardır diye, gelip farklı koşullar içinde bulunan ülkemize yada yöremize el yordamıyla uyduramayız. Bir zaman uydu sanırız belki ama, günün birinde —yine en hafifi— hayal kırıklığına uğrarız.

3) Nihayet günümüze gelir, dünya ve yurt olaylarıyla karşı karşıya kalırız. Her gün yeni bir gelişme, bir durum, bir haber. Dünya olaylarının ana çizgilerini öğrenmek için hadi yine doğru söylediklerini bildiğimiz yayınlara başvuralım; bu olayların ülkemiz üzerindeki etkileri hakkında kimden, nereden bilgi alacağız? Memleketimiz başka bir dünyada tek başına yaşamıyor. Dünya olayları ile memleket olayları, dünya meseleleriyle memleket meseleleri, türlü bağlarla birbirine bağlıdır. Bu bağları unutup, memleketimizi dünyadan zihnen tecrit ederek hükümler vermeye kalkıştık mı, «Türkiye orta çağını yaşıyor» gibi sözlerle saçmalamaya başlarız. Türkiye, dünyanın öteki bütün ülkeleri gibi, 1950 yılında yaşamaktadır. Ve

artık hiçbir ülke, dünya çapına ulaşan olayların, meselelerin dışında değildir. Ama her ülkenin, bu en geniş, bu en büyük olaylar, meseler içindeki yeri ayrı, farklıdır. O halde, memleketimizin dışında olup geçen olayların bize etki derecelerini, bu olaylardaki payımızı bilmek zorundayız. Bu bilgileri ise yalnızca yabancı yayımları izlemekle sağlayamayız. Doğrudan doğruya bizim tarafımızdan yapılacak araştırmalara, incelemelere de ihtiyaç vardır.

4) Son olarak memleketimizin kendi yapısından doğan şart ve imkânlar gelir. İşin burasında artık kendi kendimize kalmışızdır. Ülkemizi tanımak, öğrenmek elbette ki bizlere düşer. Yukarıdaki sahifelerde kısaca belirtilmeğe çalışılan bilgilerle işe koyulacağız. Ülkemizin tarihini, bugününü ve yarın için gösterdiği imkânları, genişliğine, derinliğine biz öğreneceğiz; birbirimize, halka biz öğreteceğiz.

Bilgi alanında işimiz ancak böylece tamamlanır. Metoddan, teoriden başlayarak bize en yakın koşullara kadar, hepsini iyice kavramadığımız takdirde, hiçbir işimizden beklediğimiz sonuçları alamayız. Kan ter içinde akıntıya kürek çeker dururuz.

Hepimizin bildiği şeyler. Ama, bilmek başka şey, yapabilmek başka. Kitap okuyanımız çok. Metod, teori bilgisine sâhip, hattâ bu bilgileri kuvvetli olanlarımız da yok değil. Başka ülkelerin tarihini, değişme ve gelişme sürecini, mücadelelerini, devrimlerini, dünyanın bugünkü hâlini bilenlerimiz de. Bütün bunları kitaplardan, türlü yayınlardan öğrenmek mümkün. Fakat — artık açıkça itiraf etmeliyiz ki— kendi ülkemizi, aksiyon alanımızın şart ve imkânlarını tanımıyor, bilmiyoruz. Hadi kendi kendimize

karşı daha hoşgörülü olalım: gereği kadar tanımıyor, bilmiyoruz. Boşuna avunmaya, boş yere övünmeye devam etmek istemiyorsak, bunu artık itiraf etmeliyiz. Tekrar tekrar itiraf etmeli, acı da olsa bu gerçeğe birkez kendimizi inandırmalıyız.

O halde ne yapalım? İlk iş herbirimizin kendi uzmanlık alanımızda yurt gerçeklerini tanımaya, öğrenmeye koyulmamız olacaktır. Kolay iş değil elbette. Durmadan çalışmak, uğraşmak, didinmek gerek. Belki de nankör bir iş. Biraz kitap, biraz da gazete bilgisiyle herşeyi izah edivermek, şöyle bir iki saat oturup tumturaklı cümlelerle makaleler döktürmek varken, günlerce, aylarca, bâzen yılarca çalış, lâf ebelerine bilgi hapları hazırla. Hattâ çoğu zaman buna bile tenezzül etmiyecekler, elde ettiğin bilgilere, «akademik», «ilmî» diye dudak büküp geçeceklerdir. Göze alacaksın bunu. Ama bu türlü çalışmalar da durup dururken yapılmıyor, yapılamıyor. Çoğunluk hiç olmazsa bir kısım aydınların bu şekilde çalışması gerektiğine kanî değilse, bu türlü çalışmalar ortak bir ihtiyaç olarak belirmiyorsa, kimse kendini zahmete sokmak istemez tabiî. İstese de sâdece kafalarda, not defterlerinde kalacak olduktan sonra, birkaç kişi birşeyler öğrenmiş, bâzı bilgiler toplamış neye yarar? Öğrenmemiz gereken şeyler öylesine geniş ve çeşitli ki, iki üç kişinin çalışmasıyle olacak iş değil. Bize, dünya ve memleket koşullarını, olaylarını bütün neden ve bağlarıyle yansıtacak sentezler lâzım. Bu ölçüdeki sentezlere ancak, bir çok aydının, bilinçli bir işbölümü içinde, devamlı olarak, yanyana, baş başa çalışmasıyla varabiliriz. İş büyük, henüz yapamadığımız iş de bu. Ergeç yapılacak elbet. Ben, öğretmekten ziyâde öğrenmeye muhtaç bir aydın olarak, kendimde böylesine ge-

niş bir çalışmayı örgütlemeye yeter güç ve yetkiyi görmüyorum. Tasarladığım iş çok daha küçük, çok daha basit. Ama belki de bir vesiyle, bir başlangıç. Bir dergi çıkarmayı düşünüyorum. Bir kısım Türk aydınlarını, uzmanlığa dayanan bir işbölümü içinde, yurt ve dünya olaylarını, meselelerini bilim yoluyla öğrenmeye sevkedecek, halkımızın bu olayları, bu meseleleri doğru bir şekilde kavramasına yardımı dokunacak bir dergi. **Herhangi bir dergi değil, böylesi.** Mümkün olursa çıkacak, olmazsa çıkmıyacak. Bunun için de düşüncelerimi ilkin aydın dostlara açmak istedim. Bu yazı sırf bu amaçla yazıldı.

*
**

Yazımın buraya kadarki kısmını bir iki dostuma okudum. «Bu sözlerinle daha ilk adımda teşebbüsünü kendin baltalamış oluyorsun.. Bunlar etrafta sâdece öfke uyandırır, ilgi değil... «ukalâlık ediyor» derler, «âleme ders vermeye kalkmış» derler... Bir iş yapmak istiyorsan herkesin suyuna gitmelisin» dediler. Yâni bermûtâd yine kendi kendimize karşı taktik kullanmamı öğütlediler. Ben, bu öğütleri tutmıyacağım. Eğer, böyle bir özeleştiriye bile dayanamayacak kadar olgunlaşmış değilsek, kendimizi bu kadar olsun güçlü hissetmiyorsak, zâten bu konuda yapacak iş yoktur. Bu düşünce ile yazımın ilk kısmını da dostlara yolluyorum.

*
**

Bir derginin çeşitli meseleleri, işleri var: Para meselesi, yazıları toplama, dizdirme, düzeltme, bastırma, dergiyi paketleme, pullama, yollama,a dağıtma işleri, bayi meslesi, abonman meselesi, v.b... Her birinin üzerinde ayrı ayrı durmak gerekli. Ama bütün bu işler, bu meseleler

arasında kanaatimce en önemlisi, yazı ve yazıların niteliği meselesidir. Öteki işler için harcayacağımız para ve gayretle birçok şeyler yapabiliriz; ama, yazısız dergi çıkaramayız. Hele, mutlaka bir dergi yayımlamak hevesine kapılmış değilsek, çıkaracağımız derginin belirli bir görevi, hizmeti olmasını istiyorsak, sâdece şu yada bu yazı da yetmez. Derginin muhtevası amacına uygun olmalıdır. Bu düşünce ile ilkin bu konu üzerinde duruyorum.

I — DERGİDE NELER BULUNACAK?

Dergi, hiç olmazsa başlagıçta, 33X24 ebadında 16 sahife olarak çıkacaktır (1). Uygun ve mümkün olursa sonradan sahifeler arttırılabilir. Bu 16 sahifeden üç sahifesi dünya ile ilgili konulara, 10 sahifesi memleket olaylarına ve meselelerine, 3 sahifesi de sanata (tenkit, hikâye, şiir) ayrılacaktır. Sanat konuları üzerinde genişçe incelemeler 10 sahife içinde yer alabilir. Makalelerin arasına fıkralar konacak, bu fıkralardan bâzıları, bayağı olmamak şartiyle, mizah fıkraları olabilecektir. Ayrıca, gerek kapağa, gerekse iç sahifelere resimler, fotoğraflar, herkesin anlıyabileceği şekilde tertip edilmiş grafikler koymaya çalışacağız.

Yazılara gelince; bir fikir vermek amacıyle bu konudaki düşüncelerimi de aşağıda sırasıyla açıklıyorum. Yalnız hemen söyliyeyim ki, gerek biçim, gerekse muhteva ile ilgili sözlerim birer tekliften ibârettir. Dostlar tarafından bu konularda ileri sürülecek düşünceler —prensiplere dokunmamak şartiyle— her zaman gözönünde tutulacaktır.

(1) Yada 12x16 ebadında 32 sahife.

Daha yukarıda da işâret edildiği üzere, bu yazı esasen dostlardan öğüt almak amacıyla yazılmıştır.

A — DÜNYA OLAYLARI :

Memleketimizde ajans, radyo ve basın dünyada olup bitenleri yeter derecede ve gerçeklere uygun olarak aksettirmiyorlar. Bu yüzden, yabancı yayınları izleyemeyenler dünya olayları hakkında çoğu zaman noksan ve yanlış bilgiler ediniyorlar. Kaldı ki, başlıca yabancı dillerin hepsini bilenlerimiz de, yok değilse bile, her halde pek az. Birkaç dili birden bilenlerin dünyanın başlıca ülkelerinde çıkan kitap, dergi ve gazeteleri izlemeleri de imkânsız. Bu boşluğu gözönünde tutan derginin, üzerinde önemle duracağı işlerden biri, türlü dillerde yapılan yayımları elden geldiğince izleyerek okuyucularını dünyadan haberdar etmeye çalışmak olacaktır.

Dünya olaylarını ve meselelerini şöyle bir sıra ile tasnif etmek mümkün: Kapitalist ve sosyalist cephelerin ekonomik, sosyal, politik, ideolojik, stratejik ve askerî bakımlardan durumları; bu iki cephe ile bu cephelerde yer alan başlıca devletler arasındaki diplomasi ilişkileri; askerî ve ekonomik anlaşma ve andlaşmalar, anlaşmazlıklar; Birleşmiş Milletler çalışmaları ve aksaklıklar; emperyalist ülkeler arasındaki ekonomik ve (bunun bir sonucu olarak da) politik rekabetler, çatışmalar, bu rekabetlerin dünya politikasına ve ekonomisine etkileri; dünyaya ve ülkemize etkisi olan başlıca ülkelerin ekonomik, sosyal, politik ve ideolojik yapıları; bu ülkelerde sınıfların durumu; siyasî partiler, sendikalar, tröstler, bunların dünyayı ve ülkemizi ilgilendirecek derecede oynadıkları roller,

devrimci hareketler, grevler, seçimler, bilim ve sanat alanlarındaki mücadeleler, v.b...

Bu olay ve meseleler çeşitli yayınlara, haberler ve yorumlar hâlinde konu olmaktadır. Derginin ilk işi, her sayıda, doğruluğuna güvenilir haber ve yorumlardan en önemlilerini, kaynakları gösterilerek, olduğu gibi yada özetler hâlinde okuyucularına aksettirmek olacaktır.

Burada önümüze üzerinde önemle durulmaya değer bir soru çıkıyor: dergi dünya olaylarını yorumlayacak mı? Bu olaylardan doğrudan doğruya askerî ve politik mahiyette olanlar var ki, içinde bulunduğumuz şartlar bunları gerçeklere uygun olarak yorumlamamıza engel olmaktadır. Bu türlü konularda, başka memleketlerde yapılan yorumları aksettirmekle yetinmemiz daha uygun olacaktır. Bugün halkımızın, tek bir amaca hizmet eden yorumlar dışında, başka ülkelerde —bâzen en sağ, en gerileri de dahil— türlü görüş açılarından yapılan yorumları bile öğrenme imkânını bulamadığını düşünerek bu kadarını da küçümsememeliyiz. Kaldı ki, ekonomik, sosyal olay ve meseleler hakkında, bilimsel delillere, gerekirse sayılara dayanarak yapacağımız açıklamalar, yorumlar, okuyucularımızın öbür olay ve meseleleri de kendi kendilerine kolaylıkla kavramalarına, çözmelerine geniş ölçüde hizmet edecektir. Dünya olayları ve meseleleri hakkında her sayıda bir inceleme yazısı çıkacaktır. Ayrıca, gerekirse, dünyanın durumunu gösteren krokiler, grafikler de konacaktır.

B — MEMLEKETİMİZ :

Memleket olayları ve meseleleri derginin en çok ilgi göstereceği konular olacaktır. Her sayıda günün en önemli olaylarının kısa ve yorumlu bir özeti bulunacak-

tır. Yazıların çoğu da günün en önemli olay ve meseleleriyle ilgili olacaktır. Bununla beraber her sayıda bir iki önemli meseleyi ele alıp günün konusu hâline getirmeye çalışacağız.

Her zaman karşımıza çıkması ihtimali olan olaylar ile ele alınacak memleket meseleleri nelerdir? Bunları birer birer saymaya kalkışacak değilim. Dostların dergi hakkında yeter derecede fikir edinebilmeleri için bâzı misaller vermekle yetineceğim.

1 — Tarih İncelemeleri:

Tarihî görüşle incelemediğimiz takdirde, dünyanın ve memleketimizin hiçbir olayını, hiçbir meselesini iyice kavramamıza imkân yoktur. Bu nedenle, dergide ele alınacak hemen her konunun, her meselenin, her olayın —yakın yada uzak— tarihî seyriyle gözden geçirilmesine çalışılacaktır. Meselâ Basın Kanunu mu günün konusudur; Tanzimattan beri bu konuda neler yapılmış, neler denilmiş, ilkin kısaca nakledilecek, bugünkü durum hakkında bu kısa özetlemeden sonra fikir yürütülecektir. Meselâ Üniversite öğrencilerinden bâzıları köylünün «fikir yoluyle kalkındırılabileceği»ni sanarak «yurt gezileri»ne mi çıktılar; bizdeki bu türlü «köycülük» hareketleri hakkında ilkin kısa bir tarihçe yapılarak konuya girilecektir. Yine meselâ Anayasa konusunu, Türkiye'nin bugünkü dış politikasını, işçi sınıfını ilgilendiren olayları ve meseleleri, köy ve köylü meselerini, nüfus, sağlık, eğitim, geçinme gibi boyuna sıralanabilecek hemen her konuyu, her meseleyi hep böylece ele almaya çalışacağız.

Bunun dışında bir de doğrudan doğruya tarihî incelemeler var. Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik, hukukî, politik ve ideolojik yapıları gibi. Son zamanlarda bâzı şarlatanların tarihi istismar ederek günümüz ve geleceğimiz hakkında kendi işlerine gelen sonuçlar çıkarmaya çalıştıkları görülüyor. Sahte-ilmî kisvelerle ortaya atılan bu demagoglara inanacaklar elbette bulunacaktır. Oysa, aydın dostlar arasında, hem metod ve teori, hem de tarih bilgileri son derece kuvvetli olanlar, bu konular üzerinde yıllarca çalışmış, malzeme, vesika toplamış bilim adamları var. Bu dostlardan tarihsel gerçekleri aydınlatmalarını isteyebiliriz. Bu sâyede bugünkü durumumuzu da daha iyi anlıyacağız.

2 — Memleketimizin bugünkü ekonomik yapısiyle ilgili genel konular ve meseleler:

Artık hiç şüphe yoktur ki, bugün ülkemizin ekonomik yapısı —hâkim karakteriyle— kapitalisttir. Dünyanın birçok geri kalmış kapitalist ülkelerinde de olduğu gibi geç kalmış bir kapitalizm. Bu yüzden ülkemiz —yine dünyanın birçok gecikmiş kapitalist ülkeleri gibi— tekelci sermayenin tabiî durumundadır. Ve yine bu yüzden emperyalizmin geçici ferahlıklarından yararlanamayıp sâdece buhranlarının acılarını çekiyor. Ama bunlar hep «umumî» lâflar ve bu kadarıyla kaldığı takdirde edebiyat! Dergimizde bu türlü edebiyata yer verilmiyecektir. Memleketimizin ekonomik yapısını ve emperyalizm mekanizması içindeki yerini, somut olaylara, gerektiğinde sayılarla anlatılması mümkün durum ve hareketlere dayanarak belirteceğiz. Türlü bölgelerimizde, çeşitli üretim alan ve dallarında hangi araçlarla, hangi tarzlarla ve ne gibi ilişki-

ler içinde üretimde bulunuluyor; Türkiye nüfusunun sınıflar bakımından kompozisyonu nedir; sermaye sâhiplerinin ticarî, sınaî ve malî sermayeye, işçi sınıfının türlü üretim alan ve dallarına göre ayrılışları ne ölçüdedir, orta sınıflardaki tabakalanmalar ne durumdadır; köylünün, küçük sanat ve küçük ticaret erbabının âkıbetleri ne olmuştur; bugünkü gidiş ne olacağını göstermektedir; sermaye birikme ve toplanmaları hangi seviyeye ulaşmıştır; yabancı sermayenin memleketimize mal, ikraz ve yatırım şekillerinde nufuzu ne derecelerdedir; yerli sermaye bu konuda yabancı sermaye ile ne oranlarda ve nasıl işbirliğinde bulunmaktadır? gibi birfçok soruları —daîmâ somut olaylara, tarihsel gelişmelere dayanarak— cevaplayacağız. Yalnızca bu bahisler yüzlerce makaleye konu olabilir. Bu konuların her birini çokluk günün olaylarına, meselelerine bağlayarak inceleyeceğiz. Bu türlü olaylar ve meseleler her zaman karşımıza çıkacaktır. Önemli olanlarını da dergi, günün meselesi hâline getirmek üzere ortaya atacaktır.

3 — İç Politika:

Derginin her sayısında günün başlıca iç politika olaylarına ve meselelerine dair yorumlu bir özet vermeye çalışacağız. Ayrıca bu konuda inceleme yazıları da hazırlıyacağız. Özellikle bu türlü yazılarda iç politika olay ve meselelerinin, memleketimizin ekonomik yapısına nasıl bağlı olduğunu delilleriyle göstereceğiz. Bir kere, genel olarak, Türkiye'de iktidarın sınıfça karakteri üzerinde duracağız: Meclis, hükümet, idare mekanizması. İktidarı esas itibariyle hangi sınıf ve zümrelerin temsil ettiğini, politikaya karışmasına müsaade edilen muhalif partile-

rin hangi sınıf ve zümrelerin çıkarlarını savunmakta olduklarını —parti programlarına ve liderlerinin davranışlarına dayanarak— anlatacağız. İktidar partisi ile muhalif partilerin birleştikleri ve ayrıldıkları noktalar üzerinde duracağız. Özellikle, çok partili sistem belirtilerinin ne gibi sebeplerle meydana geldiğini, ne şekiller alıp hangi noktalara vardığını göstereceğiz. Bu arada demokratik gelişmeleri gerçekten sağlayacak tek güç olan halk kitlelerinde günden güne olgunlaştığı görülen demokrasi bilincini belirten hareketleri de daîmâ izleyerek aksettirmeğe çalışacağız. Belirli sınıf ve zümrelere bağlı politikacıların çeşitli parolalarla seksen yıldanberi halkı nasıl aldattıklarını, tarihe, belgelere dayanarak iyice belirteceğiz. Halk kitlelerinin politik hak ve özgürlüklerinin hangi yollarla ne ölçülerde kısıtlandığı da üzerinde duracağımız en önemli konulardan biri olacaktır.

4 — Dış ilişkiler:

İç politikanın ekonomik yapıya, dış politikanın ise, iç politikaya bağlı olduğunu hepimiz biliyoruz. Türkiye'nin dış politikasını bu gerçeğin ışığı altında aydınlatacağız. Ülkemizin yabancı ülkelerle olan ekonomik ilişkileri üezrinde de önemle duracağız. Dış ticaret ilişkileri, ticaret ve ödeme dengelerimiz, yardım ve istikrazlar, esaslı şekilde inceleyeceğimiz konular olacaktır. Bu arada Marshal plânının ve bu plânın bir gereği olarak serbest ticarete doğru atılan adımların memleketimiz üzerindeki etkilerini —herkes tarafından anlaşılabilir bir şekilde tertip edilecek istatistiklere de dayanarak— belirteceğiz.

Bu bahiste de tarih bilgilerine son derece önem vermemiz gerektiğine bir kez daha işâret etmeden geçemiye-

ceğim. Türkiye dış politikasının ve yabancı ülkelerle olan ekonomik ve kültürel ilişkilerinin tarihi üzerinde pek az durulmuştur. Halkın, bugünkü durumu iyice anlayabilmesi için ülkemizin hiç değilse son yüzyıllık dış ilişkiler tarihi üzerinde bilgi sâhibi olması şarttır. Harp tehlikesi laflarının ne zamanlar ortaya atıldığını, dış borçlanmaların, «istikrazların» ne demek olduğunu, yabancı sermayesinden bu memleketin başına neler geldiğini, yardımların önünde sonunda neye müncer olduğunu, son yüzyıllık târihimizden kolayca örenebiliriz. Dış ilişkilerimizin târihi üzerindeki incelemelerde yerli ve yabancı çeşitli yayınlardan ve belgelerden yararlanacağız. Gerekirse târihe malolmuş belgeleri olduğu gibi yada özetler hâlinde yayınlayacağız. Batılılaşma hareketinin kültürel ve ideolojik kaynakları ve niteliği üzerinde de durmak, bugünkü fikir ve sanat hareketlerinin tarihsel nedenlerinin aydınlatılması bakımından ilgi çekici, öğretici olacaktır.

5 — İşçi sınıfının durumunu ilgilendiren olaylar ve meseleler :

Başta işçi sınıfı gelmek üzere, Türkiye'de halk kitlelerinin politik ve ekonomik hak ve özgürlüklerini, çalışma ve yaşama koşullarını ilgilendiren olaylar ve meseleler derginin en çok önem vereceği konular olacaktır. Her sayıda işçi sınıfını ilgilendiren en az bir inceleme yazısı bulunacak, ayrıca bu konuda istatistikler ve herkesin anlayabileceği bir şekilde tertip edilmiş grafikler yer alacaktır. İşçi sınıfının durumunu ilgilendiren olay ve meseleleri de burada birer birer saymaya imkân yoktur. Politik ve ekonomik alanlarda işçi sınıfına henüz tanınmamış olan hak ve özgürlükler (parti, sendika, grev, v.b.) genel konuları teşkil edecek, bu konular hem memleketimiz-

deki tarihî seyri içinde, hem de başka memleketlerle kıyaslamalar yapılarak ele alınacaktır. İşçi sınıfının çalışma ve yaşama koşulları, üzerinde durulacak en somut meseleler olacaktır. Bu konularda hem kanunlar, hem de —özellikle— filî durum gözden geçirilecektir. İş kanununa tâbî olan ve olmayan işyerleri, on ve daha çok ve ondan az işçi çalıştıran iş yerleri, küçük sanatlar, ev sanayii, tarım işleri, gemi boşaltma ve yükleme ve deniz işleri birer birer ele alınacaktır. İş akitleri, iş güvenliği (kazalar ve bunları önleme tedbirleri), işçi sağlığı, kadın işçilerin ve çocukların çalışması, iş saatleri, iş ve işçi bulma, işsizlik, işçi sigortaları, iş teftişi... herbiri ayrı ayrı üzerinde durulmaya değer meselelerdir. Bütün bu konular, milletlerarası andlaşmalarla tesbit edilen normlar ve yabancı yasalar ve uygulamalar da gözönünde tutularak, kıyaslamalı bir şekilde incelenecektir. İşçi ailelerinin geçinme vaziyetleri, memleketimizde üzerinde en az durulan konulardandır. Ücrtler, ücretlerin mümkün mertebe gerilerden günümüze kadar gösterdiği seyir, buna karşılık, gıda, mesken, yakacak ve ısınacak giyim ve diğer masraflarda (temizlik vesaire masrafları) meydana gelen değişiklikler, aylık ve yıllık işçi kazançları, işçi ailelerinin ne yiyip ne içtikleri, nerelerde oturdukları, odalarını nasıl aydınlatıp ısıttıkları, neler giydikleri, sağlık ve (tâbîri câizse) eğlence için ne gibi masraflar yaptıkları, sağlık ve uygarlık normları gözönünde tutulmak şartiyle, birer birer ele alınması gereken konulardır. Bu bahiste meslekî eğitim, meslek hastalıkları gibi daha birçok konuları sıralayabiliriz. Öyle sanıyorum ki, bu bahisler işçi sınıfına bugünkü durumu ile elde etmesi gereken hak ve özgürlükler, çalışma ve yaşama koşulları hakkında somut fikirler ve hedefler verecektir.

6 — Köy ve Köylü meseleleri:

Köy ve köylü meseleleri de günümüzün en önemli konularını teşkil ediyor. Son yıllar içinde yapılan yayınlar, köy ve köylü meselelerinin aydınlanması bakımından çok yararlı olmuştur. Bu konuların da daha sistemli bir şekilde ele alınması lâzım ve mümkündür. Başta toprak meselesi gelmek üzere köylünün birçok hayatî meselelerini birer birer ele alıp aydınlatmalıyız. Türkiye tarım ekonomisinin ana hatlarını, memleketin bütünü ve bölgeler itibariyle, iyice belirtmemiz lâzım. Toprakların şletmeler itibariyle bölünüşü, işletme genişlikleri, işletme şekilleri, kullanılan araçlar, randımanlar, işletme gelir ve giderleri, köylü ailelerinin çalışma ve yaşama koşulları, köylünün alım kabiliyetindeki değişiklikler.. kredi meselesi, yol meselesi, köylü sağlığı, köyde eğitim meseleleri, ilh... ilh... her biri birçok yazılara konu olabilecek son derece önemli meselelerdir. Bu konularda da yine tarihten faydalanacak, başka memleketlerdeki durum ve gelişmelerle kıyaslamalar yapacağız. Küçük toprak sâhibinden, yarıcıdan, ırgattan tarım ve sanayi işçisine; ağadan tüccara doğru meydana gelen değişmeler dikkatle izlenmesi gereken olaylar olacaktır.

7 — Küçük sanatlar :

Küçük sanatlar memleketimizde son yüzyıl içinde en çok değişiklikler göstermiş olan bir alandır. Harp yılları içinde bir takım sömürücülere bir hayli kâr sağlamış olan bu gelişmeyi de dikkatle izlememiz gerekir. Memleketimizde küçük sanatların çeşitli dallarında işçi olarak çalışanlar, çalışma ve geçinme koşulları bakımından en perîşan durumda olanlardır. Meselâ, yere gömülü tezgâhlarda

yarı beline kadar toprak içinde çalışan bir halı işçisinin aylık kazancı ençok 10 lirayı geçmemektedir. Âmillerin (tüccarın) elinde oyuncak olan tezgâh sâhiplerinin de durumu bundan farksızdır. Kastamonu'da, işlerine gün doğarken başlayıp karanlık oluncaya kadar devam eden Devrekânî bezi dokuyucularının aylık kazançları 4 lira (dört lira) dır. Bunları birer birer belirteceğiz.

8 — Devletçilik Meselesi :

Türkiye'de devletçilik meselesi günün en önemli konularından biridir. Bilindiği gibi devletçilik, biri devlet müdaheleciliği, öbürü devlet işletmeciliği olmak üzere, iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bizdeki devletçiliğin her iki bakımdan da iki yüzü vardır. Biri Millî Kurtuluş hareketinin bir sonucu olarak yabancı sermayeye karşı olan yüzü, öbürü azamî fiat, asgarî ücret politikasiyle, çoğu zaman yerli sermâyenin lehine ve her zaman halkın aleyhine olan yüzü. Devletçiliğin bu iki yüzünü de iyice tanımak, ona göre konuşmak zorundayız. Bunun için de devlet müdahalelerinin çeşitli şekilleri (gümrüklere, dış ticarete ve dış ödemelere, iç ticarete, kredi müesseselerine, kooperatiflere, sendikalara yapılan müdahaleler gibi) ve devlet işletmelerinin kuruluş ve idare tarzları ile fiat ve ücret politikaları üzerinde esaslı olarak duracağız. Bu konularda da sayılardan yararlanmayı ihmal etmiyeceğiz.

Tasnifler, 9, 10, 11 diye boyuna uzatılabilir. Türkiye millî geliri meslesi, ortaya atılan millî gelir hesaplarının iç yüzü, devlet mâliyesi, devlet masraflarının dönüp dolaşıp hangi sınıf ve zümreler tarafından ödendiği, bu masraflarla daha çok hangi sınıf ve zümrelerin ihtiyaçlarına cevap verildiği, bayındırlık işleri, halk ihtiyaçları durur-

ken yapılan kel başa şimşir taraklar; şehir ve köy eğitim meseleleri, liselerin ve meslekî eğitimin durumu, gençliğe neler öğretildiği, üniversitelerin türlü fakültelerinde yapılan öğretim, özellikle ekonomi ve sosyoloji öğretiminin nasıl sâdece teorik, soyut olduğu, Üniversitelerin bunca yıllık faaliyetleri sonunda, memleketimizin somut meseleleriyle ilgili olarak bize ne gibi eserler verdiği, neler öğrettiği; nüfus mesleleri, nüfus artışlarında görülen azalmaların nedenleri[2]; sağlık işleri, hastahanelerin durumu, yatak sayıları, doktor, ebe, sağlık memuru, eczahane meseleleri, başta verem gelmek üzere memleketimizde yaygın bir halde bulunan hastalıklar, bu hastalıkların asıl nedenleri, ikide birde ortaya atılan sağlık plânlarının mesnetsizliği; mesken meseleleri, şehir ve kasabalarımızda ve köylerimizde mesken durumu; memurların ve diğer fikir işçilerinin durumu, işsizlik meselesi; profesörlü, doktorlu Hükûmetin ve idare mekanizmasının kendilerine bir çalışma plânı bile yaptıracak eleman bulamadıklarını itiraf ederek dışarıdan her biri başka bir havadan çalan, türlü doktrinde «uzman»lar çağırmaya mecbur kalması; elektrik meslesi, su meselesi, sel meselesi... durmadan sıralanabilir.

Bunlar da, mesle olarak, hepimizin bildiği şeyler. Ama, birçoklarını bir inceleme konusu olarak henüz ele almış değiliz. Bu meselelerden herbiri ayrı bir uzmanlık konusudur. Bizler başkaları gibi genel lâflarla yetinemeyiz. Bütün bu meseleleri, uzmanlığa dayanan bir iş bölümü içinde birer birer, derinliğine ve genişliğine inceleyeceğiz, inceleyebiliriz. Dergiye kötü anlamıyla «akademik» bir hava verecek değiliz. Bilim yoluyle bilgiler edinecek, bu bilgileri herkesin anlıyabileceği bir şekle sokarak nak-

iedeceğiz. Aktüaliteden de uzaklaşmıyacağız. Yukarıda ancak pek azını sıralayabildiğimiz olay ve meseleler herzaman karşımıza çıkacaktır. 16 sahifelik bir dergi çıkarırken herhalde olay ve mesele kıtlığıyle karşılaşmayız.

C — SANAT :

Daha yukarılarda da işâret ettiğim gibi, derginin sanatla ilgili kısmı üç sahifeden ibâret olacaktır. 33X24 ebadında üç sahife. Gerçi, pek önemli olmak şartiyle, genişçe inceleme yazılarını 10 sahife içine de alabiliriz. Ama nede olsa sanata ayrılan sahifeler pek az olacaktır. Bu nedenle de sanat yazılarında son derece titizlik göstereceğiz.

1 — Teorik yazılar :

Öyle anlaşılıyor ki sanat konusu, ekonomi, hukuk, politika... gibi toplum olaylarıyle ilgili öbür bilim konuları arasında herhalde en çetrefili. Metod ve teori bilgileri kuvvetli görünen aydınlar bile bu konuya gelince, ipin ucunu kaçırıyor, yollarını şaşırıyorlar. Çoğu zaman, bakıyorsunuz, sanat olayları, sanat meseleleri üzerinde, ya görünüşte ileri, ama ezberlenmiş, basma kalıp sözlerle fikirler yürütülüyor, yada metod, teori bir yana bırakılıp, kerâmet sırf zevkte sanılarak subjektif yargılara varılıyor. Hem, dikkat ettiniz mi, sanat konuları üzerinde söz söyliyenler çoğu zaman sanatçılar oluyor. Asıl alanları bilim olanlardan bir ses çıkmayınca, sanatçılarımız hem sanatçı, hem de sanat teoricisi, tenkitçi vazifelerini birarada yüklenmek zorunda kalıyorlar (1). Oysa, aydın dostlar ara-

(1) Bundan, sanatçı, teori, tenkit yazısı yazamaz anlamı çıkarılmasın. Formasyonu elverirse âlâsını yazar. Ama iki karpuzu bir koltuğa sığdırmak her yiğidin harcı değil.

sında yüksek öğrenimlerini, hattâ doktorlarını sanat üzerine yapmış olanlar var. Bâzıları da Üniversitelerde kürsü sâhibi. Sanat üzerine ders veriyorlar. Ama, çoğu, kitap, broşür yayımlayalım, ileri dergilerin sahifelerinde yer alalım, sanat konuları üzerindeki bilgilerimizi sanatçılara, halka yayalım demiyorlar. Bu iş nedense onlara asıl görevleri değilmiş gibi geliyor. Bu dostlardan yazılarıyla dergimizi değerlendirmelerini isteyebiliriz. Sanatın bir toplum olayı olduğunu, bu nedenle de bir bilim konusu olarak incelenebileceğini, incelenmesi gerektiğini hepimiz biliyoruz. Tarih boyunca toplumların geçirdikleri türlü gelişme aşamalarında sanat hangi etkenlerle, nasıl belirip gelişmiştir; sanatın toplum olayları arasındaki yeri, önemi nedir; sanat olayları öbür olayların nasıl etkisi altında kalmış, onları nasıl etkilemiştir; yine tarih boyunca ve türlü aşamalarda neden bâzı sanatçılar gerici, bâzıları ilerici roller almışlardır; çağımızın gerçekleri nelerdir ve bu gerçekler karşısında neden bir kısım sanatçılar geri, bir kısmı ileridir; bocalayanlar kimlerdir; neden bocalıyorlar; sanat eserleri —toplumdan esere kadar— hangi evrelerden geçerek meydana gelir; sanatta konu ile özün [muhtevanın] payları ne ölçüdedir; ileri, büyük tanıdığımız sanatçılar, taştan, kuştan, yapraktan bile en ileri, devrimci özü bizlere olduğu gibi yansıtmıyorlar mı; bununla birlikte, ilerilik iddiasında olan sanatçı, çağın gerekleri karşısında gözlerini daha çok hangi konulara çevirmelidir; buhranlı anlarda sanatın uzun süreli eğitici görevini ikinci plâna alıp, en geniş kitleleri belirli hedeflere yöneltecek konuları, öz ve biçimleri tercih etmek gerekmez mi; dilediği konuyu en ileri özüyle his ve idrâk etmek, sonra da bu özü olduğu gibi yansıtacak biçimi bulmak her sanatçının harcı mıdır; yakından tanınmıyan, haşir neşir

olunmıyan konulardan, sâdece soyut bilgilerle, teori yada hayal ile ileri özleri çıkarıp vermek mümkünmüdür; belirli sanat dallarında aşamalar atlayabilmek iiçn, sırasıyla neler yapmak, nasıl çalışmak gereklidir?...

Bu türlü soruları da böylece sıralayıp çoğaltmak mümkün. Bunları başka ülkelerde, gericiler de, oportünistler de, ilerici aydınlar da cevaplamışlardır, cevaplayorlar. Bizde sanatçının, aydının, halkın beklediği bu sonuncuların cevaplarıdır. Son derece güç iş. Bunda da uzmanlık şart. Metodu, teoriyi, genel olarak toplumlar tarihini, özel olarak da sanat tarihini ve nihayet her sanat dalının kendine özgü tekniklerini, araçlarını, özelliklerini bilmek gerekir. Dergiye işte bu derece bilgi, ihtisas sâhibi aydınlarımızdan alacağımız yazıları koyacağız.

Burada yine tarih konsuna değinmek istiyorum. Memleketimizin sanat tarihi de bugüne değin bilimsel bir görüşle hemen hemen ele alınmış değildir. Hiç olmazsa Tanzimattan bu yana, olmadı Cumhuriyet döneminde, bu da olmadı son onbeş yıl içindeki gelişmeleri belirtecek yazılar yayımlamalıyız.

Dergiye Türk halk sanatlariyle ilgili yazılar da koymaya çalışacağız. Bu alanda bize yardım edebilecek çok değerli, hattâ dünyaca tanınmış dostlarımız var.

2 — Eleştirme yazıları :

Eleştiriyi, basma kalıp öğütler, dayanaksız, delilsiz yerme ve övmeler anlamına almıyoruz. «Fil dişi kulesine çekilmiş, mistik, romantik, geri, kötü» demekle putlar yıkılamıyacağı gibi, «insanlarla haşir neşir, realist, ileri,

büyük» demekle de ileri, büyük sanatçıların gerçek değerleri belirtilmiş olmaz. Hele işlerinin daha başlangıcında olan genç sanatçılara sâdece «sanat toplum içindir, sanatçı sorumludur» gibi soyut sözlerle hiçbir şey öğretmiş olmayız. «Neden?» lerin, «nasıl» ların cevaplarını vermek gerek. Sanat tenkitçisi olabilmek kolay iş sayılmamalıdır. Metodu, teoriyi iyice anlamamış, toplumlar tarihini derin ve sathî çeşitli etkenleriyle kavramamış, sanatlar tarihini, ikinci elden değil, doğrudan doğruya sanat eserlerini inceleyerek öğrenmemiş, nihayet, tenkitciliğini yaptığı sanat dalının araçlarını, tekniklerini, özelliklerini bellememiş bir kimse, tam ve gerçek anlamıyla tenkitci olamaz. Sözle yada yazı ile tenkidler yapmaz değil. Her alanda olduğu gibi sanat alanında da tenkit heveslisi çoktur. Sırası düştükçe çoğumuz sanat tenkitleri yapmaktan da geri kalmıyoruz. Ama, bunu da itiraf edelim ki, tenkitlerimiz, bâzen doğru bile olsa, hemen her zaman eksik oluyor. Sonuçla, bu konuda da ilk işimiz kendi kendimizi tenkit olmalıdır. Tam ehlini bulamayıp mecbur kalmadıkça sanat yazıları yazmaktan kaçınmalı, mecbur kaldığımız zamanlar da işi ciddiye almalı, acele, kolay, ucuz eleştirilerden sakınmalıyız.

Her sayıya günün en değerli hikâyelerinden birini koyabiliriz. Dört başı mamur olmak sartiyle bir de şiir. Çok değerli resimler bulabileceğimiz de şüphesiz.

D — DİL MESELESİ VE DERGİNİN DİLİ :

Dil meselesi de günün üzerinde en çok üzerinde durulan konularından biridir. İleri aydınlar bile bu meselede henüz yüzde yüz anlaşmış değiller.

Son yüzyıl içinde Türk dilinin sâdeleşmesi yolunda bir hayli adımlar atılmıştır. Bir ara dil reformu işini Ata-

türk de önemle ele aldı. Fakat, iyi niyetlerle girişiklîğinde şüphe olmayan bu teşebbüs —diğer reform hareketlerinde de olduğu gibi— belirli amaçlar güden fırsatçıların ve midecilerin eline düştü. Bu yüzden halkın dili ile okur yazarların dili arasındaki uçurumun büsbütün derinleşmesi tehlikesi belirdi. Temelinden uydurma bir dil meydana getirildi. Bu uydurma dil kanunlara da geçirilerek, halk bu dili kullanmaya zorlandı. Bu tehlikeye ilk karşı koyanlar, bilim ve sanat dilini millîleştirme (halkın malı yapma) hareketinde öncülük eden ileri aydınlar oldu. Ama, gericiler de boş durmadılar. Atatürk reformlarının memleketimize kazandırdığı ne kadar müessese ve değer varsa hepsini temelinden yıkmak üzere hazır harekete geçmek fırsatını bulmuşken, dildeki gelişmeleri, uydurma dili bahane ederek, baltalamaya çalışmayı da ihmal etmediler. Bir an bâzı ileri aydınlarla gericilerin bu noktada olsun birleştikleri sanıldı. Gerçekte ise, her konuda olduğu gibi, dil konusunda da ileri aydınlar ile gericiler bir an bile anlaşmış değillerdi. Gericiler dilde de asılzâdelik, beyzadelik peşindedirler. Bizim istediğimiz ise —her alanda olduğu gibi— dilde de gerçek halkçılık.

Yalnız, bu bahiste de iş sâdece bu kadarını söylemekle bitmiyor. Bir toplum olayı olan dili bilim metodlarıyla ele alıp incelemek şart. Bu da uzmanlık işi. Dergimiz bu işi de ehline bırakmaya çalışacaktır. Dil bahsini, kelimeler, terimler, cümle yapıları gibi türlü bakımlardan —ve daima somut örneklerle— ele alıp inceleyeceğiz. Tabiî vesiyle, fırsat düştükçe.

Dil bahsinde de teori ile işi birbirinden ayırt etmek lâzım. «Dil düşünme ve anlaşma aracıdır. Hedefimiz bu

aracı en geniş kitlelerin en çok işine yarar bir hâle getirmektir» demek kolay ama, «Peki sen de bu konuda payına düşeni yap» denince iş değişiyor. Misâl olarak kendimi alayım: İtiraf edeyim ki en ziyâde güçlük çektiğim işlerden biri de, herkesin anlayabileceği bir şekilde konuşup yazmak. Kabahat herkeste değil tabiî, bende. İlim mi, bilim mi; nazariye mi, teori mi; ters cümle mi, düz cümle mi, uzun cümle mi, kısa cümle mi? Herbirinde ifrâta yada tefrite kaçmak tehlikesi var. Meselâ, illâki uzun ve düz cümleler kurmak nasıl bir aşırılık ise, boyuna kısa ve ters cümleler kurmak da bir başka türlü aşırılık oluyor. Mesele bir fikri, bir hâli en uygun cümle yapılariyle anlatabilmede. Karşımızdakine anlatmak, öğretmek, hissettirmek istediğimiz şeyi şekle kurban etmekte mânâ yok. Ama, insan zaman zaman elinde olmadan bu aşırılıkların her ikisine de düşüyor. Hadi benim gibi işi sanat olmayanlar ne ise; bu türlü aşırılıkları sanatçılarımız da bilerek yada bilmeyerek yapıyorlar. Kanatimce bunda üzülecek birşey yok. Çünkü geleceğin halkçı Türk dili henüz kuruluş safhasındadır. İleri sanatçılarımız bu işlerinde de canla başla çalışıyorlar. Dilimizin bütün imkânlarından yararlanabilmek için çeşitli denemeler yapıyorlar. Tabiî her türlü deneme ve araştırmada olduğu gibi, bunda da ifrâta ve tefrite kaçıldığı oluyor. Daha ileri sentezlere varabilmek için bu da şart.

İşte bu düşüncelerle dergi, yazarlarından mutlaka şu yada bu şekilde yazmalarını istemiyecektir. Nihayet yazarın kişiliği diye de bir şey vardır. Geriliğe kaçmamak şartiyle, herkes dilediği şekilde yazabilmelidir[3].

II — BÖYLE BİR DERGİ NASIL ÇIKARILABİLİR?

Buraya kadar anlattıklarımla dostlara derginin muhtevası hakkında bir fikir verebildiğimi sanıyorum. Ama, karşımıza çıkması ihtimali olan bâzı olayları, ele alınması gerekli bâzı meseleleri böylece sayıp dökmekle hiçbir şey yapılmış olmaz. Bunlar nihayet tasarlamalardır. Mesele gerçekleştirmede. Yoksa daha neler neler tasarlanabilir. «Fena değil, hele bir dergi çıksın da, elbet yazarız» denecekse, en uygunu sözü burada kesmektir. Çünkü kanaatimce, bu türlü vaitlerle böyle bir dergi çıkarılamaz. Hemen bir iş bölümü yapıp çalışmalara şimdiden başlamalıyız.

Derginin anlatılan muhtevası için iki kaynak düşünülebilir: Çeşitli yayımlar ve doğrudan doğruya olaylar, gerçekler üzerinde yapılacak araştırmalar. O halde iki işimiz olacaktır. Biri yerli ve yabancı yayınları izleyerek bunlardan yazarlarımızın faydalanmalarını sağlamak; öbürü kendimize, özellikle genç yazarlarımıza araştırma konu ve plânları hazırlamak. Bu iki işin ayrıntılarını şimdiden kısaca belirtmek mümkün.

A — YAYINLAR :

Eski ve yeni, yerli ve yabancı çeşitli yayınların nasıl izlenebileceğini ve bunlar üzerinde yapılması gerekli çalışmaları derginin türlü kısımları için ayrı ayrı gözden geçirebiliriz.

1. Dünya olayları kısmı için :

Derginin dünya olayları kısmına kaynak olacak ya-

yınları, kitaplar, milletlerarası teşekküllerin devamlı yayınları, dergi ve gazeteler olmak üzere üçe ayırmak mümkün.

a) Kitaplar: Yabancı kitap yayınlarını, bildiğimiz yabancı dillere göre, mümkün mertebe hepimiz izlemeye çalışıyoruz. Bunlardan önemli gördüklerimizi, derginin dünya olayları kısmını yönetecek olan yazarımıza yada yazarlarımıza haber verebiliriz. Gerekirse özetler çıkarırız. Derginin malî durumu elverirse, en önemli kitapları satın alarak bir yerde toplamalı, dergi yazarlarının bunlardan yararlanmalarını sağlamalıyız.

b) Başta Birleşmiş Milletlere bağlı örgütler olmak üzere birçok milletlerarası örgütler dünya olayları üzerinde çeşitli raporlar ve istatistikler yayımlamaktadırlar. Bunlardan en önemlilerine dergi abone olmalıdır. Milletlerarası çalışma bürosu yayınlarını yıllardanberi izliyoruz. Sadece bu yayınların yıllık abonmanı 120 lira tutuyor. Diğer yayınları da hesaba katarsak bu iş için yılda en az 1500 lira ayırmamız gerekecektir. Bu kadar parayı elbette bir kişi veremez. Birçok aydının iştirakiyle çıkacak olan dergimiz pekalâ ödeyebilir.

c) Başlıca ülkelerin en önemli dergi ve gazeteleri: Bunlardan bir kısmını dergi yazarları esasen izliyorlardır. Dergi geri kalanlarına abone olacaktır. Bu dergi ve gazeteler yabancı dil bilen yazarlar arasında paylaşılmalı, bunlarda raslanacak en önemli haber, yorum ve yazılar, olduğu gibi yada özetler hâlinde, çevirilerek derginin dünya olayları kısmını yönetecek olan yazarına yada yazarlarına verilmelidir.

2. Tarih İncelemeleri kısmı için :

Hemen her yazının tarihî bir temele dayanması lüzumu üzerinde daha yukarılarda durulmuştu. Bu konuda yararlanılacak kaynaklar da şunlar olabilir:

a) Kitaplar: Her yazar kendi ihtisas konusu ile ilgili kitapları esasen okuyor ve topluyordur. Bu işte birbirimize yardım edebilir, karşılıklı olarak eksiklerimizi tamamlıyabiliriz. Genç yazarlar dergiden, yapacakları incelemelerle ilgili kaynaklar sorabilmeli, elimizde bulunan kitaplardan da yararlanabilmelidir.

b) Eski gazete ve dergi kolleksiyonları: Bunlardan bâzılarını yazarlarımızda bulmak mümkün olacaktır. Bulunamıyanlar da kütüphanelerde vardır. Genç yazarlar bunlar hakkında da dergiden bilgi alabilmelidir.

c) Meclisi - Mebusan ve Büyük Millet Meclisi zabıt cerideleri: Birinci meşrutiyetten bugüne değin geçen olaylardan bir kısmını bu zabıtlardan öğrenmek mümkündür. Özellikle politika tarihimizi iyice kavrıyabilmek için bu zabıtları bir gün nasıl olsa baştan başa taramak zorunda kalacağız. Bu işe şimdiden başlamalıyız. Zabıtların nasıl taranacağını ve hangi konulara dair parçalar yada özetler çıkarılacağını önceden tesbit edebiliriz. Birkaç aydın bir kısım zamanlarını ayırabilirlerse en çok bir yıl içinde bu iş başarılabilir. Büyük Millet Meclisi zabıt cerideleri ne 1949 Kasımından beri abone yazıyorlar. Biz de aboneyiz. Daha önceki zabıtları kitaplıklarda gözden geçireceğiz.

d) «Ayın tarihi» serisi : Bu seriyi elinde bulunduran yazarlarımız var. Bunların da bir kere taranması çok yararlı olacaktır.

e) Resmî arşivler: Bâzı aydınlarımız ihtisasları ile ilgili konularda bu arşivlerden yararlanıyorlar. Genç yazarlara elbette yol gösterirler.

3. Ekonomik Bünye kısmı için :

Bu konuyu ilgilendiren kitap, broşür, dergi ve istatistik yayınlarını izlememiz şart. Bugüne değin yapılmış olan yayınlardan başlıcalarını dergi yazarlarında bulabileceğimizi sanıyorum. Ekonomik yapımızı ilgilendiren kitap ve broşürlerden bâzıları ile son on beş yıllık başlıca dergilerin serileri elimizdedir. İstatistik Genel Müdürlüğü yayınlarının tamamı da. Bundan sonrakilerin peşini bırakamıyacağız. Yazarlarımız diledikleri zaman bunlardan yararlanabileceklerdir. Dergi geri kalanlarına abone yazılacaktır.

4. İç politika kısmı için :

Türkiye'de çıkan başlıca gazetelerle, politik dergileri izlemek zorundayız. Gazetelerin günü gününe kupürleri yapılmalı, bu kupürler sistemli bir şekilde tasnif edilerek klâsörlere konulmalıdır. Son dört yıllık kupürler elimizdedir. Bundan sonra daha geniş ölçülerde olmak üzere kupür ve tasnif işlerine devam etmek gerekecektir.

5. Dış ilişkiler kısmı için :

Dış ilişkilerimizin kendi ihtisas konularımızla ilgili

kaynaklarını hepimiz biliyoruz: Yerli ve yabancı yazarların kitapları, andlaşmalar, zabıtlar, dergiler, gazeteler v.b... Bu konuda da birbirimize yardım edebilir, genç yazarlara yol gösterebiliriz.

6. İşçi sınıfı kısmı için :

Memleketimizde işçi sınıfının gelişme seyrini ve bugünkü durumunu ilgilendiren başlıca kaynaklar elimizdedir. Bunlardan en önemli kısmını henüz yayınlanmamış istatistik ve araştırmalar teşkil ediyor. Tarihî kısım için noksanlarımız var. Bunları da aynı konularla ilgili yazarlarımız tamamlıyabilirler.

7. Köy ve köylü konuları için :

Bu kısımla ilgili başlıca kaynaklar da elimizdedir. Bunlardan bir kısmı sonuçları henüz yayınlanmamış araştırmalara aittir. Noksanlarını yine ilgili yazarlarımızdan sağlamak herhalde mümkün olacaktır.

8. Küçük sanatlar kısmı için:

Türkiye'de küçük sanatların durumu ile ilgili bütün veriler hemen hemen elimizdedir.

9. Devletçilik kısmı için :

Türkiye'de devletçilik konusunun gerek teorik ve genel esaslarına, gerekse devlet müdahaleciliği ile devlet işletmeciliğine ait başlıca kaynaklar da elimizdedir.

10. Diğer konular :

Türkiye millî gelirine, devlet mâliyesine, eğitim, nüfus, sağlık, mesken, memurlar vesaire gibi konulara ve

meslelere dair elimizde birçok kaynaklar vardır. Tabiî bugüne kadar çeşitli yayınlara konu olanlar, eksiklerimizi elbirliği ile tamamlamaya çalışacağız.

B — ARAŞTIRMALAR :

Yazımın başlarında da uzun uzun üzerinde durmuştum: memlekitimizi sâdece yayınlardan öğrenmeye imkân yok. Kendimiz türlü alanlarda çeşitli araştırmalar yapmak zorunluğundayız. Derginin bizlere sağlayacağı en büyük yararlardan biri de bu olacaktır. Belki de en büyüğü. Yalnız bu işi sistemli bir şekilde örgütlemek gerekir. Dergiye katılması ihtimali olan aydınlar arasında bunu yetki ile ve kolaylıkla sağlıyacak çok değerli elemanlar vardır. Memleketimizle ilgili her konuda monografi, anket, hattâ reportaj plânları hazırlayabiliriz. Bu plânlara uygun olarak yapılacak araştırmalardan dergiye bir çok yazılar çıkarmak mümkün olabileceği gibi, araştırmaları yapanların çok değerli kitaplar, broşürler yayımlamaları da mümkün olur. Özellikle genç yazarların bu türlü plânlara ihtiyaçları büyüktür. Kendilerine yol gösterilmediği için bilimsel araştırmalara heves etmeyen birçok genç aydında bu hevesin uyandırılması herhalde imkânsız değildir.

Derginin ve bu türlü çalışma ve araştırmaların lüzumuna topluca kanaat getirdiğimiz takdirde, araştırma plânlarını hazırlamaya şimdiden başlamalıyız.

Derginin muhtevası ve çalışma tarzı hakkında dostlara anlatacaklarım şimdilik bu kadar. Bu yazıyı okuyacak dostlardan, tekliflerim üzerindeki düşüncelerini en

geç Mayıs sonuna kadar bana bildirmelerini rica ediyorum. Derginin öbür işleri üzerinde daha sonra konuşuruz. Çünkü, —önce de söylediğim gibi— amacım mutlaka bir dergi çıkarmak değil. Ana çizgilerini anlatmaya çalıştığım nitelikte bir dergi. Mümkün olursa çıkar, olmazsa çıkmaz. Ben mümkün olacağını sanıyorum.

---

1 Bu yazı 1950'de yayımlanmadı. Bâzı parçaları 1964 yılında **Eylem** ve **Yaşamak** adlı dergilerde çıkmıştır. 1950'de —çoğaltılarak— otuz kadar aydına yollanmıştı. 1945 yılında **TAN** gazetesi honharca yıktırılmış, 1946'da namuslu Türk solları ve sendikacılar tarafından çıkarılan haftalık **Sendika** dergisi de bağımsız sendikalarımızla birlikte kapatılmıştı. 1950 yılında Türk solunun sesini yeterince duyurabilecek bir gazete yada dergimiz yoktu. Başta Sertel'ler gelmek üzere bir kısım aydınlar bir dergi çıkarmayı düşünüyorduk. Yazı, işte bu nedenle yazılmıştı. Ne yazık ki önerilen muhtevadaki bir dergiye kimse yanaşmadı. Başkası da çıkmadı. Zâten D.P. iktidarı, faşistçe uygulamalarla bu olanağı Türk sollarının elinden almıştır. **Forum** ve **Pazar Postası** dergilerindeki yazılarım âdetâ «kaçamak» yayımlanmıştı. **Forum'u** o yıllarda yöneten Aydın Yalçın'dı. Kendini sosyalist, hem de «sıkı bir sosyalist» diye tanıtıyordu bizlere. 1958'den sonra artık yayın alanında da tüm olanakları yitirmiştik. 27 Mayıs'ı ve yeni Anayasa'yı beklememiz gerekecekti. Şunu da eklemeliyim ki, yazıda önerilen muhtevadaki dergiyi —zaman zaman, yer yer paylaşmadığım görüşleri dışında— yalnızca **Yön** dergisi gerçekleştirebilmiştir.

2 Nüfus artış oranındaki azalmanın, savaş dolayısıyle geniş ölçüde askere alınmaların sebeb olduğu anlaşılmıştır.

3 Dil konusunda 43'üncü sahifedeki 8 no.lı dipnotuna bakınız.

EVET hem de HAYIR

Ataç ile Adnan Benk arasındaki tartışmadan çıkan gerçekler

İnsan, olayların, gerçeklerin, öyle gelişi güzel, yöntemsiz, düzensiz incelenemiyeceğini, öğrenilemiyeceğini, binlerce yıl süren yoklamalar, araştırmalar, düşünmeler sonunda anlamış. Tutmuş, alanlarına, çeşitlerine göre, bilim kolları, dalları kurmuş. Bunların üstünde, bu bilim kollarının, dallarının verileriyle beslenen, karşılığında —düşünme, bilgi edinme olayları dahil— bütün olayların ortak kanunlarını, bunları kavrama, açıklama metotlarını, kurallarını araştıran, veren felsefe yer almış. Örneğin, sanat da yer yüzünün, toplumun olaylarından. Bu alan da, felsefenin, toplumbilimin, toplum ve ferd ruhbilimlerinin ışığı altında, sanat teorisi, sanat tarihi, sanat teknikleri gibi, belirli kollar, dallar içinde incelenir olmuş. Sanat eserlerinin, bu bilimlerin verileriyle, kurallarıyle incelenmesine, bunlara bu yolla değer biçilmesine de «sanat eleştirisi» denilmiş.

Demek, bilgi edinme alanında her şey, bir metoda, bir düzene, bir disipline bağlanmış. Böylece, bir olay, bir konu, bir eser üzerinde gelişigüzel düşünmeye, her akla gelen söylemeye, hele yazmaya yer kalmamış.

Gel gör ki, Batıda herkesçe bilinen bu gerçekler, bizde hâlâ anlaşılamamış. Eski dilimizde «mütefekkir», şimdikinde «düşünür» diye tutturmuşuz: Salt aklını her şeyin ölçüsü sanan, her konuda aklına geleni söyleyen yazan «düşünen adam».

Düşünürlerimiz arasında, ençok konuşanı, yazanı, bu yüzden adı en çok anılanı, şüphesiz, Nurullah Ataç'tır. Ataç :

> **«Saplanmam bir görüşler bütününe, istemem acunla benim arama bir gerilti çekilmesini»**

demekten çekinmez. «Görüşler bütünü» metottan, «gerilti» bilim verilerinden başka bir şey olmadığına göre, bu, apaçık, bilimsel düşünemem, gelişigüzel düşünürüm ben, demektir. Ataç'a göre:

> **«Bir kişinin olaylara, doğaya bakarak kendince bir takım sonuçlara varması»**

lâzımdır. Bu da aynı düşüncelerin bir başka biçimde söylenişi. Ataç'a kalırsa, hem bu da bir **«dünya görüşü»** dür.

Ataç'ın tırnaklar arasına aldığımız sözlerini, «Dünya» gazetesinin 19 Temmuz sayısında yayımlanan «Dolambaçsız gerçek» başlıklı yazısından çıkardık. Adnan Benk'in, 14 Temmuzda aynı gazetede çıkan «Dolambaçlı gerçek» başlıklı yazısına cevap. Adnan Benk, Ataç hakkında:

> **«Dileği, sanatçıyı, düşünürü politikadan, toplumdan uzaklaştırmak, sözünün gerçek alanındaki tepkilerini hesaplamayan bir «safoğlan», bir sorumsuz durumuna sokmak»**

demiş. Ataç, öyle öfkelenmiş ki bu sözlere, ateş püskürüyor:

«Dediğinin altında ne var, bana düşmez onu araştırmak. Bay Adnan Benk'in dediklerini yanıtlayacağım, ilersine gitmeden»

diyerek, ilersine gitse yaratamıyacağı bir şüpheyi okuyucuda uyandırıyor. Sonra da, Adnan Benk'le, yazısiyle hiç bir ilintisi olmadığı halde, sınıflardan, partilerden, ideolojilerden, çarpışmadan sözaçıyor. Amacı, etrafa «Ya! İşin içinde demek iş varmış» dedirtmek. Adnan Benk, yazısında:

«İçi dışı bir olma hürriyeti kişilerin elinden alınmış. Örnek çok: İşte Portekiz, İşte Güney Amerika devletleri, işte İspanya, işte Sovyet Rusya.»

demiş, ne çıkar! Orhan Veli'nin «Kuyruklu şiir» i örneği, işin içinde çaresiz iş vardır. Ataç'ın tartışma taktiği de bu işte.

Ataç, sâdece bu anlatılanlardan ibâret değil elbet. Zaman zaman, hayret edilecek bir sezişle, en değerli şiirlere parmak basabildiği, bunların biran önce tanınmalarına, yayılmalarına vesiyle olduğu, eski kafalıların çeşitli tepkilerine aldırmadan, bunları ısrarla, cesaretle savunduğu olmuştur. Dilimizdeki eski - yeni çatışmasında, eskisinden daha üstün bir senteze, yani (Hep eskisi gibi, —Hayır, şartsız şurtsuz yepyeni— Eski yeni bütün imkânlardan yararlanan, bilimde, sanatta, politikada, günlük hayatta toplumca hızla gelişmemize en elverişli türkçe —iddealarıyle özetlenebilecek çelişmeler sırasına göre) üçüncü aşamaya varıldığı, ya da yaklaşıldığı halde, boyuna devrik, cüce, nefessiz cümle, mutlaka uydurma kelime aşırılıkla

riyle, hâlâ ikinci aşamada direnmekle birlikte, bu gelişmede hizmeti, payı çoktur. Ama, ne yapalım ki Ataç, bilimsel düşünemez. Değişmez de artık. Değişmek de istemez. Yazısında:

«Eski günlerden kalma bir kişiyim ben»

diye, âdetâ övünür.

Adnan Benk ise, eski günlerden kalma bir kişi değil. Gençtir, bugünlerin adamıdır. Batı öğretim ve eğitim disiplini içinde yetişmiş, bilimin çeşitli verilerini edinmiş, benimsemiştir. Belirli bir metodla düşünmek, bir görüşler bütününe varmak ister. Bir kişinin, öyle, olaylara bakarak kendince çıkaracağı bir takım sonuçların bir işe yaramıyacağını, bunlardan söz açmanın, bâzan verimli tartışmalara vesiyle olsa bile, sorularının cevaplarını başkalarından bekleyenler üzerindeki etkileri bakımından, her zaman zararlı olacağını bilir. Bilim adamıdır Adnan Benk. Eksikleri, yanlışları olacak, var elbet. Nitekim, tartışma konusu yazısında, Ataç'ın «Seçilmiş Hikâyeler» dergisinde çizdiği, sonuçları ne olursa olsun düşündüğünü söylemeden edemeyen, sorumsuz, serdengeçti düşünür tipini yermek, kendi deyimleriyle söyleyelim, kişiden, biçimsel (formel) düşünüşten kaçınmasını, toplumun verileri arasında ilintiler kurmasını, görüşünü uygulama sınırlarına göre ayarlamasını istemek gibi, iyi niyetli, bilimsel düşüncelere yer vermekle birlikte, biçimsel düşünmekten, toplumun verileri arasındaki ilintileri unutarak, gelişigüzel konuşmaktan o da kendini kurtaramamış.

Adnan Benk'in bu konudaki en önemli yanlışı, Ataç'ın metodsuz, sistemsiz düşünüş biçimi ile bilimsel metodu

birbirine karıştırmak, bindiği dalı kendi eliyle kesmeye kalkışmak olmuş.

> **«Birbiriyle uyuşmayan, birbirini çürüten iki karşıt görüş arasında Ataç bir seçme yapmaz, ikisini de içine alabilecek üçüncü bir görüşe yükselir.. Benimsediği bu yeni görüşe karşıt bir dördüncü görüş belirince, bu sefer bakarsanız Ataç bunları da içine alan bir beşinci görüşe sıçramıştır»**

diyor. Bir yedincisi, bir dokuzuncusu derken, bütün karşıtlara aynı zamanda yer vermek kaygusıyle, Ataç'ın görüş-açısının genişledikçe genişlediğini, 180 derecye, yani her türlü dünya görüşünün yok olmasına doğru yöneldiğini söylüyor.

Ama, tırnaklar arasına aldığımız kısımdaki, örnek olacak bir açıklıkla anlatılan bu düşünme süreci, bilimsel düşünme metodunun ta kendisi. Düşünmenin tarih boyunca evrimi, böyle çelişme, birbirine karşıt görüşleri içine alaala gelişme, yükselme yoluyla olmuştur. Bu yol, her türlü dünya görüşünün yok olmasına doğru gitmez. Keşki Ataç da böylesine düşünebilseydi. Ama, böyle düşünmez, düşünemez ki. Bir karşıttan öbürüne sıçrar gider. Öncekileri içine alan daha üstün bir görüşe yükselemez. Çünki, doğada, toplumda karşıtların birbirini yok etmediğini, bir nitelik değişikliği ile her ikisini içine alan yeni bir güç, bir düzen, bir değer meydana geldiğin, bilimsel düşünüşün kafayı boşlukta işletmek olmadığını, düşüncelerin, boyuna, olaylarla, doğayla, toplumla, hem de bunların oluşları, tarihsel akışları gözden kaçırılmaksızın, gerçeklenmesi, tahkiki gerektiğini, düşüncenin de durmadan değişen do-

ğanın, toplumun bir yansısı, bir verisi olduğunu, düşünüş dahil, bütün olayların birbirleriyle ilintileri, ilgileri bulunduğunu bilmez.

Doğada, toplumda «evet»ler ile «hayır»lar, «var»lar ile «yoklar, «doğru» lar ile «yanlış» lar iç içe, karşı karşıya yer alırlar. «Evet, hem de hayır». Şunlara göre evet, ama bunlar da var. Bilim adamı böyle davranır. Üzerinde durulanında etkisi olan bütün olaylar, karşılıklı ilişkileriyle böylece araştırılır, kavranmağa çalışılır. «Evet, hem de hayır». Dünya görüşü ki, düşünceler, görüşler bütününde bir kararlılık demektir, böylece sarsılmaz, yok olmaz mı? Neden olsun! Politikada, ekonomide, tarımda, endüstride, hekimlikte, öğretimde, eğitimde, kısaca her alanda yararlanılan, uygulanan, bu bilgiler değil midir? Bunlar, gerçekleri, belirli anda elde olan araştırma araçları, açıklama verileri ölçüsünde aslına yakın bir halde yansıtırlar. Deney ve uygulama ile gerçeklenebilirler. Bu nedenle objektif, geçer (valable) bilgilerdir. «Evet, hem de hayır» larla sonuçlara varılır, varılan sonuçlarla işgörülür, yeni «evet, hem de hayır» larla araştırmaya, düşünmeye devam olunur.

Adnan Benk ile Ataç, «düşünen kişi, düşündüğünü mutlaka söyler mi, söylemeli midir?» soruları üzerindeki tartışmalarında, böyle davranabilselerdi, birbirine karşıt, ama kisi de eksik, tek taraflı, gerçeği kavramayan düşüncelere saplanmazlar, ikisini de içine alan bir üçüncü görüşe yükselebilirler, bugünkü koşullarımız bakımından çok önemli bir soruyu, sâdece ortaya atmakla, tartaklamakla kalmaz, gerçeklere uygun işe yarar sonuçlarla cevaplayabilirlerdi.

Ataç ile Adnan Benk, söz özgürlüğünün, yerine göre ölüm cezası tehdidiyle yok edildiği bir rejimde düşünen insanın nasıl davranacağı üzerinde tartışıyorlar. Ataç ölümü de göze alıp söyleyeceği düşüncesinde. Bu, insanın söyleme içgüdüsü gibi, ruhbilimde aksine örnekler de verilen tek etkene dayanan, tek yanlı bir iddia. Adnan Benk, hayır, diyor. Söyler de «**bu yüzden ölüm cezasına çarpılırsa, o kişi ile beraber savunduğu dava da ortadan kalkmaz mı? (...) Hele, söylenen söz bir azınlığın düşüncesi ise, azınlık safından bir kişi eksileceğine göre söylüyenin suçu daha da büyük olmaz mı?**» diyor. Bu, bir kişi tarafından savunulan dava gibi, gerçekle ilgisi olmayan bir örneğe, sayıca eksilme gibi, tek unsura dayanan karşıtı. Hayır, diyor buna Ataç, «**kalkmaz, neden kalksın? duyulmuş olur. Bir kişi bu uğurda başını verdi, derler de düşünürler, görürler, söylenenin ne olduğunu**», cevabını veriyor. Bu da, tek kişinin eksilmesinin toplumda etkisi olabileceği gibi, bir nitelik değişmesi ihtimaline dayanan, gene de tek yanlı, gerçeği kapsamayan bir karşıt. Biri çıkar da:

> «**Söylemek - söylememek, düşünen insanın ruhça durumuna, karakterine, toplumun nitelikçe, nicelikçe şartları hakkındaki bilgilerinin mâhiyetine bağlıdır. Bilimsel düşünüyorsa, toplumu uğruna gerektiğinde ölümü bile göze aldırabilecek bir de yüreği varsa, bakar, attığı taş ürküttüğü kuşa değecekse söyler, değmeyecekse susar. Toplumun yararı açısından, söylemek gibi, susmak da vardır. Söylemek yada susmak, toplumun yararına ise, söyleyenin yada susanın bencilliğinden ileri gelmiyorsa, bu yüzden**

ölüm bile göze alınıyorsa, davranış kahramancadır»

derse, öncekileri de içine alan üçüncü, hattâ içinde diğer şartlar da bulunduğu için, dördüncü, beşinci bir görüşe yükselmiş olur.

Adnan Benk, yazısında, sırf paradoks yapmak dürtüsüyle olacak «kahraman»a hücum etmiş. Hem, düşüncesini savunmada hiç bir yararı olmadığı halde.

«Ataç'ın övdüğü, örnek diye önümüze serdiği bu kişiyi gözüm tutmadı benim. Besbelli bir «kahraman» bu. Kahraman! ne kadar bencil ne kadar tabansız olurlar, bilirmisiniz»

diyor. Bu konuda da bilimsel düşünmemiş. «Kahraman» ın tarihsel gerçekliğini göz önüne getirmemiş de ondan. Hayâlinde, meselelerin tek tek kişiler arasında çözüldüğü bir toplum yaratmış. Meseleleri tek başına çözmeye kalkan bir de serdengeçti. Buna «kahraman» demiş. Bilimsel düşünseydi, iddiasına örnek diye aldığı Orta çağda, yani feodal toplumda da, toplum sorunlarının tek kişinin kafasında belirmediğini, tek tek kişiler arasında çözülmediğini, tarih boyunca her aşamada insanların belirli düşüncelere vardıklarını, bu düşünceler etrafında toplandıklarını, bu düşünceler uğruna başlarını ortaya koyanlar çıktığını, böylelerine «kahraman» denildiğini gözünden kaçırmazdı. Türkiye'yi Batı toplumları seviyesine ulaştırmak gibi enaz yüzyıl kafaları kurcalamış, düşman istîlâsından kurtulmak gibi, halkı sarmış düşünceleri, duyguları açıkkıkla kavrayan , olaylar arasındaki ilintileri bildiği, Türkiye'nin ve dünyanın koşullarını hesaplayabildiği için, sus·

mak gerektiği anlarda susan, göğsünde ölümü göze almaya değecek inanç, ölümü göze aldırabilecek bir yürek taşıdığı için, söylemek gerektiği anlarda konuşan Atatürk, bu gerçeğin bize en yakın örneğini vermiş değil midir? Atatürk, Ataç'ın düşünen kişisi gibi davransaydı, daha Samsun'a ayak basmadan, ülkü arkadaşlarını da peşinden sürükleyerek, başı vurulur, Adnan Benk'inki gibi davransaydı, Şişli'deki evinde, Anadolu'dan belki de hiç gelmiyecek olan kurtuluş haberini beklerdi. Ve, her iki halde de, Atatürk —ki hiç kimse şüphe edemez, kahramandır— olamazdı.

SÖYLENEMEYEN NEDENLER

Geri toplumların tarihlerinde öyle anlar gelir ki, ileri toplumlara uzaklıkları kendi insanlarının da gözlerine batmaya başlar. Birbirinden ayrı, birbirine karşıt görüşlerde olanlar bile, toplumlarının geriliğini farketmekte, belirtmekte birleşirler. Nedenler, çâreler üzerinde anlaşamazlarmış, olsun; sonuç, durum üzerinde birleşiyorlar ya, bu da bir adım, toplum için bir kazançtır.

Biz, yeniden böyle bir noktaya varmış gibiyiz. Birbirinden ayrı, birbirine karşıt görüşlerdeki yazarlarımız bile, son zamanlarda, geriliğimizi belirtmekte birleşiyorlar. Birçokları arasından, örneğin —yaş sırasiyle— Yakup Kadri Karaosmonoğlu, Falih Rıfkı Atay, Peyami Safa, Oktay Rıfat. Forum'un geçen sayısında çıkan başyazıda da bu konu, en önemli mes'elemiz, «millî beka meselesi» olarak ele alınmıştır.

Gerçi, geriliğimizin bilincine yeni varmadığımız, iki yüzyıla yakın bir zamandanberi bunun farkında olduğumuz söylenebilir. Batılılaşma hareketine girişmek, «Türki-

ye'yi Batı toplumları hizasına ulaştracağız» demek, geriliğimizi kabul etmek değil de nedir? denebilir.

Evet, ama, geriliğimizin bilincini taşımamız hiçbir zaman devamlı olmadı. Islahat, Tanzimat, birinci ikinci Meşrutiyet'ler, Cumhuriyet, Demokrasi: Her devirde, ilk hızla atılan adımların sevinci, coşkunluğu, telâşı arasında bu gerçeği unutuverdik. Geriliğimizden söz açmanın suç, «kökü dışarda» lık, dünyada bir eşi bulunmayan üstün, hattâ insan - üstü bir ırk, bir millet olduğumuzu, Batı toplumlarının çürüdüğünü, çökmekte olduğunu söylemenin vatanperverliğin yeter delili sayıldığı zamanlar oldu. Dünya olaylarının, yada iç politikamızdaki eldeğiştirmelerden her seferinde hemen sonra uğradığımız hayal kırıklıklarının bizleri uyardığı anlarda da, yani zaman zaman, kendimize gelerek bir bize, bir de dünyaya baktık. Gördük ki, büyük çoğunluğumuzun bunca çilesi bahasına, endüstride, tarımda, ulaştırmada, öğretim ve eğitim gibi çeşitli alanlarda bir hayli adım atmışız; ama ileri toplumlara yaklaşmak şöyle dursun, her alanda onlardan daha da uzaklaşmışız. Çünki, dünya, durup bizi beklememiş; yürümüş, koşmuş gitmiş.

Yine bir yandan dünya olaylarının, bir yandan da iç politikamızdaki son eldeğişiminden kısa bir zaman sonra uğradığımız yeni hayal kırıklığının, kırgınlığın etkisiyle olacak, şimdi bir daha kendimize gelmiş gibiyiz.

Geriliğimizden söz açan yazarlarımız arasında, bunu en açık, kesin, acı bir dille söyleyeni, öyle sanıyorum ki, Peyami Safa. Yazarın bu konuda okuyucuyu umutsuzluğa kaptıracak derecede kötümser olduğunu hemen belirteyim. Ama, meselemiz, bu değil, geriliğimizin nedenleri. Ya

zar, Milliyet gazetesinin 22 Eylül sayısında çıkan «Evet, o kadar geriyiz!» başlıklı yazısına:

> **«Geri bir milletin çocuğu olduğumu bilmek ağırıma gidiyor. Fakat bu hakikatı kendimden ve başkalarından gizlemek de ağırıma gidiyor.»**

diye başlıyor. Geceleyin yaktığımız elektrikten tutun da okuduğumuz gazeteyi basan makineye kadar, kullandığımız, yararlandığımız ne varsa —kendi deyişiyle— yüzde doksan dokuzunun Türk olmadığını söylüyor. Odalarımızdaki eşya için:

> **«Belki odada Türk olan bir tek şey vardır, o da ayak altındadır: Türk halısı!»**

diyor. Dünün bizim kadar geri toplumları ile toplumumuzu kıyaslayarak:

> **«Dünki çobanlarımız Yugoslavya'da motor, Bulgaristan'da telefon yaparlar, biz yapamayız. Küçük cep fenerlerinin elektrik pilini bile yapamayız. Bunların icâdı şöyle dursun, imâli bile elimizden gelmez. O kadar geriyiz.»**

diyor.

Yazar, Milliyet gazetesinin 17 Eylûl sayısındaki yazısında aynı konu üzerinde durmuş. Nedenlere de dokunacakmış gibi bir hâli var yazının:

> **«İki asra yakın bir tarih içinde, Avrupa medeniyetinin eşiğindeyiz. Anahtar arıyoruz. «Gülhane hattı» kapıyı açamadı, Meşrutiyet anahtarı da açamadı. Cumhuriyet, şapka, lâtin harfi, İsviçre Medenî Kanunu.. gibi Avrupa**

rejim, muâşeret ve mevzuâtının aynen kabulü de kâfi gelmedi. Daima bir şey eksik ki o şey anahtarın ta kendisidir. Nedir o şey Nedir o şeyler?»

deniyor. Nedenlere gelindi artık, o şeyin, o şeylerin ne olduğunu, neler olduğunu ögreneceğiz, diye seviniyorsunuz. Gelinmiyor, sevinciniz boşa çıkıyor. Çünkü yazar şöyle devam etmiş:

«Kafa» dersiniz, hakikata yaklaşır gibi olursunuz; «Teknik» dersiniz, «Teşkilât» dersiniz, «Demokrasi» dersiniz, hakikata yaklaşır gibi olursunuz. «Adalet», «Ahlâk», «Din» veya «Müsbet ilim» dersiniz, yine öyle. Fakat meselenin köküne doğru biraz derinleşince, görürsünüz ki, bütün bunlar, eksik olan şeyin kendisi değil, neticeleridir.»

Beklemekten vaz mı geçseniz, «o şeyin kendisi» de söylenecek elbet, diye biraz daha mı bekleseniz? kestiremiyorsunuz. Yazar, yeniden geriliğimize dönüyor:

«Nemiz eksik ki, Almanya'nın on senede yaptığını biz yüzlerce sene içinde başaramamışızdır; güzel inkılâplarımıza rağmen, mevzuat, teşkilât, idare sistemi ve çalışma metodu olarak hâlâ çöküntü devrindeki Osmanlı İmparatorluğunun devamı halinde kalmışızdır..»

diye, geriliklerimizi saymaya devam ediyor. Birden, bir «çünki» ile yeniden umuda düşüyorsunuz. «Çünki» diye başlayan bir cümle, neden, yada nedenler söylenmeden bitmez, diyorsunuz.

> **«Çünki biz, ortaçağ nominalizminden kalma bir alışkanlıkla kelimelere fazla inanıyoruz. İnkılâp kelimesinin her şeyi değiştirebileceğini, inkılâp nutuklarının bizi Batı seviyesine yükseltebileceğini, demokrasi kelimesinin bize hürriyet, adalet, musavat getireceğini sanıyoruz ve Batıdan hep kelime, kelime, kelime ithal ediyoruz. Bu mefhumların delalet ettikleri gerçekleri daha evvel ithal ettikten sonra isimlendirmek lâzım geldiğini düşünmiyoruz. Avrupa medeniyetinin kapısını açmak için bulduğumuz sihirli anahtar kelimedir»**

denildiğini görünce, yine umudunuz kırılıyor. Demek geriliğimizin nedeni, Batıdan önce gerçekleri getirip sonra kelimelerini alacağımız yerde, gerçekleri bırakarak kelimeleri ithal etmemiz imiş, diyorsunuz. Gözünüz tutmıyor tabiî bu nedeni. Ne kelimeler, ne de gerçekler dövizle alınıp satılmıyor ki, Batı bizi kandırsın, içi boş kelime kutuları yollasın. Demek kabahat bizde, sebeb de bizde, nedir bu sebeb? diye düşünüyorsunuz. Yazarın da gözü tutmamış. Nihayet bir adım atıyor:

> **«Avrupa'da bu kelimelerin kendisinden evvel realiteleri vardır ve bunlar, bu realiteler her Avrupa memleketinin kendi tarihinden doğmuştur. »**

diyor. Her Avrupa memleketinin kendi tarihinden doğan realiteler! Meselenin çözümüne doğru, gerçekten, çok önemli bir adım. Ama, o kadar soyut ki. Nedir bu realiteler? Bu kadarıyle kalınca «realite» de kelimeden başka ne ki? İstersek «gerçek» diyelim, hattâ bu güzelim öztürk-

çe kelimeyi beyenmiyenleri sevindirmek için «şeeniyet» diyelim, aynı şey. Yazardan bu gerçeklerin neler olduğunu, bizim gerçeklerimizin neler olduğunu söylemesini, bunları birbirleriyle karşılaştırmasını bekliyorsunuz. Söylemiyor:

> **«Problemi buraya kadar getirdikten sonra hal çareleri değişir. Asıl inkılâp buradadır ve bu ayran çok su kaldırır.»**

diyip bırakıpor. Problem «realite» kelimesinden başka nereye geldi ki, hal çarelerine geçelim? Yazarın, ilkin üzerinde durduğumuz yazısının bir parçasını hatırlıyorsunuz:

> **«Sakın bana «Niçin?» diye sormayın. Beş on çilt kitapta ancak hülasa edilebilecek bir cevabı iki satırla istemiş olursunuz, ki bu da bir geriliktir! Bu kitaplar yazılmaz, çünki okunmaz. Bu da bir geriliktir. Geriliğin sebebini bilmemek gerilik, öğrenmek istememek de geriliğin geriliğidir.»**

Demek bütün engel, okunacağı bilinse yazılacak o beş on cilt kitabın okunmaması ihtimali! Okunsa yazılacak, yazılsa nedenler öğrenilecek, öğrenilince de çâreler araştırılacak. Pekiyi ama, memleketimizde kitap hiç de mi okunmuyor? Böylesine önemli bir meselede aydınlanmak için beş on cilt kitap okuyacak beş on kişimiz olsun çıkmaz mı? Türkiye'nin geriliğinin gerçek nedenlerini bilen beş on Türk daha, bu da büyük bir kazanç değil midir? Hem neden beş on cilt şart olsun? Koskoca dünya tarihini Batıda bir cilde sığdırıyorlar. Hiç de gerilik olmıyor. Diyelim ki beş on cilt şart. Yazılsa okunmıyacak. Bugün

okunmazsa, ilerde okunur elbet. Yazardan da günah gitmiş olur. Çocuklarımız, torunlarımız, söylemiş ama dinlememişler, dinleselerdi geri kalmazlardı, derler.

Geriliğimizin nedenini bilmemek gerilik. Yazarın bil mediği söylenemez. Yazılsa kaç ciltte özetlenebileceğini bile biliyor. Hadi okuyucuya da, ne yapalım bilmiyoruz, geriyiz, demek düşsün. Öğrenmek istememek de geriliğin geriliği! Bu kadarına kimse katlanmaz artık. Evet gerinin gerisiyiz, diye cevap vermez. Öğrenmek istiyoruz da öğretmek istemiyorsunuz, der.

Yazar, yukarıya aldığımız sözlerine şöyle devam ederek o yazısını da tamamlıyor:

> **«..Fakat bunlardan daha müthiş bir gerilik vardır: geriliğimize inanmamak. İşte o zaman tam felç halidir ve ileri doğru tek adım atmamız imkânını ortadan kaldırır... Bu son felâketi önlemek için tekrarlıyorum: Geriyiz, geriyiz, geriyiz. Bunu kabul ettikten sonra, ilkokul öğrenmeni gibi kendi kendimize ve birbirimize vereceğimiz baş öğüt şudur: Çalış! Üç defa: Çalış! Çalış Çalış!»**

Son zamanlarda, geriliğimize inanmayan kalmadığına göre, iş bu kadarıyle bitiyorsa, felâket ihtimali de yok demektir. «Çalış!» öğüdüne gelince; çalışmıyor mu ahâli, kan ter içinde? Gene de üç defa, yüzüç defa, kendi kendimize, birbirimize «Çalış!» diya haykıralım. Yüzüç defa da «Çalışalım!» cevabını verelim. Pekiyi, ne çalışalım, neye çalışalım, nasıl çalışalım? Geriliğimizin nedeni, yoksa tenbelliğimiz mi? Milliyet Gazetesinin 24 Eylül sayısında

yayımlanan «Geriliğimize konan yanlış teşhisler» başlıklı yazısında bu soruyu cevaplamış yazar:

> **«Geriliğimizin sebebi tenbellik değildir. Unesco mütehassıslarının iş randımanı üzerine incelemeleri de göstermiştir ki, kötü çalışma şartları içinde en çalışkan işçi tenbel, iyi çalışma şartları içinde en tenbel işçi çalışkan olur. Tenbellik sosyal şartların neticesidir.»**

diyor. Geriliğimizin nedeni demek tenbellik değil. O halde bir de boş yere haykırıp niye yorulalım?

Kısa aralıklarla yayımlanan üç yazısından anlaşılıyor ki, yazar, geriliğimizin nedenlerini bilmekte, fakat bunları söyleyememektedir. Bu yüzden de üzülüyor. İçi rahat değil. Şimdi sözünü ettiğim 24 Eylül tarihli yazısında bir başka yoldan yürümeyi denemiş. Geriliğimizin gerçek nedenlerinin neler olamıyacağını birer birer anlatıyor. Geriliğimizin nedeni, hürriyetsizlik, müslümanlık, bilim zihniyetinden mahrum oluşumuz, tenbellik, cahillik, bir Asya devleti oluşumuz olmadığını söylüyor. Kanaatimce biri hâriç, bunların inandırıcı delillerini de vermiş. Müsbet bilim zihniyeti hakkında:

> **«Geriliğimizin sebebi müsbet ilim zihniyetinden mahrum oluşumuz değildir. Müsbet ilimlerde geriyiz de mânevi ilimlerde ileri miyiz? Fizikte ne isek, metafizikte de oyuz.»**

diyor, ki bu noktada yazardan ayrılıyoruz. Önce öbür noktalardaki, örneğin tenbellik hakındaki delilleri gibi inandırıcı değil. Geriliğimizin nedeni metafizik olabilir, buna

bağlı olarak fizikte de geri oluruz. Ama, işte asıl bu olmaz. Olsaydı, yazar, geriliğimizin delilleri olarak saydıkları arasına, geceleyin yaktığımız elektrikten tutun da okuduğumuz gazeteyi basan makineye, «mevzuat» tan tutun da yeni idare sistemine, yeni çalışma metoduna kadar bütün saydıkları arasına bir tanecik olsun metafiziğe giren bir delil katabilirdi. Bu, çok önemli ama, ayrı bir mesele. Yazarın önünde sonunda vardığı noktalar, tarihsel gerçekler, sosyal koşullar. Bu noktalara gelince duruyor, ötesine gitmiyor. İşe metafiziğin karışması ihtimali de bulunduğuna göre, böylesi belki de daha hayırlı.

DEVRİK CÜMLE

Dil konusundaki tartışmalar sâdece kelimeler, terimler üzerine olmuyor. Devrik cümle meselesi var bir de. Eski kafalılar, «mevzu»lu, «münakaşa»lı, «hakkında cereyan etmek» li dillerinden, çâresiz, vazgeçemedikleri gibi, «Devrik cümle meselesi var bir de» diye cümleyi devirdiniz mi, tüyleri diken diken oluyor. Öbür uçtakilerin ise, «kelime»ye, «mesele»ye de, «Bir de devrik cümle meselesi var» gibi düz cümlelere de tahammülleri yok. Hele cümlenin sonuna bir «dır» ekleyerek «vardır» diye bitirdiniz mi cümlenizi, küplere biniyorlar.

Yüreğim eskilerden uzak, çok uzak, elbet yenilerden yana ama, onların aşırılıklarına da aklım hiç ermiyor. Çünkü, amaçları, istekleri karşıt da olsa, kanaatimce, varıp aynı noktada ötekilerle birleşiyorlar: biçimcilik! Bilimsel düşünmüyor iki uç da. Önce dışımızda ve içimizde olup geçen olaylar, sonra bunların en elverişli durumlarda asıllarına yakın, bâzan ilintileri belirsiz hale koyacak kadar asıllarından uzak yansıları olan duyular, düşler, sezgiler, sonra kavramlar, düşünceler, bilgiler geldiğini, kelimelerin, cümlelerin ise, bunları birbirinden ayırdetmeye, kişiden kişiye ulaştırmağa yarayan kalıplardan, araçlardan başka bir şey olmadığını bilmiyorlar, yada unutuyorlar.

«Yeni Ufuklar» dergisinin Ekim sayısında yayımlanan «Yazı dilimiz üstüne» başlıklı yazısında, Sabahattin Eyüboğlu da kayıtsız şartsız devrik cümle akımını savunmuş. Eyüboğlu, edebiyat ve dil konularında memleketimizin en bilgili aydınlarından ,nesir dilimizin eli en yatkın ustalarındandır. Hem de en yakın dostlarımdan. Bana öyle geldi ki, meseleyi onunla tartışmak en iyisi.

> **«Eski nesrimizde cümle bir tek kalıba dökülüp dondurulmuştu. Hep fiille biten yani ağırlık merkezi değiştirilmeyen cümle, tabiiliğe ne kadar özenirse özensin konuşma rahatlığına ulaşamıyor, dır, dır, yor, yor, du, du, mış, mış,' larla sınırlanıyor, düğümleniyor, bir kaç şema içinde kalıyordu yazarın düşüncesi.»**

diyor. Doğru! Eyüpoğlu ile bu noktada düşüncelerimiz bir. Şiirde vezin ve kafiye şartı gibi hoşgörüsüz, bunaltıcı, boğucu bir biçimcilikti böylesi. Belirli bir olay, bir hal, bir duygu, bir düş, bir sezgi, bir düşünce, hattâ bir bilgi, dır, yor, du, mış, ır, ım, larla biten bir cümle yapısına uymasa da, yazar zorla uydurmaya kendini mecbur sanıyordu. Yada, bu kalıplara sığmayan dertlerini başkalarına anlatmaktan, ulaştırmaktan vaz geçiyordu. İşi, olayları, duyguları, düşleri, istekleri, sezgileri, hadi düşünceleri de diyelim, göründükleri, görüldükleri, hissedildikleri, zihinden geçtikleri gibi, yani somut halleriyle aksettirmek olan sanatta, nesir sanatçısının bu yüzden duyduğu sıkıntı daha da büyüktü. Somutlar, öyle dır'lı, du'lu, yor'lu kesin yargılara her zaman sığmazlar çünkü. Romanda, hikâyede, yazılı söyleşide, denemede, derdini kendi ağzından anlatmaya kalktı mı sanatçı, çâresiz cendereye giriyordu.

Kendi uydurduğu, kendi yarattığı kişiler, düz devrik eksik cümlelerle rahat rahat, içlerinden geldiği gibi konuşabilirlerdi de, anlatma sırası sanatçıya gelince, bu özgürlüğü kendine veremezdi. Bâzıları vezin ve kafiye buyruklarına boyun eğmeye katlanır, soluğu şiirde alırdı. Yani nesirde kalsın, şiire kaçsın, sanatçı, bir kere konulmuş belirli kalıpların kölesi idi. En güçlüleri, olsa olsa, yeni kalıplar bulmuş, kendi elleriyle hazırladıkları hücrelere kendilerini hapsetmişlerdir.

Cümle yapıları konusunda, Sabahattin Eyüboğlu ile yollarımız işte bu noktayı geçince ayrılıyor. Çünki kendi emeğiyle açtığı yoldan yürüyerek ilerleyeceği yerde, az gidiyor, uz gidiyor, bir de bakıyoruz ki hemen hemen çıkış noktasında: illâki devrik cümle! Düz cümlenin karşıtı ama, o da kendisinden başkasına yer vermeyen bir biçim. Bir kalıptan, biraz daha geniş gibi görünse de, ötekine! Niçin, neden? Eyüboğlu şöyle anlatıyor:

> **«Her şey değişiyor da, yaşayışımız, düşünüşümüz yeni düzenlere giriyor da niçin olduğu gibi kalsın cümlenin kuruluşu. Hele bu kuruluş hayattan da, halktan da, akıldan da uzaksa. Hangi gerçek kendiliğinden değişebilir, gelişebilir yeni bir düzene dönmeden, eski bir alışkanlığı bozmadan, kimseleri kızdırmadan, suya sabuna dokunmadan.»**

Bu da doğru! Çıkış noktamızın bir başka yönden aydınlatılması. Cümle yapılarımız, değişen yaşayışımıza, düşünüşümüze uyarak değişmeli. Eski alışkanlığımızı bozmakla biraz rahatımız kaçacakmış, kızacaklar çıkacakmış bize, zarar yok, suya sabuna dokunalım, yeni cümle ya-

pıları kuralım! İyi ama, sâdece devrik mi yaşıyor, düşünüyoruz? Girdiğimiz düzende düz cümlenin hiç de mi yeri kalmadı? Mutlaka düz cümle diyenlerden değiliz ki. Düz cümle alışkanlığından kurtulmak için ne kadar çaba gösterdiğim meydanda. Ama, devrik düz eksik, yaşayışımız, düşünüşümüz, hattâ yaşayacaklarımız, düşüneceklerimiz ne biçim cümle yapılarını gerektiriyorsa, gerektirecekse cümlelerimizi öylesine kuralım, kurmaya çalışalım, diyoruz. Eyüboğlu böyle demiyor ki. Her zaman, mutlaka devrik cümle kullanılmasını istiyor:

«Devrik cümle yaşayan türkçeden, hayattan yanaysa, ki öyledir bence, sanat da, bilim de ondan yana olacaktır ister istemez.»

Devrik cümle de, şüphe yok, yaşayan türkçeden, hayattan yanadır. Çünkü halkın dilinde vardır. Eyüboğlu'nun da söylediği gibi, sâdece şiir dilimizde değil, «hikâyede, romanda, tiyatroda zaten vardı konuşmaların dili olarak». Seyrek de raslansa, nesir dilimizde de ötenberi var. Ama, Eyüboğlu'nun isteğine kayıtsız şartsız uymamız için, devrik cümlenin yaşayan türkçeden, hayattan yana olması yetmez. Düz cümlenin yaşayan türkçeden, hayattan yana olmaması da gerekir. Öyle midir? Eyüboğlu:

«Nedir devrik cümlenin tuttuğu yol, özlediği şey? Konuşur gibi yazmak değil mi kısacası? Halk da, şair de nice zamandır:

Bir ben var bende benden içeri
derken, hâlâ türk nesir yazarı:

Benden içeri bir ben vardır
demek zorunda kalıyor nedense. Şiirle nesri,

cümlenin dış düzeni değil iç yapısı ayırır. Her ikisinin de aradığı konuşur gibi olmak. Düşüncenin ve duygunun tabiî ritmine uymak. Her ikisi de dört yüz yıldır halkın diline yani en büyük şairin daha doğrusu bütün şairlerin yarattığı dile yaklaşagelmiş.»

diyor. O halde önce halkın dili üzerinde durmalıyız. «Halk» sözüne biz aydınlar lâyık mıyız, bilmem ama, olmasak da, arada bir boşluk kalmaması için, kendimizi de katarak, konuşma dilimize genişlemesine şöyle bir kulak verelim:

Diyelim ki aydınlar, nutuk çekerken, konferans, ders verirken, ciddî ciddî söyleşir tartışırken, tıpkı yazarken olduğu gibi, düşünür taşınırlar. Bu yüzden de düşüne taşına konuştuğumuz anları bir yana atalım. Duygunun doğal ritmine uyarak konuştuğumuz anlar da oluyor elbet. şına konuştuğumuz anları bir yana atalım. Duygunun tabiî ritmine uyarak konuştuğumuz anlar da oluyor elbet. O anlarda da bakıyoruz ki, devrik cümle de kurmuvuz, düz cümle de. Diyelim ki düz cümle ruhumuza işlemiş. Aydınları bırakalım.

Ya halk! İşçi, köylü esnaf, küçük sanat erbabı, hadi bey, ağa! Onlar da boyuna devrik cümle ile konuşmuyorlar. Yerine, sırasına, durumuna göre, devriği de var, düzü de, eksiği de. Halkı kâat üzerine getirip konuşturmama imkân yok. Şehirde. kasabada, köyde halk yığın yığın. İsteyen kulak verir, ne biçim cümleler kuruyorlar anlar. Burada olsa olsa, romanlarında, hikâyelerinde halkı asıllarına en yakın cümle yapılarıyle konuşturan sanatçılarımızdan örnekler verebiliriz.

Orhan Kemal'in, Murtaza'sı ve ona benzer bir kaç kişisi dışında, işçi, köylü, esnaf, bey, ağa, bütün kişileri devrikten çok düz cümle kurarlar. Murtaza boşnaktır. Kafasına yerleşmiş acaip bir «vazife» peşinde patronlarını bile tedirgin edecek kadar bön, kızının ölümüne sebeb olacak kadar deli, inatçı, kafasız herifin biridir. Dilini değiştirmediği, değiştiremediği için de boyuna devrk cümle kurar:

> **«Sen çekme kaygu vazifeden yana beyim. ol sen bana arka, iste benden vazife!»**

gibi cümlelerle konuşur. Aşırı devrikçilerin:

> **«Saplanmam bir görüşler bütününe, istemem acunla benim arama bir gerilti çekilmesini»**

çeşidinden cümlelerini hatırlatır insana. Aynı Murtaza'nın kızları ise buralıdırlar, türkçe konuşurlar, türktürler. Küçük kız büyüğüne, makine başında uyuyakaldığı sırada gördüğü rüyayı şöyle anlatır:

> **«Davullar çalınıyordu... Kocca bir konakta oturmuşuz. Beyaz tabaklarda etler, elmalar, armutlar, saray hurmaları... Yiyoruz, yiyoruz, yiyoruz... Sen diyorsun ki, Firdes, diyorsun, şu yemişlerden saklayalım da fabrikada yeriz diyorsun.»**

Kemal Tahir'in «Sağırdere» deki Çankırı'lı köylülerini dinleyelim. Örneğin, Pehlivan Vahit, Mustafay'a:

> **«Burada olduğumu bilmiş, Bilir elbet... Seninle ayrı gezdiğimiz mi var? Elin ipsizin**

«Ağa» dersin... Sen bu rezile «Ağa» dedikçe, şart olsun, öfkeleniyorum.»

der. «Bilir elbet» hariç hepsi düz.

Yaşar Kemal'in hemen bütün kşileri sık sık düz cümleler kurarlar. Örneğin, «Teneke» nin kahramanı Zeynep ana, Mehmet Ali'ye:

«Ulan Memed Ali, kes de in aşağı. Şimdi karıvın yazmasını alır başına bağlarım. İğdiş. Avrat. Bütün köylü avrat olmuş, sen de mi oldun?»

der.

Mahmut Makal'ın «Bizim Köy» ündeki köylüler de, yarıdan fazlası düz cümlelerle konuşurlar:

«Ah gardaşım Mamıdefendi, hep o toprak-sızlık dahil mi? O dail mi belimizi büken? Ben kendi nefsime beş gardaş bir aradayım. 50 dölüm ekinimiz var yekûn. 40 kilo toom ektik. Elli dölüm ekinden 15 kile buğda geçti elimize. 16 baş horantayım (nüfus). Ac nörecik! Paraynan zaara almayan başa çıkılır mı? Benimkisi de ıcık safsata mı ne? Sanki paramız var gibi gonuşuyon biliyon mu?»

Demek halk da boyuna devrik cümle kurmuyor. Hem yazı dilinin tıpkı konuşma dili gibi olması mümkün mü? Eyüboğlu:

«Cümleyi konuşurken başka, yazarken başka türlü kurmayı gerektiren sebebler nelerdir?»

diye soruyor. Neler olduğunu bilmez olur mu? Hepimizden iyi bilir. Ama işi bir kez ters tutmuş. Yüzün ve vü-

cudun çeşitli anlatma olanakları, ses tonu, soluk alışlar, mırıltılar, fısıltılar, hep hep cümleleri tamamlarlar, zayıflatırlar, pekiştirirler. Anlamlarını bile değiştirirler cümlelerin. Bilinen şeyler.

Bir de şiir dili. Yunus Emre:

«Beni bende demen bende değilem
Bir ben vardır bende benden içeri»

demiş. Bunda bile üstteki düz.

«Dolap niçin inilersin
Derdim vardır inilerim»

diyen de Yunus Emre. Şiir bir şey kaybetmiş mi?

«Niçin inilersin dolap
İnilerim vardır derdim»

dese kaybederdi. En açık izahı, dolap ile derdini ikinci plâna atmış olurdu. Yazı gittikçe uzuyor. Bu yüzden, ne yazık ki, halk şiirlerinden ve divan şiirlerinden çıkardığım örnekleri veremiyeceğim. Yunus'tan:

«Dost dost diye nicesine sarıldım»

diyen:

«Benim sadık yarim kara topraktır»

diyen Âşık Veysel"e kadar, bütün halk şairleri gerektiğinde düz cümle de kullanmışlardır. Divan şairleri de öyle.

«İd erişsin bâisi şevki cedid olsun da gör»
Seyri Sadakadı sen bir kerre îd olsun da gör»

diyen Nedim, kendi devrine göre şiirde cümle yapısının nasıl olması gerektiğini elbette biliyordu. Yeni şiirimizde:

«Bir yer var biliyorum
Her şeyi söylemek mümkün

Epice yaklaşmışım
Duyuyorum
Anlatamıyorum.»

diyen sevgili Orhan,

«Gökyüzünün başka rengi de varmış!»

diyen sevgili Cahit de biliyorlardı. Eyüboğlu, vaktiyle bizlere okullarda yaptırılan bir alıştırmadan sözaçıyor: şiir dilini nesir diline çevirme.

«Meselâ şair:

Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin
mi demiş, biz tutar bunu:

Engin denizlerin tuzu hâlâ dilimdedir

şekline sokardık. Bundan çıkan ders de şu olurdu bizim için: Şairin cümlesi ne kadar güzel de olsa, sırf şaire mahsus, olağanüstü, gramer dışı, bizimki ise ne kadar bayağı da olsa, daha anlaşılır, daha akla yakın, daha ciddî bir cümledir. Meğer tam tersi oluyormuş bu aldığımız dersin.»

diyor. Hiç de tersi olmuyormuş, bütün alıştırmalarımız Yahya Kemal'in «Açık deniz» manzumesinden alınan yukarıki örnek çeşidinden oluyorduysa. Çünkü ikincisi hayata da, halka da, akla da, konumuz bakımından en önemlisi şiire de daha yakın. Deniz, tuzu ve dildeki tadı sırası elbetteki hayata ve akla daha yakın. Sonra halkın «Hâlâ dilimdedir tadı geçen hafta yediğimiz bulgur pilavının» dediği duyulmuş mudur? Şiire de daha uygun. İlki besbelli vezin hatırı için, üstündeki mısraa uysun diye kurulmuş. İkincisinin ise vezne hiç de ihtiyacı yok. Yeni şairin eline geçsin de bakın bu cümle, sağlam bir şiir bü-

tünü içinde ne olur? İlki ise, nereye sıkıştırılırsa sıkıştırılsın imkânı yok iflah olmaz. Yahya Kemal:

«Gittim o son diyara ki serhaddidir yerin»

dediği içindir ki, sonraki cümleyi yukarıkinin vezin ve kafiyesine uydurmak zorunda kalmış. Bir de «hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin» cümlesine bakın: Şiir mi bu, söz mü bu!»

Eyüboğlu'nun, üzerinde durduğumuz yazısını bir kaygudan ötürü yazdığı besbelli. Son zamanlarda Ataç'ın aşırılıklarına dokunanlar oldu. Dil devrimi ki, başlangıçta bu aşırılıklara dayanmıştır, Ataç'a dukunmak dil devrimimize zarar verir, demiştir kendi kendine. Toplumumuzun ileri toplumlar hizasına doğru hızla ilerlemesinden başka bir tutkusu olmayan, Atatürk devrimlerine canıyle bağlı, insan yürekli dostum böyledir. Bir akımın doğruluğuna inandı mı, aşırılıklarına bile toz kondurulmasını istemez. Bu sefer de tutmuş, canını dişine takmış, bir yazısında da olsa, bence boş yere kendisini harcamış. Forum'un 15 Eylûl sayısında çıkan yazımın bir yerinde ben de Ataç'ın boyuna devrik, cüce, nefessiz cümle, durmadan uydurma kelime aşırılıklarına dokunmuştum. Eyüboğlu, gene hep aynı nedenle:

> **«Düğümü çözen, cümleye özlediği nefesi aldıran bay Ataç oldu. Gençler de eline sağlık diye yürüdüler ardından.»**

diyor. XIV yüzyıldan bu yana, nesir dilimizde de çok seyrek de olsa devrik cümleye raslanıyor. Eyüboğlu'nun sözünü ettiği Vedad - Sedad kardeşler önerisi de, her ne kadar amaçları cümle yapımızı fransız cümle yapılarına

uydurmak idiyse de, yine bir devrik cümle önerisidir. Yani devrik cümle Ataç'ın buluşu değil.

Mesele, zâten Ataç meselesi değil ki. Sonra, geri kafalılardan başka, Ataç'ın dil devrimimize büyük hizmetini kim inkâr eder, kim küçümseyebilir? Her aydının kendi alanında, Ataç'ın dil alanındaki hizmeti kadar, hizmet payı olsa, bu memleket bir an önce yücelir. Ama, ölçüyü elden kaçırmamak gerek. Ataç'ın aşırılıkları da belirtilmelidir. Bilim dışı düşüncelerine değil, sâdece, söyleyiş biçimlerine bakmak gerektiği de.

Devrik, düz, eksik cümle, mesele, hele memleketimiz için, her şeyden önce, düşüncelerde, dertlerde. Aydının işe yarar düşüncesi, anlatacak derdi olsun. O zaman:

«Kurban olam kalem tutan ellere.»

PAZAR POSTASI
21 Eylül 1958

OLMASI GEREKEN

«Pazar Postası» nın 17 Ağustos [1958] sayısında Fethi Naci'nin «Gerçeği zorlamak» başlıklı bir yazısı çıktı. Sonunda şunları söylüyor yazar:

> **«Bizim yazarlarımız için olması gereken vermek diye, olumlu tip diye gerçek bir sorun yoktur, diyorum. Edebiyatımız bize, gerçeğe bağlı kalarak, yalnız gerçeği yansıtarak, insanlarımızı, yurdumuzu tanıtsa, bizim toplum içindeki durumumuzu gösterse, yeter, diyorum. Ben böyle diyorum, bilmem gerçekçi yazarlarımız ne diyecekler?»**

Gerçekçi yazarlarımız ne derler, ben de pek bilmiyorum ama, bana kalırsa, neresinden tutsak yanlış bu söyledikleri. «İnsan Tükenmez» adlı kitabında topladığı yazılarındaki düşüncelerine de taban tabana karşıt.

Bir kere, bir önyargı ile başlıyor yazarlarımıza öğüdü. «Bizim yazarlarımız için olması gereken diye, olumlu tip diye gerçek bir sorun yoktur» diyor. Öteki toplumların yazarları için böyle bir sorun var, demek. Ötekiler için var da, bizimkiler için neden yok? Ötekilerin «olması gereken», «olumlu tip» sorunları varsa, bu sorunlar düşleri-

nin değil, toplumlarının, insanlarının, kısaca toplumsal gerçeklerinin ürünüdür. Toplumlarının daha uygar, daha özgür, daha mutlu yarınlara doğru yürüdüğünün, bunun gerçekleşmesinde olumlu etkisi olacak olumlu kişilerin kendi toplumlarında gerçekten var olduğunun bilincine, ya da sezgisine vardıkları içindir ki, eserlerinde olması gerekeni yansıtıyor, olumlu tipler yaratıyorlar. Bizim toplumumuz taş kesilmiş, yarın için bütün umutlarını yitirmiş mi? Ötekilerden ne kadar geride kalmış olursa olsun, bizim toplumumuz da, daha uygar, daha özgür, daha mutlu yarınlara doğru, yavaş yavaş da olsa, yürümüyor mu? Yaşantıları gereği kendiliğinden, yada bu akışın azçok farkına, hattâ bilincine varıp, bilinçle aydınlık yarınlarımızı hazırlayan olumlu kişiler bizde hiç mi yok? Fethi Naci'nin bu soruları «toplumumuz için artık hiç bir umut kalmadı, hiç birimizde de iş yok» diye cevaplaması imkânsız. O halde öteki toplumların yazarları için olduğu gibi, bizim yazarlarımız için de olması gerekeni vermek diye, olumlu tip diye sorunlar vardır. Hem, sanat bir toplum için değil, bütün toplumlar, bütün insanlar için, dünya için olduğuna göre, öteki toplumların yazarlarından istediğimizi bizimkilerde aramamak, üstelik bizimkilere bundan kaçınmalarını öğütlemek, sanatımızı sanatlıktan çıkarmaya, öteki toplumların ilgisinden de yoksun etmeye çalışmak olmaz mı? Fethi Naci, «memleketimizde ne çeşit orman yetiştirmeli?» gibi, çözülmesi daha çok doğa, toprak ve iklim şartlarına bağlı bir sorun üzerinde de değil ki, memleketimizin doğal özellikleri, demek böyle bir ayırımı gerektiriyormuş, diyelim. Toplumumuzun ötekilerden apayrı kanunlarla yürdüğünü, böyle bir ayırımın bundan ötürü gerekli olduğunu da kimse savunamaz.

Fethi Naci'yi, bizim yazarlarımızı öteki toplumların yazarlarından boş yere, nahak yere ayırt etmeye götüren, şimdi sözünü ettiğim önyargı da değil zâten. Asıl sebep şu:

> **«Yazar bir takım kişilerini olmaları gerektiği gibi göstermek isterken, kafasındaki kişilerle sanat eserinin kaynağı olan canlı gerçeği nasıl uzlaştıracaktır? Bizim yazarlarımızda bu uzlaşmanın gerçekleştiğini göstermek, mümkün değil demiyelim, haksızlık olur, ama oldukça güç. Pek az böyle eserler».**

diyor. Demek buymuş Fethi Naci'nin nedeni! Bizim yazarlarımız olması gerekenle canlı gerçeği uzlaştıramıyorlarmış, yada pek azmış uzlaştıranı. O da tutmuş, mademki pek beceremiyorsunuz, vazgeçin uzlaştırmaya çalışmaktan da, bize gerçeğe bağlı kalarak, yalnız gerçeği yansıtarak, insanlarımızı, yurdumuzu tanıtın, bizim toplum içindeki durumumuzu gösterin, yeter, diyor. Önce, anlatmak istediği çapta sanat eserlerinin öteki toplumlarda da, dünyada da pek az olduğunu, son yüz yüzelli yılın eserleri göz önüne getirilse, öylelerinin yine de parmakla sayılabileceğini gözden kaçırmış Fethi Naci. Sonra, asıl önemlisi, hangi evrim geçidinde olursa olsun, her toplum için olması gereken, olumlu tip sorunları olduğunu, geri toplumların, olması gerekenlerini oldura oldura önlerindeki toplumlara yetiştiklerini, uygun şartlar altında onları da geçebildiklerini, sanatçıların da bu evrim içinde yetişip geliştiklerini, bu olayların, tarihin her çağında, dünyanın dört bucağında bir çok örnekleri bulunduğunu hatırına getirmemiş.

Asıl mesele, «olması gereken» den, «olumlu tip», «canlı gerçek» ten (kısaca «gerçek» de dediği oluyor yazarın) ne anladığımızda. Fethi Naci'nin «olması gereken» i, değişmez, evrensel, mutlak, «transcendantal» olmasa gerek. Metafiziğe böylesine saplanabileceğini sanmıyorum. Ama bunu, olması gerekeni, kısaca «gerçek» denilen olaylar, gerçekler, bütününden ayrı, bu bütününün, gerçeğin dışında görmekle, ister istemez, metafiziğe varmış oluyor. Olması gerekenin, bir düşünce, bir sezgi, hattâ bir düş bile olsa, yine de öteki olaylar, gerçekler arasında bir olay, bir gerçek olduğunu düşünmüyor.

Fethi Naci'nin «gerçek» kelimesinden anladığı nedir? Yazısının bütününden, hele bu kelimenin yanına yazısının bir yerinde bir de «canlı» eklemesinden, bununla yüzeydeki olayları, görüntüleri anlatmak istediği düşünülebilir. Bu yorum, Fethi Naci'nin, «olması gereken» i de gerçeğin içinde, ama derinlerde gördüğü sonucuna götürür ki, onu hiç olmazsa metafiziğe kaymış olmak töhmetinden kurtarır. Ama, o zaman da, yazarlarımıza, natüralizmi seçerek, gerçeğin ilk bakışta görünüveren, yüzeydeki görüntüsünü kopya etmeye, fotoğraf gibi, ölü, hareketsiz, bütünden ayrılmış, soyut halde yansıtmaya çalışmayı öğütlemiş olacaktır. Natüralizmin bu olduğunu, «İnsan Tükenmez» adlı kitabındaki «Yazarın gerçeğe bakışı», «Gerçekten, gerçekçilikten yana» başlıklı yazılarında açıkça belirttiği, yani natüralizmi çok iyi bildiği halde.

Düşünür bâzan, anlaşılması, anlatılması güç, çapraşık, derin gerçeklere, sorunlara dalar da, en ilkel gerçekleri gözünden kaçırıverir. Yaşamak için doğa ile çekişen, çelişen insanın, bu çelişim sonucu, taşı yontarak doğayı

değiştirmeye yöneldiği anda, kendi kendini de değiştiren olumlu bir yaratık haline geçtiği de bu ilkel gerçeklerdendir. En darından en genişine kadar, doğanın, toplumunun, dünyanın değişmesinde, evriminde elinden geleni yaparak, hangi alanda ne ölçüde olursa olsun etkisi olan her insanın, yöresi, toplumu, yada dünya çapında olumlu bir rol oynadığı gerçeği de. Her toplumda vardır bu anlamda olumlu kişiler. Elbet bizim toplumumuzda da. Yazar, olumlu tipini böylelerinden, gerçekte var olan olumlu kişilerden seçip arıttığı unsurlarla yaratır, olması gereken böylece yarattığı olumlu tiplerinin eylemleriyle, sesleriyle duyurur. Hem, yazar olumlu kişiyse, hele olmakta olanların bilincine varmışsa, her şeyi olması gereken açısından görür. Yalnız insanlar değil, yeşeren dal, çatlayan tohum, akıp geçen ırmak, denizdeki balık, gökteki kuş, hep hep olması gerekenin habercileridir. Olumlu yazar, olumlu tiplerini de, olumlu doğasını da her toplumda, her yerde bulup çıkarabilir. Fethi Naci, bu ilkel gerçekleri de unutmuş görünüyor.

Ne olması gereken, ne olumlu tip, edebiyatımız bize, sâdece yüzeydeki gerçeğe bağlı kalarak, yalnız yüzeydeki gerçeği yansıtarak, insanlarımızı, yurdumuzu tanıtmaya bizim toplum içindeki durumumuzu göstermeye kalkışsa ne olur? Ne olacak, bize, cansız istatistik sayıları kadar bile, insanlarımızı, yurdumuzu tanıtamaz, bizim toplum içindeki durumumuzu gösteremez. Verebileceği, Fethi Naci'nin eski yazılarında yer yer gereğinden fazla hırpaladığı eserlerdeki yoksulluk, umutsuzluk, tükenmişlik görüntüleri olur en çok. Bizim şimdilik yüzeyde görünen gerçeklerimiz bunlar çünkü. Olaylara, gerçeklere nüfuz etmek, olması gerekeni, olumlu tipin canlı unsurlarını seçip çıkarmak, bunlarla olmakta olanı, olması gerekeni yansıta-

bilir bileşimlere varmak, bu özlere en uygun biçimler bulmak kolay iş değil elbet, demir leblebi. Ama, ayrı bir sorun bu.

Yukarıda, gerçekçi yazarlarımız ne derler, ben de pek bilmiyorum, demiştim. Yazımı tamamlamadan «Pazar Postası» nın 31 Ağustos sayısı geldi. Fethi Naci'nin «Kemal Tahir'le Konuşma» başlıklı yazısı yayımlanmış bu sayıda. Gerçekçi yazar :

> **«Gerçekçi bir yazarın ödevi; olması gerekeni oturup uydurmak değil, onu hayatta arayıp bulmak, üstüne ışık tutmaktır.»**

diyor. Fethi Naci'yi uyarmış olmalı bu sözler. Kemal Tahir'in aynı konuşmada söylediklerinden çıkarılacak bir ders daha var. Yalnız Fethi Naci'ye değil, her birimize gerekli.

> **«Esi'de yayımladığım dil yazısiyle artık mutabık değilim, fena halde yanılmışım.»**

diyor, olgun romancımız. Fethi Naci ki, yakın zamanlara kadar, bilimsel düşünen başlıca eleştirmenimiz sayılmıştır, böylesi bir olgunluk gösterip, «Gerçeği zorlamak» başlıklı yazımla artık mutabık değilim, fena halde yanılmışım, der belki de[1].

---

1 F. Naci, fena halde yanıldığını hemencecik kabul etmedi. Tersine, Pazar Postası'nda yayımlanan sonraki yazılarında, «**İnsan Tükenmez**» adlı kitabında derlediği yazılarındaki düşünceleriyle artık mutabık olmadığını, bunları «aştığını» söyledi. Bizleri ise, eski düşünce-

lerimizden vazgeçmediğimiz için töhmetlendirmek istedi. 16 Kasım 1958 tarihli Pazar Postası'nda yayımlanan **«İnsan Tükenmez»** adlı yazımla kendisini cevapladımsa da, yazarın —yanıldığını nihayet anlayarak— vazgeçtiği ve bugünün okurları için ilginç olmayan o günkü düşüncelerine değgin sözkonusu yazımı buraya almakta bir yarar görmedim.

SON

«1941—58 yıllarındaki yazılarımı bu kitapta derledim. Yazıların çoğu Türkiye'nin somut sorunlarına değgin. Geriye kalanları da bâzı teorik sorunlara. Değinilen konuların hemen hepsi bugünün de konuları. Yazılarımı yeniden yayımlanmaya değer bulmamın başlıca nedeni budur. Bilimsel sosyalizm, kaynağını (ve gücünü) toplumların ve toplumları yöneten hareket kanunlarının objektif bilgisinden alır. Bilimsel sosyalizmde ideolojik mücadelelerin ereği, devrimci kadroları ve kitleleri bu tür bilgilerle donatmak, doğrularla bilinçlendirmek, devrimci eylemlere böylece hazırlamaktır. Bundan ötürüdür ki, bir şeyin doğrusu söylenemeyen yer ve zamanlarda, «taktik» diye yanlışı söylenemez. Mümkün olduğu kadarı söylenir, hiç mümkün olmazsa susulur. Bu ilkeye uymayanlar — bunda ısrar ederlerse — ihânete kadar varırlar. Bizim elli yıllık mücadele tarihimizde de (ve bugünümüzde de) bunun örnekleri vardır. Okuyacağınız yazılarda, kişisel hesaplarla, yada geçici başarılar için «sosyalizm doğrultusunda taktik» diye, yanlışlardan, aldatmacalardan hiçbir zaman medet umulmamıştır. Yeniden yayımlamaya karar vermemin nedenlerinden biri de budur».

M. Ş.

Fiyatı : 10 lira